Pali Text Society

Paramatthajotikā I.

EDITED BY

HELMER SMITH

FROM

A COLLATION BY MABEL HUNT

London

PUBLISHED FOR THE PALI TEXT SOCIETY

вү

HUMPHREY MILFORD

OXFORD UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE, AMEN CORNER, E.C.

1915

CONTENTS

52-5								PAGE
PREFA	CE	- 1	-	-	· -	-	-	v
Some	Abbrev	IATIONS	-		-	-	-	vi

(The text of the Khuddakapatha, which was originally including in this publication, has been moved to a separate file.)

Paramatthajotikā I.

I.	Saranattayam	-	-	-	-	11
II.	Dasasikkhāpadam		-	÷.,	-	22
III.	Dvattimsākāram	-	-	-	-	37
IV.	Kumārapañham	-	-	-	-	75
v.	Mangalasuttam	-	-	-	-	88
·VI.	Ratanasuttam	-	-	-	-	157
VII.	Tirokuddasuttam	-	-	-	-	201
VIII.	Nidhikandasuttam	ļ	-	-	-	216
IX.	Mettasuttam	-	-	-	-	231

PREFACE

The PARAMATTHAJOTIKA I. has been edited from a collation, made by Miss Mabel Hunt, of the palm-leaf MSS. entitled below S^s and S^p. Miss Hunt's work proved to be of first-rate quality, and after examining her original source, S^s, I felt no necessity whatever for further verification by S^p. The somewhat scanty materials afforded by these two modern MSS. I have been able to enrich, in the case of the Mangala, Ratana, and Metta-suttas, where Khuddakapātha and Suttanipāta mutually overlap, from my own collation of Paramatthajotikā II., the comment on the latter of the two books. Besides this, I have drawn largely from Atthakathā parallels, as well as from the textreferences and hints on method in V. Trenckner's annotated transcripts of Ps. and Pj. II. Nevertheless, I have often failed to trace quotations back to the Canon, or to find perfect Commentary parallels; most readers, however, will be able to supply my blank footnotes. And any adequate criticism on Atthakathā's must be suspended till Professor Lanman's Visuddhimagga and Professor Takakusu's Samantapāsādikā are available.

The President and Hon. Secretary of the Pali Text Society having kindly proposed to publish the Pj. I. under my name as the first of the volumes containing the com-

Preface

mentaries on Khp. and S.N., I hope that the introductory remarks given above will suffice for the whole work. It only remains for me here to acknowledge the debt I owe to my teachers: Professor K. F. Johansson of Uppsala, the late Richard Pischel of Berlin, Professor H. Lüders of Berlin, and Professor Dines Andersen of Copenhagen.

HELMER SMITH.

COPENHAGEN,

November 5, 1914.

SOME ABBREVIATIONS

- Khp. = Khuddakapātha, quoted by chapter and verse.
- Pj. I. = Paramatthajotikā I., commentary on Khp.
- Pj. II. = Paramatthajotikā II., commentary on Suttanipāta.
- Vm. = Visuddhimagga (Chh. I—VIII), Colombo 1890-1900.
- Sp. = Samantapāsādikā (ad Vin. III. 1—IV. 90), Colombo 1900.
- Sum. = Sumangalavilāsinī I., P.T.S.
- Ps. = Papañcasūdanī, Trenckner's transcript of a Copenhagen MS. [Westergaard VII].
- Mp. = Manorathapūranī (*ad* A. I. 1—III. 156), Pæliyagoda 1893-1901.
- Mp^k = Manorathapūraņī, Subhūti MS., Copenhagen, Royal Library.
- Asl. = Atthasālinī, P.T.S.
- P.V.A. = Paramatthadīpanī III., P.T.S.
- Ss. = Sārasangaha, ed. Somānanda, Brendiawatta 1898.
- Sp-ț. = Sāratthadīpanī, tīkā on Sp., Cambodian MS., Uppsala, University Library ["Prins Oscars donation" 2].
- < ¹ before a reading = corrected from . . .
 - ² before a quotation = derived from . . .
- > before a reading = corrected into . . .

Italics are used for text-words commented upon, spaced type for leading words of the commentator's (mātikā's,

vi

etc.), and for correlated parts of speech in more intricate sentences ($yasm\bar{a} \ldots tasm\bar{a}$, *etc.*), MSS. authorities (["S^{ps}]" and the like) are given in the upper corner of each page.

Manuscripts Simhalese (S) and Burmese (B) used for the edition of Pj. I.—II.

- S^p = Khp. Pj. I., Paris, Bibliothèque Nationale [Cabaton 92, Grimblot 26-27], sæc. XIX. (Miss Hunt's collation).
- S^s = Pj. I., Library of the Pali Text Society, Colophon: "ayam Paramatthajotikā nāma Khuddakatthakathā Lankādīpe Gālupurasmim vasatā Eropākhyadese pālipotthakasamāgamabbhantarakiccakāradhurandharena Ædman-Guņaratnābhidhānena Mudalindena mayā Gālupurabbhantare Sudhammā nāma ārāmato mūladānena kītā (sic ! corr. from kīnā ?) gahitā; Buddhassa Bhagavato parinibbānato 2431" (1888).
- S^k = S.N. Pj. II.,¹ Copenhagen, Royal Library [Westergaard XIX = C^k in Fausböll's S.N.], purchased by Rasmus Rask in 1821.
- S^g = Pj. II.,² Library of the Pali Text Society. Title page: "The Paramatthajotika commentary on the Sutta-Nipāta. Presented to Professor and Mrs. T. W. Rhys Davids . . . by E. R. Gooneratne, J.P., and Gate Mudaliyar of Galle. Original Text in possession of Somananda Thera of the Simbalī Āvāsa.—Galle, Ceylon, 1911" [= Pj^g in Suttanipāta ed. D. Andersen].
 Sⁿ = S.N. Pj. II., Paris, Bibliothèque Nationale [Cabaton 126, Grimblot 31-33], sæc. XIX.
- B^a = S.N. Pj. II., Library of the Royal Asiatic Society [14, Burmese Coll.], sæc. XVIII.

¹ In order to fill out a lacuna in his archetypus, the writer of S^k has borrowed the Pj. I. version of the commentary on Mangalasutta.

² A paper MS.; S^{knps} B^a are on palm-leaves.

NAMO TASSA BHAGAVATO ARAHATO SAMMĀSAMBUDDHASSA.

Paramatthajotikā I.

I.

"Buddham saranam gacchāmi, dhammam saranam gacchāmi, samgham saranam gacchāmī" ti ayam saranagamananiddeso Khuddakānam ādi. Imassa dāni attham Paramatthajotikāya Khuddakatthakathāya vivaritum vibhajitum uttānikātum idam vuccati:

Uttamam vandaneyyänam vanditvä ratanattayam Khuddakänam karissämi kesañci atthavannanam. Khuddakänam gambhīrattā¹ kiñcâpi atidukkarā vannanā mādisen' esā abodhantena sāsanam, ajjâpi tu abbocchinno¹ pubbācariyanicchayo tath' eva ca thitam yasmā navaigam satthu sāsanam, tasmâham kātum icchāmi atthasamvannanam imam sāsanañ c' eva nissāya porānañ ca vinicchayam saddhammabahumānena² nâttukkamsanakamyatā nâññesam vambhanatthāya, tam sunātha samāhitā ti.

Tattha "Khuddakānam karissāmi kesañci atthavannanan" ti vuttattā Khuddakāni tāva vavatthapetvā pacchā atthavannanam karissāmi. Khuddakāni nāma Khuddakanikāyassa ekadeso, Khuddakanikāyo nāma pañcanikāyānam ekadeso; pañca nikāyā nāma*

Dīgha-Majjhima-Samyuttā Anguttarika-Khuddakā nikāyā pañca gambhīrā dhammato atthato c' ime.

* For vitthāra see Sum. I. $22^{28}-23^{28} = Asl. 25^{1}-26^{7} = Sp. I.$ $12^{20}-13^{7}$.

¹ Sic S^{ps}; leg. gabhīrattā, avocchinno?

² S^{ps} saddhammambah°.

Tattha Brahmajālasuttādīni catuttimsa suttāni Dīghanikāyo, Mūlapariyāyasuttādīni divaddhasatam dve ca suttāni Majjhimanikāyo, Oghataraņasuttādīni satta suttasahassāni satta ca suttasatāni dvāsatthi ca suttāni Samyuttanikāyo, Cittapariyādānasuttādīni nava suttasahassāni pañca suttasatāni sattapañnāsan ca suttāni Anguttaranikāyo, Khuddakapātho Dhammapadam Udānam Itivuttakam Suttanipāto Vimānavatthu Petavatthu Theragāthā Therīgāthā Jātakam Niddeso Pațisambhidā Apadānam Buddhavamso Cariyāpitakam Vinayābhidhammapitakāni thapetvā cattāro nikāye avasesam buddhavacanam Khuddakanikāyo. Kasmā pan' esa Khuddakanikāvo ti vuccati: bahunnam khuddakānam dhammakkhandhānam samūhato nivāsato ca,* samūhanivāsā hi nikāvo ti vuccanti, yathâha: "nâham bhikkhave aññam ekanikāyam pi samanupassāmi evamcittam yathayidam bhikkhave tiracchānagatā pāņā "† "Ponikinikāyo¹ Cikkhallikanikāyo"[‡] ti evamādīni c' ettha sādhakāni sāsanato lokato ca.* Imassa Khuddakanikāyassa ekadeso imāni Suttantapitakapariyāpannāni atthato vivaritum vibhajitum uttānikātum adhippetāni Khuddakāni. Tesam pi Khuddakānam Sarana-Sikkhāpada-Dvattimsākāra - Kumārapañha - Mangalasutta - Ratanasutta - Tirokudda-Nidhikanda-Mettasuttānam vasena navappabhedo Khuddakapātho ādi ācarivaparamparāva vācanāmaggam āropitavasena na Bhagavatā vuttavasena, § Bhagavatā hi vuttavasena

"anekajātisamsāram sandhāvissam anibbisam gahakārakam gavesanto, dukkhā jāti punappunam;

- = Sum. I. 23^{2-6} , etc. + S. III. 152^{1} .

‡ Sāratthadīpanī ad. Sp. I. 12²⁹ Poņikayo Cikkhallikā ca khattiyā, tesam nikāyo Poņikanikāyo Cikkhallikanikāyo ti vuccati . . .; ettha paţhamam udāharaņam sāsanato sādhakavacanam, dutiyam lokato (cf. Kāśikā ad Pāņ. III. 3, 41) ti veditabbam.

§ Cf. Asl. 17^{16} -187; Sp. I. 8^{15-24} = Sum. I. 16^{13-22} .

¹ Sps Ponika-, Sum. Asl. Ponika-, Sp. Poniki-.

gahakāraka dittho 'si, puna geham na kāhasi, sabbā te phāsukā bhaggā gahakūtam visamkhitam :

visamkhāragatam cittam tanhānam khayam ajjhagā" ti*

idam gāthādvayam sabbassâpi buddhavacanassa ādi, tañ ca manasā va vuttavasena (na) vacībhedam katvā vuttavasena, vacībhedam pana¹ katvā vuttavasena

> " yadā have pātubhavanti dhammā ātāpino jhāyato brāhmaņassa, ath' assa kamkhā vapayanti sabbā, yato pajānāti sahetudhamman "† ti

ayam gāthā ādi. Tasmā, yv āyam² navappabhedo Khuddakapātho imesam Khuddakānam ādi, tassa ādito pabhuti atthasamvannanam ārabhissāmi, tassa câyam ādi: buddham saranam gacchāmi, dhammam saranam gacchāmi, samgham saranam gacchāmī ti. Tassâyam atthavannanāya nayamātikā³:

- 'kena kattha kadā kasmā bhāsitam Saraņattayam
- kasmā c'idhâdito vuttam avuttam api ādito'
- nidānasodhanam katvā evam ettha, tato param
- buddham saranagamanam gamakañ ca vibhāvaye
- bhedābhedam phalañ câpi gamanīyañ ca dīpaye—

"dhammam saranam" icc ādi-dvaye p' esa nayo mato—

anupubbavavatthāne kāraņañ ca viniddise saraņattayam etañ ca upamāhi pakāsaye ti.

Tattha pathamagāthāya tāva‡ idam Saranattayam kena bhāsitam, kattha bhāsitam, kadā bhāsitam, kasmā bhāsi-

* Dhp. 153, 154, etc.	† Vin. I. 2 ³ , etc.
\ddagger > Sārasangaha (ed.	Somānanda, 1898), p. 69 ⁵⁻¹⁵ .

tam, avuttam pi câdito Tathāgatena kasmā idhâdito vuttan ti pañca pañhā, tesam vissajjanā: kena bhāsitan ti,-Bhagavatā bhāsitam na sāvakebi na isīhi na devatāhi; katthā ti,— Bārānasiyam Isipatane migadāye; kadā ti, āyasmante Yase¹ saddhim sahāyakehi arahattam patte ekasatthiyā arahantesu bahujanahitāya loke dhammadesanam karontesu; kasmā ti,— pabbajjatthañ ca upasampadatthañ ca, yathâha: "evañ ca pana bhikkhave pabbājetabbo upasampādetabbo: pathamam kesamassum ohār(āp)etvā kāsāyāni vatthāni acchād(āp)etvā ekamsam uttarāsangam kārāpetvā bhikkhūnam pāde vandāpetvā ukkutikam nisīdāpetvā añjalim pagganhāpetvā 'evam vadehī' ti vattabbo : buddham saranam gacchāmi, dhammam saranam gacchāmi, samgham saranam gacchāmī"* ti; kasmā c' idhâdito vuttan ti,— idañ ca navangam satthu sāsanam tīhi pitakehi sanganhitvā vācanāmaggam āropentehi pubbācariyehi, yasmā iminā maggena devamanussā upāsakabhāvena vā pabbajitabhāvena vā sāsanam otaranti, t a s m ā sāsanotārassa maggabhūtattā idha Khuddakapāthe ādito vuttan ti nātabbam. Katam nidānasodhanam; idāni, yam vuttam "buddham saranagamanam gamakañ ca · vibhāvaye " iti, tattha sabbadhammesu appatihatañānanimittänuttaravimokkhādhigamaparibhāvitam khandhasantānam upādāya-panņattiko sabbaññutanānapadatthānam saccābhisamayam upādāva-pannattiko sattaviseso vā buddho, yathâha: "buddho ti yo so Bhagavā sayambhū anācariyako pubbe ananussutesu dhammesu sāmam saccāni abhisambujjhi tattha ca sabbaññutam patto phalesu² ca vasībhāvan" + ti. Ayan tāva atthato buddhavibhāvanā³, vyañjanato pana 'bujjhitā ti buddho bodhetā ti buddho' ti evamādinā nayena veditabbo, vuttañ c' etam : "buddho ti, ken' atthena buddho: bujjhitā saccānī ti buddho bodhetā pajāvā ti buddho, sabbañnutāva buddho sabbadassāvitāva buddho anaññanevvatāva buddho visa-

² S^s balesu.

S^{ps} āyasmantena Yasena.
 ³ S^{ps} buddhivibhāyanā.

vitāya buddho, khīnāsavasamkhātena buddho nirupakkilesasamkhātena buddho, ekantavītarāgo ti buddho ekantavītadoso ti buddho ekantavītamoho ti buddho ekantanikkileso ti buddho, ekāyanamaggam gato ti buddho eko anuttaram sammāsambodhim abhisambuddho ti buddho, abuddhivihatattā buddhipatilābhā¹ buddho; buddho ti n'etam nāmam mātarā katam na pitarā katam² vimokkhantikam etam buddhānam bhagavantānam bodhivā mūle saha sabbaññutañāņassa pațilābhā sacc[h]ikā paññatti yad idam buddho"* ti. Ettha ca, yathā loke avagantā "avagato" ti vuccati, evam bujjhitā saccānī ti buddho; yathā pannasosā vātā "pannasusā" + ti vuccanti, evam bodhetā pajāyā ti buddho; sabbaññutāya buddho ti, sabbadhammabujjhanasamatthāya³ buddhiyā⁴ buddho ti vuttam hoti; sabbadassāvitāya buddho ti, sabbadhammabodhanasamatthāya³ buddhiyā buddho ti vuttam hoti; anaññaneyyatāya buddho ti, aññena abodhito sayam eva buddhattā buddho ti vuttam hoti; visavitāya buddho ti, nānāguņavisavanato padumam iva vikasanatthena buddho ti vuttam hoti; khīnāsavasamkhātena buddho ti evamādīhi eittasamkocakaranappahānato niddukkhayavibuddho puriso viya sabbakilesaniddukkhayavibuddhattā buddho ti vuttam hoti; ekāyanamaggam gato ti buddho ti buddhiyatthanam gamanatthapariyāyato, yathā maggam gato pi puriso "gato" ti vuccati, evam ekāyanamaggam gatattā pi buddho ti vuccatī ti dassetum vuttam; eko⁵ anuttaram sammāsambodhim abhisambuddho ti (buddho ti), na parehi⁶ buddhattā buddho kin tu sayam eva anuttaram sammāsambodhim abhisambuddhattā buddho ti vuttam

* Vide 10715.

+ Cf. Ujjval. ad Unādis, II. 22.

¹ S^{ps} ad. ti.

² S^p mātarā katam . . . pe . . . devatāhi katam.

³ S^{ps} samatthatāya, or ^otthanāya.

⁴ S^s buddhitāya.

⁵ S^{ps} ito.

⁶ ?; S^s na pareti, S^p na pūreti.

Sps]

hoti; a bud dhivihatattā bud dhipatilā bhā bud dho ti 'buddhi, buddham, bodho' ti pariyāyavacanam etam tattha 'yathā nīlarattaguņayogato "nīlo pato, ratto pato" ti vuccati, evam buddhiguņayogato buddho' ti nāpetum vuttam¹, tato param bud dho ti n' etam nāman ti evamādi 'attham anugatā ayam paññattī' ti bodhanattham vuttan ti evarūpena nayena sabbesam padānam buddha-saddassa sādhanasamattho attho veditabbo. Ayam vyañjanato pi buddhavibhāvanā.

Idāni* gamanādisu² himsatī ti saraņam, saranagatānam ten' eva saranagamanena bhayam santāsam dukkham duggatim parikkilesam himsati vidhamati niharati nirodhetī ti attho; atha vā hite pavattanena ahitā ca nivattanena sattānam bhayam himsatī ti buddho, bhayakantārato³ uttāranena assāsadānena ca dhammo, appakānam kārānam [dānapūjanavasena upanītasakkārānam]4 vipulaphalapatilābhakaranena samgho, tasmā iminā pi pariyāyena⁵ tam ratanattayam⁵ saranam, tappasāda-taggaru(ka)tāhi vihataviddhamsitakileso tapparāyanatākārappavatto aparappaccayo vā cittuppādo saranagamanam, tamsamangī satto tam saranam gacchati, vuttappakārena cittuppādena 'esa me saranam esa me parāyanan' ti evam etam⁶ upetī ti attho,-upento ca "ete mayam bhante Bhagavantam saranam gacchāma dhammañ ca, upāsake no Bhagavā dhāretū "† ti Tapassu-Bhallikādayo⁷ viya samādānena vā, "satthā me bhante Bhagavā, sāvako 'ham asmī"t ti Mahākassapādavo viya sissabhāvūpagamanena vā, "evam vutte Brahmāvu brāhmano utthāvasanā ekamsam uttarāsangam karitvā yena Bhagavā ten' anjalim paņāmetvā tikkhattum udānam udānesi: namo tassa Bhagavato arahato sammāsambuddhassa, namo tassa . . . pe . . .

* Cf.	Sum. I.	230-234,	Ps.	ad.	M.	I.	247.
† Vin. I. 4	23.				ţ	Vii	n. I. 36 ³² .

¹ S^{ps} ad. hoti. ² S^p saraṇagamanādisu.

³ S^p bhavakantāra. (Sum. °kantārā). ⁴ Only in S^s.

⁵ S^{ps} saranattayam. ⁶ Sum. om.

⁷ So S^{ps}, vide Kern Manual, p. 22, note 2.

-buddhassā"* ti Brahmāyuādayo viya tappoņattena vā, kammatthānānuyogino viya attasanniyyātanena vā, ariyapuggalo viya saraņagamanūpakkilesasamucchedena vā ti anekappakāram visayato kiccato ca upeti. Ayam saraņagamanassa ca gamakassa ca vibhāvanā.

Idāni "bhedābhedam phalañ câpi gamanīyañ ca dīpaye" iti vuttānam bhedādīnam ayam dīpanā : evam saranagatassa puggalassa duvidho saranagamanabhedo : sāvajjo anavajjo ca. Anavajjo kālakiriyāya, sāvajjo aññasatthari vuttappakārappavattiyā tasmiñ ca vuttappakāraviparītappavattiyā; so duvidho pi puthujjanānam eva, buddhaguņesu aññānasamsayamicchāñānappavattiyā anādarādippavattiyā ca nesam saranam samkilittham hoti, ariyapuggalā pana abhinnasaranā eva asamkilitthasaranā ca honti, yathâha: "atthānam etam bhikkhave anavakāso, yam ditthisampanno puggalo aññam satthāram uddiseyyā" + ti. Puthujjanā tu, yāva saranabhedam na pāpunanti, tāvad eva abhinnasaranā, sāvajjo ca nesam saranabhedo samkileso ca anitthaphalado hoti, anavajjo avipākattā aphalo, abhedo pana phalato ittham eva phalam deti, yathâha :

" ye keci buddham saranam gatāse,

na te gamissanti apāyam :

pahāya mānusam deham

devakāyam paripūressantī" ‡ (ti).

—Tatra ca, ye saranagamanūpakkilesasamucchedena saranagatā, te apāyam na gamissanti, itare pana saranagamanena gamissantī ti evam gāthāya¹ adhippāyo veditabbo.— Ayam tāva bhedābhedaphaladīpanā. Gamanīyadīpanāyam codako āha: "buddham saranam gacchāmī ti ettha, yo buddham saranam gacchati, esa buddham vā gaccheyya saranam vā, ubhayathā pi ca ekassa vacanam niratthakam, kasmā: gamanakiriyāya kammadvayābhāvato, na h' ettha "ajam gāmam netī" § ti ādisu viya dikammakattam akkharacintakā icchanti, — "gacchat' eva

*	M. II. 140 ²¹ .	+ A. I. 27 ⁶ .
‡	D. II. 255 ^{3–5} , etc.	§ Cf. Patañjali ad Pan. I., 4, 51.

¹ S^{ps} gāthāyam.

pubbam disam gacchati pacchimam disan"* ti ādisu sātthakam evā ti ce, — na: buddhasaranānam samānādhikaranabhāvassânadhippetato, etesam hi samānādhikaranabhāve adhippete patihatacitto pi buddham upasamkamanto buddham saranam gato siyā, yam hi tam 'buddho' ti visesitam saranam, tam ev' esa gato ti, — "etam kho saranam khemam etam saranam uttaman"† ti vacanato samānādhikaranattam evêti ce, — na : tatth' eva tabbhāvato, tatth' eva gathapade 'etam buddhadiratanattayam saranagatānam bhayaharanattasamkhāte¹ saranabhāve avyabhicaranato² khemam uttamañ ca saranan' ti ayam samānādhikaranabhāvo adhippeto, aññattha tu gamisambandhe sati saranagamanassa appasiddhito anadhippeto ti asādhitam³, — "etam saranam āgamma sabbadukkhā pamuccati"[†] ti ettha gami-sambandhe saranagamanasiddhito samānādhikaranattam evêti ce, — na: pubbe vuttadosappasangato, tatrâpi hi samānādhikaranabhāve sati etam buddhadhammasamghasaranam patihatacitto pi āgamma sabbadukkhā pamuccevyā ti evam pubbe vuttadosappasango eva siya, na ca no dosena atthi attho ti na sādhitam etam; yathā "mamam Ānanda kalyānamittam āgamma jātidhammā sattā jātivā parimuccantī "§ ti ettha Bhagavato kalyānamittassa ānubhāvena parimuccamānā sattā 'kalyānamittam āgamma parimuccantī' ti vuttā, evam idhâpi buddhadhammasamghasaranānubhāvena muccamāno 'etam saranam āgamma sabbadukkhā pamuccatī ' ti vutto ti evam ettha adhippāvo veditabbo: evam sabbathā pi na buddhassa gamanīyattam yujjati na saranassa na ubhayesam, icchitañ ca "gacchāmī" ti niddițthassa gamakassa gamanīyam⁴, tato vattabbo ettha yuttī" t i, vuccate: buddho yev' ettha gamanīyo, gamanākāradassanatthan tu⁵ tamsaranavacanam: buddham 'saranan' ti gacchāmi, esa me parāyanam aghassa ghātā hitassa ca

	122 ² (purimam disam !). . 192 ^{cd} .	† Dhp. 192 ^{ab} . § S. I. 88 ²¹ .		
1	?; S ^p °harakattusamkhāte,	S ^s °haranatthas°.		
2	S ^{ps} avyābhic°. ³	S ^p asādhikam.		
4	S ^{ps} gamanīyassa. ⁵	S^p om.		

vidhātā ti iminā adhippāyena etam gacchāmi bhajāmi sevāmi payirupāsāmī ti evam vā jānāmi¹ bujjhāmī ti, yesam hi dhātūnam gati attho, buddhi pi tesam attho ti, --iti-saddassa appayogā ayuttam iti ce, — tan na, — tattha siyā: yadi c' ettha evam attho bhaveyya, tato "aniccam rūpamianiccam rūpan ti yathābhūtam pajānātī"* ti evamādisu viya iti-saddo payutto siyā, na ca payutto, tasmā ayuttam etan ti tamvacanam kasmā: tadatthasambhavā, "yo ca buddhañ ca dhammañ ca samghañ ca saranam gato "+ ti evamādisu viya idhâpi iti-saddassa attho sambhavati, na ca samvijjamānatthasambhavā iti-saddā sabbattha payujjanti, appayuttassa p' ettha payuttassa viya iti-saddassa attho viññātabbo aññesu ca evamjātikesu, tasmā adoso eva so ti, — "anujānāmi bhikkhave (imehi) tīhi saranagamanehi pabbajjan"‡ ti ādisu saranass' eva gamanīyato, yam vuttam 'gamanākāradassanatthan tu saranavacanan' ti, tam na yuttam iti ce, — na, yuttam, kasmā: tadatthasambhavā va, tatrāpi hi tassa attho sambhavati; yato pubbasadisam eva appayutto pi payutto viya veditabbo, itarathā hi pubbe vuttadosappasango eva siyā; tasmā yathānusittham eva gahetabbam. Ayam gamanīyadīpanā.

Idāni, yam vuttam "dhammam saranam icc ādi-dvaye p'esa nayo mato" ti, ettha vuccate : yv āyam "buddham saranam gacchāmī" ti ettha vannanānavo vutto, "dhammam saranam gacchāmi, samgham saranam gacchāmī " ti etasmim pi padadvaye eso va veditabbo. Tatra hi dhammasamghānam atthato vyañjanato ca vibhāvanamattam eva asadisam, sesam vuttasadisam eva, yato, yad ev' ettha asadisam, tam vuccate. "Maggaphalanibbānāni dhammo" 'bhāvitamaggānam sacchikatanibbānānañ ti eke. ca apāvesu apatanabhāvena dhāraņa to paramassāsavid h ā n a to ca maggavirāgā eva imasmim atthe dhammo' ti amhākam khanti, Aggapasādasuttañ c' ettha sādhakam, vuttam h' etam: "yāvatā bhikkhave dhammā samkhatā, ariyo atthangiko maggo tesam aggam akkhāyatī" § ti

* S. III. 57⁷. † Dhp. 190^{ab}. ‡ Vin. I. 22²¹. § A. II. 34¹⁸.

evamādi. Catubbidhaariyamaggasamangīnam catusāmaññaphalasamādhivāsitakhandhasantānānam¹ puggalānam samūho ditthisīlasamghātena samhatattā² samgho, vuttañ c' etam Bhagavatā: "tam kim maññasi Ānanda, ve vo mayā dhammā abhiññā desitā, seyyathîdam : cattāro satipatthānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañc' indriyāni pañca balāni satta bojjhangā ariyo atthangiko maggo, passasi no tvam Ānanda imesu dhammesu dve pi bhikkhū nānāvāde"* ti. Ayam hi paramatthasamgho 'saranan' ti gamanīyo suttesu ca "āhuneyyo pāhuneyyo dakkhineyyo añjalīkaraņīyo anuttaram puññakkhettam lokassā"† ti vutto. Etam pana saranam gatassa aññasmim bhikkhusamghe vā bhikkhunīsamghe vā buddhapamukhe vā samghe sammutisamghe catuvaggādibhede ekapuggale pi vā Bhagavantam uddissa pabbajite vandanādikiriyāya saranagamanam n' eva bhijjati na samkilissati. Ayam ettha viseso, vuttāvasesan tu imassa dutiyassa ca saraņagamanassa bhedābhedādividhānam pubbe vuttanayen' eva Ayam tāva "dhammam saranam icc ādiveditabbam. dvaye p' esa nayo mato " ti etassa vannanā.

Idāni "anupubbavavatthāne kāranañ ca viniddise" ti ettha etesu tīsu saranavacanesu 'sabbasattānam aggo' ti katvā pathamam buddho, tappabhavato tadupadesitato ca anantaram dhammo, tassa dhammassa ādhārakato³ tadāsevanato ca ante samgho, 'sabbasattānam⁴ vā hite viniyojako' ti⁵ katvā pathamam buddho, tappabhavato sabbasattahitattā anantaram dhammo, 'hitādhigamāya patipanno adhigatahito cā' ti katvā ante samgho saranabhāvena vavatthapetvā pakāsito ti evam anupubbavavatthāne kāranañ ca viniddise ti.6

Idāni, yam pi vuttam "saranattayam⁷ etañ ca upamāhi

† A. I. 20827.

⁴ S^{ps} sabbesattānam.

¹ S^p ad ca.

310

² S^p samghatatthā, S^s samghatattā, cf. Sum. I. 230, note 2.

³ S^pādhāraņato. ⁵ S^s vinivojanato ti.

- ⁷ S^{ps} ratanattayam.
- ⁶ So Sps.

pakāsaye" ti, tam pi vuccate. Ettha pana punnacando1 viya buddho, candakirananikaro viya tena desito dhammo, punnacandakiranasamuppāditapītiko² loko viva samgho; bālasuriyo viya buddho, tassa rasmijālam iva vuttappakāro dhammo, tena³ vihatandhakāro⁴ loko viya samgho; vanadahakapuriso viya buddho, vanadahanaaggi viya kilesavanadahano dhammo, daddhavanattā khettabhūto viya bhūmibhāgo daddhakilesattā puññakkhettabhūto samgho; mahāmegho viya buddho, salilavutthi viya dhammo, vutthinipātūpasamitarenu viva janapado upasamitakilesarenu samgho; susārathi⁵ viya buddho, assājānīyavinayūpāyo viya saddhammo, suvinītassājānīyasamūho viya samgho; ⁶sabbaditthisalluddharanato sallakatto⁶ viya buddho, salluddharanūpāyo viya dhammo, samuddhatasallo viya jano samuddhataditthisallo samgho, mohapatalasamuppātanato vā salākiyo viya buddho, patalasamuppātanūpāyo viya dhammo, samuppāțitapatalo vippasannalocano viya jano samuppātitamohapatalo vippasannañānalocano samgho, sānusayakilesavyādhiharaņasamatthatāya vā kusalo vejjo viya buddho, sammā payuttabhesajjam iva dhammo, bhesajjayogena suvūpasantavyādhi7 viya janasamudāyo suvūpasantakilesavyādhānusayo⁷ samgho. Atha vā sudesiko⁸ viya buddho, sumaggo viya khemantabhūmiyā ca⁹ dhammo, maggapatipanno khemantabhūmippatto viya (jano) samgho; sunāviko viya buddho, nāvā viya dhammo, pārappattasampattiko¹⁰ viya jano samgho; Himavā viya buddho, tappabhavosadham iva dhammo, osadhupabhogena nirāmayo viya jano samgho; dhanado viya buddho, dhanam viya dhammo, yathādhippāyam laddhadhano viya jano sammā laddhaariyadhano samgho; nidhidassanako¹¹

¹ S^p om. punna-.

² S^s °pīnito, S^p °pītito.

³ S^p ad. timiro.

⁴ S^{ps} bhāvitandhakāro.

⁵ S^p om. su-.

 $^{6-6}$??; Sps sabbasallakatta
(Spom.°katta°) salluddharanato ditthi.

⁷ ?; S^{ps} samūpasanta[°].
⁸ S^{ps} sudesito.
⁹ Sic S^{ps}.
¹⁰ S^p pārappatto s[°].
¹¹ S^s -ato.

viya buddho, nidhi viya dhammo, nidhippatto viya jano Api ca abhayado viya dhīrapuriso buddho, samgho. abhayam iva dhammo, sampattābhayo viya jano accantasampattābhayo¹ samgho; assāsako viya buddho, assāso viya dhammo, assatthajano viya samgho; sumitto viya buddho, hitūpadeso viya dhammo, hitūpa(desa)yogena pattasabbattho² viya jano samgho; dhanākaro viya buddho, dhanasāro viya dhammo, dhanasārūpabhogo³ viya jano samgho; rājakumāranahāpako viya buddho, sīsanahānasalilam viya dhammo, sunahātarājakumāravaggo viya saddhammasalilasināto⁴ samgho; alamkārakārako³ viya buddho, alamkāro viva dhammo, alamkatarājaputtagano viya saddhammālamkato samgho; candanarukkho viya buddho, tappabhavagandho viya dhammo, candanūpabhogena santaparilāho viya jano saddhammūpabhogena santaparilāho samgho; dhammadāyajjasampadānako viya buddho, dāyajjam viya saddhammo, dāyajjadāyādo puttavaggo viya saddhammadāyajjadāyādo samgho; vikasitapadumam viya buddho, tappabhavamadhu viya dhammo, tadupabhogi bhamaragano viya samgho. Evam saranattayam etañ ca⁵ upamāhi pakāsaye ti. Ettāvatā ca, yā⁶ pubbe "kena kattha kadā kasmā bhāsitam saranattavan" ti ādīhi catuhi gāthāhi atthavannanāya nayamātikā nikkhittä, sä atthato pakäsitä hoti ti

> Paramatthajotikāva Khuddakatthakathāva Saraņattavavaņņanā nitthitā.

II.

Evam saranagamanehi sāsanotāram dassetvā, otiņņena upāsakena vā pabbajitena vā yesu sikkhāpadesu pathamam sikkhitabbam, tāni dassetum * nikkhittassa Sikkhāpadapāthassa idāni vaņņanattham ayam mātikā:

* > Ss. 69¹⁵-76¹⁷; cf. Asl. 97⁹ sqq.

¹ S^{ps} accantasabbābhayo !

- 2 S^s < pattha^o, S^p patthasaddattho (\mathfrak{i} : pattasadattho ?).
- ³ So S^{ps}.

- ⁴ S^p °salilasisanahāto.
- ⁵ S^{ps} saranattaya tañ ca.
- ⁶ S^s om. ca, S^p om. yā.

vatvā, katvā vavatthānam sādhāraņavisesato,

pakatiyā ca yam vajjam vajjam paņnattiyā ca yam

vavatthapetvā tam, katvā padānam vyañjanatthato

sādhāranānam sabbesam sādhāranavibhāvanam,

atha pañcasu pubbesu visesatthappakāsano

pāņātipātātipāta²-ppabhutīh' ekatādito ārammaņādānabhedamahāsāvajjato tathā

payogangasamutthānavedanāmūlakammato

viramato ca phalato viññātabbo vinicchayo,

yojetabbam tato yuttam³ pacchimesv api pañcasu

āvenikan ca vattabbam neyyā hīnāditā pi cā ti.

Tattha etāni pāņātipātā-veramaņīādīni dasa sikkhāpadāni Bhagavatā eva vuttāni na sāvakādīhi, tāni ca Sāvatthiyam vuttāni Jetavane Anāthapiņdikassa ārāme āyasmantam Rāhulam pabbājetvā Kapilavatthuto Sāvatthim anuppattena sāmaņerānam sikkhāpadavavatthāpanattham, vuttam h' etam : "atha kho Bhagavā Kapilavatthusmim yathābhirantam viharitvā yena Sāvatthi tena cārikam pakkāmi, anupubbena cārikam caramāno yena Sāvatthi tad avasari; tatra sudam Bhagavā Sāvatthiyam viharati Jetavane Anāthapiņdikassa ārāme; tena kho pana samayena ... pe ... atha kho sāmaņerānam etad ahosi 'kati nu kho amhākam sikkhāpadāni, kattha ca amhe(hi) sikkhitabban' ti Bhagavato etam attham ārocesum; 'anujānāmi bhikkhave sāmaņerānam dasa sikkhāpadāni tesu ca sāmanerehi sik-

¹ S^{ps} vuttānemāni. ² Sic. ³ S^{ps} suttam.

khitum : pānātipātā veramaņī . . . pe . . . jātarūparajatapatiggahanā veramanī'"* ti. Tān' etāni "samādāya sikkhati sikkhāpadesū "† ti suttānusārena Saraņagamanesu ca dassitapāthānusārena "pāņātipātā veramaņīsikkhāpadam samādiyāmī" ti evam vācanāmaggam āropitānī ti veditabbāni. Evam tāva yena yattha yadā yasmā vuttān' etāni, so navo ti.¹ Ettha ca ādito dve catutthapañcamāni ca upāsakānam sāmanerānañ ca sādhāranāni niccasīlavasena, uposathasīlavasena pana upāsakānam sattam(am) atthamañ c'ekam angam katvā sabbapacchimavajjāni sabbāni pi sāmaņerehi sādhāranāni, pacchimam pana sāmanerānam eva visesabhūtan ti evam sādhāranavisesato vavatthānam kātabbam. Pathamā c' ettha pañca ekantaakusalacittasamutthänattä pänätipätädinam pakativajjaveramaniyo, sesā pannattivajjato² ti evam, pakatiyā ca yam vajjam vajjam pannattiyā ca yam, tam vavatthapetabbam. Yasmā c' ettha "-veramanīsikkhāpadam samādiyāmī" ti etāni sabbasādhāranāni padāni, tasmā etesam padānam vyanjanato ca atthato ca ayam sādhāranavibhāvanā veditabbā: Vyañjanato tāva veram manātī³ ti veramanī, veram pajahati vinodeti vyantikaroti anabhāvam gametī ti attho, --- viramati vā etāya karaņabhūtāya veramhā puggalo ti vi-kārassa ve-kāram katvā veramanī, ten' eva c'ettha "veramanīsikkhāpadam, viramanīsikkhāpadan" ti dvidhā sajjhāyam karonti; sikkhitabbā ti sikkhā, pajjate anenā ti padam, sikkhāya padam sikkhāpadam, sikkhāadhigamūpāyo4 ti attho,atha vā mūlam nissayo patitthā ti vuttam hoti; veramanī eva sikkhāpadam veramanīsikkhāpadam, viramanīsikkhāpadam vā dutivena nayena, sammā ādiyāmi samādiyāmi, avītikkamanādhippāyena acchiddakāritāya asabalakāritāya ca ādiyāmī, ti vuttam hoti. Atthato pana veramanī ti kāmāvacarakusalacittasampavuttā virati,⁵

* Vin. I. 83¹⁵–84². † D. I. 63¹⁵.

¹ S^p vattabbo *instead of* ti.

² So S^{ps}.

- ³ S^{ps} man(a)tī, Asl. 218³⁵ manāti.
- ⁴ S^p sikkhāya adh^o. ⁵ S^{ps} ^osampayuttavirati.

[Sps

yā "pāņātipātā viramantassa yā tasmim samaye pāņātipātā ārati virati pativirati veramanī akiriyā akaranam anajjhāpatti velāanatikkamo setughāto"* ti evamadinā nayena Vibhange vuttā,—kāman c'esā veramaņī nāma lokuttarā pi atthi, idha pana "samādiyāmī" ti vuttattā samādānavasena pavattārahā sā na hotī ti kāmāvacarakusalacittasampayuttā viratī ti vuttā; sikkhā ti tisso sikkhā: adhisīlasikkhā adhicittasikkhā adhipaññasikkhā1 ti, imasmim pan' atthe sampattavirati † sīlam lokikā vipassanā rūpārūpajhānāni ariyamaggo ca sikkhā ti adhippetā, yathâha: "katame dhammā sikkhā: yasmim samaye kāmāvacaram kusalam cittam uppannam hoti somanassasahagatam ñānasampayuttam . . . pe . . . tasmim samaye phasso hoti . . . pe . . . avikkhepo hoti, ime dhammā sikkhā; . . . pe . . . katame dhammā sikkhā : yasmim samaye rūpūpapattiyā maggam bhāveti, vivicc' eva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi ... pe ... pathamajjhānam ... pe ... pañcamam jhānam upasampajja viharati ... pe . . . avikkhepo hoti, ime dhammā sikkhā; katame dhammā sikkhā: yasmim samaye arūpūpapattivā . . . pe . . . nevasaññānāsaññāyatanasahagatam . . . pe . . . avikkhepo hoti, ime dhammā sikkhā; katame dhammā sikkhā: yasmim samaye lokuttaram jhānam bhāveti niyyānikam . . . pe . . . avikkhepo hoti, ime dhammā sikkhā "į ti, — etāsu sikkhāsu yassā kassāci² sikkhāya padam adhigamūpāvo atha vā mūlam nissavo patitthā ti sikkhāpadam, vuttam h' etam "sīlam nissāya sīle patitthāya satta bojjhange bhāvento bahulīkaronto" § ti evamādi. Evam ettha sādharaņānam padānam sādhāraņā vyañjanato atthato ca vibhāvanā kātabbā.

Idāni, yam vuttam "atha pañcasu pubbesu visesatthappakāsano pāņātipātā ... pe ... viñnātabbo vinicchayo"

* Vibh. 285⁸.
 † Vide infra ad Khp. V. 7.
 ‡ Vibh. 290₆-291²⁰.
 § S. V. 63⁹.

¹ S^{ps} adhipaññās^o. ² S^{ps} yassa kassaci.

ti, tatthêdam¹ vuccati :* pānātipāto ti ettha tāva pāņo ti jīvitindrivapatibaddhā khandhasantati tam vā upādāya paññatto satto, tasmim pana pāņe pāņasaññino tassa jīvitindriyūpacchedakaupakkamasamutthāpikā kāvavacīdvārānam añnataradvārappavattā vadhakacetanā pānātipāto; adinnādānan ti, adinnan ti parapariggahītam, yattha paro yathākāmakāritam āpajjanto adandāraho anupavajjo hoti, tasmim pana parapariggahīte parapariggahītasaññino tadādāyakaupakkamasamutthāpikā kāyavacīdvārānam aññataradvārappavattā eva theyyacetanā adinnādānam; abrahmacariyan ti asetthacariyam dvayamdvayasamāpattimethunapatisevanā kāyadvārappavattā asaddhammapatisevanätthänavītikkamacetanā; musāvādo ti ettha musā ti visamvādanapurekkhārassa atthabhañjanako vacīpayogo kāyapayogo vā, visamvādanādhippāyena pana² paravisamvādakakāyavacīpayogasamutthāpikā³ kāyavacīdvārānam eva aññataradvārappavattā micchācetanā musāvādo; surāmerayamajjapamādatthānan ti ettha pana surā ti pañca surā : pitthasurā pūvasurā odanasurā kinnapakkhittā sambhārasamyuttā⁴ cā ti, merayam pi pupphāsavo phalāsavo gulāsavo madhvāsavo⁵ sambhārasamyutto ti pañcavidham[†], majjan ti taññāyam⁶ eva madanīyatthena majjam, yam vā pan' aññam pi kinci atthi madanīyam, yena pītena matto hoti pamatto, idam vuccati majjam, pamādatthānan ti yāya cetanāya tam pivati ajjhoharati, sā cetanā madappamādahetuto pamādatthānan ti vuccati, yato ajjhoharanādhippāyena kāyadvārappavattā surāmerayamajjānam ajjhoharanacetanā surāmerayamajja-

*-26¹⁷. Cf. Sum. 69²² (Sp. I. 238₂), 71¹⁸, 72 (Asl. 98).

† Vin. IV. 110^{14–16} (for commentary see Ss. $73^{14} <$ Sigā-lovādasuttațīkā " ad D. III. 182²²).

¹ S^p tatth' etam.

- ² S^s parassa.
- ³ S^s param visamv°, S^p pari visamv°.
 - ⁴ S^{ps} sambhārapakkhittā.
 - ⁵ Vin. madhvāsavo gulāsavo.
 - ⁶ Ss. tadubhayam.

26

pamādatihānan ti veditabbā. Evam tāv' ettha pāņātipātappabhutīhi viññātabbo vinicchayo.

"Ekatādito" ti ettha āha: kim pana vajjhavadhakappavogacetanādīnam ekatāva pāņātipātassa aññassa vā adinnādānādino ekattam nānatāya nānattam hoti udāhu no ti, kasmā pan' etam vuccatī ti,--yadi tā(va) ekatāva ekattam, atha, yadā ekam vajjham bahū vadhakā vadhenti eko vā vadhako bahuke vajjhe vadheti ekena vā sāhatthikādinā payogena bahū vajjhā vadhīyanti ekā vā cetanā bahūnam vajjhānam jīvitindriyūpacchedakam payogam samutthāpeti, tadā ekena pānātipātena bhavitabbam; yadi pana nānatāya nānattam, atha, yadā eko vadhako ekass' atthāya ekam payogam karonto bahū vajjhe vadheti bahū vā vadhakā Devadatta-Yaññadatta-Somadattādīnam bahūnam atthāya bahū payoge karontā ekam eva Devadattam Yaññadattam Somadattam vā vadhenti bahūhi vā sāhatthikādīhi payogehi eko vajjho vadhīvati bahū vā cetanā ekass' eva vajjhassa jīvitindriyūpacchedakam payogam samutthāpenti, tadā bahūhi pānātipātehi bhavitabbam; — ubhayam pi c' etam ayuttam; - atha n'eva etesam vajjhādīnam ekatāya ekattam nānatāya nānattam,¹ yath' eva tu¹ ekattam nānattan ca hoti, tam vattabbam pānātipātassa evam sesānam pī ti, vuccate : tattha tāva pānātipātassa vajjhavadhakādīnam paccekam ekatāya ekatā nānatāya nānatā, kin tu vajjham vadhakādīnam yuganaddham ekatāya ekatā dvinnam pi tu tesam tato aññatarassa vā nānatāya nānatā, tathā hi bahusu vadhakesu bahūhi sarasatthādīhi² ekena vā opātakhananādinā payogena bahū vajjhe vadhentesu pi bahū pānātipātā honti, ekasmim vadhake ekena bahūhi (vā) payogehi tappayogasamutthāpikāva ca ekāva vā bahūhi vā cetanāhi bahū vajjhe vadhente pi bahū pānātipātā honti, bahusu vadhakesu yathāvuttappakārehi bahūhi ekena vā payogena ekam vajjham vadhentesu pi bahū pānātipātā honti. Esa navo adinnādānādisu pī ti. Evam ettha ekatādito pi viññātabbo vinicchavo.

 $^{^{1\!-\!1}}$?; Ss aññateva tu, Sp aññasve tu.

² S^p sarakādīhi.

Paramatthajotikā I.

"Ārammaņato" ti pāņātipāto c' ettha jīvitindriyārammaņo; adinnādāna-abrahmacariya-surāmerayamajjapamādatthānāni rūpadhammesu rūpāyatanādiaññatarasamkhārārammaņāni; musāvādo, yassa musā bhaṇati, tam ārabhitvā pavattanato sattārammaṇo; "abrahmacariyam¹ sattārammaṇan" ti e k e, "adinnādānañ ca, yadā satto haritabbo hoti, tadā sattārammaṇan" ti, — api c' ettha samkhāravasen' eva satte ārabhanti na paṇṇattivasenā ti. Evam ettha ārammaṇato pi viññātabbo vinicchayo.

"Ādānato" ti pāņātipātā-veramaņīsikkhāpadādīni c' etāni sāmaņerena bhikkhusantike samādinnān' eva samādinnāni honti, upāsakena pana attanā samādiyantenâpi samādinnāni honti, parassa santike samādiyantenâpi, ekajjham samādinnāni pi samādinnāni honti, paccekam samādinnāni pi, kin tu ekajjham samādiyato ekā yeva virati ekā va cetanā hoti, kiccavasena pan' etāsam pañīattam pañīapīyati, paccekam samādiyato pana pañc' eva viratiyo pañc' eva cetanā hontī ti veditabbā. Evam ettha ādānato pi viñīnātabbo vinicchayo.

"Bhedato" c² ettha sāmaņerānañ c' ettha ekasmim bhinne sabbāni pi bhinnāni honti, pārājikaṭṭhāniyāni hi tāni tesam, yan tu vītikkantam hoti, ten' eva kammabandho, gahaṭṭhānam pana ekasmim bhinne ekam eva bhinnam hoti, yato tesam tamsamādānen' eva puna pañcangikattam sīlassa sampajjati, a p a r e panâhu : "visum visum samādinnesu ekasmim bhinne ekam eva bhinnam hoti, "pañcangasamannāgatam sīlam samādiyāmī" ti evam pana ekato samādinnesu ekasmim bhinne sesāni pi sabbāni bhinnāni honti, kasmā : samādānassa abhinnattā, yan tu vītikkantam, ten' eva kammabandho" ti. Evam ettha bhedato pi viñīnātabbo vinicchayo.

"Mahāsāvajjato" ti guņavirahitesu tiracchānagatādisu pāņesu khuddake pāņe pāņātipāto appasāvajjo mahāsarīre mahāsāvajjo, kasmā: payogamahantatāya payogasamatte pi vatthumahantatāya, guņavantesu pana manussādisu appaguņe pāņātipāto³ appasāvajjo mahāguņe

¹ S^p ad. pi. ² So S^{ps} (>: iti). ³ Sic S^{ps}; Asl, Ss. pāne.

II. Dasasikkhāpadam

mahāsāvajjo, sarīragunānam tu samabhāve sati kilesānam upakkamānañ ca mudutāya appasāvajjatā tibbatāya mahāsāvajjatā ca veditabbā. Esa nayo sesesu pi. Api c' ettha surāmerayamajjapamādaṭṭhānam eva mahāsāvajjam na tathā pāṇātipātādayo, kasmā : manussabhūtassâpi ummattakabhāvasamvattanena ariyadhammantarāyakaraṇato ti. Evam ettha mahāsāvajjato pi viññātabbo vinicchayo.

"Payogato" ti¹ ettha ca pānātipātassa *sāhatthiko ānattiko nissaggiyo thāvaro vijjāmayo iddhimayo ti cha ppayogā. Tattha kāyena vā kāyapatibaddhena vā paharanam sāhatthiko payogo, so uddissānuddissabhedato Tattha uddesike, yam uddissa paharati, duvidho hoti. tass' eva maranena kammanā² bajjhati; 'yo koci maratū' ti evam anuddesike pahārappaccayā yassa kassaci maraņena³; ubhayathā pi ca paharitamatte vā maratu pacchā vā ten' . eva rogena, paharitakkhane eva kammanā bajjhati maraņādhippāyena ca pahāram datvā tena amatassa puna aññena cittena pahāre dinne, pacchā pi, yadi pathamapahāren' eva⁴ marati, tadā eva kammanā baddho hoti; atha dutiyapahārena, n' atthi pānātipāto, ubhayehi mate pi⁵ pathamapahāren' eva kammanā baddho, ubhayehi pi amate n' ev' atthi pānātipāto. Esa navo bahukehi pi ekassa pahāre dinne, tatrāpi hi, yassa pahārena marati, tass' eva kammabandho⁶ hoti. Adhitthahitvā⁷ pana ānāpanam ānattiko payogo. Tattha pi sāhatthike payoge vuttanayen' eva kammabandho anussaritabbo chabbidho c' ettha niyamo veditabbo :

> vatthu kālo ca okāso āvudham iriyāpatho kiriyāviseso ti ime cha ānattī niyāmakā ti.

* Cf. Sp. I. 239³, 241²⁶⁻³⁶, 242⁴⁰-243¹¹.

¹ S^{ps} payogayogato. ² S^{ps} kammunā here and below.

³ Sp. ad. kammanā bajjhati.

⁴ S^{ps} ° pahāre va. ⁵ S^p hi.

⁶ So S^s, but corrected into kammabaddho=S^p; Sp. kammanā baddho; at $28^{23, 30}$ S^{ps} have kammabaddho.

⁷ S^{ps} adhititthitvā (in S^s > adhitisitvā).

 S^{ps}

Tattha vatthū ti māretabbo pāno, kālo ti pubbanhaaparanhādikālo ca yobbanatthāniyādikālo ca, okāso ti gāmo vā nigamo vā vanam vā araññam vā simghātakam vā ti evamādi, āvudhan ti asi vā usu vā satti vā ti evamādi, iriyāpatho ti māretabbassa mārakassa ca tthānam vā nisajjā vā ti evamādi, kiriyāviseso ti vijjhanam vā chedanam vā bhedanam vā samkhamundikam vā ti evamādi. (Yadi hi) vatthum visamvādetvā, yam "mārehī" ti āņatto, tato aññam māreti, ānāpakassa n' atthi kammabandho; atha vatthum avisamvādetvā māreti, āņāpakassa ānattikkhane änattassa märanakkhane ti ubhayesam pi kammabandho. Esa nayo kālādisu pi. Māraņatthan tu kāyena vā kāyapatibaddhena vā paharaņanissajjanam nissaggiko payogo. So pi uddissānuddissabhedato duvidho eva, kammabandho c' ettha pubbe vuttanayen' eva veditabbo. Māraņattham eva opātakhananam apassenaupanikkhipanam¹ bhesajjavisayantādiyojanam vā thāvaro payogo. So uddissānuddissabhedato duvidho, vato tattha pubbe vuttanaven' eva kammabandho veditabbo. Avan tu viseso: mūlatthena opātādisu paresam mūlena vā mudhā vā dinnesu pi yadi tappaccayato² marati, mūlatthass' eva kammabandho; yadi pi ca tena aññena vā tattha opāte vināsetvā bhūmisame kate pi pamsudhovakā vā pamsum ganhanti mūlakhaņakā vā mūlāni khanantā āvātam karonti deve vā vassante kaddamo jāvati tattha ca koci otaritvā vā laggitvā vā marati, mūlatthass' eva kammabandho; yadi pana, yena laddham, so añño vā vitthatataram gambhīrataram vā karoti tappaccayā ca koci marati, ubhayesam pi kammabandho, yathā tu mūlāni mūlehi samsandanti, tathā tatra thale kate muccati. Evam apassenādisu pi yāva tesam pavatti, tāva yathāsambhavam³ kammabandho veditabbo. Māranattham pana vijjāparijappanam vijjā mayo payogo; āvudhādīnam dhārākotanādim iva māranattham kammavipākajiddhivikārakaranam iddhima vo payogo ti.-Adinnādānassa tu theyya-pasayha-paticchanna-

¹ S^{ps} ^oupanikkhapanam.

² S^p °ccayā (vide infra).

³ S^s yāthā°.

II. Dasasikkhāpadam

parikappa-kusāvahāravasappavattā sāhatthikāņattikādavo payogā, tesam pi vuttānusāren' eva pabhedo veditabbo; abrahmacariyādīnam tinnam pi sāhatthiko eva payogo labbhatī ti. Evam ettha payogato pi viññātabbo vinicchayo.

"Angato" ti ettha ca¹ pāņātipātassa pañca angāni bhavanti: pāņo ca hoti, pānasaññī ca, vadhakacittañ ca paccupatthitam hoti, vāyamati, tena ca maratī ti; adinnādānassa pi pañc' eva: parapariggahītañ ca hoti, parapariggahītasaññī ca, theyyacittañ ca paccupatthitam hoti, vāyamati, tena ca ādātabbam ādānam gacchatī ti; abrahmacariyassa pana cattāri angāni bhavanti: ajjhācariyavatthuñ ca hoti, tattha ca sevanācittam paccupatthitam hoti, sevanapaccayā² payogañ ca samāpajjati, sādiyati cā ti,— tathā paresam dvinnam pi. Tattha musāvādassa tāva 'musā ca hoti tam vatthum, visamvādanacittan ca paccupatthitam hoti, tajjo ca vāyāmo, paravisamvādanañ ca viññāyamānā³ viññatti pavattatī' (ti) cattāri aigāni veditabbāni; surāmerayamajjapamādatthānassa pana⁴ 'surādīnañ ca aññataram hoti, madanīyapātukamyatācittañ ca paccupatthitam hoti, tajjañ ca vāyāmam āpajjati, pīte ca pavisatī ' ti⁵ imāni cattārī ti. Evam ettha angato (pi) viññātabbo vinicchayo.

"Samutthānato" ti pānātipātaadinnādānamusāvādā c' ettha kāyacittato vācācittato kāyavācācittato cā ti tisamutthänä honti, abrahmacariyam käyacittavasena ekasamutthänam eva, surāmerayamajjapamādatthänam kāyato ca cittato cā ti dvisamutthānan ti. Evam ettha samutthānato pi⁶ viññātabbo vinicchayo.

" Vedanāto" ti ettha ca pāņātipāto dukkhavedanāsampayutto va, adinnādānam tīsu vedanāsu aññataravedanāsampayuttam -tathā musāvādo, itarāni dve sukhāya vā adukkhamasukhāya vā vedanā(ya) sampayuttānī ti. Evam ettha vedanāto pi viñnātabbo vinicchayo.

"Mūlato" ti pānātipāto c' ettha dosamohamūlo, adin-

² Sic : vide Asl. 98³⁰. ¹ S^p om. ettha ca.

³ So Sps.

4 Sp om.

- ⁵ S^s pavīsatī ti; (o: pivissatī ti).

⁶ S^p om.

Paramatthajotikā I.

nādānamusāvādā lobhamohamūlā dosamohamūlā vā, itarāni dve lobhamohamūlānī ti. Evam ettha mūlato pi viññātabbo vinicchayo.

"Kammato" ti pāņātipātaadinnādānaabrahmacariyāni c' ettha kāyakammam eva kammapathappattān' eva ca, musāvādo vacīkammam eva—yo pana atthabhañjako, so kammapathappatto, itaro kammam eva,—surāmerayamajjapamādatihānam kāyakammam evā ti. Evam ettha kammato pi viññātabbo vinicchayo.

"Viramato" ti ettha āha: pāņātipātādīhi viramanto kuto viramatī ti,—vuccate: samādānavasena tāva viramanto attano vā paresam vā pāņātipātādiakusalato viramati, kim ārabhitvā : vato viramati, tad eva ; sampatviramanto vuttappakārākusalato tavasenâpi va. kim ārabhitvā: pānātipātādīnam vuttārammanān' eva,--keci pana bhananti : "surāmerayamajjasamkhāre¹ ārabhitvā surāmerayamajjapamādatthānā viramati; sattasamkhāresu yam [pa]haritabbam bhañjitabbañ ca, tam ārabhitvā adinnādānā² musāvādā ca; satte yevârabhitvā pāņātipātā abrahmacariyā cā " ti. Tad aññe³ ' evam sante aññam cintento aññam kareyya, yañ ca pajahati, tam na jāneyyā' ti evamditthikā hutvā anicchamānā "yad esa pajahati, tam attano pāņātipātādiakusalam evārabhitvā viramati" ti vadanti; tad avuttam, kasmā: tassa paccuppannābhāvato bahiddhābhāvato⁴ ca, sikkhāpadānam hi Vibhangapāthe "pancannam sikkhāpadānam kati kusalā ... pe ... kati aranā" ti⁵ pucchitvā " kusalā eva : siyā sukhāya vedanāya sampayuttā" ti evam pavattamāne vissajjane "paccuppannārammanā" ti ca "bahiddhārammanā"* ti ca evam paccuppannabahiddhārammanattam vuttam, tam attano pānātipātādiakusalam ārabhitvā viramantassa na yujjati; yam pana vuttam 'aññam cintento aññam kareyya, yañ ca pajahati, tam na jāneyyā' ti, tattha vuccate : na kiccasādhanavasena pavattento 'aññam cinte-

* Vibh. 29110-2928.

¹?; S^{ps} °samkhāte. ² S^{ps} -na. ³ S^{ps} Kad aññe. ⁴ S^s (S^p) abahiddh°. ⁵ S^{ps} ārammaņā. nto aññam karotī' ti vā 'yañ ca pajahati, tam na jānātī' ti (vā) vuccati,

ārabhitvā(na) amatam jahanto sabbapāpake nidassanañ c' ettha bhave maggattho ariyapuggalo ti.

Evam ettha viramato pi viññātabbo vinicchayo.

"Phalato" ti sabbe eva c'ete pāņātipātādayo duggatiphalanibbattakā honti sugatiyañ ca aniţthākantāmanāpavipākanibbattakā honti samparāye ditthadhamme eva ca avesārajjādiphalanibbattakā; api ca "yo sabbalahuso pāņātipātassa vipāko manussabhūtassa appāyukasamvattaniko hotī"* ti evamādinā pi nayen' ettha phalato pi viññātabbo vinicchayo.

A pi c' ettha pāņātipātādiveramaņīnam pi samutthānavedanā - mūla - kamma - phalato viñnātabbo vinicchayo. Tatthâyam viñnāpanā: sabbā eva c' etā veramaņiyo catuhi (samutthānehi) samutthahanti: (kāyato) kāyacittato vācācittato¹ kāvavācācittato ti, sabbā eva ca sukhāvedanā sampayuttā² vā adukkhamasukhāvedanā sampayuttā² vā, alobhaadosa mūlā vā alobhādosāmohamūlā vā; catasso pi c' ettha kāvakammam musāvādā veramanī vacīkammam maggakkhaņe ca cittato ca samutthahanti, sabbā pi manokammam; pānātipātā veramaņiyā c'ettha angapaccangasampannatā³ ārohaparināhasampatti javasampatti suppatitthitapādatā cārutā mudutā sucitā sūratā mahabbalatā vissatthavacanatā lokapiyatā⁴ abhejjaappadhamsitā⁵ parūpakkamena parisatā acchambhitā amaranatā anantaparivāratā surūpatā susanthānatā appābādhatā asokitā⁶ piyehi manāpehi saddhim avippayogatā⁷ dīghāyukatā ti evamādīni phalāni; adinnādānā veramaniyā mahaddhanatā pahūtadhanadhaññatā anantabhogatā anuppannabhoguppattitā uppannabhogathāvaratā icchitānam bhogānam khippapatilābhitā rājacorūdakaggiappiyadāyādehi

* A. IV. 247⁹-248¹³.

1	S ^s ad. ti, S ^p ad. ci. ²	So S ^{ps} . ³ S ^s samannāgatā.
4	Ss. om.	⁵ S ^s duppadhamsitā.
6	Ss. ad. lokapiyatā.	⁷ Ss. avippayogitā.
		3

Sps]

Paramatthajotikā I.

asādhāranabhogatā asādhāranadhanapatilābho lokuttamatā natthikabhāvassa ajānanatā sukhavihāritā ti evamādīni; abrahmacariyā veramaņiyā vigatapaccatthikatā sabbajanappiyatā annapānavatthasayanādīnam lābhitā sukhasaapāyabhayavinimmuttatā yanatā sukhapatibujjhanatā itthibhāvapatilābhassa napumsaka[tta]bhāvapațilāvā bhassa¹ vā abhabbatā akodhanatā paccakkhakāritā apattakkhandhatā anadhomukhatā itthipurisānam aññamaññam piyatā paripunņindrivatā paripunnalakkhaņatā nirāsamkatā appossukkatā sukhavihāritā akutobhayatā piyavippayogābhāvatā ti evamādīni; musāvādā veramaniyā vippasannin. drivatā vissatthamadhurabhānitā samasitasuddhadantatā nātithūlatā nātikisatā nātirassatā nātidīghatā sukhasamphassatā uppalagandhamukhatā sussūsakaparijanatā ādeyyavacanatā kamaluppala(dala)sadisamudulohitatanujivhatā² anuddhatatā acapalatā ti evamādīni; surāmeravamajjapamādatthānā veramaniyā atītānāgatapaccuppannest kiccakaranīyesu khippam patijānanatā³ sadāupatthitasatiti anummattakatā ñānavantatā analasatā ajalatā anelamūgatā amattatā appamattatā asammohatā acchambhitā asārambhitā anissukitā⁴ saccavāditā apisunāpharusāsamphappa lāpavāditā rattindivam atanditatā katañnutā katavediti amaccharitā cāgavantatā sīlavantatā ujutā akodhanati hirimanatā ottāpitā ujuditthikatā mahāpañnatā medhāvit: panditatā atthānatthakusalatā ti evamādīni phalānī (ti) Evam ettha pānātipātā(di)veramanīnam⁵ samutthāna vedanā-mūla-kamma-phalato pi viññātabbo vinicchayo.

Idāni, yam vuttam "yojetabbam tato yuttam pacchimes api pañcasu āvenikañ ca vattabbam ñeyyā hīnāditā pi cā ' ti, tassâyam atthavannanā : etissā purimapañcasikkhāpada

¹ Ss. napumsakattapati^o (S^p om. this clause).

² S^{ps} om. [°]dala[°], S^p om. [°]sadisa[°]; Ss. [°]lohitanayana jivhatā.

³ Ss. pativijānanatā.

⁴ So Ss.; S^p anussagatā, S^s anussangitā (o: anus samkitā?).

⁵ Cf. 33¹³.

vannanāyam (yam) yujjati, tam tato gahetvā pacchimesv api pañcasu sikkhāpadesu yojetabbam. Tatthâyam yojanā: yath' eva hi¹ purimasikkhāpadesu ārammaņato ca surāmerayamajjapamādatthānam rūpāyatanādiañnatarasamkhārārammanam, tathā idha vikālabhojanam, etena nayena sabbesam ārammanabhedo veditabbo; ādānato ca, yathā purimāni sāmanerena vā upāsakena vā samādiyantena samādinnāni honti, tathā etāni pi; angato pi, yathā tattha pānātipātādīnam angabhedo vutto, evam idhâpi vikālabhojanassa cattāri angāni: vikālo yāvakālikam ajjhoharanam anummattakatā ti, etenânusārena sesānam pi angavibhāgo veditabbo; yathā ca tattha samutthānato surāmerayamajjapamādatthānam kāyato ca kāyacittato cā ti dvisamutthānam, evam idha vikālabhojanam, etena nayena sabbesam samutthānam veditabbam; yathā ca tattha vedanāto adinnādānam tīsu vedanāsu añnataravedanāsampayuttam, tathā² idha vikālabhojanam, etena nayena sabbesam vedanāsampayogo veditabbo; yathā ca tattha abrahmacariyam lobhamohamūlam, evam idha vikālabhojanam aparāni ca dve, etena navena sabbesam mūlabhedo veditabbo; yathā ca tattha pāņātipātādayo kāyakammam, evam idhapi vikālabhojanādīni, jātarūparajatapatiggahanam pana kāyakammam vā siyā vacikammam vā kāyadvārādīhi pavattisabbhāvapariyāvena kammapathavasena; ³yathā ca tattha viramanto attano paresam vā pāņātipātādiakusalato viramati, evam idhâpi vikālabhojanādiakusalato kusalato pi 4vā ekato4; yathā ca purimā pañca veramaniyo catusamutthānā: (kāyato) kāyacittato vācācittato kāyavācācittato, sabbā sukhavedanāsampayuttā vā adukkhamasukhavedanāsampayuttā (vā, alobhaadosamūlā vā) alobhādosāmohamūlā vā, sabbā ca nānappakāraitthaphalanibbattikā, tathā⁵ idhâpi⁶ yojetabbam tato yuttam pacchimesv api pañcasu.

"Āvenikan ca vattabbam neyyā hīnāditā pi cā" ti ettha

¹ S^p om.

- ² So S^s (S^p?).
- ³ S^{ps} ins. virāmato ti.
- ⁵ S^{ps} ad. ca.

- 4-4 S^p vācato.
- ⁶ S^p iti pi.

pana vikālabhojanan ti majjhantikavītikkame bhojanam, etam hi anuññātakāle vītikkante bhojanam, tasmā vikālabhojanan ti vuccati,— tato vikālabhojanā. Naccagītavāditavisūkadassanan ti ettha naccam nāma yam kinci naccam, gitan ti yam kiñci gitam, rāditān ti yam kiñci vāditam, visūkadassanan ti kilesuppattippaccayato kusalapakkhabhindanena visūkānam dassanam, visūkabhūtam dassanam visūkadassanam,-naccā vā ca gītā vāditā ca visūkadassanā ca naccagītavāditavisūkadassanā; visūkadassanan c'ettha Brahmajāle vuttanayen'eva gahetabbam, vuttam hi tattha: "yathā vā pan' eke bhonto samaņabrāhmanā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā te evarūpam visūkadassanam anuyuttā viharanti, seyyathîdam: naccam gītam vāditam pekkham akkhānam pānissaram vetālam kumbhathūnam¹ sobhanakaranam² candālam vamsam dhopanam,³ hatthiyuddham (assayuddham) mahisayuddham usabhayuddham ajayuddham mendakayuddham kukkutayuddham vattakayuddham kukkurayuddham⁴ danda [ka]yuddham mutthiyuddham nibbuddham uyyodhikam balaggam senavyūham anīkadassanam iti vā iti evarūpā visūkadassanā pațivirato samano Gotamo "* ti; atha vā yathāvutten' atthena⁵ naccagītavāditāni eva visūkāni naccagītavāditavisūkāni, tesam dassanam naccagītavāditavisūkadassanam, tasmā naccagītavāditavisūkadassanā 'dassanasavanā' ti vattabbe, yathā "so ca hoti micchāditthiko viparītadassano"† ti evamādisu acakkhudvārapavattam pi visayagahanam dassanan ti vuccati, evam savanam pi "dassanan" tv eva vuttam; dassanakamyatāya upasamkamitvā passato evam ettha vītikkamo hoti, thitanisinnasayanokāse pana āgatam⁶ gacchantassa vā āpāthagatam passato siyā samkileso na vītikkamo; dhammūpasamhitam pi c' ettha gītam na vattati, gītūpasamhito pana

* D. I. 6 ^{9–19} .	† A. IV. 226 ¹² .

- ¹ S^{ps} °thūnam.
- ³ S^{ps} dhovanam.
- 5 So Sps.

² S^s sobhanakarakam.

4 D. om.

⁶ S^p āgatam pana.

III. Dvattimsākāram

dhammo vattatī ti veditabbo. Mālādīni dhāranādīhi vathāsamkhyam yojetabbāni. Tattha mālā ti yam kiñci pupphajātam¹, vilepanan ti yam kinci vilepanattham pimsitvā patiyattam, avasesam sabbam pi vāsacunnadhūpanādikam gandhajātam gandho; tam sabbam pi mandanavibhūsanattham na vattati, bhesajjatthan tu vattati, pūjanatthañ ca abhihaṭam² asādiyato na kenaci pariyāyena ' vattati. Uccāsayanan ti pamāņātikkantam vuccati, mahāsayanan ti akappiyasayanam akappiyattharanañ ca4, tadubhayam pi sādiyato na kenaci pariyāyena vattati.⁵ Jātarūpan ti suvannam, rajatan ti kahāpano lohamāsaka-dārumāsaka-jatumāsakādi yam yattha vohāram gacchati, tadubhayam pi jātarūparajatam, tassa yena kenaci pakārena⁶ sādiyanam *patiggaho* nāma, so na yena kenaci pariyāyena vattatī ti. Evam āvenikam vattabbam.

Dasa pi c' etāni sikkhāpadāni hīnena chandena cittaviriyavīmamsāhi vā samādinnāni hīnāni, majjhimehi majjhimāni, paņītehi paņītāni; taņhādiṭthimānehi vā upakkiliṭthāni hīnāni, anupakkiliṭthāni majjhimāni, tattha tattha paññāya anuggabītāni paṇītāni; ñāṇavippayuttena kusalacittena samādinnāni hīnāni, sasamkhārikañāṇasampayuttena majjhimāni, asamkhārikena paṇītānī ti. Evam ñeyyā hīnāditā pi cā ti. Ettāvatā ca, yā pubbe "yena yattha yadā yasmā" ti ādīhi chahi gāthāhi Sikkhāpadapāṭhassa vaṇṇanattham mātikā nikkhittā, sā atthato pakāsitā hotī ti

Paramatthajotikāva Khuddakaţţhakathāv/ SikkhāpadavaŅnanā niţţhitā.

III.

Idāni, yad idam evam dasahi sikkhāpadehi parisuddhapayogassa sīle patitthitassa kulaputtassa āsayapārisud-

¹ S^p pupphadāmam.

² S^s abhihatam, S^p om.

³ S^{ps} ad. na.

⁶ Ss. pariyāyena.

- ⁴ Ss. akappiyattharanatthatam (cf. Sum. I. 78⁴).
- ⁵ S^{ps} ad. ti.

 S^{ps}]

Paramatthajotikā I.

dhattham¹ cittabhāvanatthañ ca* aññatra buddhuppādā appavattapubbam sabbatitthiyānam avisayabhūtam tesu tesu suttantesu "ekadhammo bhikkhave bhāvito bahulīkato mahato samvegāva samvattati mahato atthāva samvattati mahato yogakkhemāya samvattati mahato satisampajaññāva samvattati, ñānadassanapatilābhāva samvattati ditthadhammasukhavihārāya samvattati vijjāvimuttiphalasacchikirivāva samvattati, katamo ekadhammo: kāyagatā sati; ... amatan te bhikkhave na paribhuñjanti, ye kāyagatāsatim na paribhuñjanti, amatan te bhikkhave paribhuñjanti, ye kāyagatāsatim paribhuñjanti; amatan tesam bhikkhave aparibhuttam, . . . paribhuttam, . . . parihīnam . . . aparihīnam . . . viraddham . . . āraddham, yesam kāyagatā sati āraddhā"† ti evam Bhagavatā anekākārena pasamsitvā "kathañ ca bhikkhave bhikkhu kāyagatāsatim bhāveti: puna ca param bhikkhave bhikkhu imam eva kāyam uddham pādatalā adho kesamatthakā tacapariyantam pūram nānappakārassa asucino paccavekkhati: atthi imasmim kāve kesā lomā . . . pe . . . muttan "t ti evam tattha tattha matthalungam atthiminjena sangahetva desitam kāyagatāsatikotthāsabhāvanādipariyāyam² dvattimsākārakammatthānam āraddham, tassâyam atthavannanā:

Tattha atıhī ti samvijjanti; imasmin ti, yv āyam 'uddham pādatalā adho kesamatthakā tacapariyanto pūro³ nānappakārassa asucino' ti vuccati, tasmim⁴; kāye ti sarīre, sarīram hi asucisancayato kucchitānam⁵ vā kesādīnam ā ya bhūtato kāyo ti vuccati; kesā . . . pe . . . matthalungan ti ete kesädayo dvattimsåkärä, tattha 'atthi imasmim kāye kesā, atthi lomā' ti evam sambandho vedi-

- * Cf. Vm. (Ch. VIII.), p. 877-957.
- + A. I. 43¹⁶⁻²⁴, 45²⁵-46².

‡ Cf. M. III. 90¹² = D. II. 293¹⁰ (quoted in Vm.).

- ¹ S^{ps} āsayapar°. ² So S^{ps} (Vm. om.).
- ³ So Vm.; S^{ps} tacapariyantam pūram. 5 Sps ad, hi.
- ⁴ S^s imasmim.

[Sps

tabbo. Tena kim kathitam hoti: imasmim pādatalā patthāya upari kesamatthakā patthāya hetthā¹ tacato patthāya parito ti ettake vyāmamatte kalebare² ādarena³ pi vicinanto na koci kiñci muttam vā maņim vā veluriyam vā agarum vā candanam vā kumkumam vā kappūram vā vāsacunnādīnam vā aņumattam pi sucibhāvam⁴ passati, atha kho paramaduggandhajeguccham assirīkadassanam nānappakāram kesalomādibhedam asucim yeva passatī ti. Ayam tāv' ettha padasambandhato vaņņanā.

Asubhabhāvanāvasena pan' assa evam vannanā veditabbā: evam etasmim pāņātipātā-veramaņīsikkhāpadādibhede sile patitthitena pavogasuddhena ādikammikena kulaputtena āsayasuddhiyā adhigamanattham dvattimsākārakammatthānabhāvanānuvogam anuvuñjitukāmena, pathaman tāv' assa āvāsa-kula-lābha-gana-kamm'-addhānañāti-gantha-rogā iddhipalibodhena vā kittipalibodhena vā saha dasa palibodhā honti*, athânena⁵ āvāsa-kula-lābhagana - ñāti - kittisu sangappahānena⁶ kamm' - addhānaganthesu avyāpārena rogassa tikicchāyā ti evan te dasa palibodhā upacchinditabbā; athânena⁵ upacchinnapalibodhena anupacchinnanekkhammābhilāsena kotippattam sallekhavuttitam pariggahetvā khuddānukhuddakam pi vinavācāram appajahantena āgamādhigamasamannāgato tato aññatarangasamannāgato vā kammatthānadāyako ācariyo vinavānurūpena vidhinā upagantabbo, vattasampadāya ca ārādhitacittassa attano adhippāyo niveditabbo. Tena tassa nimittajjhāsayacariyādhimuttibhedam ñatvā. vadi eiam⁷ kammatthānam anurūpam, atha, yasmim vihāre attanā vasati ya di tasmim yeva so pi vasitukāmo hoti, tato samkhepato kammatthänam dätabbam, atha

* Cf. Vm. Ch. III., p. 323 sqq.

¹ S^{ps} ad. ca. ² S^{ps} byāmamattakalebarena.

⁴ S^{ps} ad. na.

- ³ Vm. sabbādarena.
- ⁵ S^p atha tena.

⁶ S^p sanhapahātānena; S^s sangahānena.

⁷ S^s evam.

aññatra vasitukāmo hoti, tato pahātabbapariggahetabbādikathanavasena sapurekkhāram rāgacaritānukūlādikathanavasena sappabhedam vitthārena kathetabbam. Tena tam sapurekkhāram¹ sappabhedam kammatthānam uggahetvā ācariyam āpucchitvā, yāni tāni

"mahāvāsam navāvāsam jarāvāsan ca panthanim sondim pannan ca pupphan ca phalam patthitam eva ca

nagaram dārunā khettam visabhāgena paṭṭanam² paccantasīmâsappāyam yattha mitto na labbhati, aṭṭhāras' etāni ṭhānāni iti viññāya paṇḍito ārakā parivajjeyya maggam paṭi(bha)yam yathā "* ti

evam atthārasa senāsanāni 'parivajjetabbānī' ti vuccanti, tāni vajjetvā, yan tam "kathañ ca bhikkhave senāsanam pañcangasamannāgatam hoti: idha bhikkhave senāsanam [gāmato] nātidūram hoti nāccāsannam gamanāgamanasampannam divā abbokinnam³ rattim appasaddam appanigghosam appadamsamakasavātātapasirimsapasamphassam kho pana hoti⁴; tasmim kho pana senāsane viharantassa appakasiren' eva uppajjanti cīvarapiņdapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārā; tasmim kho pana senāsane (therā) bhikkhū viharanti bahussutā āgatāgamā dhammadharā vinayadharā mātikādharā, te kālena kālam upasamkamitvā paripucchati paripañhati: "idam bhante katham, imassa ko attho" ti, tassa te āyasmanto avivatañ c' eva vivaranti anuttānikatañ ca uttānikaronti anekavihitesu ca kamkhātthāniyesu dhammesu⁵ kamkham pativinodenti,-evam kho bhikkhave senāsanam pañcangasamannägatam hoti"† ti evam pañcaigasamannägatam senāsanam vuttam, tathārūpam senāsanam upagamma katasabbakiccena kāmesu ādīnavam nekkhamme ca ānisamsam paccavekkhitvā buddhasubuddhatāya dhammasu-

* Vm. 424³⁹-425⁸ ("vuttam pi c' etam Atthakathāsu").

- † A. V. $15^{22}-16^7 >$ Vm. 434.
- ¹ S^{ps} supur[°]. ² S^s pabbatam. ³ So S^{ps}. ⁴ Cf. A. v. l. ⁵ S^{ps} ad. ca.

dhammatāya samghasuppatipannatāya ca anussaranena cittam pasādetvā, *van tam

"vacasā manasā c' eva vaņnasanthānato disā

okäsato paricchedā¹ sattadh' uggahanam vidū" ti

evam sattavidham uggahakosallam, "anupubbato nâtisīghato nâtisanikato vikkhepapatibāhanato panņattisamatikkama(na)to anupubbamuñcanato appanāto tayo (ca) suttantā" ti evam sattavidham manasikārakosallañ ca vuttam, tam apariccajantena dvattimsākārabhāvanā ārabhitabbā. Evam hi ārabhato sabbākārena dvattimsākārabhāvanā sampajjati no aññathā.

Tattha ādito va tacapañcakam tāva gahetvā api tepitakena² "kesā lomā" ti ādinā nayena anulomato, tasmim pagunībhūte "taco dantā" ti evamādinā nayena patilomato, tasmim pi pagunībhūte³ tadubhayanayen' eva anulomapatilomato bahi visatavitakkavicchedanattham pālipaguņībhāvatthañ ca vacasā, kotthāsasabhāvapariggahattham manasā ca addhamāsam bhāvetabbam, vacasā hi 'ssa bhāvanā bahi visatavitakke vicchinditvā manasā bhāvanāya pālipaguņatāya ca paccayo hoti, manasā bhāvanā asubhavannalakkhanānam aññataravasena pariggahassa. Atha ten' eva nayena vakkapañcakam addhamāsam, tato tadubhayam addhamāsam, tato papphāsapañcakam addhamāsam, tato tam pañcakattayam pi addhamāsam; atha ante vuttam pi matthalungam pathavidhātuākārehi saddhim ekato bhāvanattham idha pakkhipitvā matthalungapancakam addhamāsam, tato pancakacatukkam pi addhamāsam, atha medachakkam addhamāsam, tato medachakkena saha pañcakacatukkam pi addhamāsam; atha muttachakkam addhamāsam, tato sabbam eva dvattimsäkäram addhamāsan ti.

Evam cha māse vannasanthānadisokāsaparicchedato vavatthapentena bhāvetabbam majjhimapaññapuggalam

* Cf. Vm. 883 sqq.

¹ S^s -0.

² ?: S^{ps} tip°. ³ S^{ps} pagunitabhūte.

Sps]

sandhāya vuttam, mandapaññena tu vāvajīvam bhāvetabbam, tikkhapaññassa nacirena bhāvanā sampajjatī ti. Etthâha: "katham panâyam imam dvattimsākāram vaņnādito vavatthapetī " ti-: ayam hi 'atthi imasmim kāye kesā' ti evamādinā navena tacapañcakādivibhāgato dvattimsākāram bhāvento I. kese tāva vannato 'kālakā' ti vavatthapeti yādisakā vânena¹ ditthā honti, santhānato 'dīghavattulakā tulādaņdakā-m-ivā' ti² vavatthapeti, disato pana, yasmā imasmim kāye nābhito uddham uparimā disā³ adho hetthimā ti vuccati, tasmā 'imassa kāyassa uparimāya disāya⁴ jātā' ti vavatthapeti, okāsato 'nalātanta - kannaculika - galavātaka⁵ - paricchinne sīsacamme jātā ' ti,---tattha, ' v a t h ā vammīkamatthake jātāni kuntatināni⁶ na jānanti 'mayam vammīkamatthake jātānī' ti, na vammīkamatthako jānāti 'mayi kuntatiņāni⁶ jātānī 'ti, evam evam na kesā jānanti 'mayam sīsacamme jātā' ti, na pi sīsacammam jānāti 'mavi kesā jātā 'ti; ābhogapaccavekkhana(vi)rahitā hi ete dhammā acetanā avyākatā suññā paramaduggandhajegucchapatikkūlā na satto na puggalo' ti vavatthapeti; paricchedato ti duvidho paricchedo sabhāgavisabhāgavasena, tattha 'kesā hetthā patitthitacammatalena tattha vihaggamattam pavisitvä patitthitena attano mūlatalena ca, upari ākāsena, tiriyam aññamaññena paricchinnā' ti evam sabhāgaparicchedato, 'kesā na avasesaekatimsākārā, avasesaekatimsā⁷ na kesā' ti evam visabhāgaparicchedato ca vavatthapeti. Evam tāva kese vannādito vavatthapeti. II. Avasesesu 'lomā vanņato yebhuyyena nīlavanņā' ti vavatthapeti yādisakā vā tena ditthā⁸ honti, santhānato onatacāpasanthānā, uparivamkatālahīrasanthānā vā, disato dvīsu disāsu jātā, okāsato 'hatthatalapādatale⁹ thapetvā yebhuyyena avasesa-

- ¹ So S^{ps}; but cf. 42²⁹.
- ² S^p tulādandam ivā ti.
- ³ S^p uparimadisā (cf. 42¹¹, 44¹⁴).
- ⁵ S^p -galavāta-.
- 7 So Sps (cf. 4333).
- 9 Vm. °talāni.

- ⁴ S^p uparimadisāya.
- ⁶ So S^s; S^p kuntha°.
- ⁸ S^{ps} ad. vā.

sarīracamme jātā' ti,-tattha, 'yathā purāņagāmatthāne jātāni dabbatinakāni na jānanti 'mayam purāņagāmatthāne jātānī' ti, na ca purāņagāmatthānam jānāti 'mayi dabbatiņakāni jātānī' ti, evam evam na lomā jānanti 'mayam sarīracamme jātā' ti, na pi sarīracammam jānāti 'mayi lomā jātā' ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā acetanā avyākatā suññā paramaduggandhajegucchapatikkūlā na satto na puggalo' ti vavatthapeti; paricchedato 'hetthā patitthitacammatalena tattha likkhāmattam pavisitvā patitthitena attano mūlatalena ca, upari ākāsena, tiriyam aññamaññena paricchinnā' ti vavatthapeti; ayam etesam sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam lome vannādito vavatthapeti. III. Tato param nakhā, yassa paripuņņā, tassa vīsati; te sabbe pi vannato 'mamsavinimmuttokāse setā mamsasambandhe¹ tambavannā' ti vavatthapeti; santhānato 'yathāsakam patitthitokāsasanthānā yebhuyyena madhukaphalatthisanthänä macchasakalikasanthänä vä' ti vavatthapeti; disato dvīsu disāsu jātā, okāsato 'angulīnam aggesu patitthitā' (ti),-tattha, 'yathā [nāma] gāmadārakehi dandakaggesu madhukaphalatthikā² thapitā na jānanti 'mayam dandakaggesu thapitā ' ti, na pi daņdakā jānanti 'amhesu madhukaphalatthikā thapitā' ti, evam evam nakhā na jānanti 'mayam angulīnam aggesu patitthitā' ti, na pi anguliyo jānanti 'amhākam aggesu nakhā patitthitā' ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā (hi) ete dhammā acetanā . . . pe . . . na puggalo' ti vavatthapeti; paricchedato 'hetthā mūle ca angulimamsena³, upari agge ca ākāsena, ubhato-passesu angulīnam ubhato-koticammena paricchinnā' ti vavatthapeti; ayam etesam sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam nakhe vannādito vavatthapeti. IV. Tato param dantā, yassa paripuņņā, tassa dvattimsā; te sabbe pi vannato 'setavannā' ti vavatthapeti; 'yassa samasanthitā honti, tassa kharapattacchinnasamkhapatalam iva

¹ So Sps.

³ S^{ps} ad. ca.

Sps]

samaganthitasetakusumamakulamālā viva (ca) khāvanti, yassa visamasanthitä, tassa jinnaäsanasäläpithapatipäti¹ viya nānāsanthānā' ti santhānato vavatthapeti, tesam ubhayadantapantipariyosānesu hetthato upari ca dve dve katvā attha dantā catukoțī² catumūlikā āsandikasaņthānā, tesam orato ten' eva kamena sannivitthā attha dantā tikotikā timūlikā simghātakasanthānā, tesam pi orato ten' eva kamena (sannivitthā) hetthato uparito ca ekam ekam katvā cattāro dantā dvikotikā dvimūlikā vānakūpatthambhasanthānā, tesam pi orato ten' eva kamena sannivitthä cattaro dathadanta³ ekakotika ekamulika mallikamakulasanthānā⁴, tato ubhayadantapantivemajjhe hetthā cattāro upari cattāro katvā attha dantā ekakotikā ekamūlikā tumbabījasanthānā ti; disato 'uparimāya disāya⁵ jātā' ti, okāsato 'uparimā uparimahanukatthike adhokotikā, hetthimā hetthimahanukatthike uddhamkotikā hutvā patitthitā' ti, — tattha, 'yathā navakammikapurisena hetthäsilätale patitthäpitä uparimatale pavesitä thambhā na jānanti 'mayam hetthāsilātale patitthāpitā uparimatale pavesitā 'ti, na hețțhāsilātalam jānāti 'mayi' thambhā (patitthitā' ti, na ca uparimasilātalam jānāti 'mayi thambhā) pavitthā' ti, e v a m evam na dantā jānanti 'mayam hetthähanukatthike patitthitä uparimahanukatthike pavitthā' ti, nâpi hetthāhanukatthikam6 jānāti 'mayi dantā patitthitā' (ti), na uparimahanukatthikam jānāti 'mayi dantā pavitthā' ti; ābhogapaccavekkhaņavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo' ti (vavatthapeti); paricchedato 'hetthā hanukatthikūpena hanukatthikam pavisitvā patitthitena attano mūlatalena ca, upari ākāsena, tiriyam aññamaññena paricchinnā' ti vavatthapeti; ayam etesam sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam dante vannādito

- ² S^{ps} °koti ; vide infra.
- ⁴ S^s om. mallikā-.
- ⁶ S^s om. -kam.

- ³ S^p om. dāthā-.
- ⁵ S^p uparimadisāya.

¹?; S^p °pidhakațiyāna (*om.* viya nănāsaņțhānā); S^s °pitapațipăți.

vavatthapeti. V. Tato param anto-sarīre nānākuņapasañcayapaticchādakam tacam vannato 'seto' ti vavatthapeti, so hi, vadi pi chavirāgarañjitattā kālakodātādivannavasena nänävanno viya dissati, tathä pi sabhävavannena¹ seto eva, so pan' assa setabhāvo aggijālābhighāta-paharanappahārādīhi² viddhamsitāya chaviyā pākato hoti; santhānato 'samkhepena kancukasanthāno, vitthārena nānāsanthāno' ti3, tathā hi pādangulittaco kosakārakakosasanthāno, pitthipādattaco putabaddhūpāhanasanthāno, jamghattaco bhattaputakatālapannasanthāno, ūruttaco tandulabharitadīghatthavikasanthāno, ānisadattaco udakapūritapataparissāvanasaņthāno4, pitthittaco phalakonaddhacammasanthāno, kucchittaco vīņādoņikonaddhacammasanthāno, urattaco⁵ yebhuyyena caturassasanthāno, dvebāhuttaco⁶ tūnīronaddhacammasanthāno⁷, pitthihatthattaco khurakosasanthāno phaņakatthavikasanthāno vā, hatthangulittaco kunci(ka)kosasanthano8, givattaco galakañcukasanthano, mukhattaco chiddavachiddakimikulavakasanthano, sīsattaco pattatthavikasanthano ti, tacapariganha[na]kena⁹ ca yogāvacarena uttarotthato patthāya tacassa mamsassa¹⁰ ca antarena cittam pesentena pathamam tāva mukhattaco vavatthapetabbo, tato sīsattaco, atha bahigivattaco tato anulomena patilomena ca dakkhinahatthattaco, atha ten' eva kamena vāmahatthattaco; tato pitthittaco, atha anisadattaco, tato anulomena patilomena ca dakkhinapādattaco, (atha ten' eva kamena vāmapādattaco), tato vatthi-udara-hadaya-abbhantaragīvattaco, tato hetthimahanukattaco, eva(m) yāva puna upariottha-

¹ ?; S^p tathā visabhāgav°; S^s tathā vibhāgav°; cf. 53, note 1.

² S^{ps} ^onappaharādīhi.

³ S^{ps} -nā ti.

⁴ S^p °patta°.

⁵ S^s udarattaco.

⁶ So S^{ps}; Vm. ubhayabāhuttaco (cf. 46²⁵, where Vm. has bāhudvaya-).

⁷ S^{ps} Vm. tunhīronaddha°.

⁸ S^{ps} kucchikosa°.

⁹ Vide 47^1 (= Vm).

¹⁰ S^s tacamamsassa.

ttaco' ti; disato 'dvīsu disāsu jāto' ti, okāsato 'sakalasarīram parinandhitvā thito' ti,—tattha, 'y a thā allacammapariyonaddhāya peļāya na allacammam jānāti 'mayā peļā pariyonaddhā' ti, na pi peļā jānāti 'aham allacammena pariyonaddhā' ti, evam evam na taco jānāti 'mayā idam cātumahābhūtika(m) sarīram onaddhan' ti, na pi idam cātumahābhūtikam sarīram jānāti 'aham tacena onaddhan' ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo [ti], kevalan tu

allacammapaticchanno navadvāro mahāvaņo samantato paggharati asucim pūtigandhiyo' ti;

paricchedato 'hetthä mamsena tattha patitthitatalena vä, upari chaviyā paricchinno' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso Evam tacam vannādito vavatthapeti. VI. Tato evā ti. param sarīre navapesisatappabhedam mamsam vannato 'rattam pālibhaddakapupphasannibhan' ti vavatthapeti; santhänato 'nänäsanthänan' ti, tathä hi tattha jamghamamsam tālapattaputabhattasanthānam—" avikasitaketakīmakulasanthānan" ti¹ pi keci-, ūrumamsam sudhāpimsananisadaputtasanthänam², änisadamamsam uddhanakotisanthänam, pitthimamsam tälagulapatalasanthänam, phāsukadvayamamsam vamsamayakotthakucchipadese thapitatanumattikālepasanthānam, thanamamsam thatvā apaviddhaallamattikapindisanthänam, dve-bāhumamsam nangutthasīsapāde chetvā niccammam katvā thapitamahāmūsikasanthānam — "mamsasunakasanthānan" ti³ pi eke-; gandamamsam gandappabhedathapitakarañjabijasanthānam4--- "mandūkasanthānan" ti pi eke-, jivhāmamsam nuhipattasanthänam, näsämamsam omukhanikakkhikūpamamsam khittapannakosasanthānam, addhapakkaudumbarasanthānam, sīsamamsam pattapacana-

¹ S^s °mukula°.

² S^p °vasana° *instead of* °pimsana°; Vm. ūrumamsam nisadapotasanthānam.

³): °sūnaka°?

⁴ S^p °bhedasapita°.

katāhatanulepasaņthānan ti, mamsapariggaņhakena ca yogāvacarena etān' eva olārikamamsāni saņthānato vavatthapetabbāni, evam hi vavatthāpayato sukhumāni mamsāni ñāṇassa āpātham āgacchantī ti; disato 'dvīsu disāsu jātan' ti, okāsato 'sādhikāni tīņi atthisatāni ālimpitvā thitan 'ti, tattha, 'y a thā thūlamattikānulittāya bhittiyā na thūlamattikā jānāti 'mayā bhitti anulittā 'ti, na pi bhitti jānāti 'aham thūlamattikāya anulittā 'ti, e v am evam na navapesisatappabhedam mamsam jānāti 'mayā atthisatattayam anulittan 'ti, na pi atthisatattayam jānāti 'aham navapesisatappabhedena mamsena anulittan' ti; ābhogapaccavekkhaṇavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo [ti], kevalan tu

navapesisatā mamsā anulittā kalebaram¹ nānākimikulākiņņam mīļhatthānam va pūtikan'* ti;

paricchedato 'hetthä atthisamghätena² tattha patitthitatalena vä, upari tacena, tiriyam aññamaññena paricchinnan' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam mamsam vannādito vavatthapeti. VII. Tato param sarīre navasatappabhede³ nahārū vannato 'setā' ti vavatthapeti —'' madhuvannā'' ti pi eke—; santhānato 'nānāsanthānā' ti, tathā hi tattha mahantā⁴ mahantā nahārū kandalamakulasanthānā, tato sukhumatarā sūkaravāgurarajjusanthānā⁵, tato anukatarā pūtilatāsanthānā, ⁶tato aņukatarā Sīhalānam mahāvīnātantisanthānā⁶, tato aņukatarā thūlasuttakasanthānā; hatthapitthi - pādapitthisu nahārū sakuņapādasanthānā, sīse nahārū gāmadārakānam

* Cf. Pj. ad. S. N. 194.

¹ S^{ps} anulittakalebaram.

² S^{ps} ^oghātena, vide 48²⁸.

3 ?; Ss -a, Sp -ā.

⁴ S^p om.

⁵ ?; S^s suravāgurar[°], S^p sukuravākurar[°], Vm. suttarajjukasanthānā.

⁶ S^s om. (Vm. om. Sīhalānam).

Sps]

sīse thapitaviralataradukūlasanthānā, pitthiyā nahārū ātape pasāritamacchajālasanthānā, temetvā avasesā imasmim sarīre tamtam-angapaccangānugatā nahārū sarīre patimukkajālakancukasanthānā ti; disato 'dvīsu disāsu jātā' ti,-tesu ca 'dakkhinakannaculikato patthāva pañca kandaranāmakā mahānahārū purato ca pacchato ca vinandhamānā vāmapassam gatā, vāmakannacūlikato patthāya pañca purato ca pacchato ca vinandhamānā dakkhinapassam gatā, dakkhinagalavātakato patthāya pañca purato ca pacchato ca vinandhamānā vāmapassam gatā, vāmagalavātakato patthāya pañca purato ca pacchato ca vinandhamānā dakkhinapassam gatā, ¹dakkhinahattham gatā vinandhamānā purato ca pacchato ca pañca pañcā ti dasa kandaranāmakā eva[m] mahānahārū ārūlhā, tathā vāmahattham dakkhinapādam vāmapādan cā ti, — evam ete satthi mahānahārū sarīradhārakā sarīraniyāmakā' ti pi vavatthapeti; okāsato 'sakalasarīre atthicammānam ațțhimamsānañ ca antare ațțhīni ābandhamānā țhitā 'ti,--tattha, 'yathā vallisantānabaddhesu² kuddadārusu na vallisantānā jānanti 'amhehi kuddadārūni ābaddhānī'ti, na pi kuddadārūni jānanti 'mayam vallisantānehi ābaddhānī' ti, evam evam na nahārū jānanti 'amhehi tīņi atthisatāni ābaddhānī' ti, na pi tīni atthisatāni jānanti 'mayam nahārūhi ābaddhānī' ti; ābhogapaccavekkhaņavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo [ti], kevalan tu

nava nahārusatā honti vyāmamatte kalebare bandhanti atthisamghātam agāram iva valliyo'* ti; '

paricchedato 'hetthä tīhi atthisatehi tattha patitthitatalehi vā, upari tacamamsehi, tiriyam aññamaññena³ paricchinnā' ti vavatthapeti; ayam etesam sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam nahārū⁴

* Cf. Pj. ad. S. N. 194.

¹ Sic.
² ⊃: °santānābaddhesu?
³ S^s aññamaññehina (S^p?).
⁴ S^{ps} -um.

III. Dvattimsākāram

vannādito vavatthapeti. VIII. Tato param sarīre dvattimsadantatthikānam visum gahitattā sesāni catusatthi hatthatthikāni, catusatthi pādatthikāni, catusatthi mudukatthikāni mamsanissitāni, dve paņhikatthīni, ekekasmim pāde dve dve gopph(ak)atthikāni, dve jamghatthikāni, ekam jannukatthi¹, ekam ūratthi, dve katatthīni², atthārasa pitthikantakatthini, catuvisati phäsukatthini, cuddasa uratthīni, ekam hadayatthi, dve akkhakatthīni, dve pitthibāhatthīni, dve³ aggabāhatthīni, satta gīvatthīni, dve hanukatthini, ekam näsikatthi, ekam nalätatthi, nava sisakapālatthīnī ti evamādinā nayena vuttappabhedāniatthīni sabbān' eva vaņņato 'setānī' ti vavatthapeti; saņthānato 'nānāsanthānānī' (ti), tathā hi tattha aggapādangulivatthīni katakabījasanthānāni, tad(an)antarāni angulīnam majjhapabbatthīni aparipunnapanasatthisanthānāni, mūlapabbatthīni panavasanthānāni — "morasikalisanthānānī" ti pi eke-, pitthipādatthīni kottitakandalaminjarāsisanthānāni, panhikatthīni⁴ ekatthiphalatālabījasanthānāni⁵ gopphakatthīni ekato baddhakīlāgola(ka)santhānāni, jamghatthikesu khuddaka(m) dhanudandasanthanam mahantam khuppipāsāmilātadhammanipitthisanthānam⁶, jamghatthikassa gopphakatthisu patitthitatthänam anacchādikatakhajjūrikakalīrasanthānam7, jamghatthikassa jannukatthike patitthitatthänam mutingamatthakasanthänam, ekapassato⁸ ghatth[it]aphenasanthānam⁹, jannukatthi ūrutthīni duttacchitavāsipharasudandasanthānāni, ūrutthikassa katatthike patitthitatthänam suvannakäränam

¹ S^{ps} jannukatthi.

² S^p kacitatthi.

⁸ S^{ps} dve dve.

⁴ ?, cf. Vm.; S^s panakatthīni, S^p katthīni.

⁵ Vm. ekatthitālaphalab°.

⁶ S^{ps} °dammani°, Vm. °sappa° (vide Ab. 652).

⁷ Vm. anapanītattacasindikalīras[°] (vide Ab. 603, Deśīn. VIII. 29).

⁸ S^p ekapassa-.

⁹ S^s ghațțhita°, S^p ghatita°; Vm. ekato parikkhīņapheņakas°.

Sps]

4

Paramatthajotikā I.

aggijālanasalākābundisanthānam1, tappatitthitokāso aggacchinnapunnāgaphalasanthāno, ka(ta)tthīni dve pi ekābaddhāni hutvā kumbhakārehi katacūlisanthānāni² — "tāpasabhisikāsanthānānī" ti pi eke —, ānisadatthīni hetthāmukhathapitasappaphanasanthānāni satta[ttha]tthānesu³ chiddāvachiddāni, atthārasa pitthikantakatthīni abbhantarato uparūpari thapitasīsakapattavethakasanthānāni bāhirato vattanālisanthānāni4, tesam antarantarā kakacadantasadisāni dve tīņi kantakāni honti, catuvīsatiyā phāsukatthisu paripuņņāni paripuņņasīhaladdāttasanthānāni⁵ aparipuņņāni aparipunnasīhaladdāttasanthānāni---"sabbān' eva odātakukkutassa pasāritapakkhadvayasaņthānānī" ti pi eke—, cuddasa uratthīni jiņņasandamānikaphalakapantisanthānāni, pādatthi dabbiphanasanthānam⁶, akkhakatthini khuddakalohavasidandasanthanani, tesam addhacandasanthānam, pitthibāhatthīni hetthā atthi pharasuphanasanthānāni — "upaddhacchinnasīhaļakuddālasanthānānī" ti pi eke —, bāhatthīni ādāsadandasanthānāni-"mahāvāsidandasanthānānī" ti pi eke-, aggabāhatthīni yamakatālakandasanthānāni, manibandh-[an]atthīni ekato allīvāpetvā thapitasīsakapattavethakasanthānāni, pitthihatthatthīni kottita(kandala)kandarāsisanthānāni, hatthangulimūlapabbatthīni panavasanthānāni, majjhapabbatthini aparipunnapanasatthisanthanani, aggapabbatthīni katakabījasanthānāni, satta gīvatthīni dande vijjhitvā pațipātivā thapitavamsakalīradandasanthānāni7, hetthimahanukatthi kammārānam ayokūtayottakasanthānam, uparimahanukatthi avalekha(na)satthakasanthānam⁸, akkhināsakūpaţţhīni apanītaminjataruņatālatthisanthā-

¹ S^p aggijālasalākāpuntis°.

² Vm. °uddhanas°, cf. Ab. 455.

³ Vm. sattasu thānesu. ⁴ Vm. vattanāvalis^o.

 5 Sps sīhaļa
(a)ddāt
thas°; Vm. asita- instead of sīhaļa-ddātta-, cf. Ab. 448.

⁶ S^s dabbipanas°, S^p dabbimutthikas°.

⁷ Vm. °vamsakalīravakkalakas°.

⁸ S^{ps} avalekasatthakas°, Vm. avalekhanasatthas°.

50

näni, nalätatthi adhomukhathapitabhinnasamkhapalasanthänam¹, kannacülikatthīni nahāpitakhurakosasanthānāni, nalātakannacūlikānam upari pattabandhanokāse atthi bahalaghatapunnapatapilotikakhandasanthānam, muddhanatthi mukhacchinnavamkanālikerasanthānam, sīsatthīni sibbetvā thapitajajjarālābukatāhasanthānānī ti²; disato 'dvīsu disāsu jātānī' ti; okāsato 'avisesena sakalasarīre thitāni, visesena tu sīsatthīni gīvatthikesu patitthitāni, gīvatthīni pitthikantakatthisu patittitāni, pitthikantakatthini katatthisu patitthitani, katatthini uratthikesu patitthitāni, ūratthīni jannukatthisu, jannukatthīni jamghatthikesu, jamghatthini gopphakatthikesu, gopphakatthīni pitthipādatthikesu patitthitāni; pitthipādatthikāni gopphakatthīni ukkhipitvā thitāni, gopphakatthīni ca jamghatthīni . . . pe . . . gīvatthīni sīsatthīni ukkhipitvā thitānī ' ti etenânusārena avasesāni pi atthīni veditabbāni, -tattha, yathā itthakagopānasicavādisu na uparimā itthakādavo jānanti 'mayam hetthimesu patitthitā' ti, na pi hetthimä jänanti 'mayam uparimäni ukkhipitvä thitä ' ti, evam evam na sīsatthikāni jānanti 'mayam givatthikesu patitthitānī' ti ... pe ... na gopphakatthikāni jänanti 'mayam pitthipädatthikesu patitthitänī 'ti, na (pi) pitthipādatthikāni jānanti 'mayam gopphakatthīni ukkhipitvā thitānī' ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo ti, kevalan tu imāni sādhikāni³ tīni atthisatāni navahi nahārusatehi navahi ca mamsapesisatehi ābaddhānulittāni ekasatacammaparivonaddhāni⁴ sattarasaharanisatānugatasinehasinehitāni navanavutilomakūpasahassaparissavamānasedajallikāni⁵ asītikimikulāni⁶ 'kāyo' tv eva samkham gatāni, yam sabhāvato upaparikkhanto yogāvacaro na kiñci gayhūpagam.7 passati, kevalan tu nahārusambaddham nānākunapasam-

² S^{ps} °ālāpukatāhas°.
³ S^s sādhitani, S^p sādhakāni.
⁴ So S^{ps}.
⁵ S^{ps} °paris(s)āvamāna°.
⁶ Sic S^s; S^p asinimikulāni.
⁷ S^s gayhūpagatam.

Spa]

¹ S^{ps} dhamukhath[°]; Vm. ad hom ukbathapitasankhatālakapālas[°].

Paramatthajotikā I.

[Sps

kinnam atthisamghāṭam eva passati, yam disvā dasabalassa puttabhāvam upeti, yathâha :

> "pațipățiy' ațțhīni thităni koțiyā, anekasandhiyamito nakhehi ca¹ baddho nahārūhi jarāya codito

acetano katthakalingarūpamo; kuņapam kuņape jātam asucimhi ca pūtini duggandhe duggandhabhede na-...²;

atthipute atthiputo³

nibbatto pūtini pūtikāyamhi,

tamhi ca vinetha chandam :

hessatha puttā dasabalassā ". ti⁴;

paricchedato 'anto atthimiñjena, uparito mamsena, agge mule ca annamannena paricchinnani' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam atthini vaņņādito vavatthapeti. IX. Tato param sarīre yathāvuttappabhedānam atthīnam abbhantaragatam atthimiñjam vannato 'setan' ti vavatthapeti; santhānato 'attano okāsasanthānan' ti, seyyathîdam: mahantamahantānam atthīnam abbhantaragatam sedetvā mahantesu vamsanalakapabbesu pakkhittavattetvā mahāvettamkurasanthānam, khudd[ak]ānukhuddakānam abbhantaragatam sedetvā vattetvā khuddānukhuddakesu vamsanalakapabbesu pakkhittatanuvettamkurasanthānan ti; disato 'dvīsu disāsu jātan' ti; okāsato 'atthīnam abbhantare patitthitan' ti,-tattha, yathā velunalakādīnam (anto)gatāni dadhiphāņitāni na jānanti 'mayam velunalakādīnam antogatānī' ti, na pi velunalakādavo jānanti 'dadhiphānitāni amhākam antogatānī' ti, evam evam na atthimiñjam jānāti 'aham atthīnam antogatan' ti, na pi atthīni jānanti 'atthiminjam amhākam antogatan' ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā . . . pe ... na puggalo ti; paricchedato 'atthinam abbhantara-

¹ S^s nakehi ca, S^p na kehici.

 $^2~\mathrm{S^s}$ namadhamhi vayadhammi ca
, $\mathrm{S^p}$ nadhammamhi dhamhi ca.

³ S^p atthiputo atthipute.

⁴ S^p ad. ca.

talehi atthimiñjabhāgena ca¹ paricchinnan' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam atthimiñjam vaņnādito vavatthapeti. X. Tato param sarīrassa abbhantare dvigolakappabhedam vakkam vannato 'mandarattam palibhaddakatthivannan' ti vavatthapeti; santhanato 'gamadarakānam suttāvutakīlāgolakasanthānan '2 ti-"ekavantasahakāra(dvaya)santhānan" ti pi eke -; disato 'uparimāya disāya jātan' ti; okāsato 'galavātakā vinikkhittena³ ekamulena thokam gantva dvidha bhinnena thulanaharuna vinibaddham hutvā hadayamamsam parikkhipitvā thitan' ti⁴,-tattha, yathā vantūpanibaddham sahakāradvavam na jānāti 'aham vaņtena upanibaddhan' ti, na pi vaņtam jänäti 'mayā sahakāradvayam upanibaddhan' ti, evam evam na vakkam jānāti 'aham thūlanahārunā upanibaddhan' ti, na (pi) thūlanahāru jānāti 'mayā vakkam upanibaddhan' ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā ... pe ... na puggalo ti ; paricchedato 'vakkam vakkabhāgena paricchinnan' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam vakkam vannādito vavatthapeti. XI. Tato param sarīrassa abbhantare hadayam vannato 'rattam rattapadumapattapitthivannan' ti vavatthapeti, santhānato 'bāhirapattāni apanetvā adhomukhathapitapadumamakulasanthānan' ti, tañ ca aggacchinnapunnāgaphalam iva vivakampassam⁵ bahi mattam⁶ anto kosātakīphalassa abbhantarasadisam, paññābahulānam thokam vikasitam, mandapaññānam mukulitam⁷ eva,-yam rūpam nissāya manodhātu ca manoviñnāņadhātu ca pavattanti, tam apanetvā avasesamamsapiņd isamkhātam, yassa abbhantare

- ⁵ Sic S^p; S^s vivakamphassam; (3: vamkapassam?).
- ⁶ Vide 58, note 3; S^{ps} here mattham. ⁷ So S^{ps} Vm.

 S^{ps}]

¹ S^p atthimiñjabhāvena ca (Vm. om.); cf. 53¹⁹, 57²³, where S^p has -bhāgena.

² Vm. dārakānam yamakakīlāgolakas°.

³ Sic; Vm. nikkhantena.

⁴ So Vm.; S^p parikkhipitan ti, S^s ukkhipitvā thitan ti.

addhapasatamatta(m) lohitam santhāti, yam rāgacaritassa rattam, dosacaritassa kālakam, mohacaritassa mamsadhovanodakasadisam, vitakkacaritassa kulatthayūsavannam, saddhācaritassa kanikārapupphavaņņam, pañnācaritassa accham vippasannam anāvilam niddhotajātimani viya jutimantam khāyati; disato 'uparimāya disāya jātan' ti; okāsato 'sarīrabbhantare dvinnam thanānam majjhe patitthitan' ti,-tattha, yathā dvinnam vātapānakavātakānam majihe thito aggalatthambhako na jānāti 'aham dvinnam vātapānakavātakānam majjhe thito' ti, na pi vātapānakavātakāni jānanti 'amhākam majjhe aggalatthambhako thito' ti, evam evam na hadayam jānāti 'aham dvinnam thanānam majjhe thitan' ti, na pi thanāni jānanti 'hadayam amhākam majjhe thitan ' ti ; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo ti; paricchedato 'hadayam hadayabhagena paricchinnan' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam hadayam vaņņādito vavatthapeti. XII. Tato param sarīrassa abbhantare yakanasaññitam¹ yamakamamsapindam vannato 'rattam rattakumudabāhirapattapitthivannan' ti vavatthapeti; santhānato 'ekamūlam hutvā agge yamakam kovilārapattasanthānam, tañ ca dandhānam ekam yeva hoti mahantam, paññavantānam dve vā tīni vā khuddakānī' ti; disato 'uparimāya disāya jātan' ti; okāsato 'dvinnam thanānam abbhantare dakkhiņapassam nissāya thitan' ti,-tattha, yathā pivarakapasse laggamamsapesi na jānāti 'aham pivarakapasse laggā' ti, na (pi) pivarakapassam jānāti 'mayi mamsapesi laggā' ti, evam evam na yakanam jānāti 'aham thanānam abbhantare dakkhinapassam² nissāya thitan' ti, na pi thanānam abbhantare dakkhinapassam² jānāti 'mam nissāya yakanam thitan' ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo ti; paricchedato pana 'yakanam yakanabhāgena paricchinnan' ti

So Vm.; S^{ps} yamakasaññitam.
 S^p abbhantaradakkh^o.

vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam yakanam vannādito vavatthapeti. XIII. Tato param sarīre paticchannāpaticchannabhedato duvidham kilomakam vannato 'setam dukūlapilotikavaņņan' ti vavatthapeti; saņthānato 'attano okāsasanthānan' ti; disato 'dvīsu disāsu jātan" ti; okāsato 'pațicchannakilomakam hadayañ ca vakkañ ca parivāretvā, (a)paticchannakilomakam sakalasarīre cammassa hetthato mamsam pariyonandhitvā thitan' ti,tattha, yathā pilotikāya palivethite mamse na pilotikā jānāti 'mayā mamsam palivethitan' ti, na pi mamsam jānāti 'aham pilotikāva palivethitan' ti, evam evam na kilomakam jānāti 'mayā hadayayakkāni sakalasarīre (ca) cammassa hetthato mamsam palivethitan' ti, na pi hadayavakkāni sakalasarīre ca mamsam jānāti 'aham kilomakena palivethitan' ti; ābhogapaccavekkhaņavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo ti ; paricchedato ' hetthä mamsena, upari¹ cammena, tiriyam kilomakabhāgena paricchinnan' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam kilomakam vannādito vavatthapeti. XIV. Tato param sarīrassa abbhantare pihakam vannato 'nīlam milātaniggundipupphavannan' ti vavatthapeti; santhanato 'yebhuyyena sattangulappamānam abandhanam kālavacchakajivhāsanthānan' ti; disato 'uparimāya disāya jātan 'ti; okāsato hadayassa vāmapasse udarapatalassa matthakapassam nissāya thitam, yamhi paharana(p)pahārena bahi nikkhante sattānam jīvitakkhayo hoti,-tattha, yathā kotthakamatthakapassam nissāya thitā gomayapindi na jānāti 'aham kotthakamatthakapassam nissāya thitā' ti, na pi kotthakamatthakapassam jānāti 'gomayapindi manı nissāya thitā' ti, evam evam na pihakam jānāti 'aham udarapatalassa matthakapassam nissāya thitan' ti, na pi udarapatalassa matthakapassam jänäti 'pihakam mam nissāya thitan' ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo ti ; paricchedato ' (pihakam)

¹ S^{ps} ad. -ma.

pihakabhāgena paricchinnan' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam pihakam vaņņādito vavatthapeti. XV. Tato param sarīrassa abbhantare dvattimsamamsakhandappabhedam papphāsam vannato 'rattam nātiparipakkaudumbaravannan' ti¹ vavatthapeti; santhānato 'visamacchinnapuvasanthanan'2 ti - "chadanitthakakhandapuñjasanthänan" ti pi eke-, tad etam abbhantare asitapītādīnam abhāve uggate(na) kammajatejusmanā abbhāhatattā samkhāditapalā(la)pindam³ iva nīrasam nirojam hoti; disato 'uparimāya disāya jātan' ti; okāsato 'sarīrabbhantare dvinnam thanānam antare hadayañ ca yakanañ ca upari cchādetvā olambantam thitan ' ti,-tattha, yathā jinnakotthabbhantare lambamāno sakunakulāvako na jānāti 'aham jinnakotthabbhantare lambamāno thito' ti, na pi jinnakotthabbhantaram⁴ jānāti 'sakuņakulāvako mayi lambamāno thito' ti, evam evam na papphāsam jānāti 'aham sarīrabbhantare dvinnam thanānam antare lambamānam thitan' ti, na pi sarīrabbhantare dvinnam thanānam antaram jānāti 'mayi papphāsam lambamānam thitan 'ti; ābhogapaccavekkhaņavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo ti; paricchedato 'papphāsam papphāsabhāgena paricchinnan' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam papphāsam vannādito vavatthapeti. XVI. Tato param anto-sarīre purisassa dvattimsahattham itthiyā atthavīsatihattham ekavīsatiyā thānesu obhaggam antam vannato 'setam sakkhara-sudhāvannan' ti vavatthapeti; santhānato 'sīsam chinditvā lohitadoniyam⁵ samvelletvā⁶ thapitadhammanisanthānan' ti; disato 'dvīsu disāsu jātan' ti; okāsato 'upari galavātake hetthā ca karīsamagge vinibaddhattā 7 galavātakakarīsamaggapariyante sarīrab-

¹ Vm. om °pari°, ad. phala after udumbara.

² Vm. visamacchinnabahalapūvakhandas°.

³ S^{ps} samkhārita°.

⁴ S^p -e, S^s om. na pi . . . thito ti.
⁶ Vm. ābhujitvā ; cf. 64²⁰.

⁵ S^{ps} -iyā.
⁷ S^{ps} -antā.

bhantare thitan' ti,-tattha, yathā lohitadoņiyam thapitam chinnasīsam dhammanikalebaram na jānāti 'aham lohitadoniyam thitan' ti, na pi lohitadoni jānāti 'mayi chinnasīsam dhammanikalebaram thitan' ti, evam evam na antam jānāti 'aham sarīrabbhantare thitan' ti, na pi sarīrabbhantaram jānāti 'mayi antam thitan' ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo ti; paricchedato 'antam antabhagena paricchinnan' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam antam vannādito vavatthapeti. XVII. Tato param anto-sarīre antarantare antagunam vannato 'dakasītalikamūlavanņan' ti vavatthapeti; santhānato 'dakasītalikamūlasanthānam evā ' ti-" gomuttasanthānan" ti pi eke-; disato 'dvīsu disāsu jātan' ti; okāsato 'kuddālapharasukammādīni karontānam yantākaddhanakāle vantasuttakam iva1 yantaphalakāni antabhoge² ekato agalante ābandhitvā pādapunchanarajjumandalakassa antarā samsibbitvā thitarajjukā viya ekavīsativā antabhogānam antarā tthitan' ti,tattha, yathā pādapunchanarajjumandalakam sibbitvā thitarajjukā na jānāti 'mayā pādapunchanarajjumandalakam sibbitan'ti, na pi pādapunchanarajjumaņdalakam jānāti 'rajjukā mam sibbitvā thitā' ti, evam evam na antagunam jānāti 'aham antam ekavīsatibhogantare ābandhitvā thitan' ti, na pi antam jānāti 'antagunam mam ābandhitvā thitan' ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo ti; paricchedato 'antagunam antagunabhāgena paricchinnan' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam antagunam vannādito vavatthapeti. XVIII. Tato param anto-sarīre udariyam vannato 'ajjhohatāhāravanuan' ti vavatthapeti; santhānato 'parissāvane sithilabaddhatandulasanthānan' ti; disato 'uparimāya disāya jātan' ti; okāsato 'udare

¹ S^{ps} eva.

 2 So Sps always (Vm. antābhoga-), cf. below ekavīsati-bhogantare.

thitan' ti, udaram nāma ubhato pi¹ nippīliyamānassa allasätakassa majjhe sañjätaphotakasadisam² antatthänam bahi mattam³ anto mamsakasambupalivethitam kilitthapāvārapupphasadisam—" kuthitapanasaphalassa⁴ abbhantarasadisan" ti pi eke-, tattha kakkotakā⁵ ganduppādakā tālahīrakā⁶ sūcimukhakā patatantū suttakā ti evamādidvattimsakulappabhedā kimayo⁷ ākulavyākulā saņdasaņdacārino hutvā nivasanti, ye pānabhojanādimhi avijjamāne ullamghitvā viravantā hadavamamsam abhitudanti⁸ pānabhojanādiajjhoharanavelāvan ca uddhamukhā hutvā pathamajjhohate dve tayo ālope turitaturitam vilumpanti, yam etesam kimīnam pasūtigharam vaccakuti gilānasālā susānañ ca hoti, yattha, seyyathā pi nāma candālagāmadvāre candanikāya saradasamaye⁹ thullaphusitake deve vassante udakena āvūlham⁹ muttakarīsacammatthinahārukhandakhelasimghāņikālohitappabhuti nānākuņapajātam nipatitkaddamodakālulitam sañjātakimikulākulam hutvā vā dvīhatīhaccayena suriyātapasantāpavegakuthitam 10 upari phenabubbulake muñcantam abhinilavannam paramaduggandhajeguccham upagantum vā datthum vā anaraharūpatam¹¹ āpajjitvā titthati pag eva ghāyitum vā sāyitum vā, evam evam nānappakārapānabhojanādi dantamusalacunnitam jivhähatthasamparivattitam khelapalibuddham tamkhanavigatavannagandharasādisampadam koliyakule¹² supāņavamathusadisam nipatitvā pittasemhavātapalivethitam hutvā udaraggisantāpavegakuthitam kimikulākulam uparūpari phenabubbulakāni muñcantam paramakasambuduggandhajegucchabhāvam¹³ āpajjitvā titthati, yam

¹ Vm. om. pi.

² S^{ps} °potaka°.

⁴ S^p kathinap°, S^s kuthip°. ³ So S^s; S^p mattham.

⁵ Vm. takk°.

⁶ S^p nālagīrakā, S^s kālahīrakā.

- ⁷ S^{ps} kimiyo.
- ⁸ S^p abhikundanti (Vm. abhihananti).
- ⁹ Vm. nidāghas^o . . . vuyhamānam.
- ¹⁰ Vide 58, note 4; 60, note 2, 62³⁴; S^{ps} °kathitam.

¹¹ S^{ps} anaraharūhanam.

¹² ?; S^p koliyakile, S^s kolikule. ¹³ S^p om °kasambu°.

bhutvā pi pānabhojanādisu amanuññatā santhāti pag eva raññācakkhunā oloketvā, yattha ca patitam pānabhojanādi pañcadhā vikatikam¹ gacchati: ekabhāgam pānakā khādanti², ekabhāgam udaraggi jhāpeti, eko bhāgo muttam hoti, eko bhāgo karīsam hoti, eko bhāgo rasabhāvam āpajjitvā sonitamamsādīni upabrūhayatī³ ti,— tattha, yathā paramajegucchāya supāņadoņiyā thito sāpānavamathu⁴ na jānāti 'aham sāpānadonivā thito' ti, na pi sāpānadoni jānāti 'mayi supāņavamathu thito' ti, evam evam na udariyam jānāti 'aham imasmim paramaduggandhajegucche udare thitan' ti, na pi udaram janati 'mayi udariyam thitan' ti; äbhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo ti; paricchedato 'udariyam udariyabhāgena paricchinnan' ti (vavatthapeti); ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam udariyam vannādito vavatthapeti. XIX. Tato param anto-sarīre karīsam vaņņato 'yebhuyyena ajjhohatāhāravanņan' ti vavatthapeti; santhānato 'okāsasanthānan' ti; disato 'hetthimāya disāya jātan' ti; okāsato 'pakkāsaye thitan' ti, pakkāsayo nāma hetthā nābhi-pitthikantakamūlānam antare antāvasāne ubbedhena atthangulamatto vamsanalakabbhantarasadiso padeso, yattha, seyyathā pi nāma uparibhūmibhāge patitam vassodakam ogalitvā hetthābhūmibhāgam pūretvā titthati, evam evam vam kiñci āmāsave patitam pānabhojanādikam udaragginā phenuddehakam pakkapakkam sanhakaraņiyā⁵ pittham iva sanhabhāvam āpajjitvā antabilena ogalitvā, omadditvā vamsanalake pakkhip(p)amānapandumattikā viya sannicitam hutvā titthati,-tattha, yathā vamsanalake omadditvā pakkhittapandumattikā na jānāti 'aham vamsanalake thitā' ti, na pi vamsanalako⁶ jānāti 'mayi pandumattikā thitā' ti, evam evam karīsam na

¹ So S^s; S^p ekakam, Vm. vivekam.

² S^p bhuñjanti. ³ S^{ps} upabruyhati.

⁴ S^s *here* supana°.

⁵ S^s sanhamkaraniyā, S^p sattakaranipasa; (Vm. nisadāya).
⁶ S^{ps} -e.

jānāti 'aham pakkāsaye thitan 'ti, na pi pakkāsayo jānāti 'mayi karīsam thitan' ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo ti; paricchedato 'karīsam karīsabhāgena paricchinnan' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti Evam karīsam vaņņādito vavatthapeti. XXXII. Tato param sarīre sīsakatāhabbhantare matthalungam vannato 'setam ahichattakapindivannan' ti¹ vavatthapeti-" vikkuthitadutthavannan" ti 2 pi eke-; santhānato 'okāsasaņthānan' ti; disato 'uparimāya disāya jātan' ti; okāsato 'sīsakatāhassa abbhantare cattāro sibbanimagge³ nissāya samodhāya⁴ tthapitā cattāro pitthapiņdikā viya samohitam catumatthalungapindappabhedam hutvā thitan' ti,-tattha, yathā purāņalābukatāhe pakkhittā pitthapiņdi vikkuthitaduttham vā na jānāti 'aham purānalābukatāhe thitan' ti, na pi purānalābukatāha(m) jānāti 'mayi pitthapindi vik(k)uthitaduttham vā thitan' ti, evam evam matthalungam na jānāti 'aham sīsakatāhabbhantare thitan' ti, na pi sīsakatāhabbhantaram jānāti 'mayi matthalungam thitan' ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo ti; paricchedato 'matthalungam matthalungabhagena paricchinnan' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam matthalungam vannādito vavatthapeti. XX. Tato param sarīre baddhābaddhabhedato duvidham pi pittam vannato 'bahalamadhukatelavannan' ti vavatthapeti-"abaddhapittam milātaākulīpupphavaņņan" ti5 eke-; saņthānato 'okāsasanthānan' ti; disato 'dvīsu disāsu jātan' ti; okāsato abaddhapittam 'kesalomanakhadantānam mamsavinimmuttatthänam thaddhasukkhacammañ ca vajjetvā udakam iva telabindu⁶ avasesasarīram vyāpetvā thitan' ti, yamhi kupite akkhīni pītakāni honti bhamanti, gattam kampati kanduyati, baddhapittam 'hadaya-

¹ S^s °pindikevannan ti.

- ³ S^{ps} sibbitvānimagge.
- ⁵ S^{ps} milāka°.

- ² S^p vikadhikad°.
- ⁴ Vm. samodhānetvā.
- ⁶ S^{ps} -um.

papphāsānam antare yakanamamsam nissāya patitthite rattakosātakīkosakasadise¹ pittakosake thitan' ti, yamhi kupite sattā ummattakā honti vipallatthacittā hiriottappam chaddetvā akattabbam karonti abhāsitabbam bhāsanti acintetabbam cintenti,-tattha, yathā udakam vyāpetvā² thitam telam na jānāti ' (aham) udakam vyāpetvā thitan ' ti, na pi udakam jānāti 'telam mam vyāpetvā thitan' ti, evam evam na abaddhapittam jānāti 'aham sarīram vyāpetvā thitan' ti, na pi sarīram jānāti 'abaddhapittam mam vyāpetvā thitan' ti, yathā ca kosātakīkosake thitam vassodakam na jānāti ' aham kosātakīkosake thitan ' ti, na pi kosātakīkosako jānāti 'mayi vassodakam thitan' ti, e v a m evam na baddhapittam jānāti 'aham pittakosake thitan' ti, na pi pittakosako jānāti 'mayi baddhapittam thitan' ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā ... pe ... na puggalo ti ; paricchedato 'pittam pittabhāgena paricchinnan' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam pittam vannādito vavatthapeti. XXI. Tato param sarīekapattapürappamānam semham vannato rabbhantare 'setam kacchakapannarasavannan'³ ti vavatthapeti; santhānato 'okāsasanthānan' ti; disato 'uparimāya disāya jātan' ti; okāsato 'udarapatale thitan' ti, yam pānabhojanādiajjhoharanakāle, seyyathā pi nāma udake sevālapannakam⁴ katthe vā kathale vā patante chijitvā dvidhā hutvā puna ajjhottharitvā titthati, evam evam pānabhojanādimhi nipatante chijjitvā dvidhā hutvā puna ajjhottharitvā titthati, yamhi ca mandībhūte pakkam iva gandam pūtikam iva kukkutandam udarapatalam paramajegucchakunapagandham hoti, tato uggatena ca gandhena⁵ uggāro⁶ pi mukham pi duggandham pūtikunapasadisam hoti, so ca puriso "apehi, duggandham vāyasī" ti vattab-

¹ Vm. mahākosātakik°.

⁶ Vm. udreko, cf. Ab. 468.

² S^{ps} -itvā here and below, vide 60³².

³ Vm. nāgabalāp[°]. ⁴ S^{ps} sevālapanakam.

⁵ S^{ps} ad. ca.

batam āpajjati, yañ ca abhivaddhitam bahalattam āpannam patikujjanaphalakam iva vaccakutiyā udarapatalabbhantare eva kunapagandham sannirumbhitvā titthati.-tattha, (yathā) candanikāya upari phenapatalam na jānāti 'aham candanikāya thitan' ti, na pi candanikā jānāti 'mayi phenapatalam thitan' ti, evam evam na semham jānāti 'aham udarapatale thitan ' ti, na pi udarapatalam jānāti 'mayi semham thitan' ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo ti; paricchedato 'semham semhabhāgena paricchinnan' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam semham (vannādito) vavatthapeti. Tato param sarīre XXII. pubbam vannato 'pandupalāsavanno' ti¹ vavatthapeti; santhānato 'okāsasanthāno' ti1; disato 'dvīsu disāsu jāto' ti¹; okāsato pubbassa okāso nāma nibaddho n'atthi, yattha pubbo sannicito tittheyya; yatra yatra khānukantakapaharanaggijālādīhi² abhihate sarīrappadese lohitam santhahitvā paccati gaņdapilakādayo vā uppajjanti, tatra tatra titthati,-tattha, yathā rukkhassa tattha tattha pharasudhārādīhi pahatappadese āgalitvā thito nīvāso³ na jānāti 'aham rukkhassa pahatappadese thito' ti, na pi rukkhassa pahatappadeso jänäti 'mayi nīyāso thito' ti, evam evam na pubbo jānāti 'aham sarīrassa tattha tattha khānukantakādīhi abhihatappadese⁴ gandapilakādīnam utthitappadese vā thito' ti, na pi sarīrappadeso jānāti 'mayi pubbo thito' ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo ti; paricchedato 'pubbo pubbabhāgena paricchinno' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam pubbam vannādito vavatthapeti. XXIII. Tato param sarīre 'sannicitalohitam, samsaranalohitan' ti evam duvidhe lohite sannicitalohitam tāva⁵ vannato 'bahalakuthitalākhārasavannan'

- ¹ S^{ps} -an ti, cf. 63, note 5.
- ³ S^s niyyāso (cf. 67²⁵).
- ⁵ S^s sannicitam tāva.

² Cf. however 45^5 .

⁴ S^{ps} abhihata°.

ti vavatthapeti, samsaranalohitam 'acchalākhārasavannan' ti; santhänato sabbam pi 'attano okäsasanthänan' ti; disato sannicitalohitam 'uparimāya disāya jātan ' ti, samsaranalohitam 'dvīsu pī' ti; okāsato samsaranalohitam kesalomanakhadantānam mamsavinimmuttatthānam thaddhasukkhacammañ ca vajjetvā dhamanijālānusārena sabbam upādinnakasarīram pharitvā thitam, sannicitalohitam yakanassa¹ hetthäbhägam püretvä ekapattapūra[na]mattam² hadayavakkapapphāsānam upari thokam thokam bindum pātentam vakkahadayayakanapapphāse tementam thitam, yamhi vakkahadayādīni atemente sattā pipāsitā honti,—tattha, yathā jajjarakapāle thitam udakam hetthä leddukhandädini tementam na jänäti 'aham jajjarakapāle thitam hetthā leddukhandādīni tememī' ti, na pi jajjarakapālam hetthā leddukhandādīni vā ³ jānanti⁴ 'mavi udakam thitam, amhe vā tementam thitan' ti, evam evam na lohitam jānāti 'aham yakanassa hetthäbhäge vakkahadavädini tementam thitan' ti, na pi yakanassa hetthäbhäge thänam vakkahadavädini (vā) jānanti 'mayi lohitam, amhe vā tementam thitan 'ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo ti; paricchedato 'lohitam lohitabhāgena paricchinnan' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam lohitam vannādito vavatthapeti. XXIV. Tato param sarīre sedam vannato 'pasannatilatelavanno' ti⁵ vavatthapeti; santhānato 'okāsasanthāno' ti⁵; disato 'dvīsu disāsu jāto' ti; okāsato sedassa eva okāso nāma nibaddho n' atthi, vattha sedo lohitam viya sadā tittheyya, yasmā tu, yadā aggisantāpasurivasantāpautuvikārādīhi sarīram santap(p)ati, atha udakato abbūlhamatta-visamacchinnabhisamulālakumudanālakalāpaudakam iva sabbakesalomakūpavivarehi paggharati, tasmā tesam kesalomakūpavivarānam vasena

¹ Vm. yakanatthānassa, cf. 63¹⁹.

- ² Vm. ekapattapūramattam, cf. 61²⁰.
- ³ S^{ps} ad. na. ⁵ S^{ps} -an ti.

⁴ S^p jānāti.

 S^{ps}]

Paramatthajotikā I.

tam santhānato vavatthapeti, "sedapariganhakena ca yogāvacarena kesalomakūpavivare pūretvā thitavasen' eva sedo manasikātabbo" ti vuttam pubbācariyehi,---tattha, yathā bhisamulālakumudanālakalāpavivarehi paggharantam udakam na jänäti 'aham bhisamulalakumudanalakalapavivarehi paggharāmī' ti, na pi bhisamulālakumudanālavivarā jānanti 'amhehi udakam paggharatī' ti, evam evam na sedo jānāti 'aham kesalomakūpavivarehi paggharāmī' ti, na pi kesalomakūpavivarā jānanti 'amhehi sedo paggharatī'ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi...pe... na puggalo ti; paricchedato 'sedo sedabhāgena paricchinno' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam sedam vannādito vavatthapeti. XXV. Tato param sarīre cammamamsantare medam vannato 'phālitahaliddivanno' ti vavatthapeti; santhānato 'okāsasanthāno' ti, tathā hi sukhino thūlasarīrassa cammamamsantare¹ pharitvā thito haliddirattadukūlapilotikasanthāno, kisasarīrassa jamghamamsa-ūrumamsa-pitthikantakanissitapitthimamsa-udarapatalamamsāni nissāya samvellitvā thapitahaliddirattadukūlapilotikakhandasanthāno ti; (disato 'dvīsu disāsu jāto' ti); okāsato thūlasarīrassa sakalasarīram pharitvā, kisassa jamghamamsädīni nissāya thito, yo sinehasamkhāto pi hutvā paramajegucchattā na matthakatelattham na gandūsatelattham na dīpajalanattham sangayhati,—tattha, yathā mamsapuñjam nissāya thitā haliddirattadukūlapilotikā na jānāti 'aham mamsapuñjam nissāva thitā 'ti, na pi mamsapuñjo jānāti 'haliddirattadukūlapilotikā mam nissāva thitā ' ti, evam evam na medo jānāti 'aham sakalasarīram, jamghādisu vā mamsam nissāva thito' (ti), na pi sakalasarīram jamghādisu vā mamsam jānāti ' (mam)² medo nissāya thito' ti; ābhogapaccavekkhana-... pe ... na puggalo ti; paricchedato 'hetthā mamsena, upari cammena, samantato medabhagena paricchinno' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo,

¹ So Sps.

² S^{ps} jānāti before jamgh°, om. mam after mamsam.

III. Dvattimsākāram

visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam medam XXVI. Tato param vannādito vavatthapeti. sarīre assu¹ vannato 'pasannatilatelavannan' ti vavatthapeti; santhānato 'okāsasanthānan' ti; disato 'uparimāya disāya jātan' ti; okāsato 'akkhikūpakesu thitan' ti, na c'etam pittakosake pittam iva akkhikūpakesu sadā sannicitam hutvā titthati, kin tu, yadā somanassajātā sattā mahāhasitam hasanti domanassajātā rodanti paridevanti tathārūpam visamāhāram vâharanti, yadā ca nesam² akkhīni dhūmarajapamsukādīhi abhihaññanti, tadā etehi somanassadomanassavisamāhārādīhi samutthahitvā assu akkhikūpake[su] pūretvā titthati paggharati ca. "assuparigganhakena ca yogāvacarena akkhikūpake pūretvā thitavasen' eva tam manasikātabban" ti pubbācariyā vannayanti,--tattha, yathā matthakacchinnatarunatālatthikūpakesu³ thitam udakam na jānāti 'aham matthakacchinnatarunatālatthikūpakesu thitan' ti, na pi matthakacchinnatarunatālatthikupakā jānanti 'amhesu udakam thitan' ti, evam evam na assu jānāti '(aham) akkhikūpakesu thitan' ti, na pi akkhikūpakā jānanti 'amhesu assu thitan' ti ; ābhogapaccavekkhana- . . . pe . . . na puggalo ti; paricchedato 'assu assubhāgena paricchinnan' ti vavatthapeti; ayam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam assum vannādito vavatthapeti. XXVII. Tato param sarīre vilīnasinehasamkhātam vasam vannato 'ācāme āsittatelavannā' ti vavatthapeti; santhānato 'okāsasanthānā' ti; disato 'dvīsu disāsu jātā ' ti; okāsato 'hatthatala-hatthapitthi - pādatala - pādapitthi - nāsāputa - nalāta - amsakūtesu thitā' ti, na c' esā etesu okāsesu sadā vilīnā eva hutvā titthati, kin tu, yadā aggisantāpa-suriyasantāpa-utuvisabhāga-dhātuvisabhāgehi te padesā usmājātā⁴ honti, tadā tattha vilīnā va hutvā pasannasalilāsu udakasondikāsu nīhāro viva sarati⁵,—tattha, yathā udakasondivo ajihot-

¹ Cf. 65²⁴.

Sps]

- ³ S^s < -kupake.
- ⁵ Vm. sañcarati.

S^{ps} tesam, Vm. nesam.
 So S^{ps}; Vm. usumājātā.

5

tharitvā thito nīhāro na jānāti 'aham udakasondiyo ajjhottharitvā thito' ti, na pi udakasoņdiyo jānanti 'nīhāro amhe ajjhottharitvā thito' ti, evam evam na vasā jānāti 'aham hatthatalādīni ajjhottharitvā thitā' ti, na pi hatthatalādīni jānanti 'vasā amhe ajjhottharitvā thitā 'ti; ābhogapaccavekkhana-... pe ... na puggalo ti; paricchedato 'vasā vasābhāgena paricchinnā' ti vavatthapeti; ayam etissā¹ sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam vasam vannādito vavatthapeti. XXVIII. Tato param sarīre mukhabbhantare khelam vannato 'seto phenavanno' ti vavatthapeti; santhanato 'okasasanthano' ti-" samuddaphenasanthāno" ti pi eke-; disato 'uparimāya disāya jāto' ti; okāsato ' ubhohi kapolapassehi orohitvā jivhāya thito' ti, na c'eso_ettha sadā sannicito hutvā titthati, kin tu, vadā sattā tathārūpam āhāram passanti vā saranti vā unhatittakatukalonambilānam vā kinci mukhe thapenti, yadā ca nesam² hadayam āgilāyati³ kismicid eva vā jigucchā uppajjati, tadā khelo uppajjitvā ubhohi kapolapassehi orohitvā jivhāya santhāti, aggajivhāya c' eso [khelo] tanuko hoti, mūlajivhāya bahalo, mukhe pakkhittañ ca puthukam vā tandulam vā aññam vā kiñci khādaniyam nadīpuline-khatakūpasalilam iva parikkhavam agacchanto va sadā temanasamattho hoti,-tattha, vathā nadīpuline-khatakūpatale santhitam udakam na jānāti 'aham kūpatale thitan' ti, na pi kūpatalam jānāti 'mayi udakam thitan' ti, evam evam na khelo jānāti 'aham ubhohi kapolapassehi orohitvā jivhātale santhito' ti, na pi jivhātalam jānāti 'mayi ubhohi kapolapassehi orohitvā khelo santhito' ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhamma . . . pe . . . na puggalo ti ; paricchedato 'khelo khelabhāgena paricchinno' ti vavatthapeti; avam etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam khelam vannādito vavatthapeti.

¹ S^{ps} etassa, Vm. assā.

² S^{ps} tesam (cf. 65⁹; Vm. yadā vā nesam).

³ S^p Vm. ākilāyati, S^s agilāyati.

XXIX. Tato param sarīre simghānikam vannato 'setā tarunatālamiñjavannā' ti vavatthapeti; santhānato 'okāsasanthānā' ti-"sedetvā¹ nāsāpute nirantaram pakkhittavettamkurasanthānā" ti pi eke-; disato 'uparimāya disāva jātā' ti; okāsato ' nāsāpute pūretvā thitā' ti, na c' esā ettha sadā sannicitā hutvā titthati, kin tu, seyyathā pi nāma puriso paduminipatte dadhim bandhitvā hetthä paduminipattam kantakena vijihevya, atha tena chiddena dadhipindam² galitvā bahi papateyya, evam evam, yadā sattā rodanti visabhāgāhārautuvasena vā sañjātadhātukkhobhā honti, tadā 3 anto-sīsato pūtisemhabhāvam āpannam matthalungam galitvā tālumatthakavivarena otaritvā nāsāpute pūretvā titthati,-tattha, yathā sippikāya pakkhittam pūtidadhi na jānāti 'aham sippikāya thitan' ti, na pi sippikā jānāti 'mayi pūtikam 4 dadhi thitan' ti, evam evam na simghānikā jānāti 'aham nāsāputesu thitā' ti, na pi nāsāputā jānanti 'amhesu simghānikā thitā' ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo ti; paricchedato 'simghānikā simghānikābhāgena paricchinnā' ti vavatthapeti; ayam etissā⁵ sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam simghānikam vannādito vavatthapeti. XXX. Tato param anto-sarīre lasikā ti sarīrasandhīnam abbhantare picchilakunapam [sā]⁶ vannato 'kanikāraniyyāsavannā' ti vavatthapeti; santhānato 'okāsasanthānā' ti; disato 'dvīsu disāsu jātā' ti; okāsato 'atthisandhīnam abbhañjanakiccam sādhayamānā asītisatasandhīnam abbhantare thitā ' ti, yassa c' esā mandā hoti, tassa utthahantassa nisīdantassa abhikkamantassa patikkamantassa sammiñjantassa pasārentassa atthikāni katakatāyanti⁷ accharikāsaddam karonto viya

¹ S^{ps} desetvā, Vm. om.

² Vm. dadhimatthu (Ab. 500), S^p dadhi pari-; *read* dadhimandam (*cf.* Ab. *l.c.*).

³ S^{ps} tato.

⁴ So Sps.

⁵ S^{ps} etassa, Vm. assā.

⁶ < Vm.

⁷ S^p katakatāhanti.

vicarati ekavojanadvivojanamattam pi addhānam gatassa vāvodhātu kuppati gattāni dukkhanti, vassa 1 pana [c' esā] bahukā hoti, tassa utthānanisajjādisu na atthīni katakațāyanti² dīgham pi addhānam gatassa na vāyodhātu kuppati na gattāni dukkhanti,-tattha, vathā abbhañjanatelam na jānāti 'aham akkham abbhañjitvā thitan' ti, na pi akkho jānāti 'mam telam abbhañjitvā thitan' ti, evam evam na lasikā jānāti 'aham asītisatasandhiyo abbhañjitvā thitā ' ti, na pi asītisatasandhiyo jānanti 'lasikā amhe abbhañjitvā thitā' ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā . . . pe . . . na puggalo ti; paricchedato 'lasikā lasikābhāgena paricchinnā' ti vavatthapeti; ayam etissā³ sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam lasikam vannādito vavatthapeti. XXXI. Tato param anto-sarīre muttam vannato 'māsakhārodakavannan' ti vavatthapeti, santhānato 'udakam pūretvā adhomukhathapitaudakakumbhaantaragataudakasanthānan' ti; disato 'hetthimāya disāya jātan' ti; okāsato 'vatthiss' abbhantare thitan' ti, vatthi nāma vatthiputo vuccati, yattha, seyvathā pi nāma candanikāva pakkhitte adhomukhe pelāghatake candanikāraso pavisati na c'assa pavisanamaggo paññāyati, (evam evam sarīrato muttam pavisati na c'assa pavisanamaggo paññāyati) nikkhamanamaggo eva tu pākato hoti, yamhi ca muttabharite 'passāvam karomā' ti sattānam āyūhanam hoti,—tattha, (yathā) candanikāya pakkhitte adhomukhe peļāghate⁴ thito candanikāraso na jānāti 'aham adhomukhe pelāghate⁴ thito' ti, na pi pelāghatako⁴ jānāti 'mayi candanikāraso thito' ti, evam evam na muttam jānāti 'aham vatthimhi thitan' ti, na pi vatthi jānāti 'mayi muttam thitan' ti; ābhogapaccavekkhanavirahitā hi ete dhammā...pe... na puggalo ti; paricchedato 'vatthiabbhantarena c' eva muttabhāgena ca paricchinnan' ti vavatthapeti; ayam

⁴ ?; S^p velāgh°, S^s lonagh°.

.

¹ S^{ps} tassa (quasi tassa pana ce sā).

² S^p kaṭakaṭāhanti. ³ S^{ps} etassa, Vm. assā.

etassa sabhāgaparicchedo, visabhāgaparicchedo pana kesasadiso evā ti. Evam muttam vannādito vavatthapeti.

Evam ayam imam dvattimsākāram vannādito vavatthapeti; tass' evam imam dvattimsākāram vannādi [to]vasena vavatthapentassa tam tam bhāvanānuyogam āgamma kesädayo pagunā honti kotthāsabhāvena upatthahanti. Tato pabhuti, seyyathā pi nāma cakkhumato purisassa dvattimsavannānam pupphānam ekasuttakasanditam¹ mālam olokentassa sabbapupphāni apubbāpariyam² iva pākatāni honti, evam eva 'atthi imasmim kāye kesā' ti imam kāyam sativā olokentassa sabbe te dhammā apubbāpariva-pākatā honti; kesesu āvajjitesu samku sanhamānā³ va sati, yāva muttam, tāva pavattati. Tato pabhuti tassa ähindantä manussä tiracchänädayo ca⁴ sattäkäram vijahitvā kotthāsarāsivasen' eva upatthahanti tehi ca ajjhohariyamānam pānabhojanādi kotthāsarāsimhi pakkhip(p)amānam iva upatthātī ti. 'Athânena tato param kim kātabban' ti, vuccate : tad eva nimittam āsevitabbam bhāvetabbam bahulīkātabbam suvavatthitam vavatthape-'Katham ayan tam nimittam āsevati bhāveti tabbam. bahulīkaroti suvavatthitam⁵ vavatthapetī' ti: ayam hi tam kesädinam kotthäsabhävena⁶ upatthänanimittam āsevatī ti satiyā allīvati bhajati upagacchati satigabbham ganhāpeti, tattha laddham vā satim vaddhento tam bhāvetī ti vuccati, bahulīkarotī ti punappuna satisampayuttam vitakkavicārabbhāhatam karoti, suvavatthitam vavatthapetī ti, yathā sutthu avatthitam hoti na puna antaradhānam gacchati, tathā tam satiyā vavatthapeti upadhāreti upanibandhati; atha vā,

¹ S^{ps} ^osandhitam (cf. Thag 290); Vm. ekasuttake ganthitam.

² S^{ps} apubbācariyam (ɔ: apubbāvariyam?), Vm. and S^p below apubbāpar^o.

³??; S^p samkusakkha°.

⁴ S^s manussatir°; Vm. om. ca.

⁵ S^s om. su-; S^p always svāvatthitam.

⁶ S^{ps} -bhāgena (53, note 1).

Paramatthajotikā I.

yam pubbe* "anupubbato nâtisīghato nâtisaņikato vikkhepappahānato paņņattisamatikkamanato anupubbamuñcanato lakkhaņato tayo ca suttantā" ti evam dasavidham manasikārakosallam vuttam, tattha anupubbato manasikaronto āsevati, nâtisīghato nâtisaņikato ca manasikaronto bhāveti, vikkhepappahānato manasikaronto bahulīkaroti, paņņattisamatikkamanādito manasikaronto suvavatthitam vavatthapetī ti veditabbo.

Etthâha 'katham panâyam anupubbādivasena ete dhamme manasikaroti' ti, vuccate: ayam hi kese manasikaritvā tadanantaram lome manasikaroti na nakhe, tathā lome manasikaritvā tadanataram nakhe manasikaroti na dante; esa nayo sabbattha,—(A) kasmā: uppatipātiyā hi manasikaronto, seyyathā pi nāma akusalo puriso dvattimsapadam nissenim uppatipātiyā ārohanto kilantakāyo tato nissenito papatati na ārohanam sampādeti, evam evam bhāvanāsampattivasena¹ adhigantabbassa assādassa anadhigamanato² kilantacitto dvattimsākārabhāvanāto papatati na bhāvanam sampādetī ti. (B) Anupubbato manasikaronto pi ca 'kesā, lomā' ti nâtisīghato manasikaroti, atisīghato hi manasikaronto, seyyathā pi nāma addhānam gacchanto puriso samavisamarukkhathalaninnadvedhāpathādīni magganimittāni upalakkhetum na sakkoti, tato na maggakusalo hoti, addhānañ ca parikkhayam neti, evam evam vannasanthānādīni dvattimsākāranimittāni upalakkhetum na sakkoti, tato na dvattimsākāre kusalo hoti, kammatthānañ ca parikkhayam neti. (C) Yathā ca nâtisīghato, evam nâtisanikato pi manasikaroti, atisanikato hi manasikaronto, seyyathā pi nāma puriso addhānamaggam patipanno³ antarā-magge rukkhapabbatatalākādisu vilambamāno icchitapadesam apāpunanto antarāmagge yeva sīhavyagghādīhi anayavyasanam pāpunāti, evam evam dvattimsākārabhāvanāsampadam apāpunanto

* 41⁵ q. v.

¹ S^s °samāpatti°.

² Vm. °gamā.

³ S^p addhānamaggapatipanno (cf. 91³).

bhāvanāvicchedena antarā yeva kāmavitakkādībi anayavyasanam pāpunāti. (D) Nâtisanikato manasikaronto pi ca vikkhepappahānato manasikaroti—vikkhepappahānato nāma: yathā añnesu navakammādisu cittam na vikkhipati¹, tathā manasikaroti—, bahiddhā vikkhipamānacitto hi kesādisv eva asamāhitacetovitakko bhāvanāsampadam apāpunitvā antarā va anavavyasanam āpajjati Takkasilāgamane Bodhisattassa sahāyakā viya, avikkhipamānacitto pana kesädisv eva samähitacetovitakko bhāvanāsampadam pāpunāti Bodhisatto viva Takkasilarajjasampadan* ti. (E) Tass' evam vikkhepappahānato manasikaroto² adhikāracariyadhimuttinam vasena te dhamma asubhato va vannato vā suññato (vā) upatthahanti; atha pannattisamatikkamanato te dhamme manasikaroti. Pannattisamatikkamanato ti 'kesä, lomä' ti evamädivohäram samatikkamitvā vissajjetvā yathūpatthitānam asubhādīnam yeva vasena manasikaroti,-katham: yathā araññanivāsūpagatā manussā aparicitabhūmibhāgattā udakatthānasanjānanattham säkhäbhangadinimittam katva tadanusarena gantvā udakam paribhuñjanti, vadā pana paricitabhūmibhāgā honti, atha tam nimittam vissajjetvā amanasikatvā va udakatthänam upasamkamitvä udakam paribhuñjanti, evam evam, yassa 'kesā, lomā' ti ādinā tamtamvohārassa vasena pathaman te dhamme manasākāsi, tesu dhammesu asubhādīnam añnataravasena upatthahantesu tam vohāram samatikkamitvā vissajjetvā asubhādito manasikaroti. Etthâha 'katham pan' assa ete dhammā upatthahanti, katham vannato, asubhādito katham suññato³; kathañ câyam ete asubhato manasikaroti, katham vannato, katham suññato' ti-: kesā vannasanthänagandhäsayokäsavasena pañcadhä c'assa asubhato upatthahanti, pañcadhā eva câvam ete asubhato manasikaroti, seyyathîdam : 'kesā nām' ete vannato

* Telapattajātaka. J. A. I. 393-401.

¹ Cf. J. A. I. 400¹⁰.

² S^{ps} °karonto.

³ S^{ps} ad. vā.

asubhā paramapatikkūlajegucchā, tathā hi manussā divā pānabhojane patitam kesavannam vākam vā suttam vā disvā kesasañnāya manoramam pi pānabhojanam chaddenti vā jigucchanti vā; santhānato pi asubhā, tathā hi rattim pānabhojane patitam kesasanthānam vākam vā suttam vā phusitvā¹ kesasaññāva manoramam (pi) pānabhojanam chaddenti vā jigucchanti vā; gandhato pi asubhā, tathā hi telamakkhanapupphadhūmādisamkhārehi² virahitānam kesānam gandho paramajeguccho hoti, aggipakkhittassa³ kesassa gandham ghāvitvā sattā nāsikam pidhenti mukhañ ca jigucchanti; āsayato pi asubhā. tathā hi nānāvidhena manussāsucinissandena samkāratthane tandulevyakādīni viva pittasemhapubbalohitanissandena te ācitā vuddhim virūlhim vepullam gamitā [ti]: okāsato pi asubhā, tathā hi samkāratthāne viya taņduleyyakādīni paramajegucche lomādiekatimsakunaparāsimhi manussānam sīsapalivethite allacamme jātā ti; esa nayo lomādisu. Evan tāva ayam ete dhamme asubhato upatthahante asubhato manasikaroti. Yadi pan' assa vannato upatthahanti, asubhato manasikaroti, tathā lomā; dantā odātakasinavasenā ti.—esa navo sabbattha, tamtamkasinavasen' eva câyam ete manasikaroti. Evam vannato upatthahante vannato manasikaroti. Yadi pan' assa suññato upatthahanti, atha kesā ghanavinibbhogavavatthānena ojatthamakasamühavasena upatthahanti, tathā lomādavo; vathā upatthahanti câvam⁴ ete tath' eva manasikaroti. Evam suññato upatthahante suññato manasikaroti. (F)Evam manasikaronto câyam ete dhamme anupubbamuñcanato manasikaroti. Anupubbamuñcanato ti asubhādīnam aññataravasena upatthite kese muñcitva manasikaronto, seyyathā pi nāma jalūkā⁵ nangutthena gahitapadese sāpekkhā va hutvā tundena aññapadesam ganhāti, gahite ca tasmim itaram muñcati, e v a m evam kesesu sāpekkho va hutvā lome manasikaroti, lomesu ca patitthite manasi-

¹ Vm. chupitvā.

- ³ Vm. aggimhi pak°.
- ⁵ S^{ps} jalūka.

² Sic S^{ps}; Vm. °dhūpādi°.
 ⁴ So S^{ps}.

kāre kese muñcati,—esa nayo sabbattha, evam hi 'ssa anupubbamuncanato manasikaroto asubhadisu annataravasena te dhammā upatthahantā anavasesato upatthahanti pākatatarūpatthānā honti. Tassa¹, seyyathā pi nāma makkato dvattimsatālake tālavane vyādhena paripātiyamāno ekarukkhe pi asanthahanto paridhāvitvā yadā nivatto hoti kilanto, atha ekam eva ghanatālapannaparivethitam² tālasūcim nissāya titthati, evam evam cittamakkato dvattimsakotthäsake imasmim käve ten' eva yoginā paripātiyamāno ekakotthāsake pi asanthahanto paridhāvitvā yadā anekārammanavidhāvane³ abhilāsābhāvena⁴ nivatto hoti kilanto, atha, (yv ā)ssa kesādisu dhammo pagunataro caritānurūpataro vā vattha vā pubbe katādhikāro hoti, tam nissāya upacāravasena titthati; atha tam eva nimittam punappuna takkāhatam vitakkāhatam karitvā yathākkamam pathamajjhānam⁵ uppādeti, tattha⁶ patitthäya vipassanam ärabhitvä ariyabhümim päpunäti. Yassa pana te dhammā vannato upatthahanti, tassâpi, seyyathā pi nāma makkato . . . pe . . . atha, yv āssa⁷ kesädisu dhammo pagunataro caritanurupataro va yattha vā pubbe katādhikāro hoti, tam nissāya upacāravasena titthati; atha tam eva nimittam punappuna takkāhatam vitakkähatam karitvä yathäkkamam nilakasinavasena pītakasinavasena vā pañca⁸ pi rūpāvacarajhānāni uppādeti, tesañ ca yattha katthaci patitthāya vipassanam ārabhitvā ariyabhūmim pāpunāti. (G) Yassa pana te dhammā suññato upatthahanti, so lakkhanato manasikaroti; lakkhanato manasikaroto (ca) tattha catudhātuvavatthānavasena upacārajhānam pāpunāti. (H, I, K) Atha⁹ manasikaronto te dhamme anicca-dukkh'-ānattasuttattavavasena¹⁰ manasika-

¹ D: tattha?
² S^{ps} ghanatālavannap^o.
³ S^p ^ovidhāne.
⁴ S^s ahitālavane.
⁵ S^s ^ojjhānādim.
⁶ S^s ad. yattha katthaci, cf. note 5 and 73²⁵.
⁷ S^p svāyassa, S^s om. 73¹⁸⁻²⁶.
⁸ S^p yañca.
⁹ Sic !

¹⁰ Or °suttantattayavasena? S^{ps} °suttantanayavasena.

 S^{ps}]

[Sps

roti; ayam etassa vipassanānayo, so imam vipassanam ārabhitvā yathākkamañ ca paṭipajjitvā ariyabhūmim pāpuņātī ti.

Ettävatä ca, yam vuttam "katham panâyam anupubbādivasena ete dhamme manasikarotī" ti, tam vyākatam hoti; yañ câpi vuttam "bhāvanāvasena pan'assa evam vannanā veditabbā" ti, tass' attho pakāsito hotī ti.

Idāni imasmim yeva dvattimsākāre vanņanāparicayapātavattham ayam pakiņņakanayo veditabbo:

nimittato lakkhanato dhātuto suññato pi ca

khandhādito ca viññeyyo dvattimsākāranicchayo ti.

(a) Tattha nimittato ti evam vuttappakāre imasmim dvattimsākāre satthisatam nimittāni honti, yesam vasena yogāvacaro dvattimsākāram kotthāsato pariganhāti, seyyathîdam; kesassa vannanimittam santhānanimittam disānimittam okāsanimittam paricchedanimittan ti pañca nimittāni honti; evam lomādisu. (b) Lakkhanato ti dvattimsākāre atthavīsatisatam lakkhanāni honti, yesam vasena yogāvacaro dvattimsākāram lakkhanato manasikaroti, seyyathîdam: kesassa thaddhalakkhanam ābandhanalakkhanam unhattalakkhanam¹ samudīranalakkhanan ti cattāri lakkhanāni honti; evam lomādisu. (c) Dhātuto (ti) dvattimsākāre "chadhāturo bhikkhave ayam purisapuggalo "* ti tattha vuttāsu dhātusu atthavīsatisatam dhātuyo honti, yāsam vasena yogāvacaro dvattimsākāram dhātuto pariganhāti, seyyathîdam : yā kese thaddhatā, sā pathavīdhātu, yā ābandhanatā, sā āpodhātu, yā paripācanatā, sā tejodhātu, yā vitthambhanatā², sā vāyodhātū ti catasso dhātuvo honti; evam lomādisu. (d) Suññato ti dvattimsākāre atthavīsatisatam suñnatā honti, yāsam vasena yogāvacaro dvattimsākāram suññato vipassati, seyyathîdam : kese tāva

* Cf. M. III. 239¹⁰, etc.

¹ So S^s; S^p om.

² S^s patthambhanatā.

IV. Kumārapañham

pathavīdhātu āpodhātvādīhi suññā, tathā āpodhātvādayo pathavīdhātvādīhī ti catasso suññatā honti; evam lomādisu. (e) Khandhādito ti dvattimsākāre kesādisu khandhādivasena sangayhamānesu 'kesā kati khandhā honti, kati āyatanāni, kati dhātuyo, kati saccāni, kati satipatthānānī' ti evamādinā nayena vinicchayo veditabbo. Evañ c'assa vijānato tinakatthasamūho viya kāyo khāyati, yathâha:

"n' atthi satto naro poso, puggalo nûpalabbhati, suññabhūto ayam kāyo tiņakaṭṭhasamūpamo "* ti.

Ath' assa, yā sā

" suññāgāram pavitthassa santacittassa tādino

amānusī ratī hoti sammā dhammam vipassato"† ti evam amānusī rati¹ vuttā, sā adūratarā² hoti. Tato, yan tam

" yato yato sammasati khandhānam udayavyayam,

labhate pītipāmujjam : amatan tam vijānatan "‡ ti evam vipassanāmayam pītipāmujjāmatam vuttam, tam anubhavanto naciren' eva ariyajanasevitam ajarāmaram³ nibbānāmatam sacchikarotī ti

Paramatthajotikāva Khuddakatthakathāva Dvattimsākāravannanā nitthitā.

IV.

Idāní ekam nāma kin ti evamādīnam Kumārapaňhānam atthavannanākkamo anuppatto. Tesam atthuppattim⁴ idha nikkhepappayojanañ ca vatvā vannanam karissāma. Atthuppatti⁴ tāva tesam: Sopāko nāma Bhagavato mahāsāvako ahosi. Tenâyasmatā jātiyā sattavassen' eva aññā⁵ ārādhitā. Tassa Bhagavā pañhavyākaranena upasampadam anuññātukāmo attanā adhippetatthānam pañhānam vyāka-

*

‡ Dhp. 374.

¹ S^{ps} -ī. ² S^s adūrakarā, S^p adūrakaro. ³ S^s -ra. ⁴ So S^{ps}. ⁵ S^{ps} -vasseh' eva araññā.

† Cf. Dhp. 373.

 S^{ps}]

ranasamatthatam (ñatvā?) pasanno "ekam nāma kin" ti evamādinā¹ pañhe pucchi. So vyākāsi, tena ca vyākaraņena Bhagavato cittam ārādhesi; sā ca tassâyasmato upasampadā ahosi.* Ayam tesam atthuppatti²; yasmā pana Saranagamanehi buddhadhammasamghānussativasena cittabhāvanā, Sikkhāpadehi sīlabhāvanā, Dvattimsākārena ca kāyabhāvanā pakāsitā, tasmā idāni nānappakārato paññābhāvanāmukhadassanattham ime pañhavyākaraņe² idha nikkhittā; yasmā vā sīlapadatthāno (samādhi) samādhipadatthānā³ ca paññā, yathâha: "sīle patitthāya naro sapañňo cittam pañňañ ca bhāvayan"† ti, tasmā Sikkhāpadehi sīlam, Dvattimsākārena tamgocaram samādhim dassetvā samāhitacittassa nānādhammaparikkhārāya paññā(ya) pabhedadassanattham idha nikkhittā ti viñňātabbā.

I. Idam tesam idha nikkhepappayojanam, idāni tesam atthavannanā hoti: Ekam nāma kin ti Bhagavā, yasmim ekadhammasmim⁴ bhikkhu sammā nibbindamāno anupubbena dukkhass' antakaro⁵ hoti, yasmim vä yasmä nibbindamāno anupubbena dukkhass' antam akāsi, tam dhammam sandhāya pañham pucchati; sabbe sattā āhāratthitikā ti thero puggalādhitthānāya desanāya vissajjeti, "katamā ca bhikkhave sammāsati: idha bhikkhave bhikkhu kāye kāyānupassī viharatī" ‡ ti evamādīni c' ettha suttāni evam-vissajjanavuttisambhave sādhakāni. Ettha, yenâhārena sabbe sattā 'āhāratthitikā' ti vuccanti, ⁶so āhāro tam vā nesam āhāratthitikattam "ekam nāma kin" ti putthena therena nidditthan ti veditabbam; tam hi Bhagavatā idha "ekan" ti adhippeta(m), na tu 'sāsane loke vā aññam ekam nāma (n') atthī ' ti ñāpetum, vuttañ

* C. A. F. Rhys Davids, Psalms of the Brethren, p. 233 sqq.

† S. I. 13¹⁶.

† D. II. 3134, etc.

¹ \mathfrak{I} : evamādike? ² So \mathfrak{S}^{ps} . ³ \mathfrak{S}^{ps} -no.

⁴ S^{ps} ad. bhikkhave $< 77^1$.

⁵ S^{ps.} here and 77⁴ antamkaro.

⁶ S^s ins. na.

c' etam Bhagavatā: "ekadhamme bhikkhave bhikkhu sammā nibbindamāno sammā virajjamāno sammā vimuccamāno sammā pariyantadassāvī sammattam¹, abhisamecca ditthe va dhamme dukkhass' antakaro hoti, katamasmim ekadhamme: sabbe sattā āhāratthitikā; imasmim kho bhikkhave ekadhamme bhikkhu sammā nibbindamāno ... pe ... dukkhass' antakaro hoti, 'eko pañho eko uddeso ekam veyyākaranan' ti iti yan tam vuttam, idam etam pațicca vuttan "* ti. Āhāratthitikā ti c' ettha, yathā "atthi bhikkhave subhanimittam, tattha ayonisomanasikārabahulīkāro² avam āhāro anuppannassa vā uppādāyā"† ti evamādisu kāmacchandassa paccavo 'āhāro' ti vuccati, evam paccayam āhāra-saddena gahetvā paccavatthitikā 'āhāratthitikā' ti vuttā; cattāro pana ähäre sandhäya 'ähäratthitikä' ti vuccamäne "Asañňasattā devā ahetukā anāhārā aphassakā avedanikā" ‡ ti vacanato 'sabbe' ti vacanam ayuttam bhaveyya. Tattha siyā: 'evam pi vuccamāne '' katame dhammā sappaccayā: pañca kkhandhā rūpakkhandho³ . . . pe . . . viñnānakkhandho" § ti vacanato khandhānam veva paccavatthitikattam yuttam, sattānan tu ayuttam ev' etam vacanam bhaveyyā' ti. Na kho pan' etam evam datthabbam, kasmā: sattesu⁴ khandhopacārasiddhito, sattesu hi⁵ khandhopacāro siddho, kasmā: khandhe upādāva paññapetabbato, katham: gehe gāmūpacāro viya, sesāni gehāni upādāya paññapetabbattā gāmassa ekasmim pi dvīsu tīsu pi vā gehesu daddhesu 'gāmo daddho' ti evam gehe gāmūpacāro siddho, evam⁶ khandhe(su) paccayatthenâhārat-

* A.	V. 50 ²⁴ –51 ⁶ .	† S. V. 6417.
‡		§ Dh. S. § 1083.

¹ So S^{ps} here and 80^{30} ; A. sammattham, v.l. sammad attham, Mp^k sammatthâbhisameccā ti samabhāgattam (cod.—antam) ñānena abhisamāgantvā.

² Sps °karo.

³ S^s om.

⁴ S^s ad. hi ca.

⁵ S^s ad. ca, S^p om. hi.

⁶ S^p evam evam.

 S^{ps}]

thitikesu 'sattā āhāratthitikā' ti ayam upacāro siddho ti veditabbo ; paramatthato ca ''khandhesu jāyamānesu jīyamānesu ca khaņe khaņe tvam bhikkhu jāyase ca jīyase ca mīyase cā ''* ti vadatā Bhagavatā tesu sattesu khandhopacāro siddho ti dassito evā ti veditabbo; (yato), yena¹ paccayākhyena āhārena sabbasattā titthanti, so āhāro tam vā nesam āhāratthitikattam '' ekan'' ti veditabbam. Āhāro hi² āhāratthitikattam vā aniccatākāraņato nibbidātthānam hoti, ³atha tesu sabbasattasāñitesu samkhāresu aniccatādassanena nibbindamāno anupubbena dukkhass'antakaro hoti paramatthavisuddhim pāpuņāti, yathâha:

" sabbe samkhārā aniccā ti yadā pañnāya passati,

atha nibbindatī dukkhe : esa maggo visuddhiyā "† ti.

Ettha ca "ekam nāma kin" ti ca "ki hā" ti ca duvidho pātho; tattha Sīhalānam "ki hā" ti⁴ pātho, te hi 'kin' ti vattabbe "ki hā" ti⁵ vadanti; keci bhananti: "ha iti nipāto,⁶ Theriyānam pi ayam eva pātho" ti; ubhayattha pi pana eko va attho, yathā ruccati, tathā paṭhitabbam. Yathā pana "sukhena phuṭṭhā atha vā dukhena"‡ "dukkham domanassam paṭisamvedetī" § ti evamādisu (katthaci dukhan ti) katthaci dukkhan ti vuccati, evam katthaci eka[m]⁷ ti katthaci ekan ti vuccati, idha pana eka[m] nāmā ti ayam eva pāṭho.

II. Evam iminā pañhavyākaraņena āraddhacitto satthā purimanayen' eva uttarim pañham pucchati: dve nāma kin ti. Thero dve ti paccanubhāsitvā nāmañ ca rūpañ cā ti dhammādhiṭṭhānāya desanāya vissajjeti. Tattha ārammaņābhimukham namanato cittassa ca natihetuto sabbam

*	† Dhp., 277.
‡ Dhp. 83°.	§ M. I. 3134.

¹ S^p yenā yena (ɔ: yato yena?).

- ² S^{ps} Āhāro tī hi.
- ⁴ S^{ps} " ti hā " ti.
- ⁶ S^p ins. tena.

- ³ S^{ps} ins. na.
 ⁵ S^s "kim hā" ti.
- ⁷ Cf. the text.

IV. Kumārapañham

pi arūpa(m) nāman ti vuccati, idha pana nibbidāhetuttā sāsavadhammam eva adhippetam; ruppanatthena cattāro ca mahābhūtā sabbañ ca tad-upādāya pavattamānam rūpam rūpan ti vuccati, tam sabbam pi idhâdhippetam, adhippāyavasen' eva c'ettha "dve nāma nāmañ ca rūpañ cā" ti vuttam na aññesam dvinnam abhāvato, yathâha : "dvīsu bhikkhave dhammesu bhikkhu sammā nibbindamāno ... pe ... dukkhass' antakaro hoti, katamesu dvīsu: nāme ca rūpe ca; imesu kho bhikkhave dvīsu dhammesu bhikkhu sammā nibbindamāno . . . pe . . . dukkhass' antakaro hoti, 'dve pañhā dve uddesā dve veyyākaranānī' ti iti yan tam vuttam, idam etam paticca vuttan"* ti. Ettha ca nāmarūpamattadassanena attaditthim pahāya anattānupassanāmukhen' eva nibbindamāno anupubbena dukkhass' antakaro hoti paramatthavisuddhim pāpunātī ti veditabbo, vathâha:

"sabbe dhammā anattā ti yadā paññāya passati,

atha nibbindatī dukkhe: esa maggo visuddhiyā"† ti.

III. Idāni iminā pi paňhavyākaranena āraddhacitto satthā purimanayen' eva uttarim pañham pucchati: tīņi nāma kin ti. Thero tīnī ti paccanubhāsitvā puna vyākaritabbassa atthassa linganurupam samkhyam dassento tisso vedanā ti vissajjeti; atha vā 'yā Bhagavatā "tisso vedanā" ti vuttā, imam attham aham 'tīnī' ti paccemī' ti dassento āhā ti evam p' ettha attho veditabbo, anekamukhā hi desanā patisambhidāppabhedena desanāvilāsappattānamkeci panâhu: "tīnī ti adhikapadam idan" ti-; purimanayen' eva c' ettha "tisso vedanā" ti vuttam na añnesam tinnam abhāvato, yathâha: "tīsu bhikkhave dhammesu bhikkhu sammā nibbindamāno . . . pe . . . dukkhass' antakaro hoti, katamesu tīsu: tīsu vedanāsu; imesu kho bhikkhave tīsu dhammesu bhikkhu sammā nibbindamāno . . . pe . . . dukkhass' antakaro hoti, ' tayo pañhā tayo uddesā tīni veyyākaranānī' ti iti yan tam

* A. V. 519-19.

vuttam, idam etam paticca vuttan"* ti. Ettha ca "yam kiñci vedayitam, sabban tam dukkhasmin ti vadāmī "† ti vuttasuttānusārena vā

- "yo sukham dukkhato addā dukkham addakkhi sallato
 - adukkha-m-asukham santam addakkhi nam aniccato"‡ ti

evam dukkhadukkhatā-viparināmadukkhatā-samkhāradukkhatānusārena vā tissannam vedanānam dukkhabhāvadassanena sukhasaññam pahāya dukkhānupassanāmukhena nibbindamāno anupubbena dukkhass' antakaro hoti paramatthavisuddhim pāpunātī ti veditabbo, yathâha :

"sabbe samkhārā dukkhā ti yadā paññāya passati,

atha nibbindatī dukkhe : esa maggo visuddhiyā "§ ti.

IV. Evam iminä pi pañhavyākaranena āraddhacitto satthā purimanayen' eva uttarim pañham pucchati: cattāri nāma Tattha imassa pañhassa vyākaranapakkhe katkin ti. thaci purimanayen' eva cattāro āhārā adhippetā, yathâha: "catusu bhikkhave dhammesu bhikkhu¹ samma nibbindamāno . . . pe . . . dukkhass' antakaro hoti, katamesu catusu: catusu āhāresu; imesu kho bhikkhave catusu dhammesu bhikkhu sammā nibbindamāno . . . pe . . . dukkhass' antakaro hoti, 'cattāro pañhā cattāro uddesā cattāri veyyākaranānī' ti (iti) yan tam vuttam, idam etam paticca vuttan" || ti, katthaci, yesu (su)bhāvitacitto² anupubbena dukkhass' antakaro hoti, tāni cattāri satipatthänäni, yathâha Kajangalā bhikkhunī: "catusu āvuso dhammesu bhikkhu sammā subhāvitacitto sammā parivantadassāvī sammattam abhisamecca ditthe va dhamme

|| A. V. 52¹⁻¹¹.

¹ S^s bhikkhave bhikkhu dhammesu, here and 82¹⁵. ² Cf. 83²⁴, 80 note 1.

^{*} A. V. 51²²⁻³². † Cf. S. II. 5320, IV. 216, note 7. § Dhp. 278.

¹ S. IV. 207¹⁵.

Sps]

dukkhass' antakaro hoti, katamesu catusu : catusu satipatthānesu; imesu kho āvuso catusu dhammesu bhikkhu sammā subhāvitacitto . . . pe . . . dukkhass' antakaro hoti, 'cattāro pañhā cattāro uddesā cattāri veyvākaranānī' ti iti yan tam vuttam Bhagavatā¹, idam etam paticca vuttan "* ti, idha pana, yesam catunnam anubodhapațivedhato bhavatanhūpacchedo hoti, yasmā tāni cattāri ariyasaccāni adhippetāni yasmā vā iminā pariyāyena vyākatam² vyākatam eva hoti, tasmā thero cattārī ti paccanubhāsitvā ariyasaccānī ti vissajjeti. Tattha cattārī ti gananaparicchedo; ariyasaccānī ti ariyāni saccāni, avitathāni avisamvādakānī ti attho, yathâha : "imāni kho bhikkhave cattāri ariyasaccāni tathāni avitathāni anaññathāni, tasmā ariyasaccānī ti vuccantī" † ti; yasmā vā sadevakena lokena aranīvato—abhigamanīvato ti vuttam hoti—vāvamitabbatthānasañnite aye³ vā iriyanato anaye vā na-iriyanato ‡ sattatimsabodhapakkhiyaariyadhammasamāyogato vā ariyasammatā buddhapaccekabuddhabuddhasāvakā etāni pațivijjhanti, tasmā pi ariyasaccānī ti vuccanti, yathâha : "cattār' imāni bhikkhave ariyasaccāni . . . pe . . . imāni kho bhikkhave cattāri ariyasaccāni; ariyā imāni pativijjhanti, tasmā ariyasaccānī ti vuccantī" § (ti); api ca Bhagavato saccānī ti pi ariyasaccāni, yathâha: "sadevake bhikkhave . . . pe . . . -manussāya tathāgato ariyo, tasmā ariyasaccānī ti vuccantī" || ti; atha vā tesam abhisambuddhattā ariyabhāvasiddhito pi ariyasaccāni, yathâha: "imesam kho bhikkhave catunnam ariyasaccānam vathābhūtam abhisambuddhattā tathāgato araham sammāsambuddho tivuccatī "¶ ti. Ayam etesam padattho. Etesam pana arivasaccānam anubodhapativedhato bhava-

* A. V. 56 ^{19–27} .			t	S.	V. 435 ¹⁷ .	
‡ Cf. Pj. ad S.I	N. 115°;	vide 85 ²² .	п	a	77 40595	
[§] ¶ S. V. 433 ²⁰ .	·	*	11	Þ.	V. 435 ²⁵ .	
			-			

S^s om.
 S^p ad. su tam.
 S^s vāyām°, S^p vāyāmitabba yu t ta tthānasaññito ayye.

81

6

tanhācchedo hoti, yathâha: "ta-y-idam bhikkhave dukkham ariyasaccam anubuddham paṭividdham . . . pe . . . dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyasaccam anubuddham paṭividdham, ucchinnā bhavatanhā khīnā bhavanetti, n'atthi dāni punabbhavo "* ti.

V. (Evam) iminā pi [catu]pañhavyākaranena āraddhacitto satthā purimanayen' eva uttarim pañham pucchati: pañca nāma kin ti. Thero pañcā ti paccanubhāsitvā upādānakkhandhā ti vissajjeti. Tattha pañcā ti gananaparicchedo; upādānena janitā upādānajanakā vā khandhā upādānakkhandhā, yam kiñci¹ rūpam vedanā sañnā samkhārā viññānañ ca sāsavā upādānivā, etesam etam adhivacanam; pubbanayen' eva c' ettha "pañcûpādānakkhandhā" ti vuttam na aññesam pañcannam abhāvato, yathâha : "pañcasu bhikkhave dhammesu bhikkhu sammā nibbindamāno ... pe ... antakaro hoti, katamesu pañcasu: pañcasu upādānakkhandhesu; imesu kho bhikkhave pañcasu dhammesu bhikkhu sammā nibbindamāno . . . pe . . . antakaro hoti, 'pañca pañhā pañca uddesā pañca veyvākaranānī' ti iti yan tam vuttam, idam etam paticca vuttan "† ti. Ettha ca pañca kkhandhe udayabbayavasena sammasanto vipassanāmatam laddhā anupubbena nibbānāmatam sacchikaroti, yathâha:

"yato yato sammasati khandhānam udayabbayam, labhate² pītipāmojjam : amatan tam vijānatan "1 ti.

VI. Evam iminā pi pañhavyākaranena āraddhacitto satthā purimanayen' eva uttarim pañham pucchati: cha nāma kin ti. Thero cha iti paccanubhāsitvā ajjhattikāni āyatanānī ti vissajjeti. Tattha cha iti gananaparicchedo; ajjhatte niyuttāni § attānam adhikatvā³ pavattāni ajjhattikāni, [āvatanam] āvassa vā⁴ tananato āvatassa vā sam-

* S. V. 432 ³ .	+ A. V. 52 ¹⁴⁻²⁴ .
‡ Dhp. 374.	§ Cf. Pān. IV. 4, 69.
¹ So S ^{ps} .	² S ^p -ti.
³ S ^{ps} adhikam katvā.	⁴ S ^{ps} ca.

82

IV. Kumārapañham

sāradukkhassa nayanato āyatanāni, cakkhusotaghānajivhākāyamanānam etam adhivacanam; pubbanavena c' ettha "cha ajjhattikāni āyatanānī" ti vuttam na aññesam channam abhāvato, yathâha: "chasu bhikkhave dhammesu bhikkhu sammā nibbindamāno . . . pe . . . antakaro hoti, katamesu chasu: chasu ajjhattikesu ·āyatanesu; imesu kho bhikkhave chasu dhammesu bhikkhu sammā nibbindamāno . . . pe . . . antakaro hoti, 'cha pañhā cha uddesā cha veyyākaranānī' ti iti yan tam vuttam, idam etam paticca vuttan"* ti. Ettha ca cha ajjhattikāni "suñño gāmo ti kho bhikkhave chann' etam ajjhattikānam [āyatanānam] adhivacanan "† ti vacanato suññato, bubbulakamarīcikādīni viya na-ciratthitikato tucchato vancanakato ca samanupassam nibbindamāno anupubbena dukkhass' antam katvā Maccurājassa adassanam upeti, yathâha.:

"yathā bubbulakam passe yathā passe marīcikam,

evam lokam avekkhantam Maccurājā na passatī "‡ ti.

VII. (Evam) iminā (pi) pañhavyākaraņena āraddhacitto satthā uttarim pañham pucchati : satta nāma kin ti. Thero, kiñcâpi Mahāpañhavyākaraņe § satta viñnānaṭṭhitiyo vuttā, api ca kho pana, yesu dhammesu (su)bhāvitacitto¹ bhikkhu dukkhass' antakaro hoti, te dassento satta bojjhangā ti vissajjeti, ayam pi c' attho Bhagavatā anumato eva, yathâha : Épāṇḍitā gahapatayo Kajaṅgalā bhikkhunī, mahāpañňā gahapatayo Kajaṅgalā bhikkhunī, mañ ce² pi tumhe gahapatayo upasaṇkamitvā etam atthaṃ puccheyyātha, aham pi evam eva vyākareyyam, yathā taṃ Kajaň-

* A. V. 52 ²⁷ —53 ² .	† S. IV. 174 ³² .
‡ Dhp. 170.	§ A. V. 53 ⁹ .

¹ Vide 80, note 2.

² = A. codd. MPh (Burmese MSS.); S^{p} nañ ce.

 S^{ps}

galāya bhikkhuniyā vyākatan ti,"*—tāya ca evam vyākatam: " sattasu āvuso dhammesu bhikkhu sammā subhāvitacitto ... pe ... ditthe va dhamme dukkhass' antakaro hoti, katamesu sattasu : sattasu bojjhangesu; imesu kho āvuso sattasu dhammesu bhikkhu sammā subhāvitacitto ditthe va dhamme dukkhass' antakaro hoti, 'satta pañhā satta uddesā satta veyyākaranānī' ti iti yan tam vuttam Bhagavatā, idam etam pațicca vuttan "† ti. Evam ayam attho Bhagavatā anumato evā ti veditabbo. Tattha sattā ti ūnādhikanivārana-gananaparicchedo; bojjhangā ti satiādīnam dhammānam etam adhivacanam. Tatrâvam padattho: etāya¹ lokiyalokuttaramaggakkhane uppajjamānāya līnuddhaccapatitthānāyūhanakāmasukhattakilamathānuyogaucchedasassatābhinivesaanekūpaddavapatipakkhabhūtāya sati-dhammavicaya-viriya-pīti-passaddhi-samādh'-ūpekkhāsamkhātāya dhammasāmaggiyā ariyasāvako bujjhatī ti katvā bodhi-kilesasantānaniddāva utthahati cattāri vā ariyasaccāni pativijihati nibbānam eva vā sacchikarotī ti vuttam hoti-, yathâha: "satta bojjhange bhavetva anuttaram sammāsambodhim abhisambuddho"‡ ti; yathāvuttappakārāya vā etāya dhammasāmaggiyā bujjhatī ti katvā ariyasāvako pi² bodhi; iti tassā dhammasāmaggisamkhātāya bodhiyā angabhūtattā bojjhangā jhānangamaggangāni viva, tassa vā 'bodhī' ti laddhavohārassa ariyasāvakassa angabhūtattā pi bojjhangā senangarathangādavo viva : api ca "bojjhangā ti, ken' atthena bojjhangā : [sam]bodhāva samvattantī ti bojjhangā, bujjhantī ti bojjhangā, (anubujjhantī ti bojjhangā), patibujjhantī ti bojjhangā "§ ti iminā pi Patisambhidāyam vuttena vidhinā bojjhangānam bojjhangattho³ veditabbo. Evam ime satta bojjhange bhāvento bahulīkaronto nacirass' eva ekantanibbidādigunapatilābhī hoti, tena 'ditthe va dhamme dukkhass' antakaro hotī 'ti

* A. V. 58²¹–59².

‡ Cf. D. III. 10125.

§ Patisambhidām. II. 1156.

¹ S^{ps} ekāya.

² S^s om.

3 So Sps.

† A. V. 572.

vuccati, vuttañ c'etam Bhagavatā: "satt'ime bhikkhave bojjhangā bhāvitā bahulīkatā ekantanibbidāya virāgāya upasamāya abhiñnāya sambodhāya nibbānāya samvattantī"* ti.

VIII. Evam iminā pi pañhavyākaranena āraddhacitto satthā uttarim pañham pucchati: attha nāma kin ti. Thero, kiñcâpi Mahāpañhavyākarane† attha lokadhammā vuttā, api ca kho pana, yesu dhammesu subhāvitacitto¹ bhikkhu dukkhass' antakaro hoti, te dassento 'ariyāni attha maggangānī' ti avatvā, yasmā atthangavinimmutto² maggo nāma n'atthi atthaigamattam eva tu maggo, tasmā tam attham sādhento desanāvilāsena ariyo atthangiko maggo ti Bhagavatā pi câyam attho desanānayo ca vissajjeti. anumato eva, yathâha : "(paṇḍitā) gahapatayo Kajaṅgalā bhikkhunī . . . pe . . . aham pi evam eva vyākarevyam, yathā tam Kajangalāya bhikkhuniyā vyākatan "t ti,tāya evam vyākatam: "atthasu āvuso dhammesu bhikkhu sammā subhāvitacitto . . . pe . . . ditthe va dhamme dukkhass' antakaro hoti, 'attha pañhā attha uddesā attha veyyākaranānī' ti iti yan tam vuttam Bhagavatā, idam etam paticca vuttan" § ti. Evam ayam attho desanānavo (ca) Bhagavatā anumato evā ti veditabbo. Tattha ariyo ti nibbānatthikehi abhigantabbo, api ca ārakā kilesehi vattanato ariyabhāvakāranato³ ariyaphalapatilabhanato câpi⁴ ariyo ti veditabbo; atth' angāni assā ti atthangiko, sv āyam catūrangikā viya senā pañcangikam viya ca turiyam aigavinibbhogena anupalabbhasabbhāvato⁵ aigamattam evā ti veditabbo; maggati iminā nibbānam, sayam vā maggati⁴, kilese mār ento vā ga cchatī⁶ ti maggo. Evamatthappabhedañ c' imam atthangikam maggam bhāvento

* S. V. 82 ²⁰ .	† A. V. 53 ²² .
‡ A. V. 58 ²¹ –59 ² .	§ A. V. 57 ^{4–10} .
¹ S ^p om. su-; cf. 80, note 2.	² S ^p ariyatthangav°
³ S ^s > °karanato?	⁴ So S ^{ps} .
5 9. Cn	Cls

⁵ ?; S^p anupalabbhasabhāvato, S^s anupalaasabbhāvato,
⁶ S^p mārento vā kilese g^o.

 S^{ps}

bhikkhu avijjam bhindati vijjam uppādeti nibbānam sacchikaroti, tena ditthe va dhamme dukkhass' antakaro (ho)ti¹, vuttañ c' etam: "seyyathā pi (bhikkhave) sālisūkam vā yavasūkam vā sammā panihitam hatthena vā pādena vā akkantam hattham vā pādam vā checchati² lohitam³ uppādessatī ti thānam etam vijjati, tam kissa hetu: sammā panihitattā bhikkhave sūkassa, evam eva kho bhikkhave so vata bhikkhu sammā panihitāya ditthiyā sammā panihitāya maggabhāvanāya avijjam checchati² vijjam uppādessati nibbānam sacchikarissatī ti thānam etam vijjatī "* ti.

IX. Iminā pi tu⁴ pañhavyākaranena āraddhacitto satthā uttarim pañham pucchati: nava nāma kin ti. Thero nava iti paccanubhāsitvā sattāvāsā ti vissajjeti. Tattha navā ti gananaparicchedo; sattā ti jīvitindriyapatibaddhe khandhe upādāya paññattā pānino paññatti vā; ⁵āvasanti etesū ti āvāsā, sattānam āvāsā sattāvāsā. Esa desanāmaggo, atthato pana navavidhānam sattānam etam adhivacanam, yathâha: "sant' āvuso sattā nānattakāvā nānattasaññino sevvatha pi manussa ekacce ca deva ekacce ca vinipātikā, avam pathamo sattāvāso; sant' āvuso sattā nānattakāyā ekattasaññino seyyathā pi devā Brahmakāyikā pathamābhinibbattā, ayam dutiyo sattāvāso; sant' āvuso sattā ekattakāyā nānattasaññino seyyathā pi devā Ābhassarā, ayam tatiyo sattāvāso; sant' āvuso sattā ekattakāyā ekattasaññino seyyathā pi devā Subhakinhā, ayam catuttho sattāvāso; sant' āvuso sattā asaññino appatisamvedino seyyathā pi devā Asaññasattā, ayam pañcamo sattāvāso; sant' āvuso sattā sabbaso rūpasaññānam . . . pe . . . ākā-

* S. V. 10^{28} - $11^4 = 48^{25}$ - 49^4 , cf. A. I. 8^{10} .

¹ S^{ps} antakarotī ti.

² Sps chejjati; A. I. 8³ bhecchati; other (Burmese) readings are bhijjati, bhindissati, bhijjissati. Cf. S.N. 443 vv. U. ⁴ Sic Sps.

³ S^p ad. vā.

⁵ Sps ins. āvāsā ti.

sānancāyatanupagā, ayam chattho sattāvāso; sant' āvuso sattā . . . viñnāņancāyatanūpagā, ayam sattamo sattāvāso; sant' āvuso sattā ... ākincannāvatanupagā, ayam atthamo sattāvāso: sant' āvuso sattā . . . nevasaññānāsaññāyatanūpagā, ayam navamo sattāvāso "* ti. Purimanaven' eva c' ettha "nava sattāvāsā" ti vuttam na añnesam navannam abhāvato, yathâha: "navasu bhikkhave dhammesu bhikkhu sammā nibbindamāno . . . pe . . . dukkhass' antakaro hoti, katamesu navasu: navasu sattāvāsesu; imesu kho bhikkhave navasu dhammesu bhikkhu sammā nibbindamāno . . . pe . . . dukkhass' antakaro hoti, 'nava pañhā nava uddesā nava veyyākaranānī' ti iti yan tam vuttam, idam etam paticca vuttan"[†] ti. Ettha ca "nava dhammā pariñneyyā, katame nava : nava sattāvāsā"‡ ti vacanato navasu sattāvāsesu ñānapariññāya¹ dhuvasukhasubhattabhāvadassanattham² pahāya suddhasamkhārapuñjamattadassanena nibbindamāno, tīranapariññāya aniccānupassanena virajjamāno dukkhānupassanena vimuccamāno anattānupassanena sammā pariyantadassāvī, pahānaparinnāya sammattam abhisamecca ditthe va dhamme dukkhass' antakaro hoti,--ten' etam vuttam : " navasu bhikkhave dhammesu bhikkhu sammā nibbindamāno . . . pe . . . ditthe va dhamme dukkhass' antakaro hoti, katamesu navasu : navasu sattāvāsesū" (ti).

X. Evam iminā pañhavyākaraņena āraddhacitto satthā uttarim pañham pucchati: dasa nāma kin ti. Tattha, kiñcâpi imassa pañhassa ito aññatra veyyākaraņesu dasa akusalakammapathā vuttā, yathâha: "dasasu bhikkhave dhammesu bhikkhu sammā nibbindamāno ... pe ... ditthe va dhamme dukkhass' antakaro hoti, katamesu dasasu: dasasu akusalakammapathesu; imesu kho bhikkhave dasasu dhammesu (bhikkhu sammā) nibbindamāno

* D. III. 263 ^{9–30} , etc.	† A. V. 53 ³¹ –54 ⁶ .
--------------------------------------	---

‡ Cf. D. III. 28826.

¹ S^{ps} ñātapariññāya.

² So Sps.

... pe ... ditthe va dhamme dukkhass' antakaro hoti, 'dasa pañhā dasa uddesā dasa veyyākaranānī' ti iti yan tam vuttam, idam etam paticca vuttan "* ti, idha pana, yasmā ayam āyasmā attānam anupanetvā aññam vyākātukāmo yasmā vā iminā pariyāyena vyākatam [a]vyākatam¹ eva hoti, tasmā, vehi dasahi angehi samannāgato arahā ti pavuccati, tesam adhigamam dipento dasah' angehi samannāgato arahā ti pavuccatī ti puggalādhitthānāya desanāya vissajjeti; yato ettha, yehi dasahi angehi samannagato arahā ti pavuccati, tāni das' angāni "dasa nāma kin" ti putthena therena nidditthānī ti veditabbāni. (Tāni) ca dasa² "asekho asekho ti bhante vuccati, kittāvatā nu³ kho bhante bhikkhu asekho hotī ti,—idha bhikkhave⁴ bhikkhu asekhāva sammāditthivā samannāgato hoti, asekhena sammāsamkappena samannāgato hoti, asekhāya sammāvācāya samannāgato hoti, asekhena sammākammantena samannāgato hoti, asekhena sammāājīvena samannāgato hoti (asekhena sammāvāvāmena samannāgato hoti), asekhāya sammāsatiyā samannāgato hoti, asekhena sammāsamādhinā samannāgato hoti, asekhena sammāñānena samannāgato hoti, asekhāya sammāvimuttiyā samannāgato hoti; evam kho bhikkhave⁴ bhikkhu asekho hoti "† ti evamādisu suttesu vuttanayen' eva veditabbānī ti

ΡΑΡΑΜΤΤΗΑΙΟΤΙΚΆΥΑ ΚΗυΔΟΑΚΑΤΤΗΑΚΑΤΗΑΎΑ ΚυΜΑΓΑΡΑÑΗΑναννάνα Νιττμιτά.

V.

[‡]Idāni Kumārakapañhānantaram⁵ nikkhittassa Mangalasuttassa atthavannanākkamo anuppatto. Tassa idha nikkhepappayojanam vatvā atthavannanam karissāma, seyyathîdam : idam hi suttam iminânukkamena Bhagavatā avuttam pi 'yv āyam Saranagamanehi sāsanotāro Sik-

* A. V. 54 ^{9–19} .	† A. V. 221 ^{18–29} .
\ddagger S ^{kps} =Pj. I., S ^{gn} B ^a =Pj. II. S	ee Preface.
¹ Cf. 81 ⁹ . ² S ^s om. ca dasa	a. ³ S ^p om. nu.
⁴ Sic $S^{ps} = A.$ codd. T (M ₆) M ₇ .	
⁵ So S ^k ; S ^{ps} Pañhānantaram.	

Skbs]

khāpada-Dvattimsākāra-Kumārakapaňhehi ca sīla-samādhipaññāppabhedanayo dassito, sabbo p' esa paramamangalabhūto, yato mangalatthikena etth' eva abhiyogo kātabbo, so ca tassa mangalabhāvo iminā suttānusārena veditabbo ' ti dassanattham vuttam. Idam assa idha nikkhepappayojanam.

Evam nikkhittassa pan' assa atthavannanattham ayam mātikā:

- vuttam yena yadā yasmā c'etam, vatvā imam vidhim
- "evam" icc ādi-pāṭhassa attham nānappakārato
- vaņņayanto samuţţhānam vatvā, yam yattha mangalam,
- vavatthapetvā tan tassa mangalattam vibhāvaye ti.

Tattha "vuttam yena yadā yasmā c' etam, vatvā imam vidhin" ti ayam tāva addhagāthā yadidam "evam me sutam, ekam samayam Bhagavā . . pe . . . Bhagavantam gāthāya ajjhabhāsī" ti idam vacanam sandhāya vuttā. Idam hi anussavavasena vuttam, so ca Bhagavā sayambhū anācariyako, tasmā nêdan¹ tassa Bhagavato vacanam arahato sammāsambuddhassa, yato vattabbam etam²: idam vacanam kena vuttam kadā kasmā ca vuttan ti, vuccate : āyasmatā Ānandena vuttam, tañ ca pana paṭhamamahāsaṅgītikāle, — paṭhamamahāsaṅgīti nāma c' esā sabbasuttanidānakošallattham ādito pabhuti evam veditabbā :

*Dhammacakkappavattanam ādim katvā yāva Subhaddaparibbājakavinayanā katabuddhakicce Kusinārāyam Upavattane Mallānam sālavane yamakasālānam antare Visākhapunnamadivase paccūsasamaye anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbute Bhagavati lokanāthe Bhagavato parinibbāne sannipatitānam sattannam bhikkhusatasahassānam samghatthero āyasmā Mahākassapo

* 98¹⁵. Cf. Sp. 3–14, Sum. I. 2–25.

¹ S^p n' etam.

² S^k yato vattabbavacanam.

sattähaparinibbute Bhagavati Subhaddena buddhapabbajitena "alam āvuso mā socittha mā paridevittha, sumuttā mayam tena mahāsamanena; upaddutā ca [mayam] homa "idam vo kappati, idam vo na kappatī" ti, idāni pana mayam, yam icchāma, tam karissāma, yam na icchāma, tam na karissāmā" ti vuttavacanam anussaranto 'thānam kho pan' etam vijjati, yam pāpabhikkhū atītasatthukam pāvacanan ti maññamānā pakkham labhitvā nacirass' eva¹ saddhammam antaradhāpeyyum, yāva ca dhammavinayo titthati, tāva anatītasatthukam eva pāvacanam hoti, yathâha Bhagavā : "yo vo Ānanda mayā dhammo ca vinayo ca desito paññatto, so vo mam' accayena satthā "* ti; yan nūnâham dhammañ ca vinayañ ca sangāyeyyam, yatha-y-idam sāsanam addhaniyam assa ciratthitikam², yañ câham Bhagavatā "dhāressasi pana me tvam Kassapa sānāni pamsukūlāni nibbasanānī "† ti vatvā cīvare sādhāranaparibhogena ca "aham bhikkhave, yāvad eva 'ākamkhāmi, vivicc' eva kāmehi ... pe ... pathamajjhānam upasampajja viharāmi, Kassapo pi bhikkhave, yāvad eva ākamkhati, vivicc' eva kāmehi . . . pe . . . pathamajjhānam upasampajja viharatī" ti evamādinā nayena navānupubbavihāra §-chalabhiñnāppabhede uttarimanussadhamme attanā samasamatthapanena ca anuggahīto, tassa kim aññam ānanyam bhavissati, nanu mam Bhagavā, rājā viya cakkavattī sakakavacaissariyānuppadānena⁴ attano kulavamsapatitthāpakam puttam, 'saddhammavamsapatitthāpako me ayam bhavissatī' ti mantvā iminā asādhāranena anuggahena anuggahesī' ti cintayanto dhammavinayasangāyanattham bhikkhū-

* D. II. 154⁵.

1 S. II. 210-211, 21624.

† S. II. 22115. § (A. IV. 410¹).

¹ S^k nacirasseneva. (Sp-t. nacirass' evā ti naciren' eva.) ² S^k ad. assa.

³ The old reading was yāvade, see Sp-t.

⁴ So Sp-t; S^k sakaissariyānuppadānena, S^{ps} sakkacca iss°.

nam ussāham janesi, yathâha : "atha kho āvasmā Mahākassapo bhikkhū āmantesi: ekam idâham āvuso samayam addhānamaggapatipanno¹ mahatā Pāvāva Kusināram bhikkhusamghena saddhim pañcamattehi bhikkhusatehī" sabbam Subhaddakandam * vitthäretabbam. ti Tato param²āha: "handa mayam āvuso dhammañ ca vinayañ ca sangāyāma, pure adhammo dippati dhammo patibāhīyati avinayo dippati vinayo patibāhīyati, pure adhammavādino balavanto³ honti dhammavādino dubbalā honti avinayavādino balavanto⁴ honti vinayavādino dubbalā hontī" ti. Bhikkhū āhamsu: "tena hi bhante thero bhikkhū uccinatū" ti; thero sakalanavangasatthusāsanapariyattidhare puthujjana-sotāpanna-sakadāgami-anāgāmi⁵-sukkhavipassaka-khīnāsavabhikkhū anekasate⁶ anekasahasse ca vajjetvā tipitakasabbapariyattippabhedadhare patisambhidāppatte mahānubhāve yebhuyyena Bhagavatā etadaggam āropite tevijjādibhede khīnāsavabhikkhū yeva ekūnapañcasate pariggahesi, ye sandhāya idam vuttam: "atha kho āyasmā Mahākassapo eken'- ūnapañca arahantasatāni uccinī "† ti. Kissa pana thero eken' ūnam akāsī ti7: Ānandattherassa āvasmato okāsakaranattham. Tena āyasmatā sahâpi vinā pi dhammasangīti na sakkā kātum; so hi āyasmā sekho sakaranīyo, tasmā saha na sakkā, yasmā pan' assa kiñci dasabaladesitam suttageyyādi Bhagavato asammukhā patiggahītam⁸ nāma n'atthi, tasmā vinā na sakkā. 'Yadi evam, sekho pi samāno dhammasangītivā bahukārattā⁹ therena uccinitabbo assa, atha kasmā na uccinito' ti: parūpavādaparivajjanato, thero hi¹⁰

* Vin. II. 284¹-285³.
¹ S^k ^omaggam patipanno.
² S^k aparam.
³ S^{ks} -ā.
⁴ S^k -ā.
⁵ S^{ps} om. anāgāmi.
⁶ S^{ps} om.
⁷ S^k om. ti.
⁸ S^s (S^p?) sammukhā a pa t i g g a h ī t a m.
⁹ S^k bahūpakārattā. (Sp-t bahukārattā ti bahūpakārattā.)
¹⁰ S^{ps} om.: S^k ca.

āyasmante Ānande ativiva vissattho ahosi¹, tathā hi nam sirasmim palitesu jātesu pi "na vâyam² kumārako mattam aññāsī" ti kumārakavāden' eva ovadati*, Sakyakulappasūto câyam āyasmā Tathāgatassa bhātā mātucchāputto³, tatra bhikkhū chandāgamanam⁴ viya maññamānā 'bahū asekhapatisambhidāppatte bhikkhū thapetvā Ānandam yeva⁵ sekhapatisambhidāppattam thero uccinī' ti upavadeyyum; tam⁵ parūpavādam parivajiento 'Ānandam vinā sangīti na sakkā kātum, bhikkhūnam veva anumativā gahessāmī' ti na uccini. Atha sayam eva bhikkhū Ānandass' atthāya theram yācimsu, yathâha: "bhikkhū āyasmantam Mahākassapam etad avocum: ayam bhante āyasmā⁶ Ānando kiñcâpi sekho, abhabbo chandā dosā mohā bhayā agatim⁷ gantum bahu⁸ ca tena⁹ Bhagavato santike dhammo ca vinayo ca pariyatto, tena hi bhante thero āyasmantam pi Ānandam uccinatū ti; atha kho āvasmā Mahākassapo āyasmantam pi Ānandam uccini.— Evam bhikkhūnam anumatiyā uccinite(na) tena āyasmatā saha¹⁰ pañca therasatāni ahesum.— Atha kho therānam bhikkhūnam etad ahosi: kattha nu kho mayam dhammañ ca vinayañ ca sangāveyvāmā ti. Atha kho therānam bhikkhūnam etad ahosi : Rājagaham kho mahāgocaram sampannasenāsanam¹¹; yan nūna mayam Rājagahe vassam vasantā dhammañ ca vinayañ ca sangāyeyyāma, na aññe bhikkhū Rājagahe vassam upagaccheyyun" † ti. Kasmā pana tesam¹² etad ahosi: 'idam amhākam thāvarakammam koci

* Vide S. II. 218²².

+ Vin. II. 28511-22.

¹ S^k om. ² "vā-saddo padapūraņe" Sp-ţ.

³ S^{ps} Sp. Sum. Tathāgatassa cullapituputto.

⁴ S^{ps} chandagamanam. ⁵ S^{ps} om.

⁶ S^k om. āyasmā.

⁷ S^{ps} chandadosamohabhayāgatim.

⁸ S^k bahū.
⁹ S^{ps} cânena, S^k ca nena.
¹⁰ S^{ps} uccinitenâyasmatā saddhim.

¹¹ Vin. Sp. Sum. pahūtasen°. ¹² S^{ps} nesam.

Skps]

visabhāgapuggalo samghamajjham pavisitvā ukkoteyyā' ti. Athâyasmā Mahākassapo ñattidutiyena kammena sāvesi; tam Sangītikhandhake vuttanayena¹ ñātabbam.

Atha Tathāgatassa parinibbānato sattasu sādhukīlanadivasesu sattasu ca dhātupūjādivasesu² vītivattesu 'addhamāso atikkanto, idāni gimhānam diyaddhamāso seso upakatthā ca³ vassūpanāyikā ' ti mantvā⁴ Mahākassapatthero "Rājagaham āvuso gacchāmā" ti upaddham bhikkhusamgham gahetvā ekam maggam gato, Anuruddhatthero upaddham gahetvā ekam maggam gato, Ānandatthero' Bhagavato pattacīvaram gahetvā bhikkhusamghaparivuto Sāvatthim gantva Rājagaham gantukāmo vena Sāvatthi tena cārikam pakkāmi. Ānandattherena gatagatatthane mahaparidevo ahosi: "bhante Ānanda kuhim satthāram avasesetvā⁵ āgato 'sī" ti. Anupubbena pana Sāvatthim anuppatte there Bhagavato parinibbānasamaye viya mahāparidevo ahosi. Tatra sudam āyasmā Ānando aniccatāpatisamyuttāya⁶ dhammiyā kathāya tam⁷ mahājanam saññāpetvā Jetavanam pavisitvā dasabalena vasita-Gandhakutiyā dvāram vivaritvā⁸ mañcapīțham nīharitvā papphoțetvā Gandhakutim sammajjitvā mālākacavaram chaddetvā mañcapītham atiharitvā⁹ puna yathātthāne thapetvā Bhagavato thitakāle karanīyam vattam¹⁰ sabbam akāsi. Atha thero Bhagavato parinibbānato pabhuti thānanisajjabahulattā ussannadhātukam kāyam samassāsetum dutivadivase khīravirecanam pivitvā¹¹ vihāre yeva/nisīdi, yam sandhāya Subhena mānavena pahitam mānavakam etad avoca : "akālo kho mānavaka,

² S^k dhātupūjanadivasesu.

³ S^{ps} om.

⁴ So Sp.; S^k vatvā, S^{ps} om.

⁵ S^{ps} Sp. Sum. thapetvā.

⁶ Sum (Sp-t) aniccatādipatis°.

⁷ S^k ad. tam.

⁸ S^s pavisitvā; S^p vivaritvā pavisitvā.

⁹ S^k āharitvā. ¹⁰ S^{ps} karaņīyavattam.

11 Sps pitvā.

¹ S^{ps} °nayen' eva.

atthi me ajja bhesajjamattā pītā; app eva nāma sve pi upasamkameyyāmā "* ti. Dutiyadivase Cetakattherena pacchāsamaņena gantvā Subhena māņavena puṭṭho Dīghanikāye Subhasuttam nāma dasamam suttam abhāsī ti¹. Atha² thero Jetavanamahāvihāre khaṇḍaphullapaṭisamkharaṇam kārāpetvā upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya Rājagaham gato, tathā Mahākassapatthero, Anuruddhatthero ca sabbam bhikkhusamgham gahetvā Rājagaham eva gato³.

Tena kho pana samayena Rājagahe atthārasa mahāvihārā honti, te sabbe pi chadditapatitauklāpā⁴ ahesum, Bhagavato (hi) parinibbāne sabbe bhikkhū 'attano attano pattacīvaram gahetvā vihāre ca parivene ca chaddetvā agamamsu. Tattha therā 'Bhagavato vacanapūjanattham titthivavädaparimocanatthañ ca pathamam māsam khandaphullapatisamkharanam karomā' ti cintesum. Titthiyā hi vadevvum: "samanassa Gotamassa sāvakā satthari thite yeva vihāre pațijaggimsu, parinibbute chaddesun" ti, tesam vādaparimocanatthañ ca⁵ cintesun ti 'vuttam hoti. Vuttañ c' etam⁶: "atha kho therānam bhikkhūnam etad ahosi: Bhagavatā kho⁷ āvuso khandaphullapatisamkharanam vannitam; handa mayam āvuso pathamam māsam khandaphullapatisamkharanam karoma, majjhimam māsam sannipatitvā dhammañ ca vinayañ ca sangāyissāmā "† ti. Te dutivadivase gantvā rājadvāre atthamsu; Ajātasattu rājā āgantvā vanditvā "aham bhante kim karomi, ken' attho" ti pavāresi. Therā atthārasamahāvihārapatisamkharanatthāya hatthakammam pativedesum. " Sādhu bhante" ti rājā⁸ hatthakammakārakamanusse adāsi; therā pathamam māsam sabbavihāre patisamkhārāpesum. Atha rañño ārocesum: "nitthitam mahārāja vihārapatisam-

	* D. I. 205 ⁵ . †	Vin. II. 286 ²⁻⁶ .
1	So Skps.	² S ^{ps} ad. kho.
3	So S ^{kp} ; S ^s gatā.	⁴ S ^{kps} °ukkalāpā.
5	S ^k om. ca.	
6	Sps. Vuttam pi c' etam (om. vuttam	hoti.)
		⁸ S ^k om.

kharanam, idāni dhammavinayasangaham karomā" ti. "Sādhu bhante vissatthā karotha, mayham ānācakkam tumhākam dhammacakkam hotu; ānāpetha bhante, kim karomī" ti. "Sangaham karontānam bhikkhūnam sannisajjatthānam mahārājā" ti. "Kattha karomi bhante" ti. "Vebhārapabbatapasse Sattapanniguhādvāre kātum yuttam mahārājā" ti. "Sādhu bhante" ti kho1 rājā Ajātasattu Vissakammunā nimmitasadisam suvibhattabhittitthambhasopānam nānāvidhamālākammalatākammavicittam² mahāmandapam kārāpetvā vividhakusumadāmaolambakaviniggilantacāruvitānam³ ratanavicittamanikottimatalam⁴ iva ca nam nanapupphupaharavicittasuparinitthitabhumikammam⁵ brahmavimānasadisam alamkaritvā tasmim mahāmandape pañcasatānam, bhikkhūnam anagghāni pañca kappiyapaccattharanasatāni paññāpetvā dakkhinabhāgam nissāya uttarābhimukham therāsanam, mandapamajihe puratthäbhimukham buddhassa Bhagavato āsanāraham dhammāsanam pañnāpetvā dantakhacitañ c' ettha vījanim thapetvā bhikkhusamghassârocāpesi⁶: "nitthitam bhante mama⁷ kiccan" ti. Bhikkhū Ānandam āhamsu: "sve āvuso sannipāto⁸, tvañ ca sekho sakaranīvo: tena te na yuttam sannipātam gantum, appamatto hohī " ti.9 Atha kho āyasmā Ānando 'sve sannipāto, na kho pana me tam patirūpam, yv āham¹⁰ sekho samāno sannipātam gaccheyyan' ti bahud eva rattim kāyagatāya satiyā¹¹ vītināmetvā rattivā paccūsasamaye camkamā orohitvā vihāram pavisitvā 'nipajjissāmī' ti kāyam āvajjesi, dve pādā bhūmito muttā appattañ ca sīsam bimbohanam¹²; etasmim antare

⁴ S^{ps} vicitramani^o (om. ratana-).

⁵ S^{ps} °vicitram suparin°.

⁶ S^{ps} °ghassa ār°.

⁷ S^{ps} om.

⁸ S^{ps} Bhikkhū āyasmantam Ā. ā.: sve āvuso Ānanda samghasannipāto.

- ⁹ S^k hotī ti, S^{ps} hosī ti.
- ¹¹ S^k kāyagātāsatiyā.

¹⁰ S^k yo 'ham. ¹² S^k -ne.

Skbs]

¹ S^k om.

² S^{ps} ^ovicitram.

³ Sp-t viniggilantam = vamantam nikkhāmentam.

anupādāya āsavehi cittam vimucci. Ayam hi āyasmā camkamena bahi¹ vītināmetvā visesam nibbattetum asakkonto cintesi 'nanu mam Bhagavā etad avoca : "katapuñño 'si tvam Ānanda, padhānam anuyuñja, khippam hohisi anāsavo"* ti, buddhānañ ca kathādoso nāma n' atthi, mama pana accāraddham² viriyam, tena me cittam uddhaccāya samvattati ; handāham viriyasamatam³ yojemī ' ti camkamā orohitvā pādadhovanaṭṭhāne ṭhatvā pāde dhovitvā vihāram pavisitvā 'mañcake nisīditvā thokam vissamissāmī ' ti kāyam mañcake apanāmesi, dve pādā bhūmito muttā sīsam bimbohanam asampattam ; etasmim antare anupādāya² āsavehi cittam vimuttam⁴, catuririyāpathavirahitam⁵ therassa arahattam (ahosi). Tena "imasmim sāsane anipanno anisinno aṭṭhito acamkamanto ko⁶ bhikkhu arahattam patto" ti vutte "Ānandatthero" ti vattum vaṭṭati.

Atha therā bhikkhū⁷ dutiyadivase bhattakiccam katvā pattacīvaram patisāmetvā dhammasabhāyam sannipatitā. Ānandatthero pana attano arahatta(p)pattim ñāpetukāmo bhikkhūhi saha na gato; bhikkhū yathābuddham attano attano āsane⁸ nisīdantā Ānandattherassâsanam⁹ thapetvā nisinnā: "etam āsanam kassā" ti vutte "Ānandassā" ti— "Ānando pana kuhim gato" ti. Tasmim samaye thero cintesi 'idāni mayham gamanakālo 'ti attano ānubhāvam dassento pathaviyam nimujjitvā attano āsane yeva attānam dassesi. Evam nisinne tasmim āyasmā Mahākassapatthero bhikkhū āmantesi: "āvuso kim pathamam sangāyāma dhammam vā vinayam vā" ti. Bhikkhū āhamsu¹⁰: "bhante Kassapa vinayo nāma buddhasāsanassa āyu, vinaye thite sāsanam thitam hoti, tasmā pathamam vinayam sangāyāmā" ti. "Kam dhuram ¹¹ katvā" ti. "Āyasmantam

* D. II. 144¹⁹.

1Sk bahū (cf. 9525).2Sk mama sāraddham.3Sks Sum. °samatham.4Sps vimucci.5Sps catuiriyāp°.6Sk ad. pana.7Sk om.8Sp om. ; Cs pattāsanesu.9Sps °therassa ās°.10Sps om. Bhikkhū āhamsu.

¹¹ S^{ps} katvā vinayo sangāyitabbo ti, there bhikkhū vanditvā dhammāsane nisīdi, Mahākassapatthero (97⁵).

Upālin" ti. Tato thero vinayam pucchanatthāya attanā va attānam sammanni, Upālitthero pi vissajjanatthāya sammanni, sammannitvā yathākkamam dhammāsane nisīdimsu-sabbam Vinayatthakathāya vuttanayena gahetabbam. Mahākassapatthero Upālittheram pathamapārājikam ādim katvā sabbam vinayam pucchi, Upālitthero vissajjesi. Sabbe pañcasatā bhikkhū pathamapārājikasikkhāpadam sanidānam katvā ekato ganasajjhāyam akamsu, evam sesāni pi¹ — sabbam Vinayatthakathāya gahetabbam. Etena sa-Ubhatovibhangam sa-Khandhakanayena Parivārakam² sakalam Vinayapitakam sajjhāvitvā³ Upālitthero dantakhacitam vijanim nikkhipitvā dhammāsanā orohitvā buddhe bhikkhū vanditvā attano pattāsane nisīdi. Vinayam sangāyitvā dhammam sangāyitukāmo Mahākassapatthero bhikkhū pucchi: "dhammam sangāyantehi kam puggalam dhuram katvā dhammo sangāvitabbo" ti. Bhikkhū "Ānandattheram dhuram katvā" ti āhamsu. Atha kho äyasmä Mahäkassapo⁴ samgham ñäpesi: "sunätu me āvuso samgho: yadi samghassa pattakallam, aham Ānandam dhammam puccheyyan" ti. Atha kho āyasmā Ānando samgham ñāpesi: "sunātu me bhante samgho: yadi samghassa pattakallam, aham āvasmatā Mahākassapena dhammam puttho vissajjeyyan" ti. Atha kho āyasmā Ānando utthāyāsanā ekamsam cīvaram katvā there bhikkhū vanditvā dhammāsane nisīdi dantakhacitam vījanim gahetvā; ⁵Mahākassapatthero Ānandattheram dhammam pucchi ⁶pucchāvidhānañ ca Sutte* yeva vuttam, yathâha: "atha kho āyasmā Mahākassapo āyasmantam Ānandam etad avoca⁶: Brahmajālam āvuso Ānanda kattha bhāsitan ti,—antarā ca bhante Rājagaham antarā ca Nālandam Rājāgārake Ambalatthikāvan ti-kam ārabbhā

* Vin. II. 28715-28!

¹ Sps ad. ti.

³ S^{ps} sangāyitvā.

⁵ Sps ins. atha.

² S^{ps} °Parivāram. ⁴ S^k om. Mahā-. 6-6 Sps om.

7

Skps]

ti—Suppiyañ ca paribbājakam Brahmadattañ ca māṇava[ka]n ti. Atha kho āyasmā Mahākassapo āyasmantam Ānandam Brahmajālassa nidānam pi pucchi puggalam pi pucchi. Sāmaññaphalam panâvuso Ānanda kattha bhāsitan ti—Rājagahe bhante Jīvakambavane ti—kena saddhin ti—Ajātasattunā Vedehiputtena saddhin ti. Atha kho āyasmā Mahākassapo āyasmantam Ānandam Sāmaññaphalassa nidānam pi pucchi puggalam pi pucchi. Eten' eva upāyena pañca nikāye pucchi, puttho puttho āyasmā Ānando vissajjesī '' ti.

Ayam pathamamahāsangīti pañcahi arahantasatehi¹ katā, yā loke

> satehi pañcahi katā, tena Pañcasatā ti ca thereh' eva katattā ca Therikā ti pavuccati.²

Imissä pathamamahäsangitiyä vattamänäya sabba-Dighanikāyam³ Majjhimanikāyādiñ ca pucchitvā anupubbena Khuddakanikāyam pucchantena āyasmatā Mahākassapena "Mangalasuttam āvuso Ānanda kattha bhāsitan" ti evamādivacanāvasāne 'nidānam pi pucchi puggalam pi pucchī ' ti ettha nidāne pucchite tam nidānam vitthāretvā, vathā ca bhāsitam yena ca sutam yadā ca sutam yena ca bhāsitam yattha ca bhāsitam yassa ca bhāsitam, tam sabbam kathetukāmena 'evam bhāsitam mavā sutam ekam samayam sutam Bhagavatā bhāsitam Sāvatthiyam bhāsitam devatāya bhāsitan' ti etam attham dassentena āyasmatā Ānandena vuttam: "Evam me sutam: ekam samayam Bhagavā Sāvatthiyam viharati Jetavane Anāthapindikassa ārāme. ⁴Atha kho aññatarā devatā abhikkantāva rattivā abhikkantavannā kevalakappam Jetavanam obhāsetvā yena Bhagavā ten' upasamkami, upasamkamitvā Bhagavantam abhivādetvā ekamantam atthāsi. Ekamantam thitā kho sā devatā⁴ Bhagavantam gāthāya ajjhabhāsī" ti. Evam

³ S^k -ya.

¹ S^{ps} therasatehi, om. yā loke.

² Sps ad. ti.

4-4 S^{ps} . . . pe . . .

V. Mangalasuttam

Skbs]

idam āyasmatā Ānandena vuttam, tañ ca pana pathamamahāsangītikāle vuttan ti veditabbam. Idāni 'kasmā vuttan' ti ettha vuccate: yasmā ayam¹ āyasmā Mahākassapattherena nidānam puttho, tasmā tena vuttam, yasmā vā āyasmantam Ānandam dhammāsane nisinnam vasiganaparivutam disvā ekaccānam devatānam cittam uppannam : 'ayam āyasmā² Vedehamuni pakatiyā pi³ Sakyakulanvayo Bhagavato dāyādo Bhagavatā pi pañcakkhattum etadagge niddittho* catuhi acchariyabbhutadhammehi samannāgato catunnam parisānam pivo manāpo idāni maññe Bhagavato dhammarajjadāyajjam patvā buddho jāto' ti, tasmā āyasmā Ānando tāsam devatānam cetasā cetoparivitakkam aññāya tam abhūtagunasambhāyanam anadhivāsento attano sāvakabhāvam eva dīpetum āha: evam me sutam, ekam samayam Bhagavā . . . pe . . . ajjhabhāsī ti. Etth' antare pañca arahantasatāni anekāni ca devatāsahassāni "sādhu sādhū" ti āyasmantam Ānandam abhinandimsu⁴ mahā bhūmicālo ahosi nānāvidhakusumavassam antalikkhato papati aññāni ca bahūni⁵ acchariyāni pātur ahesum bahunnañ ca devatānam samvego uppajji: 'yam amhehi Bhagavato sammukhā sutam, ⁶tam idān' eva⁶ parokkham⁷ jātan' ti⁸. Evam idam āyasmatā Ānandena pathamamahāsangītikāle vadantenâpi iminā kāranena vuttan ti veditabbam.

Ettävatä ca⁹ "vuttam yena yadä yasmä c'etam, vatvä imam vidhin" ti imissä addhagāthāya attho pakāsito hoti; idāni "evam icc-ādipāthassa atthan nānappakārato" ti evamādimātikāya¹⁰ sangahītatthappakāsanattham vuccate:

* Vide 101 ¹⁰ .		
¹ S ^k om.	² S ^{ps} om. ayam āyasmā.	
³ S ^{ps} om.	⁴ S ^{p3} abhivandimsu.	
⁵ S ^{ps} bahūn'.	⁶⁻⁶ S ^{ps} idān' eva tam.	
7 Sps °kkhā.	⁸ S ^k om. jātan ti.	
⁹ S ^k ad. yam.	5	
	orr. from or into evamātikāp a d a.	

99

* Evan ti ayam saddo upamūpadesasampahamsanagarahanavacanasampatiggahākāranidassanāvadhāranādisu atthesu datthabbo, tatha h'esa¹ "evam jatena maccena kattabbam kusalam bahun"† ti evamādisu upamāyam dissati, "evan te abhikkamitabbam evan te patikkamitabban"‡ ti evamādisu upadese, "evam etam Bhagavā evam etam Sugatā "§ ti evamādisu sampahamsane, "evam evam panâyam vasalī yasmim vā tasmim mundakassa samanakassa vannam vā. tassa bhāsatī "|| ti evamādisu garahane, "evam bhante ti kho te bhikkhū Bhagavato paccassosun"¶ ti evamādisu vacanasampatiggahe², "evam vyā kho 'ham bhante Bhagavatā dhammam desitam ājānāmī "** ti evamādisu ākāre, "ehi tvam mānavaka yena samano Ānando ten' upasamkama, upasamkamitvā mama vacanena samanam Ānandam appābādham appātamkam lahutthānam balam phāsuvihāram puccha: Subho mānavo Todeyyaputto bhavantam Ānandam ... pe ... phāsuvihāram pucchatī ti, eva ñ ca vadehi: sādhu kira bhavam Ānando yena Subhassa mānavassa Todeyyaputtassa nivesanam ten' upasamkamatu anukampam upādāyā "†† ti evamādisu nidassane, "tam kim maññatha Kālāmā ime dhammā kusalā vā akusalā vā ti akusalā bhante—sāvajjā vā anavajjā vā ti—sāvajjā bhante -viñnugarahitā vā vinnupasatthā vā ti-vinnugarahitā bhante-samattā samādinnā ahitāya dukkhāya samvattanti no vā, katham vā ettha hotī ti-samattā bhante samādinnā ahitāya dukkhāya samvattanti, evam no ettha hotī "11 ti evamādisu avadhārane, idha pana ākāranidassanāvadhāranesu datthabbo. §§ Tattha ākāratthena evam-sad-

¹ S^k tathā hi, S^{ps} tathā hesu.

² S^{ps} ^oggahane.

100

dena etam attham dīpeti: 'nānānavanipunam anekajjhāsayasamutthänam atthavyañjanasampannam vividhapātihāriyam dhammatthadesanāpativedhagambhīram sabbasattānam sakasakabhāsānurūpam sotapatham āgacchantam tassa Bhagavato vacanam¹ sabbappakārena ko samattho viññātum, kim pana evam me sutam mayā pi ekenâkārena sutan' ti; nidassanatthena 'nâham sayambhū, na mayā idam sacchikatan' ti attānam parimocento evam me sutam mayā evam sutan ti idāni vattabbam sakalasuttam nidasseti; avadhāranatthena "etad aggam bhikkhave mama sāvakānam bhikkhūnam bahussutānam yadidam Anando, satimantānam, gatimantānam, dhitimantānam, upatthākānam² yadidam Ānando "* ti evam Bhagavatā pasatthabhāvānurūpam attano dhāranabalam dassento sattānam sotukamyatam janeti: evam me sutam, tañ ca³ atthato vā vyañjanato vā anūnam anadhikam evam eva na aññathā datthabban ti. Me-saddo tīsu atthesu dissati, tathā hi 'ssa '' gāthābhigītam me abhojaneyyan "† ti evamādisu mayā ti attho, "sādhu me bhante Bhagavā samkhittena dhammam desetū "‡ ti evamādisu mayhan ti attho, "dhammadāyādā me bhikkhave bhavathā" § ti evamādisu mamā ti attho, idha pana 'mayā sutam' 'mama sutan' ti ca atthadvaye vattati. Sutan ti ayam suta-saddo saupasaggo anupasaggo ca gamanakhyātirāgābhibhūtūpacitānuyogasotaviññeyvasotadvāraviññātādianekatthappabhedo, tathā hi)'ssa "senāya pasuto" || ti evamādisu gacchanto ti attho, "sutadhammassa passato"¶ ti evamādisu khyātadhammassā ti attho, "avassutā avassutassā "** ti evamādisu rāgābhibhūtassā ti attho, "tumhehi puññam pasutam anappakan " †† ti evamādisu upacitan ti attho, " ye

¹ Pj. II. ad. tam.

³ S^{ps} ad. kho (=Sum.).

² S^{ps} upatthakānam.

Skps]

jhānapasutā dhīrā "* ti evamādisu jhānānuyuttā ti attho, "dittham sutam mutan "† ti evamādisu sotaviñneyyan ti attho, "sutadharo sutasannicayo" ti evamādisu sotadvāraviññātadharo ti attho, idha pana sutan ti sotaviññānapubbangamāya viñnānavīthiyā upadhāritan ti vā upadhāranan ti vā ti attho. Tattha, yadā me-saddassa mayā ti attho, tadā evam mayā sutam sotavīnnānapubbangamāya viññānavīthiyā upadhāritan ti yujjati, yadā me-saddassa mamā ti attho, tadā evam mama sutam sotaviñnānapubbangamāya viñnānavīthiyā upadhāranan ti yujjati. Evam etesu tīsu padesu evan ti sotaviñnānādiviñnānakiccanidassanam, me ti vuttaviññānasamangipuggalanidassanam¹, sutan ti assavanabhāvapatikkhepato anūnānadhikaaviparītagahananidassanam²; tathā evan ti savanādicittānam nānappakārena ārammane³ pavattabhāvanidassanam, me ti attanidassanam, sutan ti dhammanidassanam; tathā evan ti niddisitabbanidassanam, me ti puggalanidassanam, sutan ti puggalakiccanidassanam; tathā evan ti vīthicittānam ākārapaññattivasena nānākāraniddeso⁴, me ti kattāraniddeso, sutan ti visayaniddeso; tathā evan ti puggalakiccaniddeso, sutan ti viññānakiccaniddeso, me ti ubhayakiccayuttapuggalaniddeso⁵; tathā evan ti bhāvaniddeso, me ti puggalaniddeso, sutan ti tassa kiccaniddeso. Tattha evan ti ca me ti ca saccikatthaparamatthavasena⁶ avijjamānapaññatti, sutan ti vijjamānapaññatti; tathā evan ti ca me ti ca tam tam upādāya vattabbato upādāyapaññatti, sutan ti dițțhādīni upanidhāya vattabbato upanidhā-

* Dhp. 181^a. + A. II. 23³⁰ (cf. Mp. ad loc.).

‡ A. II. 23¹.

¹ S^k om. vutta-.

² S^{ps} anūnānādhikāviparīta°.

³ S^{ps} nānappakāraārammane.

⁴ S^{ps} nānappakāran°.

⁵ ?; S^k ubhayakiccaniddeso, S^{ps} ubhayayuttapuggalaniddeso.

⁶ S^{ps} sacchik^o (at 15⁹ sacchikā is correct, cf. 107, note 3).

yapaññatti. Ettha ca evan ti vacanena asammoham dīpeti, sutan ti vacanena sutassa asammosam; tathā evan ti vacanena yoniso manasikāram dīpeti ayoniso manasikaroto nānappakārapativedhābhāvato, sutan ti vaca ena avikkhepam¹ vikkhittassa savanābhāvato, tathā hi vikkhitto puggalo sabbasampattiyā vuccamāno² pi "na mayā sutam, puna bhanitabban" ti vadati³,---yoniso manasikārena c'ettha attasammāpanidhim pubbe ca katapuññatam⁴ sädheti, avikkhepena saddhammasavanam sappurisūpassayañ ca⁵. Evan ti ca iminā bhaddakenâkārena⁶ pacchimacakkadvayasampattim attano dipeti, sutan ti savanayogena purimacakkadvayasampattim, tathā āsayasuddhim payogasuddhiñ ca,-tāya ca āsayasuddhiyā adhigamavvattim, payogasuddhijā āgamavyattim. Evan ti ca iminā nänappakärapativedhadīpakena⁷ vacanena attano atthapatibhānapatisambhidāsampadam dīpeti, sutan ti iminā sotabbabhedapativedhadīpakena dhammaniruttipatisambhidāsampadam¹. Evan ti ca⁸ idam yonisomanasikāradīpakam vacanam bhananto 'ete mayā dhammā manasânupekkhitā ditthiyā suppatividdhā' ti ñāpeti, sutan ti idam savanayogadīpakam vacanam⁹ bhananto 'bahū mayā dhammā sutā dhatā vacasā paricitā' ti ñāpeti, tadubhayena ca⁸ atthavyañjanapāripūrim dīpento savane ādaram janeti. Evam me sutan ti iminā pana¹⁰ sakalena pi vacanena āyasmā 'Ānando tathāgatappaveditam dhammam attano adahanto asappurisabhūmim atikkamati sāvakattam patijānanto sappurisabhūmim okkamati; tathā asaddhammā cittam vutthāpeti i saddhamme cittam patitthāpeti, 'kevalam sutam eva tam¹² mayā, tass' eva pana Bhagavato vaca-

¹ S^{ps} ad. dīpeti. ² S^k -e. ³ S^{ps} bhanati.

⁴ S^{ps} pubbe katapuññatañ ca (cf. A. II. 32⁵, Khp. V. 3).

⁵ S^{ps} °ūpanissayañ ca. ⁶ S^{ps} bhaddakena āk°.

⁷ S^{ps} nānappakārena pativ[°].

⁸ S^{ps} om.

⁹ S^{kps} °dīpakavacanam.

¹⁰ S^k ad. tu.

- ¹¹ S^p patițthăpeti; S^s parimoceti (< 104²).
- 12 Sum. ev'eta m.

nam arahato sammäsambuddhassä 'ti ca dīpento attānam parimoceti satthāram apadisati jinavacanam appeti dhammanettim patitthāpeti; api ca evam me sutan ti attanā uppāditabhāvam appatijānanto purimasavanam vivaranto 'sammukhā patiggahītam idam mayā¹ tassa Bhagavato catuvesārajjavisāradassa dasabaladharassa āsabhan-thānatthāyino sībanādanādino sabbasattuttamassa dhammissarassa dhammarājassa dhammādhipatino dhammadīpassa dhammasaraņassa saddhammavaracakkavattino sammāsambuddhassa, na ettha atthe vā dhamme vā pade vā vyañjane vā kamkhā vā vimati vā kātabbā 'ti sabbadevamanussānam imasmim dhamme assaddhiyam vināseti saddhāsampadam uppādetī ti², hoti c' ettha :

"vināsayati assaddham saddham vaddheti sāsane

'evam me sutam'icc evam vadam Gotamasāvako" ti.

Ekan ti gananaparicchedaniddeso, *samayan* ti paricchinnaniddeso, ekam samayan ti aniyāmitaparidīpanam. *Tattha samaya-saddo

samavāye khane kāle samūhe hetu-ditthisu

pațilābhe pahāne ca pațivedhe ca dissati,

tathā hi 'ssa "app eva nāma sve pi upasamkameyyāma kālañ ca samayañ ca upādāyā "† ti evamādisu samavāyo attho, "eko va kho bhikkhave khano ca samayo ca brahmacariyavāsāyā "‡ ti evamādisu khaņo, "unhasamayo parilāhasamayo "§ ti³ evamādisu kālo, "mahāsamayo pavanasmin "|| ti evamādisu samūho, "samayo pi kho te Bhaddāli appatividdho ahosi: Bhagavā kho Sāvatthiyam viharati, so pi⁴ mam jānissati: Bhaddāli nāma bhikkhu

* Asl. 57²¹–58⁸. Sp. ad Vin. III. 1¹. † D. I. 205¹⁹. † A. IV. 227⁸. §

D. II. 2546.

¹ S^k mama.

² S^{ps} ad. veditabbo (cf. Sum. v. l.).

³ S^k paridāhasamayo ti.

⁴ M. Bhagavā pi, S^p om. pi.

V. Mangalasuttam

satthu sāsane sikkhāya aparipūrakārī ti, ayam pi kho te Bhaddāli samayo appatividdho ahosī "* ti evamādisu hetu, " tena kho pana samayena Uggāhamāno paribbājako Samanamaņdikāputto Samayappavādake Tindukācīre Ekasālake Mallikāya ārāme pativasatī "† ti evamādisu ditthi,

"dițțhe va dhamme yo¹ attho yo c' attho samparāyiko,

atthabhisamaya dhiro pandito ti pavuccati"‡ ti evamādisu patilābho, "sammā mānābhisamayā antam akāsi dukkhassā "§ ti evamādisu pahānam, "dukkhassa samkhatattho pilanattho santāpattho viparināmattho abhisamayattho "|| ti evamādisu pativedho, idha pan' assa kālo attho, tena ekam samayan ti samvaccharautumāsaddhamāsarattindivapubbanhaaparanhapathamamajjhimapacchimayāmamuhuttādisu kālākhyesu² samayesu ekam samayam, ye vā³ ime gabbhokkantisamayo jātisamayo samvegasamavo abhinikkhamanasamavo dukkarakāri(ka)samayo⁴ Māravijayasamayo abhisambodhisamayo ditthadhammasukhavihārasamayo desanāsamayo parinibbānasamayo ti evamādayo Bhagavato devamanussesu ativiyapakāsā aneke kālākhyā eva samayā, tesu samayesu desanāsamayasamkhātam ekam samayan ti vuttam hoti; yo câyam ñānakarunākiccasamayesu karunākiccasamayo, attahita - parahitapatipattisamayesu parahitapatipattisamayo, sannipatitānam⁵ karanīvadvavasamavesu dhammikathāsamavo, desanā-patipattisamavesu desanāsamavo, tesu pi samayesu yam kiñci sandhāya⁶ ekam samayan ti Etthâha: "atha kasmā, yathā Abhivuttam hoti.

|| Cf. Pațisambhidāmagga II. 104¹².

¹ S^{ps} ditthe dhamme ca yo.

² S^k has kālākkha- here and 106⁹.

³ S^k ca. ⁴ S^k °kārisamayo, S^{ps} °karanasamayo.

⁵ S^k sannipātānam.

⁶ S^{ps} samantāya (ɔ:samayam sandhāya?).

Skbs]

 ^{*} M. I. 438^{32–35}.
 † M. II. 22²⁶.

 ‡ S. I. 87⁷.
 § A. I. 134⁷.

Skps

dhamme "yasmim samaye kāmāvacaran"* ti ca ito aññesu Suttapadesu "yasmim samaye bhikkhave bhikkhu vivice' eva kāmehī "† ti ca bhummavacanena niddeso kato Vinaye ca "tena samayena buddho Bhagavā"‡ti karanavacanena, tathā akatvā idha "ekam samayan" ti upayogavacananiddeso kato" ti, vuccate: tattha tathā idha ca aññathā atthasambhavato. Tattha hi Abhidhamme ito aññesu Suttapadesu ca adhikaranattho bhāvena-bhāvalakkhanattho§ ca sambhavati; adhikaranam hi kālākhyo samūbākhyo ca samayo, tattha vuttānam phassādidhammānam khana-samavāya-hetusamkhātassa¹ ca samayassa bhāvena tesam bhāvo lakkhīyati, tasmā tadatthajotanattham tattha bhummavacananiddeso kato. Vinaye hetvattho karanattho§ ca sambhavati; yo hi so sikkhāpadapaññattisamayo Sāriputtādīhi pi² duviñneyyo, tena samayena hetubhūtena karanabhūtena ca sikkhāpadāni paññāpento sikkhāpadapaññattihetuñ³ ca apekkhamāno⁴ Bhagavā tattha tattha vihāsi, tasmā tadatthajotanattham tattha karanavacananiddeso kato. Idha pana aññasmiñ ca evamjātike Suttantapāthe⁵ accantasamyogattho§ sambhavati; yam hi samayam Bhagavā imam aññam vā suttantam desesi, accantam eva tam samayam karunāvihārena vihāsi, tasmā tadatthajotanattham idha upayogavacananiddeso kato ti viññeyyo, hoti c' ettha :

"tam tam attham apekkhitvā bhummena karanena ca aññatra samayo vutto, upayogena so idhā "ti.

 $Bhagav\bar{a} \parallel$ ti guņavisit
thasattuttamagarugāravādhivacanam etam, yathāha :

S^{ps} om. hetu.
 S^{ps} om.
 S^{ps} a ve k k h°, S^p avikkh°, vide Sum. and infra 106²⁵.
 S^k Suttapāțhe.

"bhagavā ti vacanam settham, bhagavā ti vacanam uttamam,

garu gāravavutto so, bhagavā tena pavuccatī " ti. Catubbidham hi¹ nāmam: āvatthikam lingikam nemittikam adhiccasamuppannan ti.-Adhiccasamuppannam nāma yādicchakan ti vuttam hoti.—Tattha vaccho dammo balivaddo ti evamādi āvatthikam, dandī chattī sikbī karī ti evamādi lingikam, tevijjo chalabhinno ti evamādi nemittikam, Sirivaddhako² Dhanavaddhako² ti evamādi vacanattham anapekkhitvā pavattam adhiccasamuppannam. Idam pana Bhagavā ti nāma gunanemittikam nāmam, na Mahāmāyāya na Suddhodanamahārājena na asītiyā ñātisahassehi katam na Sakka-Santusitādīhi devatāvisesehi katam, yathâha āyasmā Sāriputtatthero: "Bhagavā ti n' etam nāmam mātarā katam . . . pe . . . sacchikā³ paññatti yadidam Bhagavā "* ti. Yamguņanemittikañ c' etam nāmam¹, tesam gunānam pakāsanattham imam gātham vadanti :

> " bhagī bhajī bhāgi vibhattavā iti akāsi bhaggan ti garū ti bhāgyavā bahūhi ñāyehi subhāvitattano bhavantago, so bhagavā ti vuccatī" ti.

Niddesādisu vuttanayen' eva c' assā attho daṭṭhabbo. Ayam pana aparo pariyāyo :

bhāgyavā bhaggavā yutto bhagehi ca vibhattavā bhattavā vantagamano bhavesu bhagavā tato ti.

Tattha vannāgamo vannavikāralopo⁴ ti etam niruttilakkhanam gahetvā saddānayena vā pisodarādipakkhepalakkhanam⁵ gahetvā, yasmā lokiyalokuttarasukhābhinibbat-

* Nidd. ad S. N. 815; cf. 156-10, Nidd. ad S. N. 957^a.

¹ S^k om. ² S^{ps} °vaddhano.

³ So S^{ps} here and 15⁹; S^k samangikā; Sp-t=sabbadhammānam sacchikiriyānimittā and paccakkhasiddhā.

⁴ S^{ps} vannavipariyāyo (ɔ:°vipariyayo=Sp.); vide Sp-t.

⁵ S^k pisodarādipakkhe lakkhanam; (prsodarādi Pān. VI. 3, 109, *cf.* Moggallāna I. 3, 22). takam¹ dänasīlādipāramitāsāgarapārappattam² bhāgyam assa atthi, tasmā bhāgyavā ti vattabbe bhagavā ti vuccatī ti ñātabbam; yasmā pana lobhadosamohaviparītamanasikāraahirikānottappakodhūpanāhamakkhapalāsaissāmacchariyamāyāsātheyyathambhasārambhamānātimānamadappamādatanhāvijjātividhākusalamūla [ka]3-duccaritasamkilesamala-visamasaññāvitakkapapañca-catubbidhavipariyesa-āsavaganthoghayogāgatitanhuppādūpādāna-pañcacetokhila-vinibandhanīvaranābhinandana-chavivādamūla-tanhākāyasattānusaya - atthalokadhamma 4 - navatanhāmūlaka - dasākusalakammapatha - dvāsatthiditthigata - atthasatatanhāvicaritappabhedasabbadarathaparilāhakilesasatasahassāni samkhepato vā pañca⁵ kilesa-kkhandha-abhisamkhāra-maccu-devaputtamāre abhañji, tasmā bhaggattā etesam dosānam⁶ bhaggavā ti vattabbe bhagavā ti vuccati, āha c' ettha:

" bhaggarāgo bhaggadoso bhaggamoho anāsavo,

bhaggâssa⁷ pāpakā dhammā, bhagavā tena pavuccati"⁸.

—bhāgyavatāya c' assa satapuññalakkhanadharassa rūpakāyasampatti dīpitā hoti, bhaggadosatāya dhammakāyasampatti tathā lokiyaparikkhakānam bahumatabhāvo⁹ gahatthapabbajitehi abhigamanīyatā tathā abhigatānañ ca nesam¹⁰ kāyacittadukkhāpanayane paṭibalabhāvo tathā¹¹ āmisadānadhammadānehi upakāritā lokiyalokuttarasukhehi ca samyojanasamatthatā dīpitā hoti—; yasmā ca loke issariya - dhamma - yasa - siri - kāma - ppayatanesu ¹² chasu dhammesu bhaga-saddo vattati, paramañ c' assa sakacitte issariyam animalaghimādikam vā lokiyasammatam sabbā-

- ¹ S^k lokika- here and 108^{22, 25}.
- ² S^{ps} om. °pāramitāsāgara°.
- ³ Sps om. °ka°.

⁴ S^{ps} -atthamicchatta-.

⁵ S^k cattāro, om. °abhisamkhāra° (cf. 155¹).

¹² (Payat(a)na=skr. prayatna, S^{ps} write payatta-).

- ⁶ S^{ps} parissayānam (=Sp.).
- ⁸ S^{ps} om. pa-.
- 10 Sk om.

- ⁷ S^{ps} bhagg' assa.
 ⁹ S^{ps} bahumānabh°.
- ¹¹ S^{ps} om.

108

V. Mangalasuttam

Skps]

kāraparipūram atthi, tathā lokuttaradhammo¹, lokattayavyāpako yathābhūtagunādhigato² ativiya³ parisuddho yaso, rūpakāyadassanavyāvatajananayanamanappasādajananasamsabbākāraparipūrā sabbangapaccangasirī, yam atthā⁴ yam anena icchitam patthitam attahitam parahitam vā, tassa tassa tath' eva abhinipphannattā icchitatthanipphattisaññito kāmo, sabbalokagarubhāvappattihetubhūto⁵ sammāvāyāmasamkhāto payatano ca atthi, tasmā imehi bhagehi yuttattā pi bhagā assa santī ti iminā atthena bhagavā ti vuccati; yasmā pana kusalādibhedehi sabbadhamme, khandhāyatanadhātusaddhindriyapaticcasamuppādādīhi6 vā kusalādidhamme, pīlanasamkhatasantāpaviparināmatthena⁷ vā dukkham ariyasaccam, āyūhananidānasamyogapalibodhanatthena samudayam, nissaranavivekāsamkhataamatatthena nirodham, niyvānikahetudassanādhipateyyatthena maggam vibhattavā-vibhajitvā vivaritvā desitavā ti vuttam hoti—, tasmā vibhattavā ti vattabbe bhagavā ti vuccati; yasmā ca esa divyabrahmaariyavihāre kāyacittaupadhiviveke⁸ suññatāpanihitānimittavimokhe⁹ aññe ca lokiyalokuttarauttarimanussadhamme bhaji sevi bahulamakāsi¹⁰, tasmā bhattavā ti vattabbe bhagavā ti vuccati; yasmā pana¹¹ tīsu bhavesu tanhāsamkhātam gamanam anena vantam, tasmā bhaves u vantagamano ti vattabbe bhava-saddato bha-kāram gamana-saddato ga-kāram vanta-saddato va-kārañ ca dīgham katvā ādāya bhagavā ti vuccati, yathā loke¹¹ 'mehanassa khassa mālā' ti vattabbe mekhalā ti.*

* Cf. Subhūtī Abhidhānappadīpikāsūci s.v. mekhalā.

¹ S^{ps} lokuttaro dh°. ⁴ S^p om. °mana°. ³ S^k atissa (>: atisaya-?). ⁵ S^k sabbalokagarugāravapp^o. ⁶ S^k °saddhindriya° < °saccindriya, S^{ps} °saccaindriya°. 8 Sk -a. ⁷ S^{ps} pīlāsamkh°. ⁹ S^k suññatāppa°.

¹⁰ S^{ps} bahulī-m-akāsi.

² S^{ps} yathābhuccag°.

11 Sk om.

*Ettävatä c' ettha "evam me sutan" ti vacanena yathāsutam¹ dhammam desento paccakkham katvā Bhagavato dhammasarīram pakāseti, tena 'na-y-idam atikkantasatthukam pāvacanam, ayam vo satthā 'ti Bhagavato adassanena ukkanthitajanam samassāseti ; "ekam samayam Bhagavā" ti vacanena tasmim samaye Bhagavato avijjamānabhāvam dassento rūpakāyaparinibbānam dasseti, tena 'evamvidhassa imassa ariyadhammassa desako² dasabaladharo vajirasamghātakāyo³ so pi Bhagavā parinibbuto, tattha ken' aññena jīvitāsā⁴ janetabbā 'ti jīvitamadamattajanam⁵ samvejeti saddhamme c'assa ussāham janeti ;— " evan" ti ca bhaṇanto desanāsampattim niddisati, "me sutan" ti sāvakasampattim, " ekam samayan" ti kālasampattim, "Bhagavā" ti desakasampattim.

[†]Sāvatthiyam viharatī ti ettha *Sāvatthī* ti Sāvatthassa⁶ isino nivāsanatthānabhūtā nagarī⁷, yathā Kākandī Mākandī ti⁸ evam itthilingavasena Sāvatthī ti vuccati,—evam akkharacintakā; atthakathācariyā pana bhaṇanti: "yam kiñci manussānam upabhogaparibhogam⁹, sabbam ettha atthī ti Sāvatthi, satthasamāyoge ca "kim bhaṇḍam atthī" ti pucchite "sabbam atthī" ti vacanam upādāya Sāvatthi,

sabbadā sabbūpakaraṇam Sāvatthiyam samohitam, tasmā ' sabbam ' upādāya Sāvatthī ti pavuccati Kosalānam puram rammam dassaneyyam manoramam dasahi saddehi avivittam annapānasamāyutam

¹ S^{ps} ad. yathāpariyattam.

² S^{ps} desetā.

³ S^{ps} vajirasamkhātakāyo, Mp. Sum. vajirasamghātasamānak°.

⁴ S^{ps} tattha nâññena jīvite āsā.

⁵ S^{ps} ^omattam janam (at 110⁵ Mp. Sum. have ukkanthitam j^o.

⁶ S^k Savatthassa < Svatthassa.

7 Sps vāsatthānabhūtam nagaram.

⁸ S^{ps} om. Mākandī ti. ⁹ S^{ps} upabhogam paribhogam.

^{*} Sum. I. 34^{12–25}, Mp. 8^{38–911}. † -111⁴=Ps. ad M. I. 6²⁷.

vuddhim vepullatam pattam iddham phītam manoramam

Ālakamandā va devānam Sāvatthi puram uttaman" ti:

tassam¹ Sāvatthiyam, samīpatthe² bhummavacanam. * Viharatī ti avisesena iriyāpathadibbabrahmaariyavihāresu aññataravihāraparidīpanavacanam etam, idha pana thānagamanāsanasayanappabhedesu irivāpathesu aññatarairiyāpathasamāyogaparidīpanam, tena thito pi gacchanto pi nisinno pi sayāno pi Bhagavā viharati cc eva veditabbo; so hi ekam iriyāpathabādhanam itarena³ iriyāpathena vicchinditvā aparipatantam attabhāvam harati pavatteti, tasmā viharatī ti vuccati. Jetavane ti ettha attano paccatthikajanam jinātī ti Jeto, raññā vā attano paccatthikajane jite jāto ti Jeto, mangalakamyatāya vā tassa evan nāmam eva katan ti Jeto; vanayatī ti⁴ vanam, attasampadāya⁵ sattānam bhattim⁶ karoti attani⁷ sineham uppādetī ti attho, vanate⁸ iti vā vanam nānāvidhakusumagandhasammodamattakokilādivihagavirutehi⁹ mandamārutacalitarukkhasākhāvitapaphalapallavapalāsehi 10 ca "etha mam paribhuñjathā" ti pānino yācati viyā ti attho; Jetassa vanam Jetavanam, tam hi Jetena rājakumārena ropitam samvaddhitam paripālitam, so ca tassa sāmī ahosi, tasmā Jetavanan ti vuccati; tasmim Jetavane. Anāthapiņdikassa arāme¹¹ ti ettha Sudatto nāma so gahapati mātāpitūhi katanāmavasena, sabbakāmasamangitāva pana tu vigatamalamaccheratāya karunādigunasamangitāya ca niccakālam anāthānam piņdam adāsi, tena Anāthapiņdiko

* Sum. I. 1329-16 = Sp. ad Vin. III. 11 = Mp. ad A. I. 12.

² S^k -atthe here and 113². ¹ S^k tassa.

³ S^{ps} aparena ; S^k itarena itarena.

³ S^{ps} aparena; S⁻ marcha sambhaktāu "?). ⁴ S^{ps} vanīyatī ti (" vana sambhaktāu "?). ⁶ G^{ps} atta-.

⁸ S^{ps} vanute (" vanu yācane ").

⁹ S^k °kokilālavihagavirutehi, S^{ps} °kokilādivihangehi.

¹⁰ S^s om. °vitapa°. ¹¹ S^k °kassårāme, here and 112¹⁵.

Skps]

ti samkham gato; āramanti ettha pānino visesena vā pabbajitā āramantī ti ārāmo, tassa pupphaphalapallavādisobhāya¹ nātidūra-nāccāsannādipañcavidhasenāsanangasampattiyā ca tato tato āgamma ramanti abhiramanti anukkanthitä hutvä nivasanti ti attho, vuttappakäräya vä sampattiyā tattha tattha gate pi² abbhantaram yeva ānetvā rametī ti ārāmo; so hi Anāthapiņdikena gahapatinā Jetassa rājakumārassa hatthato atthārasahiraññakotisantharena kinitvā atthārasahiraññakotīhi senāsanāni kārāpetvā atthārasahirañňakotīhi vihāramaham nitthāpetvā evam catupaññāsahirañnakoțipariccāgena buddhapamusamghassa niyyātito3, tasmā Anāthapindikassa khassa ārāmo ti vuccati; tasmim Anāthapindikassa ārāme. Ettha ca "Jetavane" ti vacanam purimasāmiparikittanam, "Anāthapindikassa ārāme" ti pacchimasāmiparikittanam, kim etesam parikittane payojanan ti, vuccate: adhikārato tāva "kattha bhāsitan" ti pucchāya ninnayakaranam⁴ aññesañ ca pana⁵ puññakāmānam dițthānugatiāpajjane niyojanam⁶, tattha hi dvārakotthakapāsādamāpane bhūmivikkayaladdhā atthārasa ⁷hiraññakotiyo anekakotiagghanakarukkhā⁷ ca Jetassa pariccāgo, catupaññāsa kotiyo Anāthapiņdikassa; yato tesam parikittanena 'evam puññakāmā⁸ puññāni karontī' ti dassento āyasmā Ānando aññe pi puññakāme tesam ditthānugatiāpajjane nivojeti, evam ettha puññakāmānam ditthānugatiāpajjaņe niyojanam⁹ payojanan ti veditabbam. * Āha¹⁰: yadi tāva Bhagavā Sāvatthiyam viharati, 'Jetavane¹¹ Anāthapindikassa ārāme' ti na vattabbam; atha tattha viharati, 'Sāvatthiyan' ti na vattabbam, na hi sakkā ubhayattha

* Sp. 4941-5016, Mp. 926-1011.

- ¹ S^p °sotāya, S^s °sobhanatāya. ² S^k ad. ānāya.
- ³ S^{ps} nivyādito.
- ⁵ S^{ps} om. ca pana.
- ⁴ S^{ps} niyamakaranam.

- ⁶ S^{ps} ad. ca.
- 7-7 Sps hiraññakoți anekā (agghanaka only in Sp) rukkhā.
- ⁸ S^{ps} puññanāmā.

⁹ S^k niyojaniyañca.

¹⁰ S^{ps} Etthâha.

¹¹ Sps om.

ekam samayam viharitun ' ti, vuccate¹: nanu vuttam etam "samīpatthe bhummavacanan" ti, yato², yathā Gaigā-Yamunādīnam samīpe goyūthāni carantāni "Gangāya caranti, Yamunāya carantī" ti vuccanti, evam idhâpi, yadidam Sāvatthiyā samīpe Jetassa vanam³ Anāthapindikassa ca¹ ārāmo, tattha viharanto vuccati Sāvatthiyam. viharati Jetavane Anāthapiņdikassa ārāme ti [veditabbo]. Gocaragāmanidassanattham hi 'ssa Sāvatthivacanam, pabbajitānurūpanivāsanatthānanidassanattham sesavacanam. Tattha Sāvatthikittanena Bhagavato gahatthānuggahakaranam dasseti, Jetavanādikittanena pabbajitānuggahakaranam; tathā purimena paccayagahanato attakilamathānuyogavivajjanam pacchimena vatthukāmappahānato kāmasukhallikānuyogavivajjanūpāyadassanam⁴, purimena ca dhammadesanābhiyogam pacchimena vivekādhimuttim, purimena karunāya upagamanam pacchimena paññāya apagamanam⁵, purimena sattānam hitasukhanipphādanādhimuttatam pacchimena parahitasukhakarane nirupalepanatam⁶, purimena dhammikasukhāpariccāganimittam phāsuvihāram pacchimena uttarimanussadhammānuvoganimittam, purimena manussānam upakārabahulatam pacchimena devānam, purimena loke-jāta-loke-samvaddha-7 bhāvam pacchimena lokena anupalittatan ti evamādi.8

*Athā ti avicchedanatthe⁹, kho ti adhikārantaranidassanatthe nipāto, tena avicchinne yeva tattha Bhagavato vihāre idam adhikārantaram udapādī ti dasseti, kin tan ti: aññatarā devatā ti ādi. Tattha *aññatarā* ti aniyāmitaniddeso, sā hi nāmagottato¹⁰ apākatā, tasmā aññatarā ti vuttā; devo eva *devatā*, itthipurisasādhāranam etam, idha pana

* - 157¹⁰ S^{kps}=Pj. I., S^{gn} B^a=Pj. II.

¹ S^{ps} om.
² S^p tato, S^s om.
³ S^{ps} Jetavanam.
⁴ S^{ps} °yanidassanam.
⁵ S^{ps} agamanam.
⁵ S^{ps} agamanam.
⁷ S^k -samvaddha..
⁸ S^k < evamādisu, S^{ps} evamādim.
⁸ S^k = avicchedatthe.
¹⁰ S^{kgn} °gottena.

puriso yeva so devaputto, kin tu¹ sādhāraṇanāmavasena devatā ti vutto. **Abhikkantāya rattiyā* ti ettha abhikkantasaddo khayapabbaniyasundarābhirūpaabbhanumodanādisu² dissati, tattha "abhikkantā bhante ratti nikkhanto paṭhamo yāmo, ciranisinno bhikkhusaṃgho; uddisatu bhante Bhagavā bhikkhūnaṃ pātimokkhan "† ti evamādisu khaye dissati, "yā tā rattiyo abhikkantā³ abhilakkhitā aṭṭhamī cātuddasī pañcadasī"‡ ti evamādisu pabbaniye⁴, "ayam imesaṃ catunnaṃ puggalānaṃ abhikkantataro ca paṇītataro cā "§ ti evamādisu sundare,

"ko me vandati pādāni iddhiyā yasasā jalam

abhikkantena vannena sabbā obhāsayam disā " || ti evamādisu abhirūpe, "abhikkantam bho Gotama abhikkantam bho Gotamā " ¶ ti evamādisu abbhanumodane, idha pana khaye, tena abhikkantāya rattiyā parikkhīnāya rattiyā ti vuttam hoti. ** Abhikkantarannā ti idha abhikkantasaddo abhirūpe, vannasaddo pana chavithutikulavaggakāranasanthānappamānarūpāyatanādisu dissati, tattha "suvannavanno 'si Bhagavā " †† ti evamādisu chaviyā⁵, "kadā samvyūlhā pana te gahapati ime⁶ samaņassa Gotamassa⁷ vannā " ‡‡ ti evamādisu thutiyam, "cattāro 'me bho Gotama vannā " §§ ti evamādisu kulavagge, " atha kena nu vannena

* Sp. ad Vin. III. 6⁴, Sum. I. 227, Mp., p. 331, 494, Ps. ad M. I. 142¹⁵; cf. V.V.A. 55²⁰.

[†] Vin. II. 236⁷.
[‡] .
[§] A II. 101¹³.
[¶] V.V.(A.) 218¹⁰.
[¶] Vin. III. 6⁴.
^{**} Sum. I. 37–38, Mp., p. 495, and Ps.; cf. V.V.A. 16.
^{††} S.N. 548^c.
^{‡‡} M. I. 386³³.
[§] D. I. 91²⁹.

S^{kgn} ad. pana.

² S^{gn} B^a om. °pabbaniya° and the quotation 114‡; S^{ps} om. °pabbaniya°.

³ S^{ps} abhiññātā (!).

- ⁴ S^{ps} pabbāni (ɔ: pabbani).
- ⁶ S^{kgn} B^a om., S^{ps} imassa.

⁵ S^{ps} chaviyam.
⁷ S^{ps} om.

Skgnps Ba]

gandhattheno ti vuccatī"* ti evamādisu kārane, "mahantam hatthirājavannam abhinimminitvā "† ti evamādisu santhāne, "tavo pattassa vannā"t ti evamādisu pamāne, "vanno gandho raso ojā" § ti evamādisu rūpāyatane, so idha chaviyā datthabbo, tena abhikkantavannā abhirūpacchavī ti vuttam hoti; || kevalakappan ti ettha kevala-saddo anavasesayebhuyyaavyāmissānatirekadalhatthavisamyogādianekattho, tathā hi 'ssa "kevalaparipunnam parisuddham brahmacariyan"¶ ti evamādisu anavasesatā¹ attho. "kevalakappā ca² Anga-Magadhā³ pahūtam khādaniyam bhojaniyam ādāya upasamkamissantī "** ti evamādisu yebhuyyatā, "kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hotī "++ ti evamādisu avyāmissatā, "kevalam saddhāmattakam nūna ayam āyasmā"‡‡ ti evamādisu anatirekatā, "ayam ayasmato Anuruddhassa Bahiko nama saddhivihāriko kevalakappam samghabhedāya thito" §§ ti evamādisu dalhatthatā, "kevalī vusitavā uttamapuriso ti vuccatī" ti⁴ evamādisu visamyogo, idha pan' assa anavasesatā¹ attho ti adhippeto; ¶¶ kappa-saddo panâyam abhisaddahanavohārakālapaññattichedanavikappalesasamantabhāvādianekattho, tathā hi 'ssa "okappaniyam etam bhoto Gotamassa yathā tam arahato sammāsambuddhassā" *** ti evamādisu abhisaddahanam attho, "anujānāmi bhikkhave pañcahi samanakappehi phalam paribhuñjitun" +++ ti

* S. I. 204³¹, J. III. 308²¹.
+ S. I. 104⁵.
§
Mp, p. 495, and Ps.
¶ D. I. 62³¹.
** Cf. Vin. 1./27²⁷.
†† A. I. 177¹³.
‡‡ A. III. 376²⁴.
§§ A. II. 239¹⁸.
Ⅲ A. V. 16¹³.
¶¶ Mp., p. 495, and Ps.; cf. Sum. I. 103¹⁵.
*** M. I. 249³¹.
†† Vin. II. 109²⁵.

¹ S^{kps} °avasesattham ($S^k > °avasesattam$).

² B^a kevalā.

³ S^k -Māg^o.

⁴ S^k pavuccatī ti.

evamādisu vohāro, "yena sudam niccakappam¹ viharāmī"* ti evamādisu kālo, "icc āyasmā Kappo"† ti evamādisu paññatti, "alamkato kappitakesamassū" ti evamādisu chedanam, "kappati dvangulakappo" § ti evamādisu vikappo, "atthi kappo nipajjitun" || ti evamādisu leso, "kevalakappam Veluvanam obhāsetvā"¶ ti evamādisu samantabhāvo, idha pan' assa² samantabhāvo attho ti adhippeto, yato kevalakappam Jetavanan ti ettha anavasesam samantato Jetavanan ti evam attho datthabbo; obhāsetvā ti ābhāya³ pharitvā candimā viya⁴ suriyo viya ca ekobhāsam ekapajjotam karitvā ti attho; ** yena Bhagavā ten' upasamkamī ti bhummatthe karanavacanam, yato 'yattha Bhagavā, tattha upasamkamī' ti evam ettha attho datthabbo, 'yena vā kāranena Bhagavā devamanussehi upasamkamitabbo, ten' eva kāranena upasamkamī' ti evam p' ettha attho datthabbo, kena ca kāranena Bhagavā upasamkamitabbo : nānappakāragunavisesādhigamādhippāyena sāduphalūpabhogādhippāyena⁵ dijaganehi niccaphalitamahārukkho viya,—upasamkamī ti6 gatā ti vuttam hoti ; upasamkamitvā ti upasamkamanapariyosānadīpanam, atha vā evam gatā tato āsannataram thānam Bhagavatosamīpasamkhātam gantvā ti7 vuttam hoti; Bhagavantam abhivādetvā ti Bhagavantam vanditvā panamitvā⁸ namassitvā; ekamantan ti bhāvanapumsakaniddeso, ekokāsam ekapassan ti vuttam hoti, bhummatthe vā upayogavacanam;

* M. I. 249 ³⁰ . ‡ J. VI. 268 ²⁷ .	† S.N. 1092. § <i>Cf.</i> Vin. II. 300 ³⁰ .
 # A. IV. 333¹⁶. ¶ S. I. 66¹. (S^{kps} have 3. ** Sp. ad Vin. III. 1¹⁷, M. 	fetavanam !).
¹ M. <i>has</i> niccakappam nicc ² S ^{kgn} B ^a pana, <i>om</i> . assa.	akappam, but cf. v. l.

³ S^k ābhāsam, S^p obhāsam.

⁴ S^{gn} ad. ca.

⁵ S^{ps} sādurasaphal[°].

⁶ S^k Sp. ad. ca.

- 7 Sps Ba ad. pi.
- ⁸ S^{ps} panāmetvā, S^{gn} B^a panāmitvā.

Skgnps Ba; Skps]

V. Mangalasuttam

atthāsī ti nisajjādipatikkhepo, thānam kappesi thitā ahosī ti attho, katham thitā pana¹ sā ekamantam thitā [ahū] ti :

na pacchato na purato na pi² āsannadūrato

na kacche no pi³ pativāte na câpi onatunnate,

ime⁴ dose vivajjetvā ekamantam thitā ahū ti, kasmā panâyam atthāsi eva na nisīdī ti: lahum nivattitukāmatāya, devatā⁵ hi kañcid eva atthavasam pațicca sucipuriso⁶ viva vaccatthānam manussalokam āgacchanti, pakatiyā pan' etāsam yojanasatā pabhuti manussaloko duggandhatāya patikkūlo hoti na tattha abhiramanti, tena sā āgatakiccam katvā lahum nivattitukāmatāva na nisīdi, yassa ca gamanādiiriyāpathaparissamassa vinodanattham nisīdanti, so devānam parissamo n' atthi, tasmā pi na nisīdi, ye ca mahāsāvakā Bhagavantam parivāretvā thitā, te patimānesi, tasmā pi na nisīdi; api ca Bhagavati gāraven' eva na nisīdi, devatānam hi nisīditukāmānam āsanam nibbattati, tam⁷ anicchamānā nisajjāva cittam pi akatvā ekamantam atthāsi; ekamantam thitā kho sā devatā ti evam imehi kāranehi ekamantam thitā sā devatā, Bhagarantam gāthāya ajjhabhāsī ti Bhagavantam akkharapadaniyamitaganthitena⁸ vacanena ajjhabhāsī⁹ ti attho,--katham : bahū devā manussā ca . . . pe . . . brūhi mangalam uttaman ti.

*Tattha, yasmā "evam icc ādipāthassa attham nānappakārato vannayanto samutthānam vatvā" ti mātikā thapitā tassa ca samutthänassa ayam vattabbatäya okäso, tasmä mangalapanhasamutthanan tava vatva paccha imesam

* - 118² (°samutthānam) only Pj. I. (Skps).

¹ S^k pana thitā.

- ³ S^{gn} B^a nâpi.
- ⁵ S^{ps} devatāvo.
- 7 Ss (Sp?) yam.
- ⁸ So S^k (B^a °niyamitakathitena, S^p °niyamitanādhikena); S^{gns} °nivamitena only.
 - ⁹ So Sk; Sgnps Ba abhāsī.

- ⁶ B^a asucipūritam.
- ⁴ S^{gn} ete.
- ² B^a nâpi.

gāthāpadānam attham vannavissāmi.¹ Kiñ ca² mangalapañhasamutthānam: Jambudīpe kira tattha tattha nagaradvārasanthāgārasabhādisu mahājano³ sannipatitvā hiraññasuvannam datvā nānappakārakā⁴ Sītāharanādibāhirakakathā⁵ kathāpeti⁶, ekekā kathā catumāsaccayena nitthāti. Tattha ekadivasam mangalakathā samutthāsi: 'kin nu kho mangalam, kim dittham mangalam, sutam mangalam, mutam mangalam, ko mangalam jānātī' ti. *Atha ditthamangaliko nām' eko puriso āha : "aham mangalam jānāmi: dittham loke mangalam, dittham nāma abhimangalasammatam rupam, seyyathîdam : idh' ekacco kālass' eva vutthāya bhāsasakunam⁷ vā passati beluvalatthim vā gabbhinim vā kumārake⁸ vā alamkatapatiyatte punnaghațe⁹ vā allarohitamaccham vā ājaññam vā ājaññaratham¹⁰ vā usabham vā gāvim vā kapilagavam¹¹ vā yam vā pan' aññam pi kiñci evarūpam abhimangalasammatam rūpam passati, idam vuccati ditthamangalan" ti. Tassa vacanam ekacce aggahesum ekacce någgahesum¹², ye någgahesum, te tena saha vivadimsu. Atha sutamangaliko nām' eko¹³ puriso āha : " cakkhu nām' etam bho sucim pi¹⁴ asucim pi passati, tathā sundaram pi asundaram pi manāpam pi amanāpam pi; yadi tena dittham mangalam siyā, sabbam pi mangalam siyā, tasmā na dittham mangalam,

* - 119³⁰ < Nidd. ad S.N. 789^a.

¹ S^{ps} vannavissāma. ² S^{kps} kiñci.

³ S^{gn} -ā.

⁴ S^{gnps} nānappakāra-.

⁵ S^{gn} Sītāharanādibāhirākkhānakathā ; S^{ps} ^oharanādīni vā katham, B^a (nānāpakārakā)dibāhirakādīnam katham.

⁶ S^{gnps} -enti.

⁷ S^{ps} cātasakunam (S^{gn} vācas°, Nidd. vātas°); B^a cābas°.

⁸ B^a kumārikāyo. ⁹ B^a -am, S^{gn} suvannaghatam.

¹⁰ S^{gn} ājaññarūpam.

¹¹ So S^k; S^{gnps} kapilam (B^a kapi pā yam vā pan'), Nidd. gokapilam.

¹² S^{gnps} na agg[°] throughout (B^a na agg[°] and n' agg[°]).
¹³ S^{ps} B^a om. nām' eko.
¹⁴ S^{ps} ad. passati.

api ca kho pana sutam mangalam, sutam nāma abhimangalasammato saddo, seyyathîdam : idh' ekacco kālass' eva vutthaya "vaddha" ti va1 "vaddhamana" ti va "punna" ti vā "phussā" ti vā "Sumanā" ti vā "sirī" ti vā "Sirivaddhā " ti vā " ajja sunakkhattam, sumuhuttam, sudivasam, sumangalan" ti vä evarupam va yam kiñci abhimañgalasammatam saddam sunāti, idam vuccati sutamangalan " Tassâpi vacanam ekacce aggahesum ekacce nâggati. hesum, ye nâggahesum, te tena saha vivadimsu. Atha mutamangaliko nām' eko puriso āha: sotam pi hi nām' etam bho² sādhum pi asadhum pi ³manāpam pi amanāpam pi³ sunāti; yadi tena sutam mangalam siyā, sabbam pi mangalam siyā, tasmā na sutam mangalam, api ca kho pana mutam mangalam, mutam nāma abhimangalasammatam gandharasaphotthabbam, seyyathîdam: idh' ekacco kālass' eva vutthāya padumagandhādipupphagandham vā ghāyati phussadantakattham⁴ vā khādati pathavim vā āmasati, haritasassam⁵ vā, allagomayam vā, kacchapam vā, tilavāham vā⁶, puppham vā, phalam vā āmasati, phussamattikāya vā samālimpati phussasātakam vā nivāseti phussavethanam⁷ vā dhāreti, yam vā pan' aññam pi kinci evarūpam abhimangalasammatam gandham vā ghāyati rasam vā sāyati photthabbam vā phusati, idam vuccati mutamangalan" ti. Tassâpi vacanam ekacce aggahesum ekacce någgahesum. Tattha na ditthamangaliko sutamutamangalike asakkhi saññāpetum na tesam aññataro itare dve, tesu ca manussesu ye ditthamangalikassa vacanam ganhimsu, te 'dittham yeva mangalan' ti gatā, ye sutamutamangalikānam⁸, te 'sutam yeva, mutam yeva mangalan' ti gatā. ' Evam ayam mangalakathā sakalaJambudīpe pākatā jātā. Atha sakalaJambudīpe manussā gumba-

- ¹ S^{ps} om. vaddhā ti vā.
- ² B^a om.

3-3 Sk om.

⁴ S^{gn} (S^{ps}) pupphad°.

- ⁵ S^k < haritassam, Sⁿ haritassam.
- ⁶ S^{ps} tilam vā, B^a tilavā aham vā.
- 7 Sk dussav°.
- ⁸ S^k ye sutamangalamutamangalikanam.

gumbā¹ hutvā 'kin nu kho mangalan' ti mangalani cintayimsu. Tesam² manussānam ārakkhadevatā tam³ katham sutvā tath' eva mangalāni cintayimsu. Tāsam devatānam bhummadevatā mittā honti, atha tato sutvā bhummadevatā pi tath' eva mangalāni cintayimsu. Tāsam pi devatānam ākāsatthadevatā mittā honti, ākāsatthadevatānam Cātummahārājikadevatā⁴, eten' eva upāyena⁵ yāva: Sudassīdevatānam Akanitthadevatā mittā honti, atha tato sutvā Akanitthadevatā pi tath' eva gumbagumbā hutvā mangalāni cintayimsu. Evam yāva6 dasasahassacakkavālesu sabbattha mangalacintā⁷ udapādi, uppannā ca 'idam mangalam, idam mangalan' ti vinicchayamānā pi appattā yeva⁸ vinicchayam dvādasa vassāni atthāsi; sabbe manussā ca devā ca⁹ brahmāno ca thapetvā ariyasāvake ditthasutamutavasena tidhā bhinnā, eko pi 'idam eva mangalan' ti yathābhūtato nittham gato nâhosi, mangalakolahalam loke uppajji. *Kolahalam nama pañcavidham: kappakolāhalam cakkavattikolāhalam buddhakolähalam mangalakolähalam moneyyakolähalan ti. Tattha kāmāvacaradevā¹⁰ muttasirā¹¹ vikinnakesā rudammukhā assūni hatthehi punchamānā rattavatthanivatthā ativiyavirūpavesadhārino hutvā "vassasatasahassassa accayena¹², kapputthānam hessati¹³, ayam loko vinassissati mahāsamuddo sussissati¹⁴ avañ ca¹⁵ mahāpathavī Sineru ca¹⁶

* Cf. J.A. I. 47-48, tīni (mahantāni) "halāhalāni."

¹ B^a infra gumbāgumbā. ². S^k Tesam tesam. 3 Sps om. ⁴ S^{gnps} ^orājikā dev^o, S^{ps} (B^a) ad. mittā honti. ⁵ S^{ps} etenûpāyena. ⁶ B^a om. ⁷ S^k ^ocintanam. ⁸ Sgnps Ba eva. ⁹ S^{kgn} om. ca; B^a has devatā ca. ¹⁰ S^k ^odevatā ; S^{ps} here and S^k at 121⁷ kāmāvacarā devā. ¹¹ So Skgnps Ba. ¹³ B^a bhavissati. ¹² S^{ps} (B^a) sahass(a)accayena. ¹⁴ B^a ca ussussati, S^{gn} ussissati. ¹⁶ S^{ps} ca after pabbatarājā. 15 Sps om.

pabbatarājā uddayhissati1 vinassissati, yāva brahmalokā lokavināso bhavissati; mettam mārisā bhāvetha, karunam, muditam, upekham mārisā bhāvetha, mātaram upatthahatha pitaram upatthahatha kule jetthāpacāyino hotha, jāgaratha mā pamādathā" ti manussapathe vicaritvā ārocenti, idam kappakolāhalam nāma. Kāmāvacaradevā eva "vassasatassa accavena cakkavattī rājā loke uppajjissatī" ti manussapathe vicaritvā ārocenti, idam cakkavattikolāhalam nāma. Suddhāvāsā pana devā brahmābharanena² alamkaritvā brahmavethanam sīse katvä³ pītisomanassajātā buddhagunavādino⁴ "vassasahassassa accayena buddho loke uppajjissati" ti manussapathe vicaritvā ārocenti, idam buddhakolāhalam Suddhāvāsā eva devā devamanussānam⁵ cittam nāma. ñatva "dvādasannam vassānam accayena sammāsambuddho mangalam kathessatī" ti manussapathe vicaritvā ārocenti, idam mangalakolāhalam nāma. Suddhāvāsā eva devā "sattannam vassānam accayena aññataro bhikkhu Bhagavatā⁶ samāgamma monevyapatipadam pucchissatī "* ti manussapathe vicaritvā ārocenti, idam moneyyakolähalam näma. Imesu pañcasu kolähalesu ⁷ditthamangalādivasena tidhā bhinnesu devamanussesu⁷ idam mangalakolahalam loke uppajji. Atha devesu ca manussesu ca vicinitvā vicinitvā mangalāni alabhamānesu dvādasannam vassānam accayena Tāvatimsakāyikā devatā sangamma samāgamma evam samacintesum: 'seyyathā pi⁸ mārisā⁹ gharasāmiko antogharajanānam¹⁰, gāmasāmiko

* Cf. Pj. ad S.N. 698.

¹ S^s (S^p?) uddahissati (vide S. III. 149³¹).

² Add attānam?, cf. 123, note 1.

³ S^{gn} karitvā. ⁴ S^{kgn} buddhagunad hārino.

⁵ S^{ps} B^a om. deva... ⁶ S^{ps} B^a ad. saddhim.

⁷⁻⁷ S^{ps} devamanussānam.

⁸ S^{gnps} ad. nāma. ⁹ S^{ps} om.

¹⁰ So. S^{gn} (B^a?); S^{kps} anto parijanānam.

gāmavāsīnam, rājā sabbamanussānam¹, evam evam ayam Sakko devānam indo amhākam aggo ca settho ca yadidam puññatejena² issariyena paññāya dvinnam devalokānam adhipati; yan nūna mayam Sakkam devānam indam etam attham puccheyyāmā'³ ti. Tā⁴ Sakkassa santikam gantvā Sakkam devānam indam tamkhanānurūpanivāsanābharanasassirīkasarīram⁵ addhateyyakotiaccharāganaparivutam Pāricchattakamūle Pandukambalavarāsane nisinnam abhivādetvā ekamantam thatvā⁶ etad avocum: "yagghe mārisa jāneyyāsi, etarahi mangalapanhā samutthitā: eke dittham mangalan ti vadanti eke sutam mangalan ti vadanti⁷ eke mutam mangalan ti⁸; tattha mayañ ca aññe ca anitthamgatā, sādhu vata no tvam vāthāvato vyākarohī" ti. Devarājā pakatiyā pi paññavā "ayam mangalakathā kattha pathamam samutthitā" ti āha. "Mayam deva⁷ Cātummahārājikānam assumhā " ti āhamsu, tato Cātummahārājikā "ākāsatthadevatānam", ākāsatthadevatā "bhummadevatānam", bhummadevatā "manussārakkhadevatānam," manussārakkhadevatā⁹ "manussaloke samutthitā" ti āhamsu. Atha devānam indo "Sammāsambuddho kattha vasatī" ti pucchi. "Manussaloke devā" ti āhamsu.7 "Tam Bhagavantam koci pucchī" ti. "Na koci devā" ti. "Kin nu kho⁷ nāma tumhe mārisā aggim chaddetvā khajjotakam¹⁰ ujjāletha, ye anavasesamaigaladesakam tam Bhagavantam atisitvā¹¹ mam pucchitabbam maññetha¹²; āgacchatha mārisā tam Bhagavantam pucchāma, addhā sassirīkam pañhaveyyākaranam¹³ labhissāmā" ti ekam devaputtam ānāpesi: "tvam Bhagavantam pucchā" ti.

¹ S^{ps} om. sabba-. ² S^{ps} B^a puññena tejena.

 3 Sgn āroceyyāmā; Ba Sakkassa d. indassa e. a. āroceyyāmā.

⁴ B^a om. ⁵ S^{gnps} B^a tamkhanānurūpam ni^o.

⁶ S^{ps} thitā.

⁷ S^{ps} om.

- ⁸ S^{kgn} B^a om. ti. ⁹ S^{ps} tā pi.
- ¹⁰ S^{ps} B^a khajjopanakam.

¹¹ S^{ps} B^a atikkamitvā (cf. 124, note 9).

¹² S^{gn} B^a maññatha.

¹³ S^{gn} pañhavvāk°.

Skgnps Ba]

So devaputto tamkhanānurūpena alamkārena attānam¹ alamkaritvā vijjur iva vijjotamāno devaganaparivuto Jetavanamahāvihāram gantvā² Bhagavantam abhivādetvā ekamantam thatvā mangalapañham pucchanto gāthāya ajjhabhāsi: bahū devā manussā ca . . . pe . . . ti. Idam mangalapañhasamutthānam.

Idāni gāthāpadānam atthavannanā hoti: bahū ti aniyā-1. S.N. 258. mitasamkhāniddeso³, tena anekasatā anekasahassā⁴ ti vuttam hoti; dibbantī ti devā, pañcahi kāmagunehi kīļanti attano vā sirivā jotantī ti attho; api ca devā ti tividhā devā sammutiuppattivisuddhivasena, yathâha: "devā ti tayo devā : sammutidevā uppattidevā visuddhidevā ti, sammutidevā nāma rājāno devivo ⁵kumārā, uppattidevā nāma Cātummahārājike deve upādāya taduttarim⁶ devā, visuddhidevā nāma arahanto7 vuccantī "* ti, tesu idha uppattidevā adhippetā; Manuno apaccā ti⁸ manussā, porānā pana bhananti : "manaussannatāya⁹ manussā"; te Jambudīpakā Aparagoyānikā¹⁰ Uttarakurukā Pubbavidehakā ti catubbidhā, idha Jambudīpakā adhippetā; mam† galanti imehi sattā ti mangalāni, iddhim vuddhin ca¹¹ pāpunantī ti attho; acintayun ti cintesum; ākamkhamānā ti icchamānā patthayamānā pihayamānā; sotthānan ti sotthibhāvam, sabbesam ditthadhammikasamparāvikānam sobhanānam sundarānam kalyānānam dhammānam atthitan vuttam hoti; brūhī ti¹² desehi pakāsehi ācikkha vivara

* Vibh. 422¹.

† Cf. Subhūti Abhidhānappadīpikāsūci, p. 27922.

¹ S^{ps} om.; cf. 121, note 2.

² S^{gn} B^a āgantvā.

³ S^k aniyamitasamkhyā°.

⁴ S^{ps} ad. anekasatasahassā.

⁵ S^{ps} ins. rāja-, cf. J.A. I. 132, note 3.

⁶ S^{gps} B^a -i, Vibh. tadupari. ⁷ B^a ad. khīnāsavā.

⁸ S^{kgn} apaccāni.

⁹ S^{gn} manassa uss^o, B^a manaussannattā.

¹⁰ S^{ps} °yānakā.

¹¹ S^{gn} om.

12 Skgn om.

vibhaja uttānīkarohi; mangalan ti iddhikāranam vuddhikāranam sabbasampattikāranam¹; uttaman ti visittham pavaram sabbalokahitasukhāvahan ti. Ayam gāthāya anupadavannanā, ayam pana² pindattho: so devaputto dasasahassacakkavālesu devatā mangalapanham sotukāmatāva imasmim ³cakkavāle sannipatitvā ekavālaggakotiokāsamatte⁴ dasa pi vīsatim pi timsatim pi⁵ cattālīsam pi paññāsam pi satthim pi sattatim pi asītim pi sukhumattabhāvam⁶ nimminitvā sabbe⁷ devamārabrahmāno⁸ siriyā ca tejasā ca adhibhuyya⁹ virocamānam paññattavarabuddhāsane nisinnam Bhagavantam parivāretvā thitā disvā tasmiñ ca samaye anāgatānam pi sakalaJambudīpakānam manussānam cetasā cetoparivitakkam añnāya sabbadevamanussänam vicikicchäsallasamuddharanattham äha: bahū devā manussā ca mangalāni acintayum ākamkhamānā sotthänam attano sotthibhāvam icchantā, brūhi mangalam uttamam¹⁰ tesam devānam¹¹ anumatiyā manussānan ca anuggahena mayā puttho samāno, yam sabbesam eva amhākam ekantahitasukhāvahato uttamam maigalam, tam no anukampam upādāya brūbi Bhagavā ti.

2 .S.N. 259.

59. Evam etam devaputtassa vacanam sutvā Bhagavā asevanā ca bālānan ti gātham āha. Tattha asevanā ti abhajanā apayirupāsanā; bālānan ti, balanti anantī¹² ti bālā, assasitapassasitamattena jīvanti na pañňājīvitenā* ti adhippāyo, tesam bālānam; paņditānan ti, paņdantī¹³ ti paņditā, sanditthikasamparāyikesu atthesu ñānagatiyā

* (S.N. 182^d)

¹ S^k om sabba-.

³ S^{gn} B^a ins. eka-.

² S^{ps} om.

- ⁴ S^{ps} om. °okāsa°.
- ⁵ S^{ps} B^a vīsam pi timsam pi.
- ⁶ S^{gnps} B^a -ve.

⁸ S^k °muno.

- ⁹ S^{gnps} adhi(g)gayha, B^a atikkamitvā.
- ¹⁰ S^{ps} ad. ti. ¹¹ S^{ps} tāsam devatānam.
- ¹² S^{ps} assasantī ti; (" bala prānane ").
- 13 Sgnps pandenti ("padi gatau").

- Dr om. Okasa
- 7 Sgnps Ba sabba-.

124 .

S^{kgnps} B^a]

gacchantī ti adhippāyo, tesam paṇḍitānam; sevanā ti bhajanā payirupāsanā taṃsahāyatā taṃsampavaṃkatā¹; $p\bar{u}j\bar{a}$ ti sakkāragarukāramānanavandanā, $p\bar{u}janeyyānan$ ti pūjārahānam; etam mangalam uttaman ti yā ca bālānaṃ asevanā yā ca paṇḍitānaṃ sevanā yā ca pūjaneyyānaṃ pūjā, taṃ sabbaṃ sampiṇḍetvā āha: etam maṅgalaṃ uttaman ti, yaṃ tayā puṭṭhaṃ " brūhi maṅgalam uttaman " ti, ettha tāva etam maṅgalam uttaman ti gaṇhāhī ti vuttam hoti.

I. Ayam etissä gäthäya padavannanä, atthavannanä pan' assā evam veditabbā: evam etam devaputtassa vacanam sutvā Bhagavā imam gātham āha. Tattha, yasmā catubbidhā kathā: pucchitakathā apucchitakathā sānusandhikathā ananusandhikathā ti-tattha "pucchāmi tam Gotama bhūripañña, kathamkaro sāvako sādhu hotī "* ti ca "kathan nu tvam mārisa ogham atarī"† ti ca evamādisu pucchitena kathitā pucchitakathā, "yam pare sukhato āhu, tad ariyā āhu dukkhato"‡ ti evamādisu apucchitena attajjhāsayavasen' eva² kathitā apucchitakathā, sabbā pi buddhānam kathā "sanidānâham bhikkhave dhammam desemī "§ ti³ vacanato sānusandhikathā, ananusandhikathā imasmim⁴ sāsane n' atthi-evam etāsu kathāsu ayam devaputtena pucchitena Bhagavatā kathitattā pucchitakathā⁵, pucchitakathāyañ ca, yathā cheko puriso kusalo maggassa kusalo amaggassa maggam puttho pathamam vijahitabbam ācikkhitvā pacchā gahetabbam ācikkhati "amusmim⁶ nāma thāne dvedhāpatho hoti, tattha vāmam muñcitvā dakkhinam ganhathā" ti, evam sevitabbāsevitabbesu asevitabbam ācikkhitvā sevitabbam⁷ ācikkhi-

* S.N. 376^{ab}.
 ‡ S.N. 762^{ab}, etc.
 ‡ S.N. 761^{ab}.
 § Kathāv. 561¹³.

- ¹ S^{ps} tamsamangī (>: °sāmaggī?); S^s ad. ti.
 - ² S^k ^ovasena, om. eva; S^p ^oajjhāsayen' eva.
 - ³ S^{ps} desissāmī ti.
 - ⁵ S^{kgnps} om.

⁴ S^{ps} B^a om.

- and the second s
- 7 Ba ad. pi.

⁶ S^{ps} B^a asukasmim.

tabbam¹-Bhagavā ca² maggakusalapurisasadiso, yathâha: "puriso maggakusalo ti kho Tissa Tathāgatass' etam adhivacanam arahato sammāsambuddhassa"*, so hi³ "kusalo imassa lokassa kusalo parassa lokassa kusalo maccudheyyassa kusalo amaccudheyyassa kusalo māradheyyassa kusalo amāradheyyassā "† ti-, tasmā pathamam asevitabbam ācikkhanto⁴ āha: asevanā ca bālānam panditānañ ca sevanā ti, vijahitabbamaggo viya hi pathamam bālā na sevitabbā na payirupāsitabbā, tato gahetabbamaggo viya panditā sevitabbā payirupāsitabbā.⁵ 'Kasmā pana Bhagavatā mangalam kathentena pathamam bālānam asevanā panditānañ ca sevanā kathitā' ti, vuccate: vasmā imam ditthamangalādisu⁶ mangaladitthim bālasevanāya devamanussā ganhimsu sā ca amaigalam, tasmā nesam tam idhalokatthaparalokatthabhañjakam⁷ akalyānamittasamsaggam garahantena ubhayalokatthasādhakañ ca kalyānamittasamsaggam pasamsantena Bhagavatā pathamam bālānam asevanā panditānañ ca sevanā kathitā ti. Tattha bālā nāma ye keci pānātipātādiakusalakammapathasamannāgatā sattā, te tīh' ākārehi jānitabbā, yathâha : "tīn' imāni bhikkhave bālassa bālalakkhanānī" ti suttam‡; api ca Pūranakassapādayo cha satthāro, Devadatta-Kokālika-Katamorakatissa⁸-Khandadeviyāputta - Samuddadatta Ciñcamānavikādavo, atītakāle ca Dīghavidassa⁹ bhātā ti ime

* S. III. 108³¹.

† Cf. M. I. 227¹.

‡ A. I. 102¹⁶ (M. III. 163⁸).

² S^{ps} hi, B^a om.

S^{ps} B^a ācikkhati.
 S^{kps} om. so hi.

⁴ B^a ad. sevitabbam dassento.

⁵ S^{gnps} B^a ad. ti āha.

⁶ So Ba; Skgnps ditthadisu.

⁷ So S^k; B^a idhalokaparalokattabh°, S^{gnps} idhalokaparalokabh°.

 $^8~{\rm S^{gns}}~({\rm S^p})$ -Kumāratissa-, Ba
 -Kaņatamodakatissa- (S. I. 148³¹).

⁹ B^a °itassa.

Skgnps Ba]

aññe ca evarupā sattā bālā ti veditabbā, te aggipadittam iva angāram attanā duggahītena attānañ ca attano vacanakārake ca vināsenti, yathā Dīghavidassa bhātā catubuddhantaram satthiyojanamattena attabhāvena uttāno patito mahānirave paccati, vathā ca tassa ditthim abhirucitāni¹ pañca kulasatāni tass' eva sahavyatam upapannāni mahāniraye paccanti, vuttañ c' etam²: "seyyathā pi bhikkhave nalāgārā vā tināgārā vā aggi mukko kūţāgārāni pi dahati ullittāvalittāni nivātāni phussitaggalāni3 pihitavātapānāni, evam eva kho bhikkhave, yāni kānici bhayāni uppajjanti, sabbāni tāni bālato uppajjanti no panditato, ye keci upaddavā uppajjanti . . . pe . . . ye keci upassaggā⁴ ... pe ... no panditato; iti kho bhikkhave sappati bhayo bālo appatibhayo paņdito, saupaddavo bālo anupaddavo paņdito, saupassaggo bālo anupassaggo paņdito "* ti; api ca pūtimacchasadiso bālo pūtimacchabaddhapattaputasadiso hoti tadupasevī chaddaniyatam jigucchaniyatañ ca āpajjati viñnūnam, vuttan c' etam :

"pūtimaccham kusaggena yo naro upanayhati,

kusā pi pūti vāyanti, evam bālūpasevanā "+ ti,

Akittipaṇḍito câpi Sakkena devānam indena vare dīyamāne evam āha :

" bālam na passe na suņe na ca bālena samvase bālena⁵ allāpasallāpam na kare na ca rocaye.

- Kin nu te akaram bālo, vada Kassapa kāranam, kena Kassapa bālassa dassanam nâbhikamkhasi.
- Anayam nayati dummedho adhurāyam niyuñjati, dunnayo seyyaso hoti sammā vutto pakuppati, vinayam so na jānāti : sādhu tassa adassanan" t ti.

* A. I. 101⁹⁻¹⁸ (upasagga- before upaddava-).
 † J. VI. 236⁴.
 ‡ J. IV. 240²⁹-241⁵.

¹ S^s abhiruccanakāni (S^p abhirucinakāni).

² S^{ps} ad. Bhagavatā.

³ S^s (S^p?) supassit[°] (cf. Mp. ad A. I. 101¹⁰).

⁴ $S^{ps} B^{a} (S^{gn})$ upasagg^o always. ⁵ S^{gn} bālen'.

[Skgnps Ba

II. Evam Bhagavā sabbākārena bālūpasevanam garahanto "bālānam asevanam mangalan" ti vatvā idāni panditasevanam pasamsanto "panditānañ ca sevanā mangalan" ti āha. Tattha pandită năma ye keci pănātipātā-veramasattā. nīādidasakusalakammapathasamannāgatā te tīh' ākārehi jānitabbā, yathâha : "tīn' imāni bhikkhave panditassa panditalakkhanānī "* ti suttam; api ca buddhapaccekabuddhā asīti mahāsāvakā aññe ca tathāgatasāvakā Sunetta - Mahāgovinda¹-Vidhura - Sarabhanga - Mahosadha-Sutasoma-Nimirāja-Avogharakumāra-Akittipanditādavo ca² panditā ti veditabbā, te bhaye viya rakkhā andhakāre viya padīpo³ khuppipāsādidukkhābhibhave viva annapānādipatilābho attano vacanakarānam sabbabhayaupaddavūpasaggaviddhamsanasamatthā honti. Tathā hi⁴ Tathāgatam āgamma asamkheyyā aparimānā devamanussā āsavakkhayam pattā, brahmaloke patitthitā, devaloke ⁵ patitthitā, sugatiloke⁵ uppannā; Sāriputtatthere cittam pasādetvā catuhi ca paccayehi⁶ theram upatthahitvā asīti kulasahassāni sagge nibbattāni, tathā Mahāmoggallāna-Mahākassapappabhutisu sabbesu mahāsāvakesu⁷; Sunettassa satthuno sāvakā app ekacce brahmaloke uppajjimsu "app ekacce Paranimmitavasavattīnam devānam sahavyatam . . . pe . . . app ekacce gahapatimahāsālakulānam sahavyatam upapajjimsu"; vuttañ c' etam: "n' atthi bhikkhave panditato bhayam n' atthi panditato upaddavo n' atthi panditato upassaggo"t ti; api ca tagaramālādigandhabhandasadiso pandito tagaramālādigandhabhandapalivethanapattasadiso.⁸ hoti tadupasevī bhāvanīvatam manuññatañ ca āpajjati viññūnam, vuttañ c' etam :

* A. I. 102²⁷.

† (A. IV. 1047–17).

† A. I. 101¹⁸ (S^{ps} upasaggo before upadd°).

¹ S ^{ps} om. Mahā	² S ^k B ^a om.
³ S ^{kgn} -ā.	⁴ S ^{ps} Yathâha:
5-5 Sps Ba om.	⁶ S ^{ps} catupaccayehi.
⁷ S ^{ps} B ^a sabbamahās [°] ; S ^{gn} om.	⁸ S ^{gn} B ^a °vethita°.

V. Mangalasuttam

"tagarañ ca palāsena yo naro upanayhati,

pattā pi surabhi vāyanti, evam dhīrūpasevanā "* ti,

Akittipaṇḍito câpi Sakkena devānam indena vare dīyamāne evam āha :

" dhīram passe, suņe dhīram, dhīrena saha samvase dhīrena allāpasallāpam tam kare tañ ca rocaye.

- Kin nu te akaram¹ dhīro, vada Kassapa kāraņam,
 - kena Kassapa dhirassa dassanam abhikamkhasi.

 Nayam nayati medhāvī adhurāyam na yuñjati, sunnayo² seyyaso hoti sammā vutto na kuppati, vinayam so pajānāti: sādhu tena samāgamo" † ti.

III. Evam Bhagavā sabbākārena paņditasevanam³ pasamsanto "panditānam sevanam mangalan" ti vatvā idāni tāya bālānam asevanāya paņditanam sevanāya ca anupubbena pūjaneyvabhāvam upagatānam pūjam pasamsanto " pūjā ca pūjaneyyānam mangalan" ti āha. Tattha pūjaneyyā nāma sabbadosavirahitattā sabbagunasamannāgatattā ca buddhā bhagavanto tato pacchā⁴ paccekabuddhā ariyasāvakā ca, tesam hi pūjā appikā pi dīgharattam hitāya sukhāya hoti, Sumanamālākāra⁵-Mallikādayo‡ c' ettha Tatth' ekanidassanamattam bhanāma : Bhanidassanam. gavā kira⁶ ekadivasam pubbanhasamayam nivāsetvā pattacīvaram ādāya Rājagaham piņdāya pāvisi. Atha kho Sumano mālākāro rañño Māgadhassa⁷ pupphāni gahetvā gacchanto addasa Bhagavantam nagaradvāram anuppattam pāsādikam pasādanīyam⁸ buddhasiriyā jalantam,

* J. VI. 2366.

[‡] Sumana cf. Dhp. A. II. 40-47 (ad Dhp. 68), Mallikā vide V.V A. 165-169.

¹ B^a a kari. ² S^p B^a sunayo (= J.).

³ S^{gn} B^a panditūpasev°.

 $4 \text{ S}^{k} \text{ om}.$

⁵ S^k °mālakāra° (130¹² < °mālakāra°).

⁶ S^{ps} hi.
⁷ S^{ps} ad. Seniyassa Bimbisārassa.
⁸ S^{ps} ad. dvattimsamahāpurisalakkhanāsītānuvyañjana-

patimanditam.

9

⁺ J. IV. 2418-14.

disvān' assa etad ahosi 'rājā pupphāni gahetvā satam vā sahassam vā dadeyya, ¹tañ ca idhalokamattam eva sukham bhaveyya¹, Bhagavato pana pūjā ¹appameyyā¹ asamkheyyaphalā dīgharattam hitasukhāvahā hoti; handâham imehi pupphehi Bhagavantam pūjemī' ti pasannacitto ekam pupphamutthim gahetvā Bhagavato patimukham khipi. Pupphāni ākāsena gantvā Bhagavato upari mālāvitānam hutvā atthamsu. ² Tam ānubhāvam disvā pasannataracitto puna ekam mutthim khipi; tāni³ gantvā mālākañcuko hutvā atthamsu. Evam attha mutthī khipi; tā⁴ gantvā pupphakūtāgāram hutvā atthamsu, Bhagavā anto-kutāgāre Mahājanakāvo sannipati. Bhagavā mālākāram ahosi. passanto sitam pātvākāsi; Ānandatthero "na⁵ buddhā ahetu appaccayā sitam pātukarontī" ti kāranam pucchi. Bhagavā āha: "eso Ānanda mālākāro imissā pūjāya ānubhāvena satasahassakappe ⁶ devesu ca manussesu ca samsaritvā pariyosāne Sumanissaro nāma paccekabuddho bhavissatī" ti, vacanapariyosāne ca dhammadesanattham imam gātham abhāsi:

"tañ ca kammam katam sādhu, yam katvā nânutappati,

yassa patīto s u m a no vipākam patisevatī" ti; gāthāpariyosāne caturāsītiyā pānasahassānam dhammābhisamayo ahosi.—Evam appikā pi tesam pūjā dīgharattam hitāya sukhāya hotī ti veditabbā, sā ca āmisapūjā va, ko pana vādo paṭipattipūjāya; yato, ye kulaputtā saranagamanena sikkhāpadapaṭiggahanena uposathaṅgasamādānena ca⁷ catupārisuddhisīlādīhi ca attano guņehi⁸ Bhagavantam pūjenti, ko tesam pūjāphalam vaṇṇayissati, te hi Tathāgatam paramāya pūjāya pūjentī ti vuttā, yathâha: "yo kho Ānanda bhikkhu vā bhikkhunī vā upāsako vā upāsikā vā dhammānudhammapaṭipanno viharati sāmīcipaṭipanno anudhammacārī, so Tathāgatam sakkaroti garukaroti

- 1-1 Skgn Ba om.
- ³ S^{ps} ad. pi.
- ⁵ S^{gn} na *atter* sitam.
- 7 Sgnps om.

- ² S^{ps} (B^a) ins. Mālākāro.
- ⁴ S^{gnps} B^a tāni.
- ⁶ Sps om. sata-.
- ⁸ S^{ps} sīlagunehi.

Skgnps Ba]

māneti pūjeti paramāya pūjāyā"* ti. Etenânusārena paccekabuddhaariyasāvakānam pi pūjāya hitasukhāvahatā¹ veditabbā. A pi ca gahatthānam kanitthassa jetthabhātā² pi bhaginī pi pūjaneyyā, puttassa mātāpitaro, kulavadhūnam sāmiko sassu sasuro³ ti evam p' ettha pūjaneyyā veditabbā, etesam pi hi pūjā kusaladhammasamkhātattā āyuādivaddhihetuttā ca mangalam eva, vuttam h' etam : "ye te matteyyā⁴ bhavissanti petteyyā sāmaññā brahmaññā kule-jetthāpacāyino, imam kusaladhammam samādāya vattissanti, te tesam kusalānam dhammānam samādānahetu āyunā pi vaddhissanti vaņņenâpi vaddhissantī"† ti ādi.

[‡]Idāni, yasmā "yam yattha mangalam, vavatthapetvā tam tassa mangalattam vibhāvaye" iti mātikā nikkhittā, tasmā idam vuccati[‡]: Evam etissā gāthāya bālānam asevanā paņditānam sevanā pūjaneyyānam pūjā ti tīņi mangalāni vuttāni. Tattha bālānam asevanā bālasevanappaccayabhayānam parittāņena⁵ ubhayalokahitahetutta, paņditānam sevanā pūjaneyyānam pūjā ca tāsam phalavibhūtivaņņanāyam vuttanayena ⁶ nibbānasugatihetuttā mangalan ti veditabbā. Ito paran tu⁷ mātikam adassetvā eva, yam yattha mangalan, tam ⁸ vavatthapessāmi tassa ca mangalattam vibhāvayissāmī⁸ ti

nițțhită "asevană ca bălānan" ti imissă gāthāya atthavannanā.

Evam Bhagavā "brūhi mangalam uttaman" ti ekam ajjhesito pi appam yācito bahudāyako uļārapuriso⁹ viya

* D. II. 138 ^{17–21}.

† Cf. D. III. 7417.

t-t Only Pi. I. (Skps).

¹ S^{gn} ad. mangalan ti.

² S^{gnps} jettho bh°.

³ S^{ps} B^a sāmikasassusasurā.

⁴ S^{ps} B^a metteyyā, S^k < metteyyā.

⁵ S^{ps} B^a °paccayabhayādiparittānena.

⁶ S^{ps} B^a ^onayen' eva. ⁷ S^k ad. pana.

⁸⁻⁸ S^{ps} vavatthapetvā tassa mangalattam vibhāvayissāmā.
⁹ S^k udāra^o (cf. 104 note 3).

ekāya gāthāya tīņi mangalāni vatvā tato uttarim¹ pi devatānam sotukāmatāya mangalānan ca² atthitāya, yesam yesam yam yam anukūlam, te te satte tattha tattha mangale niyojetukāmatāya ca patirūpadesavāso ti ādīhi gāthāhi puna pi anekāni mangalāni vattum āraddho.

3. S.N. 260

Tattha paṭhamagāthāya tāva patirūpo ti anucchaviyo, deso ti gāmo pi nigamo pi nagaram pi janapado pi yo koci sattānam nivāsokāso, vāso ti tattha nivāso; pubbe ti purā atītāsu jātisu, katapuññatā ti upacitakusalatā; attā ti cittam vuccati sakalo vā attabhāvo, sammāpanidhī ti tass' attano sammā panidhānam, niyunjanam thapanan ti vuttam hoti. Sesam vuttanayam evā ti.

I. Ayam ettha padavannanā, atthavannanā pana evam veditabbā : patirūpadesavāso nāma, vattha catasso parisā vicaranti dānādīni puññakiriyavatthūni vattanti navangam satthu sāsanam dippati; tattha nivāso sattānam puññakiriyāya paccayato³ mangalan ti vuccati, Sīhaladīpam pavitthakevattādayo c'ettha nidassanam. Aparo nayo: patirūpadeso nāma Bhagavato bodhimaņdappadeso, dhammacakkappavattitappadeso, dvādasayojanāva parisāya majjhe sabbatitthiyamatam bhinditvā⁴ yamakapāțihāriyadassitagandambarukkhamulappadeso, devorohanappadeso⁵, vo vā pan' añño⁶ Sāvatthi-Rājagahādi buddhādhivāsappadeso⁷, tattha nivāso sattānam cha-anuttariyapatilābhappaccayato mangalan ti vuccati. Aparo nayo: *puratthimāya disāya Kajangalam⁸ nāma nigamo tassa parena⁹ Mahāsālā, tato param paccantimā janapadā orato majjhe, dakkhinapuratthimāya disāya Salalavatī nāma nadī, tato param paccantimā janapadā orato majjhe, dakkhināya

* Vin. I. 197²¹, Sum. I. 173¹⁰, J.A. I. 49⁸.

S^{ps} -am.
 S^{gnps} B^a paccayattā.
 S^k devāvataraņapp^o, S^{gn} vohāraņapp^o.
 S^k devāvataraņapp^o, S^{gn} vohāraņapp^o.
 S^{gnps} ye vā pan' aññe pi . . . ^oppadesā.
 ?; S^{kgnps} B^a buddhādivāsa^o.
 S^k B^a -o.
 S^{kgn} aparena (S^{ps} tassâparena).

disāya Setakannikan nāma nigamo, tato param paccantimā janapadā orato majjhe, pacchimāva disāva Thūnan¹ nāma brāhmanagāmo, tato param paccantimā janapadā orato majjhe, uttarāya disāya Usīraddhajo nāma pabbato, tato param paccantimā janapadā orato majjhe ayam Majjhimadeso āyāmena tīni yojanasatāni, vitthārena addhateyyāni², parikkhepena nava yojanasatāni honti, eso patirūpadeso nāma, ettha catunnam mahādīpānam dvisahassānam parittadīpānan ca issariyādhipaccakārakā³ cakkavattī uppajjanti³ ekam asamkheyyam kappasatasahassañ ca pāramiyo püretvä, Säriputta-Moggallänädayo mahāsāvakā uppajjanti dve asamkheyyāni kappasatasahassañ ca pāramiyo pūretvā, paccekasambuddhā cattāri attha solasa vā asamkheyyāni kappasatasahassañ ca pāramiyo pūretvā sammāsambuddhā ca uppajjanti. Tattha sattā cakkavattirañño ovādam gahetvā pañcasu sīlesu patitthāya saggaparāyanā honti, tathā paccekasambuddhānam ovāde patitthāya; sammāsambuddha - buddhasāvakānam pana ovāde patitthāya saggaparāyanā nibbānaparāyanā ca honti. Tasmā tattha vāso imāsam sampattīnam paccayato maigalan ti vuccati.

II. Pubbe katapuññatā nāma atītajātiyam buddhapacceupacitakusalatā, kabuddhakhīnāsave ārabbha sā pi mangalam, kasmā : buddhapaccekabuddhasammukhā⁴ dassetvā buddhānam buddhasāvakānam vā ⁵sammukhā sutāya⁵ catuppadāya pi gāthāya pariyosāne arahattam pāpunanato.⁶ Yo ca manusso pubbe katādhikāro ussannakusalamulo hoti, so ten' eva kusalamulena vipassanam⁷ uppādetvā āsavakkhayam pāpunāti, yathā rājā Mahākappino aggamahesī ca*, tena vuttam : pubbe katapuññatā mangalan ti.

* Mp., p. 192–196 (ad A. I. 25¹³), Dhp. A. 112–126 (ad Dhp. 79).

¹ So S^k; S^{gnps} B^a Thūnam. ² S^k addhateyyasatāni.

³ S^{gnps} B^a °kārako . . . uppajjati.

⁴ S^{gnps} B^a ^omukhato.

⁵⁻⁵ S^{ps} sammukhatāya. ⁶ S^{kp} B^a pāpetī ti katvā. ⁷ S^{kp} B^a desanam.

III. Attasammāpaņidhi nāma "idh' ekacco attānam dussīlam sīle patitthāpeti, assaddham saddhāsampadāya patitthāpeti, maccharim cāgasampadāya patitthāpeti, ayam vuccati attasammāpaņidhī "* ti, so ca mangalam, kasmā : ditthadhammikasamparāyikaverappahānavividhānisamsādhigamahetuto ti.

Evam imissā pi gāthāya patirūpadesavāso ca pubbe ca katapuññatā attasammāpaņidhi cā ti tīņi yeva mangalāni vuttāni mangalattañ ca nesam tattha tattha vibhāvitam evā ti

nițțhită "patirupadesavāso cā" ti imissā gāthāya atthavannanā.

4. S.N. 261. Idāni bāhusaccan cā ti ettha bāhusaccan ti bahussutabhāvo; sippan ti yam kinci hatthakosallam; vinayo ti kāyavācācittavinayanam, susikkhito ti sutthu sikkhito; subhāsitā ti sutthu bhāsitā, yā ti aniyamaniddeso, vācā ti girā vyappatho. Sesam vuttanayam evā ti.

> I. Ayam ettha padavannanā, atthavannanā pana evam veditabbā: bāhusaccam nāma, yan tam "sutadharo hoti sutasannicayo" + ti ca "idh' ekaccassa bahu sutam hoti sutam geyyam veyyākaranan" + ti ca evamādinā nayena satthu-sāsanadharattam vannitam, tam akusalappahānakusalādhigamahetuto anupubbena paramatthasacchikiriyahetuto¹ ca mangalan ti vuccati, vuttam h' etam Bhagavatā: "sutavā ca kho bhikkhave ariyasāvako akusalam pajahati kusalam bhāveti sāvajjam pajahati anavajjam bhāveti suddham attānam pariharatī" + ti, aparam pi vuttam: "... dhatānam dhammānam attham upaparikkhati, attham upaparikkhato dhammā nijjhānam khamanti, dhammanijjhānakhantiyā sati chando jāyati, chandajāto ussahati, ussahanto tuleti, tulayanto padahati, padahanto kāyena c' eva paramasaccam sacchikaroti paññāya ca

‡ A. IV. 110¹².

† Cf. A. II. 231, 716.

¹ S^k < °kiriyāh°; S^{ps} B^a °kiriyāh°.

V. Mangalasuttam

e a gaārivahāhusaceam

ativijjha passatī"* ti.¹ A p i ca agāriyabāhusaccam pi yam anavajjam, tam ubhayalokahitasukhāvahanato mangalan ti veditabbam.

II. Sippam nāma agāriyasippañ ca anagāriyasippañ ca; tattha agariyasippam yam parapānūparodhavirahitam akusalavivajjitam maņikārasuvannakārakammādi, tam idhalokatthāvahanato maṅgalam; anagāriya-sippam cīvaravicāranasibbanādi samanaparikkhārābhisamkharanam, yan tam "idha bhikkhave bhikkhu, yāni tāni sabrahmacārīnam uccāvacāni kimkaranīyāni, tattha dakkho hotī" ti ādinā nayena tattha tattha samvannitam, "(a)yam nāthakaranadhammo" + ti² ca vuttam, tam attano ca paresañ ca ubhayalokahitasukhāvahanato maṅgalan veditabbam.

III. Vinayo nāma agāriyavinayo ca³ dasaakusalakammapathaviramaṇam, so tattha asamkilesāpajjanena ācāraguṇavavatthānena ca susikkhito ubhayalokahitasukhāvahanato maṅgalam, anāgāriyavinayo ca⁴ sattâpattikkhandhe anāpajjanam, so pi vuttanayen' eva susikkhito, catupārisuddhisīlam vā anagāriyavinayo, so, yathā tattha patiţthāya arahattam pāpuṇāti, evam sikkhanena⁵ susikkhito lokiyalokuttarasukhādhigamahetuto maṅgalan ti veditabbo.

IV. Subhāsitā vācā nāma musāvādādidosavirahitā, yathâha: "catuhi bhikkhave angehi samannāgatā vācā subhāsitā hotī"; ti, asamphappalāpā vācā eva vā subhāsitā, yathâha:

"subhāsitam uttamam āhu santo :

dhammam bhane na adhammam, tam dutiyam, piyam bhane nâppiyam, tam tatiyam,

saccam bhane nâlikam, tam catutthan "t ti,

* Cf. M. II. 174-175. † Cf. D. III. 267²⁰, etc. ‡ S.N.¹, p. 78, S.N. 450.

¹ S^{kgn} ca ativipassatī ti.

² S^k B^a nāthakaranīyo (B^a -iya) dhammo ti.

³ So S^k; S^{ps}B^a(S^{gn}) ad. anagāriyavinayo ca: tattha agāriyavinayo.

⁴ S^p nāma.

⁵ S^{gns} sikkhantena.

ayam pi ubhayalokahitasukhāvahanato¹ mangalan ti veditabbā, yasmā ca ayam vinayapariyāpannā eva, tasmā vinayagahanena etam asanganhitvā vinayo sangahetabbo,--atha vā kim iminā parissamena: paresam dhammadesanāvācā idha subhāsitā vācā ti veditabbā; sā hi, yathā patirūpadesavāso, evam sattānam ubhayalokahitasukhanibbānādhigamapaccayato mangalan ti vuccati, āha câpi²:

"yam buddho bhāsatī vācam khemam nibbānapattiyā

dukkhass' antakiriyāya, sā ve vācānam uttamā "* ti. Evam imissā gāthāya bāhusaccam sippam vinayo³ susikkhito subhāsitā⁴ vācā ti cattāri mangalāni vuttāni manga-

lattañ ca nesam tattha tattha vibhāvitam evā ti

nițțhită "bāhusaccañ cā" ti imissă găthāya atthavannanā.

5. S.N. 262. Idāni mātāpituupatthānan ti ettha mātu ca pitu cā ti mātāpitu, upatthānan ti upatthahanam; puttānan ca dārānan cā ti puttadārassa, sangahanam⁵ sangaho; na ākulā anākulā, kammā⁶ eva kammantā. Sesam vuttanayam evā ti.

> I., II. Ayam padavannanā, atthavannanā pana evam veditabbā: mātā nāma janikā vuccati tathā pitā, upatthānan nāma pādadhovanasambāhanucchādananahāpanehi catupaccayasampādanena ca upakārakaranam. Tattha, yasmā mātāpitaro bahukārā7 puttānam atthakāmā anukampakā, yam puttake bahi kilitvā pamsumakkhitasarīrake āgate disvā pamsukam puñchitvā matthakam upasimghāyantā⁸ paricumbantā ca sneham uppādenti, vassasatam pi mātāpitaro sīsena pariharantā puttā tassa⁹ patikāram kātum asamatthā, yasmā ca te āpādakā posakā imassa lokassa dassetāro brahmasamā¹⁰ pubbācariyasammatā, tasmā

> > * S.N. 454.

- ¹ S^{gnps} ^osukhāvahato.
- ³ S^{kgn} B^a ad ca.
- ⁵ S^{ps} sanganhanam (138²⁴). ⁶ B^a -am.
- 7 S^{gnps} B^a bahūpakārā.
- ⁹ S^{ps} tesam.

- ² S^{ps} B^a āha ca.
- ⁴ S^{gnps} B^a ad. ca yā.
- ⁸ So Skgnps Ba.
- ¹⁰ S^{ps} brahmasammatā.

Skgnps Ba]

tesam upatthānam idha pasamsam pecca saggasukhañ ca āvahati, tena mangalan) ti vuccati, vuttan c' etam¹ Bhagavatā:

"brahmā hi mātāpitaro pubbācariyā ti vuccare āhuneyyā ca puttānam pajāya anukampakā, tasmā hi ne namasseyya sakkareyyātha² paņdito annena atha³ pānena vatthena sayanena ca ucchādanena nahāpanena pādānam dhovanena ca; tāya nam⁴ pāricariyāya mātāpitusu paņditā idha c' eva⁵ nam pasamsanti pecca sagge ca modatī "* ti.6

Aparo nayo: upatthānam nāma bharanakiccakaranakulavamsatthapanādi pañcavidham, tam pāpanivāranādipañcavidhaditthadhammikahitahetuto mangalan ti veditabbam, vuttañ c' etam⁷ Bhagavatā: "pañcahi kho gahapatiputta thänehi puttena puratthimā disā mātāpitaro upatthātabbā⁸: 'bhato ne⁹ bharissāmi, kiccam nesam karissāmi, kulavamsam thapessāmi, dāyajjam patipajjāmi10, atha call pana petānam kālakatānam dakkhinam anuppadassāmī' ti; imehi kho gahapatiputta pañcahi thanehi puttena puratthimā disā mātāpitaro paccupatthitā pañcahi thānehi puttam anukampanti : pāpā nivārenti, kalyāne nivesenti¹², sippam sikkhāpenti, patirūpena dārena samyojenti, samaye dāyajjam niyyādentī "† ti.¹³ Api ca yo mātāpitaro tīsu

* It. 110¹³-111⁸, etc. (Cf. Pj. ad S.N. 98).

¹ S^{gn} vuttam h' etam.

² S^{gnps} B^a sakkareyya (S^{gn} °yyā) ca.

³ S^{gn} B^a atho.

4 Ba nu.

⁵ So S^k (S^{gn} idha-m-eva), S^{ps} B^a idh' eva.

⁶ S^{ps} B^a sagge pamodatīti.

⁷ S^{ps} vuttam h' etam, B^a vuttam pi c' etam.

⁸ B^a paccupatțhātabbā.

¹⁰ S^{ps} patipajjissāmi.

- ⁹ S^{ps} nesam (=D.). 11 Skgnps Ba atha vā.

¹² S^{ps} niyojenti.

⁺ D. HI. 1895-13.

vatthusu pasāduppādanena sīlasamādāpanena pabbajjāya vā upaṭṭhahati, ayam mātāpituupaṭṭhakānam aggo, tassa tam mātāpituupaṭṭhānam mātāpitūhi¹ katassa upakārassa paccupakārabhūtam anekesam diṭṭhadhammikānam samparāyikānañ ca atthānam padaṭṭhānato mangalan ti vuccati.

III. Puttadārassā ti ettha attano jātā puttā pi dhītaro pi puttā tv² eva samkham gacchanti, dārā ti vīsatiyā³ bhariyānam yā kāci bhariyā, puttā ca dārā ca puttadāram, tassa puttadārassa; sangaho ti sammānanādīhi upakārakaranam, tam susamvihitakammantatädiditthadhammikahitahetuto⁴ mangalan ti veditabbam, vuttañ c' etam Bhagavatā "pacchimā disā puttadārā veditabbā"* ti ettha uddittham puttadāram bhariyā-saddena sanganhitvā: " pañcahi kho gahapatiputta thānehi sāmikena pacchimā disā bhariyā paccupatthātabbā: sammānanāya avimānanāya⁵, anaticariyāya⁶, issariyavossaggena, alamkārānuppadānena; imehi kho gahapatiputta pañcahi thānehi sāmikena pacchimā disā bhariyā paccupatthitā pañcahi thänehi sämikam anukampati: susamvihitakammantä ca hoti, susangahītaparijanā ca, anaticārinī ca, sambhatam anurakkhati, dakkhā ca hoti analasā sabbakiccesū "† ti. Ayam vā aparo nayo: saigaho ti dhammikāhi dānapiyavacanatthacariyāhi⁷ sanganhanam, seyyathîdam: uposathadivasesu paribbayadānam nakkhattadivasesu⁸ nakkhattadassāpanam maigaladivasesu⁸ maigalakaranam ditthadhammikasamparāvikesu atthesu⁹ ovādānusāsanan ti; tam pubbanayen' eva 10 ditthadhammikahitahe-

* D. III. 189¹.

† D. III. 1904-12.

¹ S^{gn} B^a mātarā pitarā ca (B^a om. ca).

² S^{ps} icc.

- ⁴ S^{kgn} B^a °kammantādi°.
- ⁶ S^{gn} anatiiriyāya.
- ⁸ S^{gn} B^a °divase.

¹⁰ S^{ps} vuttanay°.

- ³ So S^{ps}; S^{kgn} B^a vīsatīnam.
 - ⁵ S^{gn} adhimānanāya.
 - 7 S^{gnps} °vacanaattha°.
 - ⁹ S^{kgn} B^a om.

tuto dhammikattā¹ samparāyikahitahetuto devatāhi pi namassanīyabhāvahetuto ca mangalan ti veditabbam, yathâha Sakko devānam indo:

"ye gahatthā puññakarā sīlavanto upāsakā

dhammena dāram posenti, te namassāmi Mātalī''* ti.

IV. Anākulā nāma kammantā kālaññutāya patirūpakāritāya analasatāya utthānaviriyasampadāya avyasanīyatāya ca kālātikkama²-appatirūpakaraņa - akaraņa - sithilakaraņādiakusalabhāvavirahitā kasigorakkhavaņijjādayo kammantā; ete attano vā puttadārassa vā dāsakammakarānam vā vyattatāya evam payojitā ditth' eva dhamme dhanadhaññavuddhipatilābhahetuto³ mangalan ti vuccanti⁴, vuttañ c' etam⁵ Bhagavatā: "patirūpakārī dhuravā utthātā vindate dhanan"† ti ca

"na divāsoppasīlena⁶ rattimutthānadassinā⁷

niccam mattena⁸ soņdena sakkā āvasitum gharam; 'atisītam atiunham atisāyam idam ahū'

iti vissatthakammante⁹ atthā accenti mānave,¹⁰ yo ca sītañ ca unhañ ca tinā bhiyyo na maññati karam purisakiccāni, so sukhā na vihāyatī "‡ ti ca " bhoge samgharamānassa ¹¹ bhamarassêva iriyato

bhogā sannicayam yanti, vammīko vûpacīyatī "§ ti ca

evamādi.12

* S. I. 23427.

+ S.N. 187^{ab}.

[‡] D. III. 185⁷⁻¹⁸ (cf. Thag. 231, 232).

§ D. III. 18811-14.

?; S^{gnps} om., S^k dhammikatta.
 ² B^a kālātikkamana.
 ³ S^{ps} om. °dhañña°.
 ⁴ S^{gn} B^a vuttā.
 ⁵ S^{ps} vuttam h' etam
 ⁶ B^a divāsoppanas°, S^{ps} divāsuppana°.
 ⁷ B^a °dessinā.
 ⁸ S^{ps} B^a niccamattena.
 ⁹ S^{ps} D. -o (!).
 ¹⁰ S^{kgnp} B^a māņave.

¹¹ S^{ps} samharam°.

¹² B^a evamādikam, S^k om.

139

Evam imissä pi gäthäya mätupatthänam pitupatthänam puttadärassa sangaho anäkulä ca kammantä ti cattäri va¹ mangaläni vuttäni, puttadärassa sangaham vä dvidhä katvä pañca, mätäpitupatthänam vä ekam eva katvä tini, mangalattañ ca nesam tattha tattha vibhävitam evä ti

nițțhită "mătăpituupațțhănan" ti imissă găthāya atthavannanā.

6. S.N. 263

Idāni dānañ cā ti ettha dīyate iminā ti danam, attano santakam parassa patipādiyatī ti vuttam hoti; dhammassa cariyā dhammā vā anapetā² cariyā dhammacariyā; nāyante 'amhākam ime' iti *nātakā*; na avajjā³ anavajjā, aninditā agarahitā ti vuttam hoti. Sesam vuttanayam evā ti.

I. Ayam padavannanā, atthavannanā pana evam veditabbā : dānam nāma param uddissa santutthipubbikā ⁴ annādidasadānavatthupariccāgacetanā⁵ tamsampayutto vā alobho, ⁶alobhena hi⁶ tam vatthum parassa patipādeti, tena vuttam : "dīyate iminā ti dānan" ti ; tam bahujanapiyatādīnam⁷ ditthadhammikasamparāyikānam phalavisesānam adhigamahetuto mangalan ti vuttam, "dāyako Sīha dānapati bahuno janassa piyo hoti manāpo"* ti evamādīni c' ettha suttāni anussaritabbāni. A paro nayo: dānam nāma duvidham : āmisadānañ ca dhammadānañ ca[†], tattha āmisadānam vuttappakāram eva, idhalokaparalokadukkhakkhayasukhāvahassa pana sammāsambuddhappaveditassa dhammassa paresam hitakāmatāya desanā

* A. III. 39⁶.

† (A. I. 91²⁵).

¹ S^{gn} cattāro va (o: cattār' eva); S^{ps} B^a om. va.

² S^{gn} anapento.

³ Ba ad. ti.

⁴ ?; S^{gn} sabbutthip°, S^k sabuddhip°, S^{ps} buddhip°, B^a vuddhip°.

 5 So $\rm S^{kps}; \ S^{gn}$ Ba annādidasavat
thukā dānapariccāgacetanā.

⁶⁻⁶ S^{ps} adoso, tena hi; S^{gn} B^a tena hi.

⁷ S^{ps} bahujanapiyamanāpatādīnam.

dhammadānam, imesañ ca dvinnam dānānam etad eva aggam, yathâha:

" sabbadānam dhammadānam jināti,

sabbam rasam dhammaraso jināti,

sabbam ratim dhammaratī jināti,

tanhakkhayo sabbadukkham jinātī "* ti.

Tattha āmisadānassa mangalattam vuttam eva, dhammadānam pana yasmā atthapatisamveditādīnam¹ gunānam padațțhānam, tasmā mangalan ti vuccati, vuttam h' etam Bhagavatā: "yathā yathā bhikkhave bhikkhu yathāsutam yathāpariyattam dhammam vitthārena paresam deseti, tathā tathā so tasmim dhamme atthapatisamvedī ca hoti dhammapațisamvedī cā "† ti evamādi.

II. Dhammacariyā nāma dasakusalakammapathacariyā, yathâha: "tividham kho gahapatayo kāyena dhammacariyā samacariyā hotī "‡ ti evamādi; sā pan' esā dhammacariyā saggalokūpapattihetuto mangalan ti veditabbā, vuttam h' etam Bhagavatā: "dhammacariyāsamacariyāhetu kho gahapatayo evam idh' ekacce sattā kāyassa bhedā param maranā sugatim saggam lokam upapajjantī "§ ti.

III. Ñātakā nāma mātito vā pitito vā yāva sattamā pitāmahayugā sambaddhā, tesam bhogapārijuñnena vā vyādhipārijuññena vā abhihatānam² attano samīpam āgatānam yathābalam ghāsacchādanadhaññādīhi3 sangaho pasamsādīnam ditthadhammikānam sugatigamanādīnan ca samparāyikānam visesādhigamānam hetuto mangalan ti vuccati.

IV. Anavajjakammāni⁴ nāma uposathangasamādāna-veyyāvaccakarana - ārāmavanaropana - setukaranādīni, tāni hi nänappakärahitasukhädhigamahetuto mangalan ti vuccanti,

† A. III. 2129-223. * Dhp. 354.

t M. I. 28723.

§ M. I. 285³³.

¹ S^{ps} om. °pati°.

² S^k abhivihatānam; B^a abhibhūtānam.

³ S^{ps} °cchādanad h a n a d h a ñ ñ°.

⁴ B^a (S^{gn}) anavajjāni k°.

"thānam kho pan' etam Visākhe vijjati, yam idh' ekacco itthī vā puriso vā atthangasamannāgatam uposatham upavasitvā kāvassa bhedā param maranā Cātummahārājikānam devānam sahavyatam upapajjeyyā "* ti evamādīni c' ettha suttāni anussaritabbāni.

Evam imissā gāthāya dānam dhammacariyā nātakasangaho anavajjāni kammānī ti cattāri mangalāni vuttāni mangalattañ ca nesam tattha tattha vibhāvitam evā ti

nitthitā "dānañ cā" ti imissā gāthāya atthavannanā.

7 S.N. 264. Idāni ārati viratī ti ettha āratī ti āramanam, viratī ti viramanam, viramanti vā etāva sattā ti virati, $p\bar{a}p\bar{a}$ ti akusalā; madanīyatthena majjam, majjassa pānam majjapānam, tato majjapānā, samvamanam samyamo; appamajjanam appamādo, dhammesū ti kusalesu. Sesam vuttanavam evā ti.

> I. Ayam padavannanā, atthavannanā pana evam veditabbā : ārati nāma pāpe ādīnavadassino manasā eva anabhirati, virati nāma kammadvāravasena kāyavācāhi viramanam. †Sā c' esā virati nāma sampattavirati samādānavirati samucchedaviratī ti tividhā hoti. Tattha, vā kulaputtassa attano jātim vā kulam vā gottam vā pațicca 'na m' etam patirūpam, yv āham imam pānam haneyyam, adinnam ādiyeyyan' ti ādinā nayena sampattavatthuto virati, ayam sampattavirati nāma; sikkhāpadasamādānavasena pavattā samādānavirati nāma, yassā pavattito pabhuti kulaputto pānātipātādīni na samācarati; ariyamaggasampayuttā samucchedavirati nāma, yassā pavattito pabhuti ariyasāvakassa pañca bhayāni verāni‡ vūpasantāni honti. Pāpan nāma, yan tam "pānātipāto kho gahapatiputta kammakileso, adinnādānam, kāmesu micchācāro, musāvādo "§ ti evam vitthāretvā

> > * A. I. 213¹²⁻¹⁵.

+ Cf. Sum. I. 3056.

1 Vide A. III. 20427-2063.

§ D. III. 181²⁶.

V. Mangalasuttam

" pāņātipāto adinnādānam, musāvādo 1 ca vuccati1,

paradāragamanañ c' eva na ppasamsanti paṇḍitā "* ti

evam gāthāya sangahītam kammakilesasamkhātam catubbidham akusalam, tato pāpā. Sabbā p'esā ārati ca virati ca ditthadhammikasamparāyikabhayaverappahānādinānappakāravisesādhigamahetuto mangalan ti vuccati "pānātipātā pativirato kho gahapatiputta² ariyasāvako"† ti ādīni c'ettha suttāni anussaritabbāni.

II. Majjapānā samyamo nāma pubbe ‡ vuttasurāmerayamajjapamādatthānā veramaniyā v'etam³ adhivacanam, yasmā pana majjapāyī attham na jānāti dhammam na jānāti mātu antarāyam karoti, pitu, buddhapaccekabuddhatathāgatasāvakānam pi antarāyam karoti, ditthadhamme garaham samparāye duggatim aparāpariye⁴ ummādam pāpuņāti, majjapānā pana samyato tesam dosānam vūpasamam tabbiparītaguņasampadan ca pāpuņāti, tasmā ayam majjapānā samyamo mangalan ti veditabbo.

III. Kusalesu dhammesu appamādo nāma "kusalānam dhammānam bhāvanāya asakkaccakiriyatā asātaccakiriyatā anaṭṭhitakiriyatā⁵ olīnavuttitā⁶ nikkhittachandatā nikkhittadhuratā anāsevanā abhāvanā abahulīkammam anadhiṭṭhānam ananuyogo pamādo, yo evarūpo pamādo pamajjanā pamajjitattam, ayam vuccati pamādo "§ ti ettha vuttassa pamādassa paṭipakkhanayena atthato kusalesu dhammesu satiyā avippavāso veditabbo; so nānappakārakusalādhigamahétuto amatādhigamahetuto vā maṅgalan ti vuccati,

¹⁻¹ B^a pavuccati.

² S^{kgnp} om. -putta.

³ ?; S^k om. v'; S^{gnps} B^a c' etam.

⁴ Cf. Netti 37²² etc.; S^p aparāpariyo, S^{gn} aparāpariyaye, S^{ks} aparāpariyāye, B^a a p a r a p a r i y ā y e n a.

 5 So Vibh. v.l., Asl. 4086; S^k aniț
țhitakiriyatā, S^{gnps} B^a anavațțhitakiriyatā.

⁶ S^{ps} olinavutti.

^{*} D. III) 182¹⁻². + Cf. A. IV. 246⁶, III. 205¹².

[‡] Pj. I. 2617-271; Pj. II. om. pubbe vutta-.

[§] Vibh. 350^{24–29}.

tattha "appamattassa ätäpino"* ti ca "appamādo amatapadan"† ti ca evamādi satthu sāsanam anussaritabbam.

Evam imissä gäthäya päpavirati majjhapänä samyamo kusalesu dhammesu appamädo ti tīni mangalāni vuttāni mangalattañ ca nesam tattha tattha vibhāvitam evā ti

nițțhită "ārati viratī pāpā" ti imissā gāthāya atthavannanā.

8. S.N. 265.

Idāni gāravo cā ti ettha gāravo ti garubhāvo; nivāto ti nīcavattanam¹; santutthī ti santoso; katassa jānanatā katañnutā; kālenā ti khaņena samayena, dhammassa savanam dhammasavanam. Sesam vuttanayam evā ti.

I. Ayam padavannanā, atthavannanā pana evam veditabbā: gāravo nāma garukārappayogārahesu buddhapaccekabuddhatathāgatasāvakaācariyūpajjhāyamātipitijeṭṭhabhātibhaginiādisu² yathānurūpam garukāro garukaranam gāravatā; sa câyam gāravo y a s mā sugatigamanādīnam hetu, yathâha: "garukātabbam garukaroti mānetabbam māneti pūjetabbam pūjeti, so tena kammena evam samattena evam samādinnena kāyassa bhedā param maranā sugatim saggam lokam upapajjati, no ce kāyassa . . . pe . . . upapajjati, sace manussattam āgacchati, yattha yattha uppajjati³, uccākulīno hotī"‡ti⁴, yathā câha⁵: "satt' ime bhikkhave aparihāniyā dhammā, katame satta : satthu gāravatā" § ti ādi, t a s mā mangalan ti vuccati.

II. Nivāto nāma nīcamanatā nivātavuttitā, yāya⁶ samannāgato puggalo nihatamāno nihatadappo pādapuñchanacoļakasamo chinnavisānūsabhasamo uddhaṭadāṭhasappasamo ca hutvā sanho sakhilo sukhasambhāso hoti, ayam nivāto;

* M. I. S	350 ¹ .	† Dhp. 21ª.
+++		§ Cf. A. IV. 27 ²² –31 ¹⁰ .

¹ S^{ps} nīcavuttitā.

² S^{kps} B^a [°]mātāpitu[°], B^a [°]jețțhabhātikabh[°], S^{ps} [°]jețțhakabhātikabh[°].

- ³ S^{ps} paccājāyati. ⁴
- ⁵ S^{gnps} B^a vathâha.
- ⁴ S^{kgn} om. ti.

⁶ S^{ps} B^a ad. nivātavuttitāya.

Skgnps Ba

V. Mangalasuttam

sv āyam yasādigunapatilābhahetuto mangalan ti vuccati, āha ca: "nivātavutti atthaddho tādiso labhate yasan"* ti evamādi.

III. + Santutthi nāma itarītarapaccayasantoso, so dvādasavidho hoti, seyyathîdam : cīvare yathālābhasantoso yathābalasantoso yathāsāruppasantoso ti tividho, evam Tassâyam pabhedavannanā¹: idha bhikpindapātādisu. khu cīvaram labhati sundaram vā asundaram vā, so ten' eva yāpeti añnam na pattheti labhanto pi na ganhāti², ayam assa cīvare yathālābhasantoso; atha pana³ ābādhiko hoti garu cīvaram pārupanto onamati vā kilamati vā, so sabhāgena bhikkhunā saddhim tam parivattetvā lahukena yāpento pi santuttho va hoti, ayam assa cīvare yathābalasantoso; aparo bhikkhu panītapaccayalābhī hoti, so pattacīvarādīnam añnataram mahaggham cīvaram⁴ laddhā⁵ 'idam therānam cirapabbajitānam bahussutānañ ca anurūpan' ti tesam datvā attanā samkārakūtā vā aññato vā kutoci nantakāni uccinitvā samghātim karitvā dhārento pi santuttho va hoti, ayam assa cīvare yathāsāruppasantoso. Idha pana bhikkhu piņdapātam labhati lūkham vā panītam vā, so ten' eva yāpeti aññam na pattheti labhanto pi na ganhāti, ayam assa pindapāte vathālābhasantoso; atha pana ābādhiko hoti lükham pindapātam paribhunjitvā⁶ gālham rogātamkam pāpunāti, so sabhāgassa bhikkhuno tam⁷ datvā tassa hatthato sappimadhukhīrādīni⁸ bhuñjitvā samanadhammam karonto pi santuttho va⁹ hoti, ayam assa

* Cf. J. VI. 286³¹.

† Cf. Mp. ad A. I. 12³⁰ = Sum. I. 204-206.

¹ S^{ps} B^a pabhedasamvannanā (=Sum. codd. SS.).

² S^{gn} ganhati throughout.

³ S^{ps} idha pana bhikkhu, B^a (always) atha vā pana.

⁴ S^{ps} B^a mahagghac^o. ⁵ S^{ps} labhityā.

⁶ S^{gnps} B^a om. pari-.

⁷ S^{ps} tam *before* sabhāgassa (146¹²).

⁸ B^a sappidadhimadhu°.

⁹ S^{kps} nāma.

10

piņdapāte yathābalasantoso; aparo bhikkhu panītam pindapātam labhati, so 'ayam pindapāto therānam cirapabbajitānam añnesan ca panītapiņdapātam vinā¹ ayāpentānam sabrahmacārīnam anurūpo' ti tesam datvā attanā piņdāva caritvā missakāhāram bhuñjanto pi santuttho va hoti, ayam assa pindapāte yathāsāruppasantoso. Idha pana bhikkhuno senāsanam pāpunāti, so ten' eva santussati puna aññam sundarataram pi pāpunantam na ganhāti, ayam assa senāsane yathālābhasantoso; atha² pana ābādhiko hoti nivātasenāsane vasanto ativiya pittarogādīhi āturīyati, so sabhāgassa bhikkhuno tam³ datvā tassa pāpunanake⁴ pavātasītalasenāsane vasitvā samanadhammam karonto pi santuttho va hoti, avam assa senāsane vathābalasantoso; aparo bhikkhu⁵ sundarasenāsanam pattam pi na sampațicchati: 'sundarasenāsanam pamādațthānam, tattha nisinnakāle⁶ thīnamiddham okkamati, niddābhibhūtassa puna patibujihato kāmavitakko samudācaratī' ti7, so tam patikkhipitvā abbhokāsarukkhamūlapannakutīsu yattha katthaci nivasanto⁸ pi santuttho va hoti, ayam assa senāsane yathāsāruppasantoso. Idha pana bhikkhu bhesajjam labhati harītakam vā āmalakam vā, so ten' eva yāpeti añnehi laddham sappimadhuphānitādim⁹ pi na pattheti labhanto pi na ganhāti, ayam assa gilānapaccaye yathālābhasantoso; atha pana¹⁰ telen' atthiko phānitam labhati, so tam sabhāgassa bhikkhuno datvā tassa hatthato telena bhesajjam katvā samanadhammam karonto pi santuttho va hoti, ayam assa gilānapaccaye yathābalasantoso; aparo bhikkhu

¹ S^k panītam vinā.

² S^{ps} idha.

³ S^{ps} tam *before* sabhāgassa.

⁴ S^{gns} B^a pāpunante, S^p pāpune.

⁵ S^{ps} om.

⁶ S^{ps} nisinnassa.

⁷ S^{kps} B^a ^okkā samudācarantī ti.

⁸ S^{ps} om. ni-. ⁹ S^{kps} °ādīnam, S^{ps} om. pi.

¹⁰ S^kB^a atha pana ābādhiko, S^{ps} idha pana bhikkhu ābādhiko hoti.

ekasmim bhājane pūtimuttaharītakam¹ thapetvā ekasmim catumadhuram "ganhatha bhante yad icchasi" ti vuccamāno, sac' assa tesam dvinnam aññatarena pi² vyādhi vūpasammati, atha 'muttaharītakam3 nāma buddhādīhi vannitam⁴, ayañ ca "pūtimuttabhesajjam nissāya pabbajjā, tattha te yāvajīvam ussāho karanīyo "* ti vuttan ' ti cintento catumadhurabhesajjam patikkhipitvā muttaharītakena bhesajjam karonto pi paramasantuttho va hoti, ayam assa gilānapaccaye yathāsāruppasantoso. Evampabhedo sabbo p'eso santoso⁵ santutthī ti vuccati; sā atricchatāmahicchatāpāpicchatādīnam pāpadhammānam pahānādhigamahetuto sugatihetuto ariyamaggasambhārabhāvato cātuddisādibhāvahetuto ca mangalan ti veditabbā, āha ca :

> " cātuddiso appațigho ca hoti santussamāno itarītarenā "† ti

evamādi.

IV. Kataññutā nāma appassa vā bahussa vā yena kenaci katassa upakārassa punappuna anussaranabhāvena jānanatā, api ca nerayikādidukkhaparittānato puñnāni eva pāninam bahūpakārāni, yato tesam pi upakārānussaranatā kataññutā ti veditabbā; sā sappurisehi pasamsanīy(at)ādinānappakāravisesādhigamahetuto mangalan ti vuttā, āha ca: "dve 'me bhikkhave puggalā dullabhā lokasmim, katame dve: yo ca pubbakārī yo ca kataññū katavedī "t ti.

V. Kālena dhammasavanam nāma, yasmim kāle uddhaccasahagatam cittam hoti kāmavitakkādīnam vā annatarena abhibhūtam, tasmim kāle tesam vinodanattham dhammasavanam; apare āhu: pañcame pañcame divase dhammasavanam kālena dhammasavanam nāma, yathaha

† S.N. 42ab.

[‡] A. I. 87¹ (P.P. 26¹¹).

¹ S^{gn} B^a om. pūti-.

² Sps Ba om.

³ S^s (S^p) pūtimuttah°.

⁴ S^{ps} buddhābhivannitam.

⁵ S^{ps} So evampabhedo sabbaso.

^{*} Vin. I. 5820.

āyasmā Anuruddho: "pañcāhikam kho pana mayam bhante sabbarattim dhammiyā kathāya sannisīdāmā "* ti; api ca, yasmim kāle kalyānamitte upasamkamitvā sakkā attano kamkhāpativinodakam dhammam sotum, tasmim kāle pi dhammasavanam kālena dhammasavanan ti veditabbam, yathâha: "te kālena kālam upasamkamitvā paripucchati paripañhatī"† ti ādi; tad etam kālena dhammasavanam nīvaranappahāna-caturānisamsa-āsavakkhayādinānappakāravisesādhigamahetuto mangalan ti veditabbam, vuttañ c' etam : "yasmim samaye bhikkhave1 ariyasāvako atthikatvā manasikatvā sabbacetaso² samannāharitvā ohitasoto dhammam sunāti, pañc' assa nīvaranā tasmim samaye na hontī"t ti ca "sotānugatānam bhikkhave dhammānam ... pe ... suppatividdhānam cattāro ānisamsā pāțikamkhā "§ ti ca "cattāro 'me bhikkhave dhammā kāle sammā bhāviyamānā sammā anuparivattiyamānā anupubbena āsavānam khayam pāpenti, katame cattāro: kālena dhammasavanan " || ti evamādīni.3

Evam imissä gäthäya gäravo niväto santutthi kataññutä kälena dhammasavanan ti pañca mangaläni vuttäni mangalattañ ca nesam tattha tattha vibhāvitam evä ti

nițțhită "găravo că" ti imissă găthāya

atthavannanā.

9. S.N. 266

Idāni khantī cā ti ettha khamanam *khanti*; padakkhinaggāhitāya sukham vaco asmin ti suvaco, suvacassa kammam sovacassam, sovacassassa bhāvo⁴ sovacassatā; kilesānam samitattā samaņā, dassanan ti pekkhaṇam; dhammassa sākacchā dhammasākacchā. Sesam vuttanayam evā ti.

I. Ayam padavannanā, atthavannanā pana evam veditab-

* Vin. I. 352 ¹⁷ .		† D. III. 285 ⁵ , etc.
‡ S. V. 95 ¹⁹ .		§ A. II. 185 ⁴ .
Cf. A. II. 140 ¹¹ .		
¹ S ^{ps} bhikkhave samaye.	-1 -	2 S ^p B ^a -am cetaso

³ S^{ps} evamādi; S^{gn} evamādīhi.

⁴ S^{gn} B^a sovacassabhāvo.

Skgnps Ba7

V. Mangalasuttam

bā: khanti nāma adhivāsanakkhanti, yāya samannāgato bhikkhu dasahi akkosavatthūhi akkosante vadhabandhādīhi vā vihimsante¹ puggale asuņanto viya ca apassanto viya ca nibbikāro hoti Khantivādī viya, yathâha:

"ahū atītam addhānam samaņo khantidīpano,

tam khantiyā yeva thitam Kāsirājā achedayī "* ti,

bhadrakato vā manasikaroti tato uttarim aparādhābhāvena āyasmā Puņņatthero viya, yathâha: "sace mam bhante Sūņāparantakā² manussā akkosissanti paribhāsissanti, tattha me evam bhavissati: bhadrakā vat' ime Sūņāparantakā manussā subhadrakā vat' ime Sūņāparantakā manussā, yam me³ na-y-ime pāņinā pahāram dentī"† ti⁴ ādi, yāya ca samannāgato isīnam pi pasamsanīyo hoti, yathâha Sarabhango isi:

> " kodham vadhitvā na kadāci socati, makkhappahānam isayo vannayanti, sabbesam vuttam pharusam khametha, etam khantim uttamam āhu santo "‡ ti,

devatānam pi pasamsanīyo hoti, yathâha Sakko devānam indo:

" yo have balavā santo dubbalassa titikkhati,

tam āhu paramam khantim; niccam khamati dubbalo"§ ti,

buddhānam pi pasamsanīyo hoti, yathâha Bhagavā :

"akkosam vadhabandhañ ca aduttho yo titikkhati,

khantībalam balānīkam tam aham brūmi brāhmanan "|| ti ;

* J. III. 43¹.
 ⁺ J. V. 141¹⁸.
 ∥ S. N. 623, etc.

+ M. III. 268^{14–18}, etc. § S. I. 222³.

¹ S^k himsante, S^{ps} B^a vihesante.

² B^a Sunāp^o, S^{gnps} Sunāp^o (= M., vide S. IV. 61, note 2).

³ S^{kgnps} B^a mam.

⁴ S^k dassantī ti, S^{ps} dassentī ti.

sā pan' esā khanti etesañ ca idha vannitānam aññesañ ca gunānam adhigamahetuto mangalan ti veditabbā.

II. Sovacassatā nāma sahadhammikam vuccamāno¹ vikkhepam vā tunhībhāvam vā gunadosacintanam vā anāpajjitvā ativiya ādarañ ca gāravañ ca nīcamanatañ ca purakkhatvā "sādhū" ti vacanakaranatā; sā sabrahmacārīnam santikā ovādānusāsanipatilābhahetuto dosappahānagunādhigamahetuto ca² mangalan ti vuccati.

III. Samanānam dassanam nāma upasamitakilesānam bhāvitakāyasīlacittapañnānam uttamadamathasamathasamannägatänam ³ pabbajitänam upasamkamanupatthänänussaranasavanadassanam, sabbam pi lāmakadesanāya dassanan ti vuttam; tam mangalan ti veditabbam4, kasmā: bahūpakārattā,—āha ca: "dassanam p' aham bhikkhave tesam bhikkhūnam bahukāram⁵ vadāmī"* ti Yato hitakāmena kulaputtena sīlavante bhikkhū ādi. gharadvāram sampatte disvā, yadi deyyadhammo atthi, yathābalam deyyadhammena patimānetabbā, yadi n'atthi, pañcapatitthitam katvā vanditabbā, tasmim pi⁶ asampajjamāne anjalim paggahetvā namassitabbā, tasmim⁷ asampajjamāne pasannacittena piyacakkhūhi sampassitabbā, evam-dassanamūlakenāpi hi puññena anekāni jātisahassāni cakkhumhi rogo vā doso vā ussadā vā pilakā vā na honti, vippasannapañcavannasassirīkāni honti cakkhūni ratanavimāne ugghātitamanikavātasadisāni, satasahassakappamattam devesu ca manussesu ca sabbasampattīnam lābhī hoti. Anacchariyañ c' etam, yam⁸ manussabhūto sappaññajātiko sammā pavattitena samanadassanamayena puññena evarūpam vipākasampattim anubhaveyya, yattha tiracchānagatānam⁹ pi kevalam saddhāmattakajanitassa samanadassanassa evam vipākasampattim vannayanti :

* It. 1074.

- ¹ S^{ps} n e (B^a °ike vuccamāne).
- ³ S^{ps} B^a om. °samatha°.
- ⁵ S^{nps} B^a bahūpak^o; S^{kgn} B^a ad. ti.
- ⁷ S^{gn} tasmim pi.
- ⁹ S^k gate.

- ² S^{gnps} om.
- ⁴ B^a vuccati.
- ⁶ S^{gn} B^a tasmim.
- ⁸ S^{ps} om.

" ulūkako maņdalakkhiko Vedisake ciradīghavāsiko¹ sukhito vata kosiyo ayam

Kālutthitam passati buddhavaram; mayi cittam pasādetvā bhikkhusamghe c'anuttare kappāni² satasahassāni duggatim so na gacchati, devalokā cavitvāna³ kusalakammena codito bhavissati anantañāno Somanasso ti vissuto"* ti.

IV. Kālena dhammasākacchā nāma: padose vā paccūse vā dve suttantikā bhikkhū aññamaññam Suttantam sākacchanti, vinayadharā Vinayam, abhidhammikā Abhidhammam, jātakabhānakā Jātakam, aṭṭhakathikā Aṭṭhakatham, līn-uddhata⁴-vicikicchāparetacittavisodhanattham vā tamhi tamhi kāle⁵ sākacchanti, ayam kālena dhammasākacchā; sā āgamavyattiādīnam guņānam hetuto mangalan ti vuccatī ti.

Evam imissä gäthäya khanti sovacassatä samanadassanam kälena⁶ dhammasäkacchä ti cattäri mangaläni vuttäni mangalattan ca nesam tattha tattha vibhävitam evä ti

nițțhitā "khantī cā" ti imissā gāthāya atthavannanā.

Idāni tapo cā ti ettha pāpake dhamme tapatī ti tapo; 10. S.N. 267 brahmam cariyam brahmānam vā cariyam brahmacariyam, setthacariyan ti vuttam hoti; ariyasaccānam dassanam ariyasaccāna dassanam; ariyasaccāni dassanan ti pi⁷ eke, tam na sundaram; nikkhantam vānato ti nibbānam, sacchikaranam sacchikiriyā, nibbānassa sacchikiriyā nibbānasacchikiriyā. Sesam vuttanayam evā ti.

I. Ayam padavannanā, atthavannanā pana evam veditabbā: tapo nāma abhijjhādomanassādīnam tapanato

¹ B^a Vedisoko ciradīghavāsito.

*

- ³ S^{ps} sa devalokā cavitvā.
 - ⁵ B^a kālena.
 - 7 Sp Ba om. pi.

- ² S^{ps} kappānam.
- ⁴ B^a -uddhacca-.
- 6 Skgn om.

.

indriyasamvaro, kosajjassa vā tapanato viriyam, tena hi samannāgato puggalo ātāpī ti vuccati; sv āyam abhijjhādippahānajhānādipatilābhahetuto mangalan ti veditabbo.

II. *Brahmacariyam nāma methunaviratisamanadhammasāsanamaggānam idam ¹ adhivacanam. Tathā hi "abrahmacariyam pahāya brahmacārī hotī" † ti evamādisu methunavirati brahmacariyan ti vuccati, "Bhagavati no āvuso brahmacariyam vussatī" ‡ ti evamādisu samaņadhammo, "na tāvâham pāpima parinibbāyissāmi, yāva me idam brahmacariyam na iddhañ c' eva bhavissati phītañ ca vitthārikam bāhujaññan "§ ti evamādisu sāsanam, "ayam eva kho bhikkhu ariyo atthangiko maggo brahmacariyam, seyyathîdam : sammādiṭthī" || ti evamādisu maggo, idha pana ariyasaccadassanena parato maggassa sangahītattā avasesam sabbam pi vaṭtati; tañ c' etam uparūpari nānappakāravisesādhigamahetuto mangalan ti veditabbam.

III. Ariyasaccāna dassanam nāma Kumārakapañhesu² vuttānam³ catunnam ariyasaccānam abhisamayavasena maggadassanam; tam samsāradukkhavītikkamahetuto mangalan ti vuccati.

IV. Nibbānasacchikiriyā nāma: idha arahattaphalam nibbānan ti adhippetam, tam pi hi pañcagativānena vānasaññitāya⁴ tanhāya nikkhantattā nibbānan ti vuccati, tassa patti vā paccavekkhanā vā sacchikiriyā ti vuccati,—itarassa pana nibbānassa ariyasaccānam dassanen' eva sacchikiriyā siddhā, tena tam⁵ idha anadhippetam; evam esā nibbā-

* Vide Pj. ad S.N. 32. † M. I. 147¹⁶. § D. II. 106⁷, etc.

¹ S^{ps} B^a om. idam.

² S^{ps} and B^a (!) Kumārapañhe; S^{gn} Visuddhimagge.

³ S^{gn} B^a vuttatthānam.

`⁴ S^{sn} pañcagativānasamkhātāya, S^s(S^p) pañcagativānasañnitāva.

⁵ S^{ps} B^a ten' etam.

V. Mangalasuttam

Skgnps Ba

nasacchikiriyā¹ diṭṭhadhammasukhavihārādihetuto² mangalan ti veditabbā ti.

Evam imissä gäthäya tapo brahmacariyam ariyasaccānam dassanam nibbānasacchikiriyā ti cattāri mangalāni vuttāni mangalattañ ca nesam tattha tattha vibhāvitam evā ti

nițțhitā "tapo cā" ti imissā gāthāya

atthavannanā.

Idāni phuṭthassa lokadhammehī ti ettha phuṭṭhassā ti 11. S.N. 268 phusitassa³ chupitassa sampattassa; loke dhammā *lokadhammā*, yāva lokappavatti⁴ tāva-anivattikā dhammā ti vuttam hoti; *cittan* ti mano mānasam; yassā ti navassa vā majjhimassa vā therassa vā; na kampatī ti na calati na vedhati; asokan ti nissokam abbūlhasokasallam, virajan ti vigatarajam viddhastarajam⁵, kheman ti abhayam nirupaddavam. Sesam vuttanayam evā ti.

I. Ayam padavannanā, atthavannanā pana evam veditabbā: phuṭṭhassa lokadhammehi yassa cittam na kampati yassa lābhālābhādīhi aṭṭhahi lokadhammehi * phuṭṭhassa ajjhotthaṭassa cittam na kampati na calati na vedhati, tassa tam cittam kenaci akampanīya-lokuttamabhāvāvahanato ⁶ mangalan ti veditabbam. Kassa ca⁷ etehi phuṭṭhassa cittam na kampati⁸: arahato khīnāsavassa na aññassa kassaci, vuttañ c' etam⁹:

" selo yathā ekaghano vātena na samīrati, evam rūpā rasā saddā gandhā phassā ca kevalā itthā dhammā anitthā ca na ppavedhenti ¹⁰ tādino : thitam cittam vippamuttam vayañ c' assânupassatī " † ti.

* (A. IV. 156²⁸–160⁴).

† A. III. 379¹ = Vin. I. 185⁵.

S^{kgn} B^a ad. ca.
 S^{gn} phassitassa, S^{ps} B^a phussitassa.
 B^a loke appavatti.
 S^k B^a -lokuttara-; and so S^p B^a 154¹⁰.
 S^{gnps} pana.
 S^{ps} ad. ti.

⁹ $S^{ps} B^{a}$ vuttam h' etam. ¹⁰ S^{kgn} -anti.

Paramatthajotikā I.

II-IV. Asokam nāma khīnāsavass' eva cittam, tam hi, yo " soko socanā socitattam antosoko antoparisoko cetaso parijjhāyitattan1"* ti ādinā nayena vuccati2, tassa abhāvato asokam; keci nibbānam3 vadanti, tam purimapadena nânusandhīyati⁴. Yathā ca asokam, evam virajam kheman ti⁵, khīnāsavass' eva hi cittam rāgadosamoharajānam vigatattā⁶ virajam catuhi ca yogehi† khemattā khemam. Yato evam tena tenâkārena tamhi tamhi pavattikkhane gahetvā nidditthavasena tividham pi appa-[va]ttakkhandhatādilokuttamabhāvāvahanato⁷ āhunevyādibhāvāvahanato ca mangalan ti veditabbam.

- Evam imissä gäthäya atthalokadhammehi akampitacittam⁸ asokacittam virajacittam khemacittan ti cattāri mangalani vuttani mangalattan ca nesam tattha tattha vibhāvitam evā ti

nitthitā "phutthassa lokadhammehī" ti imissā gāthāya atthavannanā.

12. S.N. 269

Evam Bhagavā "asevanā ca bālānan" ti ādīhi dasahi gāthāhi atthatimsa mangalāni kathetvā idāni etān' eva attanā vuttamaigalāni⁹ thunanto etādisāni katvānā ti imam avasānagātham abhāsi. Tassâyam atthavannanā: etādisānī ti etāni īdisāni mayā vuttappakārāni¹⁰ bālānam--asevanādīni; 'katvāna, karitvā, katvā' ti¹¹ atthato anaññam; sabbattha-m-aparājitā ti sabbattha khandha-kiles-ābhisam-

† (D. III. 23013, etc.).

¹ S^k parinijjhāyitattam (cf. V.V.A. 18¹³).

² S^k B^a ad. so soko.

³ B^a ad. ti.

⁴ S^{gn} ad. ti, S^k has nânuyuñjīyatī ti. ⁵ Sps ad. pi.

⁶ S^{ps} rāgadosamoharajavigatattā.

⁷ S^{kgn} B^a appavattakkhandhādi^o.

⁸ B^a akampanac°. ⁹ S^{ps} attanā yathāvuttam°

¹⁰ B^a vuttappabhedāni.

¹¹ So S^k; S^{gn} katvānā ti katvā karitvā ti; S^{ps} katvānā ti katvāna karitvā ti hi; Ba katvānā ti karitvānā ti attho (om. anaññam).

^{*} Cf. Vibh. 100³.

khāra - devaputtamārappabhedesu catusu paccatthikesu ekena pi¹ aparājitā hutvā, sayam eva te² cattāro māre parājetvā ti vuttam hoti,-ma-kāro c' ettha padasandhikaranamatto ti viññātabbo; sabbattha sotthim gacchantī ti etādisāni mangalāni katvā catuhi mārehi aparājitā hutvā sabbattha idhalokaparalokesu thānacamkamanādisu ca sotthim gacchanti, bālasevanādīhi ye uppajjeyyum āsavavighātaparilāhā, tesam abhāvā sotthim gacchanti, anupaddutā anupasatthā³ khemino appatibhayā gacchantī ti vuttam hoti,-anunāsiko c' ettha gāthābandhasukhattham vutto ti veditabbo; tam tesam mangalam uttaman ti iminā gāthāpadena ⁴Bhagavā desanam⁴ nitthapesi, katham: evam devaputta ye etādisāni karonti, te yasmā sabbattha sotthim gacchanti, tasmā tam bālānam-asevanādi atthatimsavidham pi tesam etādisakārakānam⁵ mangalam uttamam settham pavaran ti ganhāhī ti. Evañ ca Bhagavatā nitthāpitāya desanāya pariyosāne kotisatasahassadevatāyo⁶ arahattam pāpunimsu, sotāpattisakadāgāmianāgāmiphalappattānam gananā asamkheyyā ahosi.*

Atha Bhagavā dutiyadivase Ānandattheram āmantesi: "imam Ānanda rattim aññatarā devatā mam upasamkamitvā mangalapañham pucchi, tassâham ⁷ atthatimsa mangalāni abhāsim; ugganha⁸ Ānanda imam mangalapariyāyam uggahetvā bhikkhū ⁹ vācāpehī ¹⁰" ti. Thero uggahetvā bhikkhū vācāpesi.¹¹ Ta-y-idam ācariyaparamparāgatam ¹² yāva ajjatanā pavattati; evam idam brahmacariyam iddhañ c⁵⁰eva phītañ ca vitthārikam bāhujañňam

* Cf. Pj. ad S.N. 115 (vers. mem.), Mil. 349-350.

¹ S^{ps} ekenâpi.

² S^{ps} ev' ete.

4-4 Sps om.

⁵ S^k etādisāni kār°, B^a etādisānam kār°.

⁶ B^a anekakoțisahassadevatā.

³ B^a anupaddavā anupasaggā.

- ⁷ S^{ps} ath' assâham.
- ⁹ B^a bhikkhūnam.
- ¹¹ S^{gnps} B^a vācesi.

- ⁸ S^{ps} ugganhāhi.
- ¹⁰ S^{gnps} B^a vācehī.
- ¹² S^{ps} B^a ·ā bhatam.

puthubhūtam yāva devamanussehi suppakāsitan * ti veditabbam.

Idāni etesv eva mangalesu nānaparicayapātavattham ayam ādito pabhuti yojanā: evam ime idhalokaparalokalokuttarasukhakāmā sattā bālajanasevanam pahāya pandite nissāya pūjaneyye¹ pūjentā patirūpadesavāsena² pubbe katapuññatāya ca kusalappavattiyam codiyamānā attānam sammā panidhāya, bāhusaccasippavinayehi alamkatattabhāvā vinayānurūpam subhāsitam bhāsamānā, yāva gihibhāvam na vijahanti, tāva mātāpituupatthānena porānam iņamūlam visodhayamānā puttadārasangahena³ navam inamūlam payojayamānā anākulakammantatāya dhanadhaññādisamiddhim pāpunantā, dānena bhogasāram dhammacariyāya jīvitasārañ ca gahetvā ñātisangahena sakajanahitam anavajjakammatāya parajanahitañ ca karontā, pāpaviratiyā parūpaghātam majjapānasamyamena attūpaghātañ ca vivajjetvā dhammesu appamādena kusalapakkham vaddhentā⁴, vaddhitakusalatāya gihivyañjanam ohāya⁵ pabbajitabhāve thitā pi buddhabuddhasāvakūpajjhācariyādisu⁶ gāravena nivātena ca vattasampadam ārādhetvā santutthiyā paccayagedham vihāya⁷ katañnutāya sappurisabhūmiyam thatvā dhammasavanena cittalīnatam pahāya, khantiyā sabbaparissaye abhibhavantā sovacassatāya sanātham attānam katvā samanadassanena patipattipayogam passantā⁸ dhammasākacchāva kamkhāthāniyesu dhammesu kamkham pativinodetvā, indriyasamvaratapena sīlavisuddhim samanadhammabrahmacariyena cittavisuddhim tato parā ca⁹ catasso visuddhiyo sampā-

* (D. II. 106⁸, etc.).

¹ S^k B^a -am.

S^{ps} B^a ad. ca.
 S^{kp} vaddhetvā.

- ³ S^{ps} ^osangahanena.
- ⁵ S^{ps} pahāya.
- ⁶ B^a °ūpajjhāyācariyādisu.
- ⁷ S^{gnps} B^a pahāya.
- ⁸ B^a patipattiyogam sampassantā.
- ⁹ S^{kgn} B^a om. ca.

dentā¹ imāya paţipadāya ariyasaccadassanapariyāyam² ñāņadassanavisuddhim patvā arahattaphalasamkhātam nibbānam sacchikaronti, yam sacchikatvā³ Sinerupabbato viya vātavuţţhīhi aţţhahi lokadhammehi avikampamānacittā asokā virajā khemino honti, ye ca khemino⁴, te sabbattha aparājitā honti sabbattha ca sotthim gacchanti, —tenâha Bhagavā:

etādisāni katvāna sabbattha-m-aparājitā

sabbattha sotthim gacchanti, tam tesam mangalam uttaman ti.

Paramatthajotikāva Khuddakaţthakathāva Mangalasuttavaņņanā niţthitā.

VI.

* Idāni yānîdha bhūtānī ti evamādinā Mangalasuttānantaram nikkhittassa Ratanasuttassa atthavannanākkamo anuppatto. Tassa idha nikkhepappayojanam vatvā tato param suparisuddhena titthena nadītaļākādisu salilajjhogāhanam⁵ iva parisuddhena nidānena imassa suttassa atthajjhogāhanam⁵ dassetum,

yena vuttam yadā yattha yasmā c'etam, imam nayam

pakāsetvāna etassa karissām' atthavannanam.

Tattha, yasmā Mangalasuttena attarakkhā akalyānakarana-kalyānākaranapaccayānañ ca āsavānam patighāto dassito idañ ca suttam purārakkham amanussādipaccayānañ ca āsavānam patighātam sādheti, tasmā tadanantaram nikkhittam siyā ti idan tāv'assa idha nikkhepappayojanam. Idāni "yena yadā yattha yasmā c' etan " ti etthâha : kena pan' etam suttam vuttam, kadā, kattha, kasmā ca vuttan ti. Idam hi Bhagavatā eva vuttam na sāvakādīhi ; tañ ca,

* -1587 Only Pj. I (S^{ps}).

¹ S ^{ps} B ^a -detvā.	
---	--

² S^k °pariyāya-; B^a °pariyāyena.
 ⁴ S^{ps} ad, honti.

³ S^{ps} °karitvā.
⁵ S^{ps} °ajjhogahan°.

yadā dubbhikkhādīhi upaddavehi upaddutāya Vesāliyā Licchavīhi Rājagahato yācitvā Bhagavā Vesālim ānīto, tadā Vesāliyam tesam upaddavānam paṭighātatthāya vuttan ti. Ayam tesam samkhepavissajjanā, vitthār[at]o pana Vesālivatthuto pabhuti porāņehi vaņnīyati. Tatrâyam vannanā:

Bārānasirañño kira* aggamahesiyā kucchimhi gabbho santhāsi. Sā natvā ranno nivedesi; rājā gabbhaparihāram adāsi. Sā sammā parihariyamānagabbhā gabbhaparipākakāle¹ vijāyanagharam pāvisi. Puññavatīnam paccūsasamaye gabbhutthānam² hoti, sā ca tāsam añnatarā; tena paccūsasamaye alattakapatala-bandhujīvakapupphasadisam mamsapesim vijāyi. Tato 'aññā deviyo suvannabimbasadise putte vijāyanti aggamahesī mamsapesin ti rañño purato mama avanno uppajjeyyā' ti cintetvā tena avannabhayena tam mamsapesim ekasmim bhājane pakkhipitvā³ patikujjetvā 4 rājamuddikāya lanchetvā 5 Gangāya sote pakkhipāpesi. Manussehi chadditamatte devatā rakkham⁶ samvidahimsu suvannapattikañ⁷ c' ettha jātihingulakena · "Bārānasirañño aggamahesiyā pajā" ti likhitvā bandhimsu. Tato tam bhājanam ümibhayādīhi anupaddutam Gangāsotena⁸ pāyāsi. Tena ca samayena aññataro tāpaso gopālakulam⁹ nissāya Gangātīre viharati.¹⁰ So pāto va Gangam otinno¹¹ tam bhājanam āgacchantam disvā pamsukūlasaññāya aggahesi, tato tattha tam akkharapattikam rājamuddikālanchanan ca disvā muncitvā tam mamsapesim

* -2016 Sps=Pj. I., Skgn Ba = Pj. II.

¹ B^a gabbhassa p°.

² S^{ps} B^a gabbhavutth°.

- ³ S^{ps} ad. aññatarena.
- ⁴ S^s B^a jjitvā, S^{gn} jjeyya.
- ⁵ B^a lañchanam bandhitvā.
- ⁶ S^{ps} B^a ārakkham.

⁷ S^{vs} °pattakam.

- ⁸ B^a Gangāya sot^o, and infra G-āya tīre (so also 163¹¹).
- ⁹ S^p B^a gokulam. ¹⁰ S^{ps} vihāsi; B^a vasati.
- ¹¹ S^{ps} otaranto.

VI. Ratanasuttam

Skgnps Ba]

Disvā tassa¹ etad ahosi 'siyā gabbho, tathā hi addasa. 'ssa duggandhapūtibhāvo n' atthī ' ti assamam netvā suddhokāse² thapesi. Atha addhamāsaccayena dve mamsapesivo ahesum; tāpaso disvā sādhukataran thapesi.³ Tato puna addhamāsaccayena ekamekissā pesiyā hatthapādasīsānam atthāya pañca pañca pilakā atthamsu.⁴ Atha tato addhamāsaccayena ekā mamsapesi suvannabimbasadiso dārako, ekā dārikā ahosi. Tesu tāpasassa puttasineho uppajji angutthakato c' assa khīram nibbatti. Tato pabhuti ca 5 khīrabhattam labhi6; so 7 bhattam bhuñjitvā 8 khīram dārakānam mukhe āsiñcati. Tesam yam yam udaram pavisati⁹, tam sabbam manibhājanagatam viva sandissati¹⁰, evam nicchavī ahesum; apare āhu¹¹: "sibbetvā thapitā viya nesam añnamannam līnā chavi ahosi"; evan te nicchavitāva vā līnacchavitāva vā Licchavī ti paññāvimsu. Tāpaso dārake posento ussūre gāmam pindāva 12 pavisati, atidivā patikkamati.13 Tassa tam vyāpāram natvā gopālakā āhamsu: "bhante pabbajitānam dārakaposanam palibodho; amhākam dārake detha, mayam posissāma, tumhe attano kammam¹⁴ karothā" ti. Tāpaso "sādhū" ti patisuni. Gopālakā dutiyadivase maggam samam katvā pupphehi okiritvā dhajapatākā ussāpetvā turivehi vajjamānehi assamam āgatā. Tāpaso "mahāpuññā dārakā; appamādena vaddhetha vaddhetvā ca aññamaññam āvāhavivāham karotha, pañcagorasena 15 rājānam tosetvā bhūmibhāgam gahetvā nagaram māpetha, tatra kumāram abhisiñcathā" ti vatvā dārake adāsi. Te

¹ B^a Disvān' assa (130¹). ² S^{ps} B^a suddhe okāse.

³ B^a sādhukam phalakantare thapesi.

⁴ S^{ps} ahesum, *ad.* Tāpaso disvā puna sādhutaram thapesi.

⁵ B^a yadā; S^{ps} om. ca. 6 6

⁶ B^a labhati.

⁷ S^{ps} B^a ad. tam, S^{ps} om. bhattam.

⁸ B^a bhuñjati.

⁹ S^{ps} pavittham.

- ¹⁰ S^{ps} B^a om. san-.
- ¹¹ S^{ps} panâhu.
- ¹² S^{ps} bhikkhāya.
 ¹³ B^a paținikkhamati.

¹⁴ B^a samanadhammam.

¹⁵ S^p ad. posetha (cf. 160¹⁰).

"sādhū" ti patisunitvā 1 dārake netvā posesum. Dārakā vuddhim anvāya kīlantā vivādatthānesu anne gopāladārake² hatthena pi pādena pi paharanti. Te rodanti, "kissa rodathā " ti mātāpitūhi ca³ vuttā "ime nimmātāpitikā⁴ tāpasapositā amhe atīva paharantī" ti vadanti. Tato tesam mātāpitaro "ime dārakā añne dārake vināsenti⁵ dukkhāpenti, na ime sangahetabbā, vajjitabbā ime vajjitabbā ime" ti āhamsu. Tato pabhuti kira so padeso⁶ Vajjī ti vuccati tiyojanasatam parimānena.⁷ Atha tam⁸ padesam gopālakā rājānam tosetvā aggahesum tattha ca⁹ nagaram māpetvā solasavassuddesikam kumāram abhisiñcitvā rājānam akamsu tāya c' assa dārikāya saddhim vārevyam katvā katikam akamsu: "na 10 bāhirato dārikā ānetabbā, ito dārikā na kassaci dātabbā "ti. Tesam pathamasamvāsena dve dārakā jātā dhītā ca putto ca, evam solasakkhattum dve dve jātā. Tato tesam dārakānam vathākkamam vaddhantānam ārāmuyyānanivāsanatthānaparivārasampattim¹¹ gahetum appahontam tam nagaram tikkhattum gävutantarena gävutantarena päkärena parikkhipimsu; [tassa]¹² tassa punappuna visālikatattā Vesālī tv eva nāmam jātam. Idam Vesālivatthum.

*Ayam pana Vesālī Bhagavato uppannakāle iddhā vepullappattā ahosi, tattha hi rājūnam yeva satta sahassāni satta satāni satta ca rājāno ahesum tathā yuvarājasenā-

* -367⁹ Dhp. A. III. 436⁴-442¹⁴, vide infra 196⁺ (notice divergences at 163¹⁹ and 197⁹); Mahāvastu I. 253-.

¹ B^a vatvā.

² S^{ps} gopālakad°; S^g gopāla(ka)d°< gopālake d°.

³ S^{ps} B^a ca before mātāp°.

⁴ S^{ps} B^a nimmātā- (S^p nimmātikā) -nippitikā.

⁵ S^{ps} vihethenti. ⁶ B^a om. pa-.

⁷ S^{kgn} vuccatī ti yoj[°]; S^{ps} B^a vuccati yojanasataparimānena.

⁸ B^a nam.

10 Skgn Ba om.

¹² S^{ps} om.

⁹ B^a tatth' eva.

¹¹ S^{ps} °nivasatthāna°.

S^{kgnps} B^a]

patibhandāgārikappabhutīnam, yathâha: "tena kho pana samayena Vesālī iddhā c' eva hoti phītā ca bahujanā ākinnamanussā subhikkhā ca, satta ca pāsādasahassāni satta ca pāsādasatāni satta ca pāsādā satta ca kūtāgārasahassāni satta ca kūtāgārasatāni satta ca kūtāgārāni satta ca ārāmasahassāni satta ca ārāmasatāni satta ca ārāmā satta ca pokkharanisahassāni satta ca pokkharanisatāni satta ca pokkharaniyo "* ti. Sā aparena samayena dubbhikkhā ahosi dubbutthikā dussassā; pathamam duggatamanussā maranti, te bahiddhā chaddenti, matamanussānam¹ kunapagandhena amanussā nagaram pavisimsu, tato bahutarā mīyanti, tāya pāțikulyatāya ca² sattānam ahivātakarogo uppajji.³ Iti tīhi dubbhikkhaamanussarogabhayehi upaddutāya Vesāliyā nagaravāsino⁴ upasamkamitvā rājānam āhamsu: "mahārāja imasmim⁵ nagare tividhabhayam⁶ uppannam, ito pubbe yāva sattamā rājakulaparivattā evarūpam anuppannapubbam, tumhākam maññe adhammikattena etarahi uppannan" ti. Rājā sabbe santhägäre sannipätäpetvä "mayham adhammikabhāvam vicinathā" ti āha. Te sabbam pavenim vicinantā na kiñci addasamsu. Tato rañño dosam adisvā 'idam bhayam amhākam katham vūpasameyyā' ti cintesum. Tattha ekacce cha satthare apadisimsu: "etehi okkantamatte vupasammatī" ti, ekacce āhamsu: "buddho kira7 loke uppanno, so Bhagavā sattahitāya⁸ dhammam deseti⁹ mahiddhiko mahānubhavo, tena okkantamatte sabbabhayāni vūpasameyyun" ti. Tena¹⁰ te attamanā hutvā "kaham pana so Bhagavā etarahi viharati, amhehi vā

* Vin. I. 2682-8.

¹ S^{ps} matamatamanussānam.

² S^{ps} om.

- ⁴ B^a Vesālinagarav°.
- ⁶ S^{ps} B^a tividham bhayam.
- ⁸ S^{ps} B^a sabbasattahitāya.
- ⁹ S^{gn} B^a desesi.

³ S^{ps} uppajjati.

⁵ S^{kgn} B^a om.

⁷ B^a ad. idha.

¹⁰ S^p om.

11

pesite¹ āgaccheyyā" ti āhamsu. Athâpare āhamsu: "buddhā nāma anukampakā, kissa 2 nâgaccheyyun" ti.-"So pana Bhagavā etarahi Rājagahe viharati, rājā ca³ nam⁴ Bimbisāro upatthahati, kadāci so āgantum na devyā " ti.5—" Tena hi rājānam saññapetvā ānessāmā " ti⁶ dve Licchavirājāno mahatā balakāyena pahūtam pannākāram datvā rañno santikam pesesum : "Bimbisāram saññapetvā Bhagavantam ānethā " ti. Te gantvā rañño pannākāram datvā tam pavattim nivedetvā "mahārāja Bhagavantam amhākam nagaram pesehī" ti āhamsu. Rājā na sampațicchi, "tumbe eva jānāthā" ti⁷ āha. Te Bhagavantam upasamkamitvā vanditvā evam āhamsu: "bhante amhākam nagare tīni bhayāni uppannāni, sace Bhagavā āgaccheyya, sotthi no bhaveyyā" ti. Bhagavā āvajjetvā 'Vesāliyam Ratanasutte vutte sā rakkhā kotisatasahassa-cakkavāle⁸ pharissati, suttapariyosāne caturāsītiyā pānasahassānam dhammābhisamayo bhavissatī' ti adhivāsesi. Atha rājā Bimbisāro Bhagavato adhivāsanam sutvā⁹ "Bhagavatā Vesāligamanam adhivāsitan" ti nagare ghosanam kārāpetvā Bhagavantam upasamkamitvā āha: "kim bhante sampaticchittha¹⁰ Vesāligamanan" ti. "Āma mahārājā" ti. "Tena hi bhante āgametha, yāva maggam pațiyādemī" ti. Atha kho rājā Bimbisāro Rājagahassa ca Gangāya ca antarā pañcayojanam bhumim samam katvā yojane yojane vihāram māpetvā Bhagavato gamanakālam pativedesi. Bhagavā pañcahi bhikkhusatehi parivuto¹¹ pāyāsi. Rājā pañcayojanam maggam¹² pañcavannehi pupphehi jānumattam okirāpetvā dhajapatākākadaliādīni¹³

¹ S^{ps} ad. na.

- ³ S^{ps} B^a om.
- ⁵ S^{ps} B^a dadeyyā ti.
- ⁷ S^{ps} yeva jānathā ti.
- ⁸ S^{ps} °sahasse cakk°.
- ² S^{ps} kim.

⁴ B^a om., ins. tam after B-ro.

- ⁶ B^a āneyyāthā ti.
- ⁹ S^s viditvā; S^p ñatvā.
- ^{.0} S^s -cchi, S^p -ccha; B^a -cchatha.
- 11 Skgn Ba om. parivuto.
- ¹² S^{ps} B^a pañcayojanamaggam, S^k < pañcayojanamaggam.
- ¹³ S^{ps} ^opațākap unnaghața kadaliādīni.

ussāpetvā Bhagavato dve setacchattāni ekamekassa¹ bhikkhussa ekam ekam ukkhipāpetvā saddhim attano parivārena pupphagandhādīhi pujam karonto ekekasmim vihāre Bhagavantam vasāpetvā mahādānāni katvā² pañcahi divasehi Gangātīram netvā³ tattha sabbālamkārehi⁴ nāvam alamkaronto Vesālikānam lekham⁵ pesesi: "āgato Bhagavā, maggam⁶ patiyādetvā sabbe Bhagavato paccuggamanam karothā " ti. Te 'digunam⁷ pūjam karissāmā ' ti Vesāliyā ca Gangāya ca antarā tivojanam bhūmim samam katvā Bhagavato cattāri ekamekassa⁸ bhikkhussa dve dve setacchattāni māpetvā⁹ pūjam kurumānā Gangātīre¹⁰ āgantvā atthamsu. ¹¹Bimbisāro dve nāvāvo samghātetvā mandapam katvā pupphadāmādīhi alamkaritvā tattha sabbaratanamayam buddhāsanam pañnāpesi; Bhagavā tasmim¹² nisīdi, pañcasatā bhikkhū pi nāvam abhirūhitvā yathānurūpam nisīdimsu. Rājā Bhagavantam anugacchanto galappamānam¹³ udakam¹³ orohitvā¹⁴ "yāva bhante Bhagavā āgacchati, tāvâham idh' eva Gangātīre vasissāmī " ti¹⁵ nivatto. Upari devatā yāva Akaniţthabhavanā¹⁶ pūjam akamsu, hetthä Ganganivasino 17 Kambalassataradayo naga 18 pūjam akamsu. Evam mahativā pūjāva Bhagavā vojanamattam addhānam Gangāya¹⁹ gantvā Vesālikānam sīmantaram pavittho. Tato Licchavirājāno²⁰ Bimbisārena katapūjāya digunam karontā galappamāne udake Bhagavantam paccuggacchimsu. Ten' eva khanena tena muhuttena vijjuppabhāvinaddhandhakāravisatakūto galagalāvanto catusu disāsu mahāmegho vutthāsi. Atha Bhagavatā patha-

¹ S^{ps} ad. ca. ² S^{ps} datvā (164 note 1). ³ S^{ps} B^a nesi. ⁴ S^{ps} B^a °kārena. ⁶ S^{kgn} B^a sabbam. ⁵ B^a sāsanam. ⁷ Sps dvigunam; Ba tadd[h]igunam. ⁹ S^{ps} B^a sajjetvā. ⁸ S^{kgn} ad. ca. ¹¹ S^{ps} ins. Atha. ¹⁰ S^{ps} -ram. ¹⁴ S^{ps} ogahetvā. ¹² S^{ps} tattha. ¹³ B^a -e. 16 Sps Ba -nam. ¹⁵ S^{ps} ad. vatvā. ¹⁸ S^{ps} nāgarājāno. ¹⁷ B^a hetthäbhägeniväsino. 20 Skgn Ba ad. tena. ¹⁹ B^a -āyam.

Paramatthajotikā I.

mapāde Gangātīre nikkhittamatte pokkharavassam vassi: ye temetukāmā, te eva tementi, atemetukāmā na tementi, sabbattha jānumattam ūrumattam katimattam galappamānam udakam vahati, sabbakunapāni udakena Gangam pavesitāni, parisuddho bhūmibhāgo ahosi. Licchavirājāno Bhagavantam antarā yojane yojane vāsetvā mahādānāni katvā¹ tīhi divasehi digunam pūjam karontā Vesālim nayimsu. Vesälim sampatte Bhagavati Sakko devänam indo devasamghapurakkhato āgañchi; mahesakkhānam devatānam sannipātena amanussā yebhuyyena palāyimsu. Bhagavā nagaradvāre thatvā Ānandattheram āmantesi "imam Ānanda Ratanasuttam uggahetvā balikammūpakaranāni gahetvā Licchavikumārehi² saddhim Vesāliyā tipākārantare³ vicarantā parittam karothā" ti⁴ Ratanasuttam abhāsi. Evam "kena pan' etam suttam kadā kattha kasmā ca vuttan" ti etesam pañhānam vissajjanā vitthārena Vesālivatthuto pabhuti porānehi vannīyati.

Evam Bhagavato Vesālim anuppattadivase yeva Vesālinagaradvāre tesam upaddavānam patighātatthāya vuttam idam Ratanasuttam uggahetvā āyasmā Ānando parittatthāya bhāsamāno Bhagavato pattena udakam ādāya sabbanagaram abbhukkiranto anuvicari, "yam kiñcī"* ti vuttamatte yeva ca therena, ye pubbe apalātā samkārakūṭabhittippadesādinissitā amanussā, te catuhi dvārehi palāyimsu, dvārāni anokāsāni ahesum. Tato ekacce dvāresu okāsam alabhamānā pākāram bhinditvā palātā. ⁵Manussānam gattesu⁶ rogo⁷ vūpasanto⁷; te nikkhamitvā sabbagandhapupphādīhi⁸ theram pūjesum. Mahājano na-

* (v. 3^a).

¹ S^{ps} datvā (163 note 2).

² S^{ps} B^a Licchavirājakumārehi.

³ S^s B^a tīsu pākārantaresu.

⁴ S^{ps} B^a vicaranto p° karohī ti.

⁵ S^{ps} ins. Amanussesu gatamattesu.

⁶ B^a gehesu.

⁷ S^{ps} -ā.

⁸ S^{ps} sabbe gandh°.

garamajjhe santhāgāram sabbagandhehi limpitvā¹ vitānam katvā² sabbālamkārehi alamkaritvā tattha buddhāsanam paññapetvā Bhagavantam ānesi. Bhagavā santhāgāram pavisitvā paññatte āsane nisīdi, bhikkhusamgho pi kho rājāno³ manussā ca patirūpe⁴ okāse nisīdimsu, Sakko pi devānam indo dvīsu devalokesu devaparisāya saddhim upanisīdi añne ca devā, Ānandatthero pi sabbam⁵ Vesālim anuvicaranto rakkham katvā Vesālinagaravāsīhi saddhim āgantvā ekamantam nisīdi. Tattha Bhagavā sabbesam tad eva Ratanasuttam abhāsī ti.6

Ettāvatā ca, yā (sā) " yena vuttam yadā yattha yasmā c' etam, imam nayam pakāsetvānā" ti⁷ mātikā nikkhittā, sā sabbākārena vitthāritā hoti. Idāni "etassa karissām" atthavannanan" ti vuttattā atthavannanā ārabbhate.⁸ Apare pana vadanti: "ādito pañc' eva gāthā Bhagavatā vuttā, sesā parittakaraņasamaye Ānandattherenā" ti. Yathā vā tathā vā hoti; kin no imāya parikkhanāya,9 sabba[t]thā pi etassa Ratanasuttassa karissām' atthavannanam.

¹⁰Yānîdha bhūtānī ti pathamagāthā. Tattha yānī ti 1. S.N. 222. yāni¹⁰ yādisāni appesakkhāni vā mahesakkhāni vā; *idhā* ti imasmim padese, tasmim khane sannipatitatthānam sandhāvâha; bhūtānī ti, kiñcâpi † bhūta-saddo "bhūtasmim pācittiyan"1 ti evamādisu vijjamāne11, "bhūtam idan ti

- Only Pj. I.	† Ps. ad M. I. 2 ¹ .
‡ Vin. IV. 25 ²³ .	

¹ B^a vilimpitvā.

² S^p om.; S^g bandhitvā(=Dhp.A.); B^a vihāram katvā.

³ B^a om.

⁴ S^{ps} patirūpe patirūpe. ⁵ B^a ad. pi.

7 Sps pakāsitvā ti. ⁶ B^a om. ti.

⁸ ?; S^s ārabbhato, S^p ārabhiyena.

⁹ ??; S^{ps} aparikkhatāya; S^s ad. parikkhatāya.

¹⁰⁻¹⁰ S^{kgn} B^a. Tattha yānîdha bhūtānī ti paṭhamagāthāya yānī ti.

11 Skgn - a m .

[Skgnps Ba

bhikkhave [samanu]passathā "* ti evamādisu khandhapañcake¹, "cattāro kho bhikkhu² mahābhūtā hetū"+ ti evamādisu catubbidhe pathavidhātvādirūpe, "yo ca kāla-ghaso bhūto"‡ ti evamādisu khīņāsave³, "sabbe va nikkhipissanti bhūtā loke samussayan"§ ti evamādisu sabbasatte, "bhūtagāmapātavyatāyā" || ti evamādisu rukkhādike, "bhūtam⁴ bhūtato sañjānātī"¶ ti⁵ evamādisu Cātummahārājikānam hetthā sattakāyam6 upādāya vattati, idha pana avisesato⁷ amanussesu datthabbo; samāgatānī ti sannipatitāni; bhummānī ti bhūmiyam nibbattāni; vā iti vikappane, tena 'yānîdha bhummāni vā bhūtāni samāgatānī' ti imam ekam vikappam katvā puna dutiyam vikappam kātum yāni va antalikkhe ti āha, antalikkhe yāni bhūtāni nibbattāni idha samāgatānī ti attho; ⁸ettha ca Yāmato⁹ yāva Akanittham, tāva nibbattāni bhūtāni ākāse pātubhūtavimānesu nibbattattā antalikkhe bhūtānī ti veditabbāni, tato hetthā Sineruto pabhuti yāva bhūmiyam rukkhalatādisu adhivatthāni pathaviyañ ca nibbattāni bhūtāni, tāni sabbāni bhūmiyam bhūmipatibaddhesu ca rukkhalatāpabbatādisu nibbattattā bhummāni bhūtānī ti veditabbāni. Evam Bhagavā sabbān' eva amanussabhūtāni " bhummāni vā yāni va antalikkhe " ti dvīhi padehi vikappetvā puna ekena padena pariggahetvā¹⁰ sabbe va bhūtā sumanā bhavantū ti āha. Sabbe ti anavasesā: evā ti avadhārane, ekam pi anapanetvā ti adhippāyo; bhūtā ti amanussā; sumanā bhavantū ti sukhitamanā pītisomanassajātā bhavantu; atho $p\bar{\imath}$ ti kiccantarasanniyojanattham vākyopādāne nipātadvavam; sakkacca sunantu bhāsitan ti

	* M T 9607	1 G TTT 10189
	* M. I. 260 ⁷ .	+ S. III. 101 ³² .
	‡ J. II. 260 ²¹ .	§ D. II. 157 ³ .
	$\ $ Vin. IV. 34^{33} .	¶ M. I. 2^1 .
1	S ^{kgn} - a m . 2	Skgi bhikkhuno, Sps. Ba bhikkhave.
3	S^{kgn} - a m .	⁴ Sic S ^{kgnps} B ^a .
5	S ^k sa jānātī ti, S ^{ps}	Bª pajānātī ti.
		ā y a m. ⁷ B ^a visesato.
8	S ^{ps} ins. bhūtānī ti.	⁹ S ^{ps} B ^a -āto,
10	B ^a ad. dassetum.	

atthikatvā manasikatvā sabbacetaso¹ samannāhatitvā dibbasampattilokuttarasukhāvaham mama desanam suņantu. Evam ettha Bhagavā "yānîdha bbūtāni samāgatānī" ti aniyāmitavacanena bhūtāni pariggahetvā, puna "bhummāni vā yāni va antalikkhe" ti dvidhā vikappetvā, tato "sabbe va bhūtā" ti puna ekajjham katvā "sumanā bhavantū" ti iminā vacanena āsayasampattiyam niyojento "sakkacca suņantu bhāsitan" ti payogasampattiyam, tathā yonisomanasikārasampattiyam parato-ghosasampattiyañ ca, tathā attasammāpaņidhisappurisūpassayasampattisu samādhipaññāhetusampattisu ca niyojento gātham samāpesi.

Tasmā hi bhūtā ti dutiyagāthā. Tattha tasmā ti kārana- 2. S.N. 223. vacanam, bhūtā ti āmantanavacanam, nisāmethā ti suņātha, sabbe ti anavasesā; kim vuttam hoti : yasmā tumhe dibbatthānāni tattha upabhogasampadañ ca pahāya dhammasavanattham idha samāgatā na natanattakādidassanattham², tasmā hi bhūtā nisāmetha sabbe³; atha vā "sumanā bhavantu, sakkaccam suņantū" ti vacanena tesam sumanabhāvam sakkacca-sotukamvatañ ca disvā āha4: yasmā tumhe sumanabhāvena attasammāpaņidhiyonisomanasikārāsayasuddhīhi sakkaccasotukamyatāya sappurisūpassavaparatoghosapadatthānatāpavogasuddhīhi⁵ ca yuttā, tasmā hi bhūtā nisāmetha sabbe ti⁶; atha vā, yam purimagāthāya ante "bhāsitan" ti vuttam, tam kāraņabhāvena apadisanto āha: yasmā mama bhāsitam nāma atidullabham sabbakkhanaparivajjitassa khaņassa dullabhattā, anekānisamsañ ca paññākaruņāgunena pavattattā, tañ câham vattukāmo "suņantu bhāsitan" ti avocam, tasmā hi bhūtā nisāmetha sabbe ti idam iminā gāthāpadena vuttam hoti. Evam etam kāranam niropento attano bhāsitanisāmane niyojetvā nisāmetabbam vattum⁷

³ S^{ps} ad. ti.

⁴ S^{ps} om.

- 5 S^{ps} B^a °padațthānato payogasuddhīhi. ⁶ B^a om.
- ⁷ B^a (nisāmetabba)vatthum; S^p vatthum, S^g < vatthum.

¹ S^{gn} sabbe cet[°], S^p B^a sabbam cet[°].

² S^s națanaccādi^o, S^p B^s națanāțakādi^o.

Paramatthajotikā I.

āraddho: mettam karotha mānusiyā pajāyā ti. Tass' attho: yâyam tīhi upaddavehi* upaddutā mānusī pajā, tassā mānusiyā pajāya mittabhāvam hitajjhāsayatam paccupatthapethā ti; keci pana mānusiyan¹ ti pathanti², tam bhummatthāsambhavā na yujjati, yam pi c' aññe attham vaņņenti³, so pi na yujjati; adhippāyo pan' ettha: nâham ' buddho' ti issariyabalena vadāmi, api ca pana⁴ tumhākañ ca imissā ca mānusiyā pajāya hitattham⁵ vadāmi: mettam karotha mānusiyā pajāyā ti. Ettha ca

"ye sattasandam pathavim vijetvā

rājīsayo yajamānânupariyagā assamedham purisamedham sammāpāsam vājapeyyam niraggalam,

mettassa cittassa subhāvitassa

kalam pi te nânubhavanti solasim,"†

"ekam pi ce pānam adutthacitto

mettāyatī, kusalī tena hoti; sabbe va pāne manasânukampī⁶

pahūtam ariyo pakaroti puññan" t ti

evamādīnam suttānam ekādasānisamsānañ§ ca vasena ye mettam karonti, tesam mettā hitā ti veditabbā, "devatānukampito poso sadā bhadrāni passatī" || ti evamādīnam⁷ vasena yesu kayirati, tesam pi hitā ti veditabbā. Evam ubhayesam⁸ hitabhāvam dassento "mettam karotha mānusiyā pajāyā" ti vatvā idāni upakāram pi dassento

* (Vide 161 ¹³).	+ A. IV. 151 ⁵⁻¹⁰ .
‡ A: IV. 151 ^{1−4} .	§ A. V. 342 ¹ (Ptsbh. II. 130).
D. II. 89 ² .	

¹?; S^{kgnps} mānusikan (B^a mānussikam pajan ti, tam bhummaṭṭhasambhavā).

² S^{ps} om. pathanti, cf. B^a note 1.

³ S^{ps} B^a vannavanti.

⁴ B^a ad. yam yam.

⁵ S^{ps} api tu, yam tumh[°]... pajāya hitan, tam (cf. note 4).

⁶ S^{ks} -i, S^{gn} -im, S^p -a m. ⁷ S^s ad. suttānam. ⁸ S^{ps} ad. pi.

āha: divā ca ratto ca haranti ye balim, tasmā hi ne rakkhatha appamattā ti. Tass' attho: ye manussā cittakammakatthakammādībi¹ pi devatā katvā cetiyarukkhādīni ca upasamkamitvā devatā uddissa divā balim² karonti, kāļapakkhādisu ca rattim karonti, salākabhattādīni vā datvā ārakkhadevatā upādāya yāva brahmadevānam³ pattidānaniyyātanena divā balim karonti, chattāropanadīpamālāya sabbarattikadhammasavanādīni kārāpetvā pattidānaniyyātanena ca rattim balim karonti, te katham na rakkhitabbā, yato evam divā ca ratto ca tumhe uddissa karonti yeva⁴ balim, tasmā hi ne rakkhatha² tasmā balikammakāranā pi te⁵ manusse rakkhatha gopayatha⁶ ahitam tesam apanetha hitam upanetha appamattā hutvā tam katañňubhāvam hadaye katvā⁷ niccam anussarantā ti.

Evam devatāsu manussānam upakārakabhāvam⁸ das- 3. S.N. 224. setvā tesam upaddavavūpasamanattham⁹, buddhādiguņa-ppakāsanena ca devamanussānam dhammasavanattham "yam kiñci vittan" ti ādinā nayena saccavacanam payuñjitum āraddho. Tattha yam kiñcī ti aniyāmitavasena anavasesam pariyādiyati, yam kinci tattha tattha vohārūpagam; vittan ti dhanam, tam hi vittim janetī ti vittam; idha vā ti manussalokam niddisati, huram $v\bar{a}$ ti tato param ¹⁰ avasesalokam, tena ca thapetvā manusse sabbalokagahane patte "saggesu vā" ti parato vuttattā thapetvā manusse ca sagge ca avasesānam nāgasupannādīnam gahanam veditabbam. Evam imehi dvīhi padehi, yam manussānam vohārūpagam alamkāraparibhogupagan ca¹¹ jātaruparajatamuttāmaniveļuriyapavālalohitamkamasāragallādikam, yan ca muttāmanivālikatthatāya bhūmiyā ratanamayavimānesu nekayojanasatavit-

¹ B^a cittakammarūpakammādīhi.
 ² S^{kgn} om.
 ³ S^s B^a °devatānam.
 ⁴ S^p B^a ye.
 ⁵ S^s B^a n e.
 ⁶ S^{ps} B^a go pāyatha.
 ⁷ B^a thapetvā.
 ⁸ B^a upakārabh°.
 ⁹ S^{gn} upaddavūpa°, S^{ps} upaddavaupa°.
 ¹⁰ S^{ps} om.
 ¹¹ B^a om.

thatesu¹ bhavanesu uppannānam nāgasupannādīnam vittam, tam 2 niddittham hoti. Saggesu vā ti kāmāvacararūpāvacaradevalokesu, te hi sobhanena kammena iriyanti gammantī ti saggā, sutthu vā aggā ti pi saggā ; yan ti yam sassāmikam vā assāmikam vā; ratanan ti ratim nayati vahati janayati vaddhetī ti ratanam, yam kiñci cittikatam mahagghañ ca atulam dullabhadassanam anomasattaparibhogam³, tass' etam adhivacanam, yathâha:

"cittikatam mahagghañ ca atulam dullabhadassanam.

anomasattaparibhogam ratanam tena vuccatī" ti⁴; panītan ti uttamam settham anappakam.⁵ Evam iminā anekayojanasatappamāņagāthāpadena, vam saggesu sabbaratanamayavimānesu Sudhamma-Vejayantappabhutisu sassāmikam, yan ca buddhuppādavirahe⁶ apāyam eva paripūrentesu sattesu⁷ suññavimānapatibaddham assāmikam, yam vā pan' aññam pi pathavi-mahāsamudda 8-Himavantādinissitam assāmikaratanam⁹, tam niddittham hoti. Na no samam atthi Tathāgatenā ti: na iti pațisedhe, no iti avadhārane, saman ti tulvam, atthī ti vijjati, Tathāgatenā ti buddhena; kim vuttam hoti: yam etam vittañ ca ratanañ ca pakāsitam, ettha ekam pi buddharatanena sadisam ratanam n'ev' atthi, yam pi hi tam cittikatatthena ratanam, seyyathîdam : rañño cakkavattissa cakkaratanam maniratanañ ca, yamhi uppanne mahājano na aññattha cittikāram karoti, na koci pupphagandhādīni gahetvā yakkhatthänam vä bhūtatthänam vä gacchati, sabbo pi jano cakkaratana-maniratanam eva¹⁰ cittikaroti pūjeti tan tam varam pattheti patthitapatthitañ c'assa ekaccam samijjhati¹¹, tam pi ratanam buddharatanena samam n' atthi, yadi hi cittikatatthena ratanam, Tathāgato va ratanam,

¹ S^{ps} B^a aneka^o. ² B^a vā.

³ S^{ps} B^a ad. ca; B^a anūma^o throughout.

⁴ S^s pavuccatī ti. ⁵ S^{ps} anappakatam.

⁶ S^s ^ovirahena (S^p ^oviharāne). ⁸ B^a om. mahā-.

⁷ S^p B^a om.

⁹ B^a nissāmikam r°, S^{ps} assāmikam r°.

¹⁰ B^a ^omanim eva.

11 So Skgnps Ba.

Tathāgate hi uppanne, ye keci mahesakkhā devamanussā, na te aññatra cittikāram karonti na kañci¹ aññam pūjenti, tathā hi Brahmā Sahampati Sinerumattena ratanadāmena Tathāgatam pūjesi yathābalan ca anne devā manussā ca Bimbisāra-Kosalarāja-Anāthapindikādayo, parinibbutam pi Bhagavantam uddissa channavutikotidhanam vissajietvā Asokamahārājā sakalaJambudīpe caturāsīti vihārasahassāni patitthāpesi², ko pana vādo añnesam cittikārānam, api ca kass' aññassa³ parinibbutassâpi jātibodhidhammacakkappavattanaparinibbānatthānāni⁴ patimācetiyādīni vā uddissa evam cittikāragarukāro vattati⁵, yathā Bhagavato,-evam cittikatatthenâpi Tathāgatasamam ratanam Tathā, yam pi tam mahagghatthena ratan'atthi. nam, seyyathā pi⁶ kāsikam vattham, yathâha : "jinnam pi bhikkhave kāsikam vattham vannavantañ c' eva hoti sukhasamphassañ ca mahagghañ cā "* ti, tam pi buddharatanena samam n' atthi, yadi hi mahagghatthena ratanam, Tathāgato va ratanam, Tathāgato hi yesam pamsukam⁷ pi patiganhāti⁸, tesam tam hoti mahapphalam mahānisamsam, seyyathā pi Asokassa⁹ rañño⁺; idam assa mahagghatāya, evam mahagghatāvacane¹⁰ c' ettha dosābhāvasādhakam idam¹¹ suttapadam veditabbam: "yesam kho pana patiganhāti⁸ cīvara- . . . pe . . . -parikkhāram, tesan tam hoti mahapphalam mahānisamsam, idam assa mahagghatāya vadāmi: seyyathā pi tam bhikkhave kāsikam vattham mahaggham, tathupamaham bhikkhave imam puggalam vadāmī "t ti,-evam mahagghatthenâpi Tathāgatasamam ratanam n' atthi. Tathā¹², yam ¹³ pi tam a tu-

*	A. I. 248^2 ,	etc.	 	+	Divy. 366 ⁵ –.	

t A. I. 24816.

² S^{gnps} B^a °tthapesi. ¹ S^{ps} B^a kiñci.

³ S^k kassa (B^a tassa).

⁵ B^a vattati; S^{ps} pavattati.

- ⁸ S^{ps} B^a pati-. 7 Ba pamsukūlam.
- ⁹ S^{ps} Asoka-. ¹⁰ S^{ps} B^a ^ov a c a n e n a. 12 Sgn om. . . . 13 Sk om. ¹¹ S^{ps} ad. tāva.

⁴ S^{kgn} B^a om: °ppavattana°.

⁶ S^{ps} seyyathîdam.

latthena ratanam, seyyathidam: rañño cakkavattissa cakkaratanam* uppajjati indanīlamaninābhi sattaratanamayasahassāram pavālanemi rattasuvannasandhi, yassa dasannam dasannam arānam upari ekam muddhāram hoti vātam gahetvā saddakaranattham, yena kato saddo sukusalappatālitapañcangikaturiyasaddo viya hoti, yassa nābhiyā ubhohi passehi¹ sīhamukhāni honti abbhantaram sakatacakkassêva susiram; tassa kattā vā kāretā vā n' atthi, kammappaccayena ututo² samutthāti, yam rājā dasavidham cakkavattivattam püretvä tadahuposathe pannarase punnamadivase sīsam nahāto uposathiko uparipāsādavaragato sīlāni sodhento³ nisinno puņņacandam viya suriyam viya ca utthentam passati, yassa dvādasayojanato saddo suyyati yojanato vanno dissati, yam mahājanena 'dutivo maññe cando suriyo vā utthito' ti ativiya kotūhalajātena dissamānam nagarassa upari āgantvā rañño antepurassa pācīnapasse nātiuccanīcam hutvā mahājanassa gandhapupphādīhi pūjetum yuttatthāne akkhāhatam viya titthati; tad eva anubandhamānam hatthiratanam uppajjati sabbaseto rattapādo sattappatittho iddhimā vehāsangamo Uposathakulā vā Chaddantakulā vā-Uposathakulā⁴ āgacchanto sabbajetthako āgacchati, Chaddantakulā sabbakanittho-, sikkhitasikkho damathūpeto, so dvādasayojanam parisam gahetvā sakalaJambudīpam anusamyāyitvā⁵ pure-pātarāsam eva sakarājadhānim āgacchati; tam pi anubandhamānam assaratanam uppajjati sabbaseto rattapādo kākasīso munjakeso Valāhakassarājakulā⁶ āgacchati—sesam assa⁷ hatthiratanasadisam eva; tam pi anubandhamānam

* Cf. D. II. 172, etc.

¹ ?; S^{kgn} ubhatohi passehi, S^{ps} B^a ubhato-passe.

² S^{ps} utunā.

⁴ S^{kgn} Uposathā.

⁵ S^{gnps} anusāsitvā, B^a anusamhāritvā (176, note 12).

⁶ S^s B^a Valāhakaassa°, S^p Valāhassa°, S^k Valāhaassa°.

³ B^a āvajjento.

⁷ S^{ps} B^a ettha.

maņiratanam uppajjati, so hoti maņi veļuriyo subho jātimā atthamso suparikammakato āyāmato cakkanābhisadiso

atthamso suparikammakato āyāmato cakkanābhisadiso Vepullapabbatā āgacchati, so caturangasamannāgate pi andhakāre rañño dhajaggagato¹ yojanam obhāseti, yass' obhāsena manussā 'divā' ti maññamānā kammante payojenti antamaso kunthakipillikam upādāya passanti; tam pi anubandhamānam itthiratanam uppajjati, pakatiaggamahesī vā hoti Uttarakuruto vā āgacchati Maddarājakulato vā, atidīghādichadosavivajjitā atikkantā mānusam vannam appattā dibbam vannam, yassā rañño sītakāle unhāni gattāni honti unhakāle sītāni, satadhā phoțitatūlapicuno² viya samphasso hoti, kāyato candanagandho vāyati mukhato uppalagandho³, pubbutthāyitādianekagunasamannāgatā ca⁴ hoti; tam pi anubandhamānam gahapatiratanam uppajjati rañño pakatikammakaro setthi, yassa cakkaratane uppannamatte dibbam cakkhum⁵ pātubhavati, yena samantato yojanamatte⁶ nidhim passati sassāmikam pi assāmikam pi7, so rājānam upasamkamitvā pavāreti: "appossukko tvam deva hohi, ahan te dhanena dhanakaranīyam karissāmī" ti; tam pi anubandhamānam parināyakaratanam uppajjati, rañño pakatijetthaputto cakkaratane uppanne⁸ atirekapaññāveyyattiyena⁹ samannāgato hoti dvādasayojanāya parisāya cetasā cittam parijānitvä niggahapaggahasamattho hoti, so räjänam upasamkamitvā pavāreti: "appossukko tvam deva hohi, ahan te deva rajjam anusāsissāmī " ti ;—yam vā pan' aññam pi evarūpam atulatthena ratanam, yassa na sakkā tulayitvā tīrayitvā aggho¹⁰ kātum 'satasahassam vā¹¹ agghati kotim vā' ti, tattha ekaratanam pi buddharatanena

¹ S^{kgnps} dhajaggam gato.

² S^g pot[°], S^{ps} pot h[°], B^a bot[°].

³ S^{ps} ad. vāyati.

⁴ B^a pi.

- ⁵ B^a dibbacakkhum. ⁶ So S^{kgn}; S^{ps} B^a °mattam.
- ⁷ S^{ps} assāmikam sassāmikam pi.
- ⁸ B^a uppannamatte.
- ⁹ S^{ps} ativiya paññāv°. ¹⁰ So S^{kgnp}; S^s B^a aggham.
- ¹¹ S^{ps} satam vā sahassam vā.

samam n'atthi, yadi hi atulatthena ratanam, Tathāgato va ratanam, Tathāgato hi na sakkā sīlato vā samādhito vā pañnādīnam vā annatarato kenaci tulayitvā tīrayitvā¹ 'ettakaguno² iminā samodhānetvā³ sappatibhāgo vā' ti paricchinditum, — evam atulatthenâpi Tathāgatasamam ratanam n'atthi. Tathā, yam pi tam dullabhadassanatthena ratanam, seyyathā pi dullabhapātubhāvato rājā cakkavattī cakkādīni ca tassa⁴ ratanāni, tam pi buddharatanena samam n'atthi, yadi hi dullabhadassanatthena ratanam, Tathāgato va ratanam, kuto cakkavattiādīnam⁵ ratanattam, yāni ekasmim yeva kappe anekāni uppajjanti, yasmā pana asamkheyye pi kappe tathāgatasuñño loko hoti, tasmā Tathāgato eva kadāci karahaci uppajjanato dullabhadassano, vuttañ c' etam Bhagavatā parinibbānasamaye: "devatā Ānanda ujjhāyanti: dūrā vat' amhā⁶ āgatā Tathāgatam dassanāva, kadāci karahaci tathāgato loke uppajjati araham sammāsambuddho⁷, ajja ca⁸ rattiyā paccūsasamaye Tathāgatassa parinibbānam bhavissati, ayañ ca mahesakkho bhikkhu Bhagavato purato thito ovārento⁹, na mayam labhāma pacchime kāle¹⁰ Tathāgatam dassanāyā "* ti,—evam dullabhadassanatthenâpi Tathāgatasamam ratanam n'atthi. Tatha, yam pi tam anomasattaparibhogatthena ratanam, seyyathîdam : rañño cakkavattissa cakkaratanādi, tam hi kotisatasahassadhanānam pi sattabhūmakapāsādavaratale¹¹ nivasantānam¹² pi caņdālaveņanesādarathakārapukkusādīnam nīcakulikānam omakapurisānam

* D. II. 139^{19–26}.

¹ B^a tiritvā < tirayitvā, S^{kgn} tīretvā.

² (S^p °gunavā) S^s °guno vā.

³ S^{ps} B^a iminā samo vā.

⁵ S^{kgn} ad. va.

⁴ Sⁿ °ādīni c'assa.

⁶ S^{kgn} dūrato c' amhā.

 $^7~{\rm S}^{\rm ps}~{\rm B}^{\rm a}$ tathāgatā l. uppajjanti arahanto sammāsambuddhā (=D).

⁸ S^{ps} om.
⁹ B^a nivārento.
¹⁰ B^a pacchimak[°].
¹⁰ B^a pacchimak[°].
¹² S^{ps} om. ni-.

supinante pi¹ paribhogatthāya na nibbattati, ubhato sujātassa pana rañño khattiyass' eva² paripūritadasaparibhogatthāya nibbattanato vidhacakkavattivattassa anomasattaparibhogam yeva hoti, tam pi buddharatanasamam³ n'atthi, yadi hi anomasattaparibhogatthena ratanam, Tathāgato va ratanam, Tathāgato hi loke anomasattasammatānam pi⁴ anupanissayasampannānam viparītadassanānam Pūranakassapādīnam channam satthārānam añnesan ca evarūpānam supinante pi5 aparibhogo, upanissayasampannānam pana catuppadāya pi gāthāya pariyosāne arahattam adhigantum samatthānam nibbedhikañānadassanānam Bāhiyadārucīriyappabhutīnam ⁶ añnesañ ca mahākulappasūtānam mahāsāvakānam paribhogo, te hi nam dassanānuttariya-savanānuttariya-pāricariyānuttariyādīni* sādhentā 7 tathā tathā 7 paribhuñjanti,—evam anomasattaparibhogatthenâpi Tathāgatasamam ratanam n' atthi. Yam pi tam⁸ avisesato ratijananatthena ratanam, seyyathā pi rañño cakkavattissa cakkaratanam, tam hi disvā va rājā 9 attamano hoti, evam pi¹⁰ rañño ratim janeti, puna ca param rājā cakkavattī vāmena hatthena suvannabhimkāram¹¹ gahetvā dakkhinena hatthena cakkaratanam abbhukkirati: "pavattatu bhavam cakkaratanam abhivijinātu bhavam cakkaratanan " ti, tato cakkaratanam pañcangikam viya turiyam 12 madhurassaram nissarantam¹³ ākāsena puratthimam disam

* D. III. 250⁸, etc.

¹ B^a supinantenâpi, cf. note 5 and S.N. 293^d.

² S^{ps} rañño cakkavattiss' eva.

³ B^a [°]ratanena samam. ⁴ S^{ps} om.

⁵ S^{ps} °antesu pi, B^a °antena pi.

⁶ S^{ps} Bāyhadārucīrayapp[°], S^{kgn} Bāhiyadārucīripp[°], B^a Bāhiyadāruciādikapp[°].

7-7 Sps Tathāgatam.

⁸ S^{kgn} om.

⁹ S^{ps} ad. cakkavattī.

¹⁰ S^{ps} ad. tam.

¹¹ B^a °bhingāram throughout.

¹² B^a pañcangikaturiyam viya.

¹³ B^a niccharantam.

gacchati, anvad eva rājā cakkavattī cakkānubhāvena dvādasayojanavitthinnāya caturanginiyā senāya nâtiuccam nâtinīcam, uccarukkhānam hețthābhāgena¹ nīcarukkhānam uparūpari², rukkhesu pupphaphalapallavādipannākāram gahetvā āgatānam hatthato panņākārañ ca gaņhanto, "ehi kho mahārājā" ti evamādinā paramanipaccakārena³ āgate pațirājāno "pāņo na hantabbo" ti ādinā nayena anusāsanto gacchati, yattha pana rājā bhuñjitukāmo divāseyyam vā⁴ kappetukāmo hoti, tattha cakkaratanam ākāsā otaritvā⁵ udakādisabbakiccakkhame same bhūmibhāge akkhāhatam viya titthati, puna rañño gamanacitte uppanne purimanayen' eva saddam karontam⁶ gacchati, yam sutvā dvādasayojanā⁷ pi parisā ākāsena gacchati; cakkaratanam anupubbena puratthimam samuddam ajjhogāhati, tasmim ajjhogāhante udakam yojanappamāņam apagantvā bhittikatam⁸ viya titthati, mahājano yathākāmam satta ratanāni ganhati; puna rājā ⁹bhimkāram gahetvā "ito patthāya mama rajjan" ti udakena abbhukkiritvā nivattati, senā purato hoti cakkaratanam pacchato rājā majjhe, cakkaratanassa¹⁰ osakkitosakkitatthänam udakam paripureti; eten' eva upāyena dakkhinapacchimauttare¹¹ pi samudde gacchati, evam catuddisam anusamyāyitvā¹² cakkaratanam tiyojanappamānam¹³ ākāsam ārohati, tattha thito rājā cakkaratanānubhāvena vijitam pañcasataparittadīpapatimanditam¹⁴ sattayojanasahassaparimandalam Pubbavideham tathā atthayojanasahassaparimandalam Uttarakurum

- ¹ B^a ^obhāgesu. ² S^{ps} uparibhāgena, B^a upari.
- ³ S^{kgnps} °nipaccāk°; B^a evamādiparamanipaccakārena.
- ⁴ S^{ps} B^a bhuñjitukāmo vā seyyam vā.
- ⁵ S^{ps} orohitvā. ⁶ So B^a; S^{kgnps} karonto.
- ⁷ S^{ps} °yojanikā (S^s at 173²³ °yojanikāya).
- ⁸ S^{ps} bhittigatam.
- ⁹ S^{ps} B^a ins. suvanna-. ¹⁰ S^{ps} °ratanena.
- ¹¹ S^{ps} °pacchimuttare.
- ¹² S^{ps} anusāsitvā; S^g anusāsayitvā, Sⁿ anusāsiyitvā.
- ¹³ So S^{kgn}; S^{ps} B^a tiyojanasatappamānam.
- ¹⁴ B^a °patim°, S^{kgn} °parim°.

sattayojanasahassaparimandalam¹ yeva Aparagoyānam dasayojanasahassaparimandalam Jambudīpañ cā ti evam catumahādīpadvisahassaparittadīpapatimaņditam² cakkavāļam suphullapundarīkavanam viya oloketi, evam olokayato c'assa anappikā rati uppajjati, evam pi tam cakkaratanam rañño ratim janeti, tam pi buddharatanasamam n' atthi, yadi hi ratijananatthena ratanam, Tathāgato va ratanam, kim karissati etam cakkaratanam, Tathāgato hi, yassā dibbāya ratiyā cakkaratanādīhi sabbehi pi janitā cakkavattirati samkham pi kalam pi kalabhāgam pi na upeti, tato pi ratito uttaritarañ ca panītatarañ ca attano ovādapatikarānam asamkheyyānam pi devamanussānam pathamajjhānaratim dutivajjhāna- . . . pe . . . tatiyajjhānacatutthajjhānapañcamajjhānaratim³ ākāsānañcāyatanaratim viñnānānancākincannanevasannānāsannāyatanaratim⁴ sotāpattimaggaratim sotāpattiphalaratim sakadāgāmianāgāmiarahattamaggaphalaratin ca janeti,-evam ratijananatthenâpi Tathāgatasamam ratanam n'atthī ti. A pi ca ratanan nām' etam duvidham hoti: saviññānakam aviññānakañ ca; tattha aviññānakam cakkaratanam maniratanam yam vā pan' aññam pi anindriyabaddham suvannarajatādi, savinnāņakam hatthiratanādi parināvakaratanaparivosānam vam vā pan' aññam pi evarūpam manindriyabaddham⁵, evam duvidhe c' ettha saviññāņakaratanam aggam akkhāyati, kasmā: yasmā aviñnānakam suvannarajatamaņimuttādiratanam savinnānakānam hatthiratanādīnam alamkāratthāya upanīyati. Saviñnānakaratanam pi duvidham: tiracchānaratanam⁶ manussaratanañ ca; tattha manussaratanam aggam akkhāyati, vasmā tiracchānaratanam manussaratanassa kasmā:

¹ So S^{kgnps}, cf. Ss. 247⁶; B^a navayojanas°.

² S^{ps} B^a ad. ekam.

³ So S^{kgn}; S^{ps} B^a dutiyatatiyacatutthapañcamajjh°.

 4 Sps viññānānañcāyatanāki
ñcaññāyatananevasaññānāsaññāyatanaratim.

⁵ So S^k; S^{gn} anindriyab°; S^{ps} B^a indriyabandham.
⁶ S^{ps} here tiracchānagataratanam.

opavuyham¹ hoti. Manussaratanam pi duvidham : itthiratanam purisaratanañ ca; tattha purisaratanam aggam akkhāyati, kasmā: yasmā itthiratanam purisaratanassa paricārakattam² āpajjati. Purisaratanam pi duvidham: agārikaratanam anagārikaratanañ ca; tattha anagārikaratanam aggam akkhāyati, kasmā : yasmā agārikaratanesu aggo cakkavattī pi ³sīlādigunavuttam anagārikaratanam pañcapatitthitam⁴ vanditvā upatthahitvā⁵ payirupāsitvā⁶ dibbamānusikā⁷ sampattiyo pāpuņitvā ante nibbānasampattim pāpuņāti. Evam anagārikarapi duvidham ariya-puthujjanavasena. tanam Ariyaratanam pi duvidham sekhāsekhavasena. Asekharatanam pi duvidham sukkhavipassaka-samathayānikavasena. Samathayānikaratanam pi duvidham: sāvakapāramippattam appattañ ca; tattha sāvakapāramippattam aggam akkhāyati, kasmā: gunamahanta-Sāvakapāramippattaratanato pi paccekabuddhatāya. ratanam aggam akkhāyati, kasmā: guņamahantatāya, Sāriputta-Moggallānasadisā pi hi anekasatā sāvakā ekassa paccekabuddhassa gunānam satabhāgam pi na upenti. Paccekasambuddharatanato⁸ pi sammāsambuddharatanam aggam akkhāyati, kasmā: guņamahantatāya, sakalam pi hi Jambudīpam pallamkena pallamkam ghațtentā nisinnā paccekasambuddhā⁹ ekassa sammāsambuddhassa gunānam n' eva samkham na kalam na kalabhāgam upenti, vuttañ c' etam Bhagavatā: "yāvatā bhikkhave sattā apadā vā . . . pe . . . Tathāgato tesam aggam akkhāyatī"* ti ādi. Evam kenaci pi pariyāyena Tathāgatasamam ratanam n'atthi, tenâha Bhagavā: na no samam

* A. II. 34¹².

- ¹ S^s o pavayham, S^p B^a opaguyham.
- ² S^{ps} B^a ^orikattam.

³ S^{ps} ins. pañca-.

⁴ S^{ps} B^a °itena.

⁵ S^{kgn} om.

⁶ S^k ad. ca.

- 7 Skgn °akā, Ba °ika-.
- ⁸ S^{ps} B^a paccekabuddha°; S^k < paccekabuddha°.
- ⁹ S^p paccekabuddhā.

Skgnps Bal.

atthi Tathāgatenā ti. Evam Bhagavā buddharatanassa aññehi ratanehi asamatam vatvā idāni tesam sattānam uppannūpaddavavūpasamanattham¹ n' eva jātim na gottam na kolaputtiyam na vannapokkharatādim nissāva api ca kho pana² Avīcim upādāya bhavaggapariyante loke sīlasamādhikkhandhādīhi gunehi buddharatanassa asadisabhāvam nissāya saccavacanam payuñjati : idam pi buddhe ratanam panītam, etena saccena suvatthi hotū ti. Tass' attho: idam pi, idha vā huram vā saggesu vā yam kinci atthi vittam vā ratanam vā, tena saddhim tehi³ tehi gunehi asamattā buddhe ratanam⁴ paņītam, yadi⁵ etam saccam, ⁶etena saccena imesam pānīnam sotthi hotu sobhanānam atthitā hotu-arogatā nirupaddavatā ti-; ettha ca, yathā "cakkhum kho Ānanda suññam attena vā attaniyena vā"* ti evamādisu 'attabhāvena vā attaniyabhāvena vā' ti attho, itarathā hi cakkhum 'attā vā attaniyam vā' ti appațisiddham eva siyā⁷, evam "ratanam paņītan" ti⁸ 'ratanattam panītam ratanabhāvo panīto' ti ayam attho veditabbo, itarathā hi buddho n' eva ' ratanan' ti sijjheyya, na hi, yattha ratanam atthi, tam 'ratanan' ti sijjhati, yattha pana cittikatādiatthasamkhātam yena vā tena vā vidhinā sambandhagatam ratanattam atthi, yasmā tam ratanattam upādāya "ratanan" ti paññapiyyati, tasmā tassa ratanattassa atthitāya 'ratanan' ti sijjhati; ⁹atha vā "idam pi buddhe ratanan" ti 'iminā pi kāraņena buddho ratanan' ti evam p' ettha⁹ attho veditabbo. Vuttamattāya ca Bhagavatā imāya gāthāya rājakulassa sotthi jātā bhayam vūpasantam, imissā gāthāya¹⁰ āņā koțisatasahassacakkavālesu amanussehi patiggahītā ti.¹¹

* S. IV. 547.

¹ S^{ps} uppannaup°.

³ Skgn om.

- ⁵ S^{ps} ad. hi.
- 7 Sk ad. ti.
- 10 Sps ad. ana.

² Sps Ba om.

⁴ S^{ps} B^a buddharatanam.

⁶ S^{ps} ins. atha.

⁸ S^{kgn} panītam pi.

⁹⁻⁹ S^{ps} yato yathāvutten' eva pakāren' ettha.

¹¹ Here S^{kgn} B^a om. ti.

4. S.N. 225.

Evam buddhagunena saccam vatvā idāni nibbānadhammagunena vattum āraddho: khayam virāgan Tattha yasmā nibbānasacchikiriyāya rāgādayo khīnā ti. honti parikkhīņā, yasmā ca¹ tam tesam anuppādanirodhakkhayamattam, yasmā ca tam rāgādiviyuttam² sampayogato ca ārammanato ca, yasmā vā tamhi sacchikate rāgādayo accantam virattā³ honti vigatā viddhastā, tasmā khayan ti ca virāgan ti ca vuccati; yasmā pan' assa na uppādo paññāyati na vayo . . . pe . . . na thitassa aññathattam*, tasmā tam 'na jāyati na jīyati na mīyatī 'ti katvā amatan ti vuccati, uttamatthena pana anappakatthena⁴ ca panītan ti; yad ajjhagā ti yam ajjhagā vindi pațilabhi attano nānabalena sacchākāsi; Sakyamunī ti Sakyakulappasūtattā Sakyo, moneyyadhammasamannāgatattā muni, Sakyo eva muni Sakyamuni; samāhito ti ariyamaggasamādhinā samāhitacitto: na tena dhammena sam' atthi kiñcī ti tena khayādināmakena Sakyamuninā adhigatena dhammena samam kiñci dhammajātam n' atthi, tasmā suttantare pi vuttam: "yāvatā bhikkhave dhammā samkhatā va asamkhatā vā, virāgo tesam dhammānam aggam akkhāyatī "† ti ādi. Evam Bhagavā nibbānadhammassa aññehi dhammehi⁵ asamatam vatvā idāni tesam sattānam uppannūpaddavavūpasamanattham⁶ khavavirāgāmatapanītatāgunehi nibbānadhammaratanassa asadisabhāvam nissāya saccavacanam payuñjati: idam pi dhamme ratanam panitam, etena saccena suvatthi hotū ti; tass' attho purimagāthāva vuttanayen' eva veditabbo. Imissā pi gāthāya ānā koțisatasahassacakkavālesu amanussehi pațiggahītā ti.

5. S.N. 226.

Evam nibbānadhammaguņena saccam vatvā⁷ idāni maggadhammaguņena vattum āraddho: yam buddhasettho ti. Tattha bujjhitā saccānī ti ādinā nayena

* (A. I. 152¹²).

† A. II. 34²².

¹ S^{ps} B^a vā.

³ S^{ps} B^a accantav°.

- 5 Skgn om.
- 7 Sps Ba katvā.

- ² B^a ^ovippayuttam.
- ⁴ S^{ps} anappakaratthena.
- ⁶ S^p uppannaup°.

buddho, uttamo pasamsanīyo cā ti settho, buddho ca so settho ca1 buddhasettho, anubuddhapaccekabuddhasamkhātesu² vā buddhesu settho ti buddhasettho,--so buddhasettho yam parivannayi "atthangiko ca magganam khemam-nibbānapattiyā"* ti ca, "ariyam vo bhikkhave sammāsamādhim desessāmi saupanisam saparikkhāran "† ti ca evamādinā nayena tattha tattha pasamsi³ pakāsayi; sucin ti kilesamalasamucchedakaranato accantavodānam; samādhim ānantarikañ ñam āhū ti yañ ca attano pavattisamanantaram niyamen' eva phalappadānato "ānantariyasamādhī" ti⁴ āhu, na hi maggasamādhimhi uppanne tassa phaluppattinisedhako⁵ koci antarāyo atthi, yathâha : "ayañ ca puggalo sotāpattiphalasacchikiriyāya patipanno assa kappassa ca uddahanavelā⁶ assa, n' eva tāva kappo uddaheyya⁷, yāvâyam puggalo na sotāpattiphalam sacchikaroti; ayam vuccati puggalo thitakappī, sabbe pi maggasamangino puggalā thitakappino" ti; samādhinā tena samo na vijjatī ti tena buddhasetthaparivannitena sucinā ānantarikasamādhinā samo rūpāvacarasamādhi vā arūpāvacarasamādhi vā koci na vijjati, kasmā: tesam bhāvitattā tattha⁸ tattha brahmaloke uppannassâpi puna nirayādisu⁹ uppattisambhavato imassa ca arahattasamādhissa bhāvitattā ariyapuggalassa sabbuppattisamugghātasambhavato¹⁰, tasmā suttantare¹¹ pi vuttam: "yāvatā bhikkhave

* M. I. 508³¹ × S.N. 454⁶.

¹ S^{ps} B^a cā ti.

² B^a °paccekabuddhasutabuddhasamkhātesu; S^{ps} °paccekabuddhākhyesu. ³ So S^{kgnps} B^a.

⁴ S^{ps} ānantarikam samādhin ti.

⁵ S^{ps} phaluppattinibbandhako.

⁶ S^{ps}(B^a) uddayhana°.

8 Skgnp om

⁷ S^p uddayheyya.
⁹ S^{ps} ad. pi.

+ M. III. 71¹².

¹⁰ ?; B^a always [°]upapanna[°] and [°]upapatti[°]; S^{ps} here

sabba pa v a t t i samuggh°.

¹¹ S^{ps} *ad*. -su.

[‡] P.P. 13²⁹–14¹.

$Paramatthajotik\bar{a} I.$

dhammā samkhatā¹, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo tesam aggam akkhāyatī"* ti ādi. Evam Bhagavā ānantarikasamādhissa aññehi samādhīhi asamatam vatvā idāni purimanayen' eva maggadhammaratanassa asadisabhāvam nissāya saccavacanam payuñjati: *idam pi dhamme* ti; tass' attho pubbe vuttanayen' eva veditabbo. Imissā pi gāthāya āṇā koṭisatasahassacakkavālesu amanussehi paṭiggahītā ti.

6. S.N. 227.

Evam maggadhammagunena² saccam vatvā idāni s a mghagunena³ vattum āraddho: ye puggalā ti. Tattha ye ti aniyāmetvā uddeso, puggalā ti sattā, atthā⁴ ti tesam gananaparicchedo, te hi cattāro ca patipannā cattāro ca phale thitā ti attha honti, satam pasatthā ti sappurisehi buddhapaccekabuddhasāvakehi aññehi ca devamanussehi pasatthā, kasmā: sahajasīlādigunayogā, tesam hi campakavakulakusumādīnam sahajātavannagandhādavo viva sahajātasīlasamādhiādayo gunā, tena te vannagandhādisampannāni⁵ viva pupphāni devamanussānam satam pivā manāpā pāsamsiyā⁶ ca honti⁷, tena vuttam : ye puggalā attha satam pasatthā ti; a tha vā ye ti aniyāmetvā uddeso, puggalā ti sattā, atthasatan ti tesam gananaparicchedo, te hi †ekabīji-kolamkola-sattakkhattuparamā⁸ tayo sotāpannā, kāmarūpārūpabhavesu adhigataphalā tavo sakadāgāmino, te sabbe pi catunnam patipadānam vasena catuvīsati, antarāparinibbāyī⁹ upahaccaparinibbāyī sasamkhāraparinibbāyī asamkhāraparinibbāyī uddhamsoto akanitthagāmī ti Avihesu pañca, tathā Atappa-Sudassa-

¹ S^{kgn} ad. vā (cf. A. v. l.).

² S^{ps} ^ogunehi. ⁴ S^{kn} attha.

⁵ So S^{ps} B^a; S^k vannagandhasampannāni, S^{gn} vannagandhasampannādīni.

- ⁶ B^a pasamsanīyā, S^{ps} pāsamsanīyā.
- 7 Skgn Ba ad. ti.

³ S^{ps} ^ogunenâpi.

- ⁸ S^{ps} (B^a) ekabījī kolamkolo sattakkhattuparamo ti.
- ⁹ S^k anantarāp°.

^{*} A. II. 3418.

⁺ Cf. A. I. 232, IV. 380; P.P. 15–18.

Sudassīsu¹, Akanitthesu pana uddhamsotavajjā cattāro ti catuvīsati anāgāmino, sukkhavipassako samathayāniko ti dve arahanto, cattāro maggatthā ti catupaññāsa, te sabbe pi saddhādhurapañnādhurānam vasena² dviguņā hutvā atthasatam honti, sesam vuttanayam eva; cattāri etāni yugāni hontī ti te sabbe pi attha vā atthasatam vā ti vitthāravasena udditthapuggalā samkhepavasena sotāpattimaggattho phalattho ti ekam yugan ti evam yāva arahattamaggattho phalattho ti ekam yugan ti cattāri yugāni honti. Te dakkhinevyā ti ettha te ti pubbe anivāmetvā udditthānam niyāmetvā niddeso, ye puggalā vitthāravasena attha vā atthasatam vā³ samkhepavasena pana⁴ cattāri yugāni hontī ti vuttā, sabbe pi te; dakkhinam⁵ arahantī ti dakkhineyyä, dakkhinä näma kammañ ca kammavipäkañ ca saddahitvā 'esa me imam vejjakammam vā jamghapesanikam vā karissatī' ti evamādīni anapekkhitvā diyyamāno deyyadhammo, tam arahanti nāma sīlādigunayuttā puggalā, ime ca tādisā, tena vuccanti dakkhineyyā ti; Sugatassa sāvakā ti Bhagavā sobhanena gamanena⁶ yuttattā sobhanañ ca thānam gatattā sutthu⁷ gatattā sutthu eva ca gadattā sugato*, tassa Sugatassa sabbe pi te⁸ sunantī ti sāvakā, kāmañ ca aññe pi suņanti na pana sutvā kattabbakiccam karonti, ime pana sutvā kattabbam dhammānudhammapatipattim katv↠maggaphalāni pattā, tasmā sāvakā ti vuccanti; etesu dinnāni mahapphalānī ti etesu Sugatasāvakesu appakāni pi dānāni dinnāni patiggāhakato-dakkhiņāvisuddhibhāvamţ upagatattā mahapphalāni honti, tasmā suttantare pi vuttam: "yāvatā bhik-

* Cf. 196, note *.

‡ (M. III. 256-257).

† (S.N. 317^b).

- ¹ S^p B^a °Sudassā-Sudassīsu.
- ² S^{gn} °dhuravasena.
- ⁴ S^{ps} B^a om.
- ⁶ S^{kgn} sobhanagamanena.
- ⁸ S^{ps} ad. vacanam.

- ³ S^{gn} ad. ti vā.
- ⁵ S^{gnp} -nā.
- 7 Sps ad. ca.

Paramatthajotikā I.

khave samghā vā gaņā vā, Tathāgatasāvakasamgho tesam aggam akkhāyati yadidam cattāri purisayugāni attha purisapuggalā, esa Bhagavato sāvakasamgho . . . pe . . . aggo vipāko hotī"* ti. Evam Bhagavā sabbesam pi maggaphalatthānam¹ vasena samgharatanassa gunam vatvā idāni tam eva gunan nissāya saccavacanam payuñjati : idam pi samphe ti; tass' attho pubbe² vuttanayen' eva veditabbo. Imissā pi gāthāya āņā kotisatasahassacakkavālesu amanussehi patiggahītā ti.

7. S.N. 228. Evam maggaphalatthasamghagunena 3 saccam vatvā idāni tato⁴ ekacciyānam phalasamāpattisukham anubhavantānam khīnāsavapuggalānam yeva gunena vattum āraddho: ye suppayuttā ti. Tattha ye ti aniyāmituddesavacanam⁵; suppayuttā ti sutthu payuttā, anekavihitam anesanam pahāya suddhājīvitam6 nissāya vipassanāya attānam yunjitum 7 āraddhā ti attho; atha vā suppayuttā ti parisuddhakāyavacīpayogasamannāgatā, tena tesam sīlakkhandham dasseti; manasā daļhenā ti dalhena manasā⁸, thirasamādhiyuttena cetasā ti attho, tena tesam samādhikkhandham dasseti; nikkāmino⁹ ti kāye ca jīvite ca anapekhā hutvā pañnādhurena viriyena sabbakilesehi katanikkhamanā[†], tena tesam viriyasampannam paññākkhandham dasseti; Gotamasāsanamhī ti gottato Gotamassa Tathāgatass' eva sāsanamhi, tena ito bahiddhā nānappakāram pi amaratapam karontānam suppayogādigunābhāvato kilesehi nikkhamanābhāvam dīpeti; te ti pubbe udditthänam niddesavacanam; pattipattā ti ettha pattabbā ti patti, pattabbā nāma pattum arahā, yam patvā accanta-

* A. II. 3428-352.

† Cf. Pj. ad S.N. 1131.

¹ S^{ps} B^a maggatthaphalatth°. ² Sps om.

³ B^a as above, l. 5; S^{ps} maggatthaphalatthānam vasena samghagunena.

⁴ S^{ps} tathā.

⁵ S^{ps} aniyatudd°.

⁶ Sps -ikam.

⁷ S^{ps} payuñj°, B^a sappayujj°.

⁸ S^{kgn} B^a om. dalhena manasā.

⁹ S^p nikkhā°.

VI. Ratanasuttam

Skgnps Ba]

yogakkhemino honti, arahattaphalass' etam adhivacanam, tam pattim pattā ti pattipattā; amatan ti nibbānam; vigayhā ti ārammanavasena vigāhitvā; laddhā ti labhitvā; mudhā ti avyayena kākanikam pi vyayam akatvā; nibbutin ti patippassaddhakilesadaratham phalasamāpattim; bhuñjamānā ti anubhavamānā. Kim vuttam hoti : ye imamhi¹ Gotamasāsanamhi sīlasampannattā suppayuttā, samādhisampannattā manasā dalhena, paññāsampannattā nikkāmino², te imāya sammāpatipadāya amatam vigayha mudhā laddhā³ phalasamāpattisaññitam nibbutim bhuñjamānā pattipattā nāma hontī ti. ⁴Evam Bhagavā⁴ phalasamāpattisukham anubhavantānam khīnāsavapuggalānam yeva vasena samgharatanassa gunam vatvā idāni tam eva gunam nissāya saccavacanam payunjati: idam pi samghe ti; tass' attho pubbe vuttanayen' eva veditabbo. Imissā pi gāthāya ānā koțisatasahassacakkavālesu amanussehi patiggahītā ti.

Evam khīņāsavapuggalānam guņena samghādhitthānam 8. S.N. 229. saccam vatvā idāni bahujanapaccakkhena sotāpannass' eva gunena vattum āraddho: yath' indakhīlo ti. Tattha yathā ti upamāvacanam; indakhīlo ti nagaradvāravinivāranattham⁵ ummārabbhantare attha vā dasa vā hatthe pathavim khanitvā ākotitassa sāradārumavatthambhass' etam adhivacanam; pathavin ti bhūmim, sito ti anto pavisitvā nissito, siyā ti bhaveyya; catubbhi vātehī ti catuhi disāhi āgatavātehi, asampakampiyo ti kampetum vā cāletum vā asakkuneyyo; tathūpaman ti tathāvidham, sappurisan ti uttamapurisam, vadāmī ti bhanāmi; yo ariyasaccāni avecca passatī ti yo cattāri ariyasaccāni pañnāva ajjhogahetvā passati. Tattha ariyasaccani Visuddhimagge* vuttanayen' eva veditabbāni, ayam pan' ettha samkhepattho⁶: yathā⁷

* Vm. ch. XVI. ? ; Sps have Kumārakapañhe.

² S^{kgnps} ad. ti. ¹ S^{gn} idampi; S^{ps} imasmim.

- ³ B^a laddhā mudhā.
- 4-4 Ba Ettāvatā; Skgn om. E. Bh. phalasamāpatti.
- ⁵ B^a ^odvārāvivaraņattham. ⁶ B^a samkhepo. 7 Sps ad. hi.

[Skgnps Ba

indakhīlo gambhīranematāya pathavim sito¹ catubbhi vātehi asampakampiyo siyā, imam pi sappurisam tathūpamam eva vadāmi, yo ariyasaccāni avecca passati, kasmā : yasmā so pi indakhīlo viya catuhi vātehi sabbatitthiyavātehi asampakampiyo hoti tamhā dassanā kenaci kampetum vā cāletum vā asakkuņeyyo, tasmā suttantare pi vuttam : " seyyathā pi bhikkhave ayokhīlo vā indakhīlo vā gambhīranemo sunikhāto acalo asampakampī², puratthimāya ce pi³ disāya āgaccheyya bhusā vātavutthi, n' eva nam samkampeyya na sampakampeyya na sampacāleyya, pacchimāya, dakkhiņāya, uttarāya ce pi . . . pe . . . na sampacāleyya, tam kissa hetu: gambhīrattā bhikkhave nemassa sunikhātattā indakhīlassa, evam eva kho bhikkhave ye hi⁴ keci samanā vā brāhmanā vā 'idam dukkhan' ti . . . pe . . . patipadā' ti yathābhūtam pajānanti, te na aññassa samanassa vā brāhmanassa vā mukham ullokenti 'ayam nūna bhavam jānam jānāti passam passatī'ti, tam kissa hetu: suditthattā⁵ bhikkhave catunnam ariyasaccānan"* ti. Evam Bhagavā bahujanapaccakkhassa sotāpannass' eva vasena samgharatanassa gunam vatvā idāni tam eva gunam nissāva saccavacanam payunjati : idam pi samphe ti; tass' attho pubbe⁶ vuttanayen' eva veditabbo. Imissā pi gāthāya ānā koțisatasahassacakkavālesu amanussehi patiggahītā ti.

9. S.N. 230.

Evam avisesato sotāpannassa guņena samghādhitthānam saccam vatvā idāni,⁷ ye te⁷ tayo sotāpannā ekabījī kolamkolo sattakkhattuparamo⁸,---yathâha: "idh' ekacco puggalo tinnam samyojanānam parikkhayā sotāpanno hoti, so ekam yeva bhavam nibbattetvā dukkhass' antam karoti, ayam ekabījī"; tathā "dve vā tīņi vā kulāni sandhā-

* S. V. 44417-32.

1 Ba	°nemitāya pathavinissito.	
2 S1	^s asampakampiyo.	³ B ^a om.
4 .Se	$S^{\text{kgn}} B^{\text{a}} (= \text{Samyutta cod. S}^{1});$	S ^{ps} om. hi.
⁵ S ¹	^{kgn} om. su	⁶ S^{ps} om.
7-7	S ^{kgnps} etc.	⁸ S ^{nps} B ^a ad. ti.

186

vitvā samsaritvā dukkhass' antam karoti, ayam kolamkolo"; tathā "sattakkhattum deve¹ ca manusse¹ ca sandhāvitvā samsaritvā dukkhass' antam karoti, ayam sattakkhattuparamo"* ti, -tesam sabbakanitthassa sattakkhattuparamassa gunena vattum āraddho: ye ariyasaccānī ti. ²Tattha ye ariyasaccānī ti² etam vuttanavam eva; vibhāvayantī ti paññāobhāsena saccapaticchādakakilesandhakāram3 vidhamitvā attano pakāsitāni⁴ pākatāni karonti; gambhīrapaññenā ti appameyyapaññatāya sadevakassa pi⁵ lokassa ñānena alabbhaneyyapatitthapaññena, sabbaññunā ti vuttam hoti; sudesitānī ti samāsavyāsa-sākalyavekalyādīhi tehi tehi nayehi sutthu desitāni ; kiñcâpi te honti bhusappamattā⁶ ti te vibhāvitaariyasaccā puggalā kincapi devarajjacakkavattirajjādim pamādatthänam ägamma bhusappamattä honti, tathä pi sotäpattiñāņena⁷ abhisamkhāraviññānassa nirodhā⁸ thapetvā satta bhave anamatagge samsāre ye uppajjeyyum nāmañ ca rūpañ ca, tesan niruddhattā atthaigatattā na atthamam bhavam ādiyanti, sattamabhave eva pana vipassanam ārabhitvā arabattam pāpunantī ti. Evam Bhagavā sattakkhattuparamavasena samgharatanassa gunam vatvā idāni tam eva gunam nissāya saccavacanam payuñjati : idam pi samphe ti; tass' attho pubbe vuttanayen' eva veditabbo. Imissä pi gäthäya änä koțisatasahassacakkavālesu amanussehi patiggahītā ti.

Evam sattakkhattuparamassa atthamam bhavam anādi- 10. S.N. 231 yanagunena samghādhitthānam saccam vatvā idāni tass' eva satta bhave ādiyato pi aññehi appahīnabhavādānehi puggalehi visitthena gunena vattum āraddho: sahā v'assā

* Vide P.P. 16.

1 Sps ad. -su.

2-2 Skgns om.

- ³ S^{ps} °paticchādakam kil°.
- ⁴ S^p pakāsati, B^a samkās(?)āni.
- ⁵ Sps Ba om. ⁶ B^a bhusampa^o throughout.
- ⁷ S^{ps} sotāpattimaggañāņena.
- ⁸ So S^{kn} (S^g am); S^{ps} B^a nirodhena.

Tattha sahā vā ti saddhim yeva; assā ti "na te ti. bhavam atthamam ādiyantī" ti vuttesu aññatarassa; dassanasampadāyā ti sotāpattimaggasampattiyā, sotāpattimaggo hi nibbānam disvā kattabbakiccasampadāya¹ sabbapathamam nibbānadassanato dassanan ti vuccati, tassa attani pātubhāvo dassanasampadā², tāya dassanasampadāya³ saha eva; tayas su dhammā jahitā bhavantī ti ettha su iti padapūranamatte nipāto "idam su me Sāriputta mahāvikatabhojanasmim hotī"* ti evamādisu viya, yato sahā v'assa dassanasampadāya tayo dhammā jahitā bhavanti pahīnā bhavantī ti ayam ev' ettha attho. Idāni jahitadhammadassanattham äha: sakkāyaditthi vicikicchitañ ca sīlabbatam vā pi yad atthi kiñcī ti. Tattha †sati kāye vijjamāne upādānakkhandhapancakasamkhāte kāye vīsativatthukā ditthi sakkāyaditthi, satī⁴ vā kāye ditthī ti pi sakkāyaditthi, yathāvuttappakāre kāye vijjamānā ditthī ti attho, sati yeva⁵ vā kāye ditthī ti pi sakkāyaditthi, yathāvuttappakāre kāye vijjamāne 'rūpādisamkhāto attā ' ti evam pavattā ditthī ti attho,-tassā ca pahīnattā sabbaditthigatāni pahīnāni yeva⁶ honti, sā hi nesam mūlam; į sabbakilesavyādhivūpasamanato paññā cikicchitan ti vuccati, tam paññācikicchitam7 ito vigatam tato vā paññācikicchita7 idam vigatan ti vicikicchitam, "satthari kamkhatī "§ ti ādinā nayena vuttāya atthavatthukāya vimatiyā etam adhivacanam, tassa⁸ pahīnattā sabbavicikicchitāni⁹ pahīnāni honti, tam hi nesam mūlam; ito bahiddhā sama-

§ Dh. S. §§ 1004, 1005.

¹ B^a kattabbakiccassa samp°.

² So S^s; S^{kgn} B^a om. dassana-; S^p?

³ S^s om. dassanasampadāya.

⁴ S^{gnps} sati, B^a santi.

⁵ S^{kgn} B^a om.
⁷ B^a (paññā)tikicch°.

- ⁶ S^{ps} pahīnān' eva.
- ⁸ S^{kgnps} tassā, B^a tassâpi.

⁹ B^a sabbattha vic°, S^{ps} sabbāni vic°.

^{*} M. I. 79¹⁹. † Cf. Asl. 348⁸.

[†] Cf. Asl. 259⁹, 354²², Pj. ad S.N. 510^a.

VI. Ratanasuttam

Skgnps Ba]

nabrāhmanānam "sīlena suddhi, vatena suddhī "* ti evamādisu āgatam gosīlakukkurasīlādikam sīlam govatakukkuravatādikan ca vatam sīlabbatan ti vuccati, tassa pahīnattā sabbam pi naggiyamundiyādi amaratapam† pahīnam hoti, tam hi tassa mūlam, tena sabbāvasāne vuttam: yad atthi kiñcī ti,-dukkhadassanasampadāya c' ettha sakkāyaditthi, samudayadassanasampadāya vicikicchitam, magganibbānadassanasampadāya sīlabbatam pahīyatī ti viññātabbam. Evam assa kilesavattappahānam dassetvā idāni, tasmim kilesavatte sati yena¹ vipākavattena bhavitabbam, tappahānā tassâpi pahānam dīpento² āha: catūh' apāyehi ca vippamutto ti. Tattha cattāro apāyā nāma nirayatiracchānapettivisayaasurakāyā, tehi esa satta bhave upādiyanto³ pi⁴ vippamutto ti attho. Evam assa vipākavattappahānam dassetvā idāni, yam imassa⁵ vipākavatțassa mūlabhūtam kammavatțam, tassa pi pahānan dassento āha: cha câbhithānāni abhabbo kātun ti. Abhithānānī ti olārikatthānāni, tāni esa cha⁶ abhabbo kātum, tāni ca "atthānam etam bhikkhave anavakāso, yam ditthisampanno puggalo mātaram jīvitā voropeyyā "į ti ādinā nayena Ekanipāte vuttāni mātughātapitughātaarahanta $gh\bar{a}talohitupp\bar{a}dasamghabhedaa\tilde{n}\tilde{n}asatth\bar{a}ruddesakamm\bar{a}n\bar{1}$ ti7 veditabbāni, tāni hi, kiñcâpi ditthisampanno ariyasāvako kunthakipillikam pi jīvitā na voropeti,§ api ca kho pana puthujjanabhāvassa vigarahanattham vuttāni, puthujjano hi aditthisampannattā evam mahāsāvajjāni abhithānāni pi karoti, dassanasampanno pana abhabbo tāni kātun ti; abhabbagahanañ c' ettha bhavantare pi akaranadassanattham, bhavantare pi hi esa attano ariyasāvakabhāvam ajānanto pi dhammatāya eva etāni vā cha, pakati-

* Cf. Nidd. ad S.N. 790b.

⁷ B^a om. ti.

[†] Cf. S.N. 249^d, Pj. ad S.N. 901^a. ‡ A. I. 27¹³⁻³⁷.

[§] Cf. Mp., p. 273¹⁻¹³ (ad A. I. 27¹⁴).

¹ S^{kgnps} yeva. ² B^a tappahānā tampahānam dassento.

³ S^{ps} om. up-. ⁴ S^{kgn} om.

⁵ S^p yam assa; S^s om. yam.

⁶ Sic S^{kgn}; S^{ps} tāni cha esa (!).

Paramatthajotikā I.

Skgnps Ba

pāņātipātādīni vā pañca verāni aññasatthāruddesena saha cha thānāni na karoti, yāni sandhāya ekacce *cha châbhithānānī*¹ ti² paṭhanti; matamacchagāhādayo c' ettha ariyasāvakadārakā³ nidassanam. Evam Bhagavā satta bhave ādiyato pi ariyasāvakassa aññehi appahīnabhavādānehi puggalehi visiṭṭhaguṇavasena saṃgharatanassa guṇam vatvā idāni tam eva guṇam nissāya saccavacanam payuñjati: *idam pi saṃghe* ti; tass' attho pubbe vuttanayen' eva veditabbo. Imissā pi gāthāya āṇā koṭisatasahassacakkavālesu amanussehi paṭiggahītā ti.

11. S.N. 232.

Evam satta bhave ādiyato pi aññehi appahīnabhavāpuggalehi visitthagunena⁴ samghādhitthānam dānehi saccam vatvā idāni 'na kevalam dassanasampanno cha abhithānāni abhabbo kātum, kim pana appamattakam pi⁵ pāpakammam katvā tassa paticchādāya6 pi abhabbo' ti pamādavihārino pi dassanasampannassa katapațicchādanābhāvagunena vattum āraddho: kiñcâpi so kammam karoti pāpakan ti. Tass' attho: so dassanasampanno kiñcâpi satisammosena pamādavihāram āgamma, y a n tam Bhagavatā lokavajjam sañciccātikkamanam sandhāva vuttam "vam mayā sāvakānam sikkhāpadam paññattam, tam mama sāvakā jīvitahetu pi nâtikkamantī "* ti, tan thapetvā aññam kutikārasahaseyyādim t vā pannattivajjavītikkamasamkhātam⁷, buddhapatikuttham kāyena pāpa-kammam karoti, padasodhamma į uttarimchappañcavācā § dhammadesanāsamphappalāpapharusavacanādim (vā)

* A. IV. 201¹⁰.

+ Samghādisesa VI., Pācittiya V.

‡ Pāc. VI.

§ Pāc. VII. 2, 3.

⁵ S^{ps} om.

¹??; S^{kgn} chacā(b)hithānānī, B^a chac câbhithānāni, S^s sad(*perhaps* sacc-)abbhatthānāni, S^p abhabbatth^o.

² S^{ps} B^a ad. pi.

³ B^a °sāvakagā madārakā, S^{ps} °sāvikā gā madārikā.

⁴ B^a ^ogunavasena.

⁶ S^{ps} B^a paticchādanāya.

⁷ So S^{kgnps}; B^a kutikārasahaseyyadivaseyyapann°.

Skgnps Ba]

VI. Ratanasuttam

vācāya, uda cetasā vā katthaci¹ katthaci lobhadosuppādanajātarūpādisādiyanam cīvarādiparibhogesu apaccavekkhanādim vā² pāpakammam karoti, abhabbo so tassa paticchādāya na so tam 'idam akappiyam akaranīyan' ti jānitvā muhuttam pi pațicchādeti, tam khanam yeva pana satthari vā viññūsu vā sabrahmacārīsu āvikatvā yathādhammam karoti³ 'na puna karissāmī' ti evam samvaritabbam vā⁴ samvarati, kasmā: yasmā abhabbatā ditthapadassa vuttā, evarūpam pāpakammam katvā tassa paticchādāya ditthanibbānapadassa dassanasampannassa puggalassa abhabbatā vuttā ti attho, katham: "seyyathā pi bhikkhave daharo kumāro mando uttānaseyyako hatthena vā pādena vā angāram akkamitvā khippam eva patisamharati, evam eva kho bhikkhave dhammatā esā ditthisampannassa puggalassa, kiñcâpi tathārūpim āpattim āpajjati yathārūpāya āpattiyā vutthānam pañnāyati, atha kho nam khippam eva satthari vā viññūsu vā sabrahmacārīsu deseti vivarati uttānīkaroti, desetvā vivaritvā uttānīkatvā āvatim samvaram āpajjatī "* ti. Evam Bhagavā pamādavihārino pi dassanasampannassa katapaticchādanābhāvagunena samgharatanassa gunam vatvā idāni tam eva gunam nissāva saccavacanam payuñjati: idam pi samghe ti; tass' attho pubbe vuttanayen' eva veditabbo. Imissā pi gāthāya ānā koțisatasahassacakkavālesu amanussehi pațiggahītā ti.

Evam samghapariyāpannānam puggalānam tena tena 12. S.N. 238 guņappakārena samghādhitthānam saccam vatvā idāni, yv āyam Bhagavatā ratanattayaguņam dīpentena idha samkhepena aññatra ca vitthārena pariyattidham mo desito, tam pi nissāya puna buddhādhitthānam saccam vattum āraddho: vanappagumbe yathā phussitagge ti. Tattha āsannasannivesavavatthitānam⁵ rukkhānam samū-

* M. I. 32413-16.

- ¹ So S^k (!); S^{gnps} B^a om.
- ² So Sps; Skgn Ba °sādiyanacīvar°, om. vā.
- ³ S^{ps} patikaroti.

⁴ B^a om.

⁵ B^a vanasandasannivesena uthitānam.

191

ho vanam, mūlasārapheggutacasākhāpalāsehi pavuddho gumbo pagumbo, vane pagumbo vanappagumbo, sv āyam vanappagumbe ti vutto, evam pi hi vattum labbhati " atthi savitakkasavicāre atthi avitakkaavicāramatte" * "sukhe dukkhe jīve" † ti¹ādisu viya; yathā ti opammavacanam²; phussitāni aggāni assā ti phussitaggo, sabbasākhapasākhāsu³ sañjātapuppho ti attho, so pubbe vuttanayen' eva phussitagge ti vutto; gimhāna māse pathamasmim gimhe ti ye cattāro gimhānamāsā, tesam catunnam gimhānānam ekasmim māse, 'katamasmim māse' iti ce: pathamasmim gimhe, Citramāse ti attho, so hi Pathamagimho ti ca Bālavasanto ti ca vuccati. Tato param padatthato pākatam eva, ayam pan' ettha pindattho: vathā Pathamagimhanāmake Bālavasante nānāvidharukkhe gahanavane⁴ supupphitaggasākho tarunarukkhakacchapariyāyanāmo pagumbo ativiya sassirīko hoti, evam etam 5 khandhāyatanādīhi satipatthānasammappadhānādīhi sīlasamādhikkhandhādīhi vā nānappakārehi atthappabhedapupphehi ativiya sassirīkattā tathūpamam nibbānagāmim maggam dīpanato nibbānagāmim pariyattidhammavaram n' eva lābhahetu na sakkārādihetu kevalan tu ⁶ mahākarunāya abbhussāhitahadayo sattānam paramamhitāya adesayī ti,-paramamhitāyā ti ettha ca gāthābandhasukhattham anunāsiko, ayam pan' attho: paramahitāva nibbānāya adesayī ti. Evam Bhagavā imam supupphitaggavanappagumbasadisam pariyattidhammam vatvā idāni nissāya buddhādhitthānam saccavacanam eva tam payuñjati: idam pi buddhe ti; tass' attho pubbe vuttanayen' eva veditabbo, kevalam pana 'idam pi yathävuttap-

¹ S^s (S^p?) jīvite va ti.

² S^{ps} B^a upamāv°.

³ S^s B^a °sākhāpasākh°.

⁴ So S^k; S^{ps} B^a ^orukkhagahane vane, S^{gn} ^orukkhagahanavane.

⁵ $S^{ps} B^{a}$ evam eva(m). ⁶ $S^{p} \tan ; S^{kgn} B^{a} hi$.

^{*} Cf. Kathāvatthu, p. 413. † M. I. 517²³.

VI. Ratanasuttam

pakārapariyattidhammasamkhātam buddhe ratanam paņītan' ti evam yojetabbam. Imissā pi gāthāya āņā koțisatasahassacakkavālesu amanussehi pațiggahītā ti.

Evam Bhagavā parivattidhammena buddhādhitthānam 13. S.N. 234. saccam vatvā idāni lokuttaradhammena vattum āraddho: varo varaññū ti. Tattha varo ti panītādhimuttikehi icchito 'aho vata mayam pi evarūpā assāmā' ti, varagunavogato vā varo, uttamo settho ti attho; varaññū ti nibbānaññū, nibbānam hi sabbadhammānam uttamatthena varam, tañ c' esa bodhimule sayam pativijjhitvā aññāsi; varado ti, pañcavaggiyabhaddavaggiyajatilādīnam añnesan ca devamanussānam nibbedhabhāgiyavāsanābhāgiyavaradhammadāyī¹ ti attho; varāharo ti varamaggassa āhatattā varāharo ti vuccati, so hi Bhagavā Dīpamkarato pabhuti samatimsa pāramiyo pūrento pubbakehi sammāsambuddhehi anuyātam purānamaggavaram² āhari, tena varāharo ti vuccati; a pi ca sabbaññutañānapațilābhena varo, nibbānasacchikiriyāya varaññū, sattānam vimuttisukhadānena varado, uttamapatipadāharanena varāharo;--etehi lokuttaragunehi adhikassa kassaci abhāvato anuttaro. Aparo nayo: varo upasamādhitthānaparipūranena, varaññū paññādhitthānaparipūranena, varado cāgādhitthānaparipūraņena, varāharo saccādhitthānaparipūranena varam maggasaccam āharī ti; tathā varo puññassayena, varaññu paññassayena, varado buddhabhāvatthikānam tadupāyasampadānena, varāharo paccekabuddhabhāvatthikānam tadupāvāharanena, anuttaro tattha tattha asadisatāya attanā vā³ anācariyako hutvā paresam ācariyabhāvena dhammavaram adesayī ti sāvakabhāvatthikānam tadatthāya svākkhātatādigunayuttassa varadhammassa⁴ desanato, sesam vuttanayam evā ti. Evam Bhagavā navavidhena lokuttaradhammena attano gunam vatvā idāni tam

² S^{ps} B^a purānam m°.

³ So Skgnps Ba.

⁴ S^{ps} B^a dhammavarassa.

¹?; S^{kgnps} °vāsanā(*in* S^s °na°)bhāgiyamv°; S^s (S^p?) °varadhammam adāsī; B^a nibbedhabhāgiyam vā vāsanābhāgiyam vā dhammam adāsī.

eva guṇam¹ nissāya buddhādhiṭṭhānam saccavacanam payuñjati: idam pi buddhe ti; tass' attho pubbe vuttanayen' eva veditabbo, kevalam pana 'yam varam lokuttaradhammam esa aññāsi yañ ca adāsi yañ ca āhari yañ ca desesi, *idam pi buddhe ratanam panītan*' ti evam yojetabbam. Imissā pi gāthāya āņā koțisatasahassacakkavālesu amanussehi paṭiggahītā ti.

14. S.N. 235.

Evam Bhagavā pariyattidhammam ²lokuttaradhammañ ca nissāya dvīhi gäthāhi buddhādhitthānam saccam vatvā idāni, ye tam pariyattidhammam assosum sutānusārena ca patipajjitvā navappakāram pi3 lokuttaradhammam adhitesam anupādisesanibbānappattigamimsu, g u n a m nissāya ⁴ puna samghādhitthānam saccam vattum āraddho: khīnam purānan ti. Tattha khīnan ti samucchinnam, purānan ti purātanam; navan ti sampati vattamānam, natthisambhavan ti avijjamānapātubhāvam; virattacittā ti vigatarāgacittā, āyatike bhavasmin ti anāgatam addhānam punabbhave; te ti, yesam khīnam purānam navam natthisambhavam ye ca āyatike bhavasmim virattacittā, te khīnāsavabhikkhū⁵; khīnabījā ti ucchinnabījā, avirūlhicchandā ti virūlhicchandavirahitā, nibbantī ti vijjhāyanti, dhīrā ti dhitisampannā, yathâyam padīpo ti ayam padīpo viya. Kim vuttam hoti: y a n tam sattānam uppajjitvā niruddham pi purānam atītakālikam⁶ kammam tanhāsinehassa appahīnattā patisandhiāharanasamatthatāya akkhīnam yeva hoti, tam purānam kammam yesam arahattamaggena tanhāsinehassa sositattā agginā daddhabījam iva āyatim vipākadānāsamatthatāya7 khīnam, vañ ca nesam buddhapūjādivasena idāni pavattamānam kammam navan ti vuccati, tañ ca tanhāppahānen' eva chinnamūlapādapapuppham iva āyati(m) phaladānāsamatthatāya yesam natthisambhavam, ye ca tanhāppahānen' eva āyatike bhavasmim virattacittā, te khīnāsavabhikkhū⁵

- ¹ S^{kgn} om.
- ³ S^{ps} om.
- ⁵ S^p B^a khīnāsavā bh°.
- 7 Skgn Ba vipākāsam°.

- ² S^{ps} ins. ca nava-.
- ⁴ S^s om. 194¹³-195⁴.
- ⁶ S^p atītabhavikam.

"kammam khettam viññānam bījan"* ti ettha vuttassa patisandhiviññānassa¹ kammakkhavena² khīnattā khīnabījā, yo pi³ pubbe punabbhavasamkhātāva virūlhiyā⁴ chando ahosi, tassa pi samudayappahānen' eva pahīnattā pubbe viya cutikāle asambhavena avirūlhicchandā, dhitisampannattā dhīrā, carimaviññānanirodhena, yathâyam padīpo nibbuto, evam nibbanti, puna 'rūpino vā arūpino vā' ti evamādim paññattipatham accentī⁵ ti,-tasmim kira⁶ samaye nagaradevatānam pūjatthāya⁷ jalitesu padīpesu eko padīpo vijjhāyi, tam dassento āha : yathâyam Evam Bhagavā, ye tam purimāhi dvīhi padīpo ti. gāthāhi vuttam pariyattidhammam assosum sutānusāren' eva pațipajjitvā navappakāram pi⁸ lokuttaradhammam adhigamimsu, tesam anupādisesanibbānappattigunam vatvā idāni tam eva gunam⁹ nissāya samghādhitthänam saccavacanam payuñjanto desanam samapesi : idam pi samghe ti; tass' attho pubbe vuttanayen' eva veditabbo, kevalam pana 'idam pi yathāvuttena pakārena khīnāsavabhikkhūnam nibbānasamkhātam samghe ratanam paņītan' ti evam yojetabbam. Imissā pi gāthāya ānā kotisatasahassacakkavālesu amanussehi patiggahītā ti. Desanāpariyosāne rājakulassa sotthi ahosi sabbūpaddavā vūpasamimsu, caturāsītiyā pānasahassānam dhammābhisamayo ahosi.

Atha Sakko devānam indo 'Bhagavatā ratanattavagunam nissāya saccavacanam payuñjamānena nagarassa sotthi katā, mayā pi nagarassa sotthattham ratanattayagunam nissāya yam kiñci vattabban' ti cintetvā avasāne gāthāttayam abhāsi: yānîdha bhūtānī ti. Tattha, yasmā 15. S.N. 286. buddho, yathā lokahitatthāya ussukkam āpannehi āgan-

* A.I. 223²¹.

- ¹ S^p B^a ettha vuttapați^o.
- ³ B^a hi. S^p om.
- ⁵ S^p paccentī.
- 7 Ba pūjanatthāya.
- 9 Skgn om.

- ² S^{kp} B^a °-yen' eva.
- ⁴ S^p °khātavirūlhivā.
- ⁶ B^a kira after [°]devatānam.
- ⁸ S^p om.

tabbam, tathā $\bar{a}ga(ta)to$, yathā etehi gantabbam, tathā gatato, yathā etehi¹ ājānitabbam, tathā ājānanato, yathā² jānitabbam, tathā jānanato, yañ ca tath' eva hoti, tassa gadanato^{*} tathāgato ti vuccati, yasmā ca so devamanussehi pupphagandhādinā bahi nibbattena upakaraņena dhammānudhammapatipattādinā ca attani nibbattena ativiya pūjito, tasmā Sakko devānam indo sabbam devaparisam attanā saddhim sampiņdetvā āha: tathāgatam devamanussapūjitam Buddham namassāma, suvatthi hotū ti.

16, 17.S.N. 237, 238.

devamanussapujitam Buddham namassama, suvatthi hotu ti. Yasmā pana dhamme maggadhammo, yathā yuganaddhasamathavipassanābalena ³ gantabbam kilesapakkham samucchindantena, tathā ga(ta)to, nibbānadhammo, yathā gato pañīāya paṭividdho sabbadukkhavighātāya sampajjati, buddhādīhi tathā ga(ta)to⁴ tathāgato ti⁵ vuccati, yasmā ca samgho pi, yathā attahitāya ⁶ paṭipannehi gantabbam, tena tena maggena tathā gatato tathāgato ti⁷ vuccati, tasmā avasesagāthādvaye pi tathāgatam Dhammam namassāma suvatthi hotu, Samgham namassāma suvatthi hotū ti vuttam. Sesam vuttanayam evā ti.

Evam Sakko devānam indo imam gāthāttayam bhāsitvā Bhagavantam padakkhinam katvā devapuram eva gato saddhim devaparisāya. †Bhagavā pana tad eva Ratanasuttam dutiyadivase pi desesi, puna caturāsītiyā pānasahassānam dhammābhisamayo ahosi; evam yāva sattame⁸ divase desesi, divase divase tath' eva dhammābhisamayo ahosi.

Bhagavā addhamāsam eva Vesāliyam viharitvā rājūnam "gacchāmī" ti pativedesi. Tato rājāno digunena sakkā-

* Pj. ad S.N¹. p. 100; cf. ante 183¹⁹.

⁺ -201⁶ Dhp. A. III. 442¹⁴-449³; vide 160, note*.

¹ S^{ps} ca tehi. ² S^{ps} ad. ca.

³ S^{ps} yuganandhas[°] (M. III. 289, note 2, Patisambh[°] II. 92¹⁸, etc.), B^a yugandhanas[°].

- ⁴ B^a āgato; S^{ps} B^a ad. tasmā.
- ⁵ S^{ps} tv eva.
- ⁷ S^{ps} B^a tv eva.

⁶ B^a attano hitāya.

⁸ S^{kgn} satta.

Skgnps Ba]

VI. Ratanasuttam

rena puna tīhi divasehi Bhagavantam Gangātīram¹. nayimsu. Gangāya nibbattā nāgarājāno cintesum 'manussā Tathāgatassa sakkāram karonti, mayam kim na karissāmā ' ti suvanņarajatamanimayā nāvāyo māpetvā suvannarajatamanimaye eva pallamke paññāpetvā pañcavannapadumasanchannam udakam karitvā "amhākam anuggaham karothā" ti Bhagavantam² upagatā. Bhagavā adhivāsetvā ratananāvam ārūlho, pañca ca bhikkhusatāni sakam sakam.³ Nāgarājāno Bhagavantam saddhim bhikkhusamghena nāgabhavanam pavesesum. Tatra sudam Bhagavā sabbarattim nāgaparisāya dhammam desesi. Dutiyadivase dibbehi khādaniyabhojaniyehi mahādānam akamsu⁴; Bhagavā anumoditvā nāgabhavanā nikkhami. Bhummatthā devā 'manussā ca nāgā ca Tathāgatassa sakkāram karonti, mayam kim na karissāmā' ti cintetvā vanappagumbarukkhapabbatādisu⁵ chattātichattāni⁶ ukkhipimsu. Eten' eva upāyena, yāva Akanitthabrahmabhavanam⁷, tāva mahā sakkāraviseso nibbatti. Bimbisāro pi Licchavīhi āgamanakāle katasakkārato digunam akāsi, pubbe vuttanayen' eva pañcahi divasehi Bhagavantam Rājagaham ānesi.

Rājagaham anuppatte Bhagavati pacchābhattam maṇḍalamāle sannipatitānam bhikkhūnam ayam antarā kathā udapādi: "aho buddhassa Bhagavato ānubhāvo, yam uddissa Gaṅgāya orato ca pārato ca aṭṭhayojano bhūmibhāgo ninnañ ca thalañ ca samam katvā vālikāya okiritvā pupphehi sañchanno, yojanappamāṇam Gaṅgāya udakam nānāvaṇṇehi padumehi sañchannam, yāva Akaniṭṭhabhavanā⁸ chattātichattāni⁹ ussitānī" ti. Bhagavā tam pavattim ñatvā Gandhakuṭito nikkhamitvā tamkhaṇānurūpena pāṭihāriyena gantvā maṇḍalamāle paññattavarabud-

¹ B^a -e.

² S^{ps} ad. yācitum.

³ S^{ps} B^a ad. nāvam (S^{ps} pañcasatam instead of sakam sakam).
⁴ B^a adamsu.

⁵ $S^{g} B^{a} vanagum bar^{\circ} (S^{g} > vanappagum bar^{\circ}).$

⁶ Vide 200, note 12.

⁷ S^p om. °brahma°.

⁸ S^{ps} ^obhavanam, tāva (197¹⁷).

⁹ B^a chattātichattam.

dhāsane nisīdi, nisajja kho Bhagavā bhikkhū āmantesi: "kāya nu 'ttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā" ti. Bhikkhū sabbam ārocesum. Bhagavā etad avoca: "na bhikkhave ayam pūjāviseso mayham buddhānubhāvena nibbatto na nāgadevabrahmānubhāvena, api ca kho pubbe appamattakapariccāgānubhāvena nibbatto" ti. Bhikkhū āhamsu: "na mayam bhante tam¹ appamattakam pariccāgam² jānāma, sādhu no Bhagavā tathā kathetu³, yathā mayam⁴ jāneyyāmā " ti. Bhagavā āha : " bhūtapubbam bhikkhave Takkasilāyam Samkho nāma brāhmano ahosi; tassa putto Susīmo nāma mānavo solasavassuddesiko vayena ekadivasam pitaram upasamkamityā⁵ ekamantam atthāsi. Tam pitā āha: "kim tāta Susīmā" ti. So āha: "icchām' ahan tāta Bārānasim gantvā sippam uggahetun" ti. "Tena hi tāta Susīma, asuko nāma brāhmano mama sahāyako⁶—tassa santikam gantvā ugganhāhī " ti⁷ kahāpanasahassam adāsi. So tam gahetvā mātāpitaro abhivādetvā anupubbena Bārānasim gantvā upacārayuttena⁸ vidhinā ācariyam upasamkamitvā abhivādetvā attānam nivedesi. Ācariyo 'mama sahāyassa⁹ putto' ti māņavam sampațicchitvā sabbam pāhuneyyam¹⁰ akāsi. So addhānakilamatham pativinodetvā tam kahāpanasahassam ācariyassa pādamūle thapetvā sippam uggahetum okāsam yāci; ācariyo okāsam katvā uggahāpesi. So lahuñ ca ganhanto¹¹ bahuñ ca ganhanto gahitagahitañ ca suvannabhājane pakkhittam iva sīhatelam¹² avinassamānam dhārento dvādasavassikam sippam katipavamāsen' eva pariyosāpesi. So sajjhāyam karonto ādimajjham yeva¹³ passati no pariyosānam; atha ācariyam upasamkamitvā āha: "imassa

- 1 Skgn om.
- ³ B^a karotu.
- ⁵ S^{ps} B^a ad. abhivādetvā.
- 7 Ba ad. vatvā tassa.
- ⁹ S^{ps} sahāyakassa.
- ¹⁰ S^{ps} pāhuneyyavattam. ¹¹ S^p ugganhanto.
- ¹² S^{ps} B^a pakkhittatelam iva (B^a °am viya).
- 13 Skgn hi.

- ² S^{ps} °mattakaparicc°.
- ⁴ S^{kgn} ad. tam.
- ⁶ S^{ps} B^a sahāyo.
- ⁸ B^a pitarā vuttena.

sippassa ādimajjham eva passāmi pariyosānam na passāmī" ti. Ācariyo āha "aham pi tāta evam evā" ti. "Atha ko carahi imassa sippassa pariyosānam jānātī" ti. "Isipatane tāta isayo atthi, te jāneyyun" ti. "Upasamkamitvā pucchāmi ācariyā" ti. "Puccha tāta vathāsukhan" ti. So Isipatanam gantvā paccekabuddhe upasamkamitvā pucchi: "ādimajjhapariyosānam jānāthā" ti. "Āmâvuso jānāmā" ti. "Tam¹ mam pi² sikkhāpethā "ti. "Tena h'āvuso³ pabbajāhi, na sakkā apabbajitena sikkhitun" ti. "Sādhu bhante pabbājetha mam, yam vā⁴ tam vā katvā pariyosānam jānāpethā" ti. Te pabbājetvā kammatthāne nivojetum asamatthā 'evan te nivāsetabbam, evam pārupitabban' ti ādinā nayena abhisamācarikam sikkhāpesum. So tattha sikkhanto upanissayasampannattā aciren' eva paccekabodhim abhisambujjhi, sakalaBārānasiyam⁵ Susīmapaccekabuddho ti pākato ahosi labhaggayasaggappatto sampannaparivāro. So appāvukasamvattanikassa kammassa katattā naciren' eva⁶ parinibbāyi. Tassa paccekabuddhā ca mahājanakāyo ca sarīrakiccam katvā dhātuyo gahetvā nagaradvāre thūpam patitthāpesum. Atha kho Samkho brāhmano 'putto me ciran gato' na c'assa pavattim jānāmī' ti puttam datthukāmo Takkasilāya nikkhamitvā anupubbena Bārānasim patvā mahājanakāyam sannipatitam disvā 'addhā bahusu eko pi me puttassa pavattim jānissatī' ti cintento upasamkamitvā pucchi: "Susīmo nāma mānavo idhâgato⁸ atthi, api nu tassa pavattim jānāthā" ti. Te "āma brāhmana jānāma, asmim⁹ nagare brāhmanassa santike tinnam vedānam pāragū hutvā paccekabuddhānam santike pabbajitvā 10

- ¹ S^{ps} om.
- ² S^{kgnps} mama pi; B^a dhammi instead of tam mam pi.
- ³ S^{ps} om. h'.
- ⁴ S^{kgn} om. (B^a yam vā icchatha, tam katvā pariy^o).
- ⁵ S^{kgnps} -iyā. ⁶ B^a nacirassen' eva (cf. 90, note 1).
- ⁷ B^a ciragato, S^{ps} cirato nâgato.
- ⁸ S^{ps} B^a idha āgato. ⁹ S^{ps} imasmim.
- ¹⁰ S^{ps} B^a ad. paccekabuddho hutvā.

anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi; ayam assa thupo patitthapito" ti ahamsu.¹ So bhumim hatthena hanitvā² roditvā ca paridevitvā ca tam cetiyanganam gantvā tinā(ni) nīharitvā³ uttarasātakena vālikam ānetvā paccekabuddhacetiyangane ākiritvā⁴ kamandaluto⁵ udakena paripphositvā vanapupphehi pūjam katvā ⁶sātakena paţākam āropetvā thūpassa upari attano chattakam bandhitvā pakkāmī " ti.

Evam atītam dassetvā tam⁷ jātakam paccuppannena anusandhento⁸ bhikkhūnam dhammakatham kathesi: "siyā kho pana vo bhikkhave 'añño nūna tena samayena Samkho brāhmano ahosī' ti; na kho pan' etam evam datthabbam, aham tena samayena Samkho brāhmano ahosim, mayā Susīmassa paccekabuddhassa cetiyangane tināni uddhatāni, tassa me kammassa nissandena atthayojanamaggam vigatakhānukantakam katvā samam suddham akamsu; mayā tattha vālikā okinnā, tassa me nissandena atthayojane magge välikam okirimsu; mayā tattha vanakusumehi pūjā katā, tassa me nissandena navayojane magge thale ca udake ca nānāpupphehi pupphasantharam⁹ akamsu; mayā tattha kamandalūdakena¹⁰ bhūmi paripphositā, tassa me nissandena Vesāliyam pokkharavassam vassi; mayā tassa cetive patākā āropitā chattañ ca baddham, tassa me nissandena yāva Akanitthabhavanā patākā āropitā¹¹ chattātichattāni¹² ca¹³ ussitāni. Iti kho bhikkhave ayam mayham püjäviseso n' eva buddhānubhāvena nib-

¹ Skgn Ba om.

² Sic S^k; S^{gn} khanitvā, S^{ps} Dhp. A. paharitvā, B^a haritvā.

³ Sps Ba tināni uddharitvā (cf. 20015).

⁴ S^{ps} okiritvā.

⁵ S^p samantato.

⁶ S^{ps} ins. uttara-.

7 Ba atīta-, Sps om.

⁸ B^a anughattento.

⁹ B^a pupphasakkāram.

¹⁰ B^a kamandalodakena.

11 So Sps; Skgn Ba ca.

¹² Sic B^a(S^{ps}) :: chattādhichattāni (=S^p at 197²⁹, Dhp. A. III. 43913, 44310, 44819); Skgn chattāni chattāni, cf. Dhp. A. III. 443, note 17 ; chattachatta(ni) Sk 19716, 29 and Sp here. 13 Skgn pi.

Skgnps Ba; Sps]

batto na nägadevabrahmānubhāvena, api ca kho appamattakapariccāgānubhāvena nibbatto" ti dhammakathāpariyosāne imam gātham abhāsi :

"mattāsukhapariccāgā passe ce vipulam sukham,

caje mattāsukham dhīro sampassam¹ vipulam sukhan "* ti.

PARAMATTHAJOTIKĀYA KHUDDAKATTHAKATHĀYA RATANASUTTAVANNANĀ NIŢTHITĀ.

VII.

† Tiro-kuddesu titthantī ti ādinā (nikkhittassa) Tirokuddasuttassa atthavannanākkamo anuppatto. Tassa idha nikkhepappayojanam vatvā atthavannanam karissāma. Tattha, idam hi Tirokuddam iminā anukkamena Bhagavatā avuttam pi 'yâyam ito pubbe nānappakārena kusalakammapatipatti dassitā, tattha pamādam āpajjamāno nirayatiracchānayonīhi visitthatare pi thāne uppajjamāno yasmā evarūpesu petesu uppajjati, tasmā na ettha pamādo karanīvo' ti dassanattham 'yehi [ca]² bhūtehi upaddutāya Vesāliyā upaddava(v)ūpasamanattham Ratanasuttam vuttam, tesu ekaccāni evarūpānī' ti dassanattham vā² vuttan ti imassa idha nikkhepappayojanam veditabbam. Yasmā pan'assa atthavannanā,

yena yattha yadā yasmā Tirokuddam pakāsitam,

pakāsetvāna tam sabbam kayiramānā³ yathākkamam

sukatā hoti, tasmâham karissāmi tath' eva tam.4

Kena pan' etam pakāsitam kattha kadā kasmā cā ti, vuccate: Bhagavatā pakāsitam, tam kho pana Rājagahe

t -202³. Only Pj. I. * Dhp. 290.

¹ S^{kgnps} samphassam. ² Sic S^{ps}. ³ S^p kariyam^o.

⁴ Or nam?; S^{ps} tath' ev' etam.

dutiyadivase rañño Māgadhassa anumodanattham. Imass' atthassa vibhāvanattham ayam ettha vitthārakathā kathetabbā:

*Ito dvānavuti kappe Kāsi nāma nagaram ahosi. Tattha Jayaseno nāma rājā, tassa Sirimā nāma devī, tassā kucchiyam Phusso nāma bodhisatto nibbattitvā anupubbena sammāsambodhim abhisambujjhi. Javaseno¹ rājā 'mama putto abhinikkhamitvā buddho jāto, mayham eva buddho mayham dhammo mayham samgho' ti mamattam uppādetvā sabbakālam sayam eva upatthahati na aññesam okāsam deti. Bhagavato kanitthabhātaro vemātikā² tayo bhātaro cintesum : 'buddhā nāma sabbalokahitāva uppajjanti na c' ekass' ev' atthāya, amhākañ ca pitā aññesam okāsam na deti; katham nu mayam labheyyāma bhagayantam upatthātun' ti. Tesam etad ahosi: 'handa mayam³ kiñci upāyam karomā' ti; te paccantam kupitam viya kārāpesum. Tato rājā "paccanto kupito" ti sutvā tayo pi putte paccantavūpasamanattham pesesi. Te vūpasametvā āgatā; rājā tuttho varam adāsi: "yam icchatha, tam ganhathā" ti. Te "mayam bhagavantam upatthātum icchāmā" ti āhamsu. (Rājā) "etam thapetvā aññam ganhathā" ti āha. Te "mayam aññena anatthikā" ti āhamsu. "Tena hi paricchedam katvā ganhathā" ti. Te satta vassāni yācimsu; rājā na (a)dāsi. Evam cha pañca cattāri tīni dve ekam, satta māsāni⁴ cha pañca cattārī ti yāva temāsam yācimsu; rājā "ganhathā" ti adāsi. Te varam labhitvā paramatutthā bhagavantam upasamkamitvā vanditvā āhamsu: "icchāma mayam bhante bhagavantam temāsam upatthātum; adhivāsetu no bhante bhagavā imam temāsam vassāvāsan"⁵ ti; adhivāsesi bhagavā tunhībhāvena. Tato te attano janapade niyutta-

* -215. Cf. P.V.A. 19²² sqq.

¹ S^{ps} ad. nāma.

² S^{ps} dvem^o.

³ S^s ad. yam.

⁴ Sic S^{ps}; P.V.A. sattamāsam.

⁵ P.V.A. vassavāsam.

S^p P.V.A.]

kapurisassa lekham pesesum: "imam temāsam amhehi bhagavā upatthā[pe]tabbo; vihāram ādim katvā sabbam bhagavato upatthāna[m]sambhāram1 karohī " ti. So tam2 sabbam sampādetvā patinivedesi. Te kāsāvavatthanivatthā hutvā addhateyyehi³ purisasahassehi veyyāvaccakarehi bhagavantam sakkaccam upatthahamānā janapadam netvā vihāram niyyādetvā vasāpesum. Tesam bhandāgāriko eko gahapatiputto sapajāpatiko saddho ahosi pasanno. So buddhapamukhassa samghassa⁴ dānavatthum⁵ sakkaccam⁴ adāsi; janapade nivuttakapuriso tam gahetvā jānapadehi ekādasamattehi purisasahassehi saddhim sakkaccam eva dānam pavattāpesi. Tattha keci jan[apad]ā patihatacittā ahesum. Te dānassa antarāyam katyā deyyadhammam⁶ attanā khādimsu bhattasālañ ca agginā dahimsu.7 Pavārite8 rājaputtā bhagavato mahantam sakkāram katvā bhagavantam purakkhatvā pituno sakāsam eva agamamsu. Tattha gantvā eva[m]⁹ bhagavā parinibbāyi, rājā ca rājaputta ca janapade nivuttakapuriso ca bhandagariko ca anupubbena kālam katvā saddhim parisāya sagge uppajjimsu, patihatacittā janā niravesu nibbattimsu. Evam tesam dvinnam ganānam saggato saggam hirayato nirayam uppajjantānam¹⁰ dvānavuti kappā vītivattā. Atha imasmim bhaddakappe Kassapassa buddhassa¹¹ kāle te patihatacittā janā petesu uppannā. Manussā attano ñātakānam petānam atthāya dānam datvā uddis[s]anti: 'amhākam ñātīnam hotū' ti; te sampattim labhanti. Atha ime pi petā nam¹² disvā bhagavantam Kassapam upasamkamitvā pucchimsu: "kin nu kho bhante mayam pi evarupam sampattim labheyyāmā" ti. Bhagavā āha: "idāni na

¹ S^{ps} sabbam . . . °sambhāre (= P.V.A. cod. B.).

- ² P.V.A. om.
- ³ S^{ps} here addhatelasehi, but cf. 204⁸.
- $^{4} = P.V.A. cod. B.$
- ⁶ S^s °dhamme.
- ⁸ Cf. P.V.A. cod. B.
- ¹⁰ Or upapajj°.
- 12 Ss tam.

- ⁵ S^{ps} dānavattam.
- 7 So Sps.
- ⁹ P.V.A. om. eva[m].
- ¹¹ P.V.A. bhagavato.

Paramatthajotikā I.

labhatha, api ca anāgate Gotamo nāma buddho bhavissati, tassa bhagavato kāle Bimbisāro nāma rājā bhavissati, so tumhākam ito dvānavuti kappe ñāti ahosi; so buddhassa dānam datvā tumhākam uddisissati, tadā labhissathā" ti. Evam vutte kira tesam petānam tam vacanam "sve labhissathā" ti vuttam viya ahosi.

Atha ekasmim buddhantare vītivatte amhākam Bhagavā loke uppajji, te pi tayo rājaputtā tehi addhateyyehi purisasahassehi saddhim devalokā cavitvā Magadharatthe brāhmanakule¹ uppajjitvā anupubbena isipabbajjam pabbajitvā Gayāsīse tayo jațilā ahesum, janapade nivuttakapuriso rājā Bimbisāro ahosi², bhandāgāriko gahapati Visākho mahāsetthī ahosi, tassa pajāpatī Dhammadinnā nāma setthidhītā ahosi,—evam sabbā pi avasesaparisā rañño eva parivārā³ hutvā nibbatti. Amhākam Bhagavā loke uppajjitvā sattasattāham atikkamitvā anupubbena Bārānasim agamma dhammacakkam pavattetva pañcavaggiye ādim katvā yā va addhateyyasahassaparivāre⁴ tayo jatile vinetvā Rājagaham agamāsi. Tattha ca tadahūpasamkantam yeva rājānam Bimbisāram sotāpattiphale patitthāpesi ekādasanahutehi Māgadhikehi brāhmanagahapatikehi saddhim. Atha raññā⁵ svātanāya bhattena nimantito adhivāsetvā dutivadivase Sakkena devānam indena purato gacchantena

"danto dantehi saha purānajatilehi vippamutto vippamuttehi

singīnikkhasuvanno Rājagaham pāvisi Bhagavā "* ti evamādīhi gāthāhi abhitthaviyamāno Rājagaham pavisitvā rañño nivesane mahādānam sampaticchi. Te petā 'idāni

* Vin. I. 38¹⁵.

¹ So Sps.

² S^{ps} rājā ahosi Bimbisāro.

³ S^p -o (P.V.A. -ā and nibbattimsu).

 4 = P.V.A. cod. B. ; P.V.A. codd. SS. om. addhateyya-, vide Vin. I. $24^{13}.$

5 Sps -0.

Sps P.V.A.]

rājā amhākam dānam uddis(iss)ati, idāni uddi(si)ssatī ' ti āsāya¹ parivāretvā atthamsu. Rājā dānam datvā 'kattha nu kho Bhagavā vihareyyā' ti Bhagavato vihāratthānam eva cintesi na tam dānam kassaci uddisi. Petā chinnāsā hutvā rattim² rañno nivesane ativiya bhimsanakam vissaram akamsu. Rājā bhavasamvegasantāsam³ āpajjitvā [tato] pabhātāya rattiyā Bhagavato ārocesi: "evarūpam saddam assosi(m), kin nu kho me bhante bhavissatī" ti. Bhagavā āha: "mā bhāyi mahārāja, na kiñci pāpam bhavissati; api ca kho te purānañātī petesu uppannā santi, te ekam buddhantaram tam eva paccāsimsamānā vicaranti: 'buddhassa dānam datvā amhākam uddi(si)ssatī' ti,-tam tvam hiyyo na uddisi, te chinnāsā tathārūpam vissaram akamsū" ti. So āha: "idāni pana bhante dinne labheyyun" ti. "Āma mahārājā" ti. "Tena hi me⁴ bhante adhivāsetu Bhagavā ajjatanāya; dānam tesam uddisissāmī" ti. Bhagavā adhivāsesi. Rājā nivesanam gantvā mahādānam ⁵ patiyād(āp)etvā Bhagavato kālam ārocāpesi.⁶ Bhagavā rājantepuram gantvā paññatte āsane nisīdi saddhim bhikkhusamghena. Te pi petā 'api nām' ajja labheyyāmā' ti gantvā tiro-kuddādisu atthamsu. Bhagavā tathā akāsi, vathā te sabbe va rañño pākatā Rājā dakkhinodakam dento idam tesam⁷ ahesum. nātīnam hotū ' ti uddisi; tam khanan neva tesam petānam padumasañchannā pokkharaniyo nibbattimsu, te tattha nahātvā ca pivitvā ca patipassaddhadarathakilamathapipāsā suvannavannā ahesum. Rājā yāgukhajjakabhojanāni datvā uddisi; tam khanañ neva tesam dibbayāgukhajjakabhojanāni nibbattimsu, te tāni paribhunjitvā pīnitindriyā ahesum. Atha vatthasenāsanāni datvā uddisi;

 1 = P.V.A. cod. B.

² So Sps; P.V.A. rattiyam.

³ Cf. A. II. 33⁷, S. III. 85³; P.V.A. bhayasantāsasamvegam, cf. Mp. ad A. l.c.

⁶ S^p ārocesi.

⁴ P.V.A. me after adhivasetu.

⁵ S^{ps} ins. sam.

7 P.V.A. m e.

Paramatthajotikā I.

[S^{ps} P.V.A.

tesam dibbavatthadibbayānadibbapāsādapaccattharanaseyyādialamkāravidhayo¹ nibbattimsu. Sā pi tesam sampatti yathā sabbā va pākaṭā hoti, tathā Bhagavā adhiṭṭhāsi; rājā ativiya attamano ahosi. Tato Bhagavā bhuttāvī pavārito rañño Māgadhassa anumodanattham tirokuddesu tiṭṭhantī ti imā gāthā abhāsi. Ettāvatā ca "yena yattha yadā yasmā Tirokuddam pakāsitam, pakāsetvāna tam sabban" ti ayam mātikā samkhepato vitthārato (ca) vibhattā hoti.

Idāni imassa Tirokuddassa yathākkamam atthavannanam karissāma, seyyathîdam:

Pathamagāthāya tirokuddā ti kuddānam parabhāgā vuccanti, titthantī ti nisajjādipatikkhepato thānakappanavacanam etam, tena, yathā pākāraparabhāgam pabbataparabhāgañ ca gacchantam "tiro-pākāram tiro-pabbatam asajjamāno sa gacchatī"* ti vadanti, evam idhâpi kuddassa parabhāgesu titthante² "tiro-kuddesu titthantī" ti āha; sandhisimghātakesu cā ti ettha sandhiyo ti catukoņaracchāyo vuccanti gharasandhibhittisandhiālokasandhiyo câpi, simghātakā ti³ tikonaracchā vuccanti, tad ekajiham katvā purimena saddhim samghatento sandhisimghātakesu cā ti āha; dvārabāhāsu titthantī ti nagaradvāragharadvārānam bāhā nissāya titthanti; āgantvāna sakam gharan ti ettha sakam gharam nāma pubbañātigharam pi attanā sāmikabhāvena ajjhāvutthapubbam gharam pi, tadubhayam pi yasmā te sakagharasaññāya āgacchanti, tasmā āgantvāna sakam gharan ti āha.

Evam Bhagavā pubbe anajjhāvutthapubbam pi pubbañātighara(ttā Bimbisāra)nivesanam⁴ sakagharasaññāya āgantvā tirokuddasandhisimghāṭakadvārabāhāsu thite issāmacchariyaphalam anubhavante app ekacce dīgha-

¹ So Sps.

² S^s -to; S^p -ti?

³ S^{ps} simghātakānī.

⁴ (---) from P.V.A.; S^{ps} have pubbañātigharam pi (< 206^{24}) nivesanam.

1.

^{*} D. I. 78³.

S^{ps}; S^{ps} P.V.A.] VII. Tirokuddasuttam

massukesavikāravaraghaņe¹ sithilabandhanavilambamānakisapharusakāļakangapaccange tattha tattha vanadāyadaļdhatālarukkhasadise, app ekacce jighacchāpipāsāraņimanthanena² udarato utthāya mukhato viniccharantāya aggijālāya paridayhamānasarīre, app ekacce sūcichiddānumattakanthabilatāya³ pabbatākārakucchitāya ca laddhā pi pānabhojanam yāvadattham bhuñjitum asamatthatāya ca khuppipāsārate⁴ annām rasam avindamāne, app ekacce annāmannāssa annesam vā sattānam pabhinnagandapiļakamukhapaggharitam rudhirapubbalasikādi(m) laddhā amatam⁵ iva sāyamāne ativiya duddasikavirūpabhayānakasarīre bahū pete rañňo nidassento

"tiro-kuddesu titthanti sandhisimghātakesu ca

dvārabāhāsu titthanti āgantvāna sakam gharan" ti vatvā puna tehi katassa (kammassa) dāruņabhāvam dassento pahūte annapānamhī ti dutiyam gātham āha. Tattha *pahute* ti anappake bahumhi, yāvadatthake ti 2. vuttam hoti, ba-kārassa pa-kāro⁶ labbhati" pahu⁷ santo na bharatī" * ti ādisu viya, keci pana ⁸ pahūte iti ca pahutam⁹ iti ca pathanti, pamādapāthā ete; anne ca pānamhi ca annapānamhi, khajje ca bhojje ca khajjabhojje, tena ¹⁰ asitapītakhāyitasāyitavasena catubbidham āhāram dasseti; upatthite ti upagamma thite, sajjite patiyatte samohite ti vuttam hoti; na tesam koci sarati sattānan ti tesam pittivisaye¹¹ uppannānam¹¹ sattānam koci mātā vā pitā vā putto vā na sarati, kimkāranā: kāmmapaccayā attanā katassa adāna-dānapatisedhanādibhedassa kadariyakam-

* S.N. 98°.

¹ Sic S^s; S^p °kesasandhikāravarasane (206³¹-207¹² not in P.V.A.).

² ?; S^s °pipāsāranīnimadhammena, S^p °pipāsāya abhinimmite.

³ S^{ps} °chiddānumatta°. ⁴ So S^s; S^p?

⁵ S^s laddhaamatam. ⁶ S^{ps} pa-kārassa ba-kāro.

⁷ S^p bahu. ⁸ S^s om. ⁹ S^p bahutam.

¹⁰ S^{ps} ca, tena, cf. P.V.A. etena. ¹¹ So S^{ps}.

massa paccayā, tam hi tesam kammam nātīnam saritum na deti.

Evam Bhagavā anappake pi annapānādimhi paccupatthite 'api nāma amhe uddissa kiñci dajjantī '¹ ti ñātī paccāsimsantānam vicaratam ² tesam petānam tehi katassa atikatukavipākakarassa ³ kammassa paccayena kassaci ñātino anussaraņamattābhāvam dassento

" pahūte⁴ annapānamhi khajjabhojje upatthite

na tesam koci sarati sattānam kammapaccayā" ti vatvā puna raññā pittivisayūpapanne⁵ ñātake uddissa dinnadānam pasamsanto evam dadanti ñātīnan ti tatiya-

3. gātham āha. Tattha evan ti upamāvacanam, tassa dvidhā sambandho: 'tesam sattānam kammapaccayā asarante pi kismiñci dadanti ñātīnam ye evam anukampakā hontī' ti ca 'yathā tayā mahārāja dinnam, evam sucim panītam kālena kappiyam pānabhojanam dadanti ñātīnam ye honti anukampakā 'ti ca; dadantī ti ⁶ denti uddis[s]anti niyyā-denti; ñātīnan ti mātito ca pitito ca sambaddhānam; ye ti ye keci puttā vā dhītaro vā bhātaro vā; hontī ti bhavanti; anukampakā ti atthakāmā hitesino; sucin ti vimalam dassaneyyam manoramam dhammikam dhamma-laddham, paņītan ti uttamam settham, kālenā ti ñātipetānam tiro-kuddādisu āgantvā thitakālena, kappiyan ti anucchaviyam patirūpam ariyānam paribhogāraham; pānabhojanan ti pānañ ca bhojanañ ca, idha pānabhojanamukhena sabbo pi deyyadhammo adhippeto.

Evam Bhagavā raññā Māgadhena petabhūtānam ñātīnam anukampāya dinnam pānabhojanam pasamsanto

" evam dadanti ñātīnam ye honti anukampakā

sucim panītam kālena kappiyam pānabhojanan" ti vatvā puna, yena pakārena dinnam tesam hoti, tam dassento idam vo⁷ nātīnam hotū ti catutthagāthāya pubbaddham āha. Tam tatiyagāthāya pubbaddhena sambandhitabbam : evam dadanti nātīnam ye honti anukam-

4^{ab}.

² S^p vicarantānam.

³ S^s °vipākatarassa, 4 S^{ps} bahūte.•

⁵ Or °visayuppanne. ⁶ S^{ps} dadanti ca. ⁷ S^p te.

¹ Sic ! Sps.

Sps P.V.A.]

pakā 'idam vo ñātīnam hotu, sukhitā hontu ñātayo 'ti, tena 'idam vo ñātīnam hotū 'ti evam dadanti no aññathā ti ettha ākāratthena evam-saddena dātabbākāranidassanam katam hoti. Tattha *idan* ti deyyadhammanidassanam; vo ti "kacci pana vo Anuruddhā samaggā sammodamānā "* ti ca "ye hi vo ariyā "* ti ca evamādisu viya kevalam nipātamattam na sāmivacanam; *ñātīnam hotū* ti pittivisaye uppannānam ñātakānam hotu; sukhitā hontu *ñātayo* ti te pettivisayūpapannā¹ ñātayo idam paccanubhavantā sukhitā hontū ti.

Evam Bhagavā, yena pakārena pettivisayūpapannānam¹ nātīnam dātabbam, "idam vo nātīnam hotu, sukhitā hontu ñātayo" ti vatvā puna, yasmā "idam vo ñātīnam hotū" ti vutte pi na aññena katam kammam aññassa phalam hoti, kevalan tu tathā uddissamānam² tam vatthum natīnam kusalakammassa paccayo hoti, tasmā, yathā tesam tasmim yeva vatthusmim tamkhane³ phalanibbattakam kusalakammam hoti, tam dassento "te ca tatthā" ti catutthagāthāva pacchimaddham "bahute annapānamhī" ti pañcamagāthāya pubba(ddha)ñ ca āha. Tesam attho: 4^{cd}, 5^{ab}. te ñātipetā, yattha tam dānam diyyati, tattha samantato āgantvā samāgantvā-samodhāya vā, ekajjham hutvā ti vuttam hoti-samā āgatā samāgatā, 'ime no ñātakā amhākam atthāya dānam uddis s]antī' ti etadattham samā āgatā hutvā ti vuttam hoti ; pahute annapānamhī ti tasmim attano uddissamāne pahute annapānamhi; sakkaccam anumodare ti abhisaddahantā kammaphalam avijahantā cittikāram avikkhittacittā hutvā 'idam no dānam hitāya sukhāya hotū' ti modanti anumodanti pītisomanassajātā hontī ti.

* M. I. 206¹² and 17¹⁷; vide Ps. ad. M. I. 1⁵.

¹ S^s pitti^o.

² Cf. 209²⁶; P.V.A. uddissa dīyamānam.

³ So S^{ps} here and 210^{1,15}, 222⁶ (cf. 210, note 2.); P.V.A. tasmim yeva khane.

14

Evam Bhagavā, yathā pittivisayūpapannānam tamkhane phalanibbattakam kusalakammam hoti, tam dassento

" te ca tattha samāgantvā nātipetā samāgatā

pahute annapānamhi sakkaccam anumodare" ti vatvā puna ñātake nissāva nibbattakusalakammaphalam¹ paccanubhontānam tesam nātī[nam] ārabbha thomanākāram dassento ciram jīvantū ti pañcamagāthāya pacchimaddham amhākañ ca katā pūjā ti chatthamagāthāya pubbaddhañ ca āha. Tesam attho: ciram jīvantū ti dīghāyukā hontu; no nātī ti amhākam nātakā; yesam hetū ti ye nissāya yesam kāranā; labhāmase ti labhāma, attanā tam khanam² patiladdhasampattim apadisantā bhananti, petānam hi attano anumodanena dāyakānam uddesena dakkhineyyasampadāya cā ti tīhi angehi dakkhinā samijjhati tamkhane phalanibbattikā hoti, tattha dāyakā visesahetu³, tenâhamsu: yesam hetu labhāmase ti; amhākañ⁴ ca katā pūjā ti " idam vo nātīnam hotū " ti evam idam⁵ dānam uddisantehi amhākañ ca pūjā katā; dāyakā ca anipphalā ti, yamhi santāne pariccāgamayam kammam katam, tassa tatth' eva phaladānato dayakā ca anipphalā ti. Etthâha: 'kim pana (petti)visayūpapannā eva ñātayo labhanti udāhu aññe pi labhanti ' ti. Bhagavatā ev' etam (vyākatam?) Jānussoninā brāhmanena putthena, kim ettha amhehi vattabbam atthi. Vuttam h' etam: "mayam assu⁶ bho Gotama brāhmanā nāma dānāni dema saddhāni karoma: 'idam dānam petānam ñātisālohitānam upakappatu, idam dānam petā ñātisālohitā paribhuñjantū' ti; kacci tam bho Gotama dānam petāņam ñātīnam sālohitānam⁷ upakappati, kacci te petā ñātisālohitā tam dānam paribhuñjantī ti,-thāne kho brāhmaņa upakappati no atthane ti,-katamam pana⁷ tam bho Gotama thānam katamam atthānan ti,--idha brāhmana ekacco pānātipātī hoti . . . pe . . . micchāditthiko hoti,

¹ S^p nibbattikusalakammam phalam.

- ² S^p tamkhane.
- ⁴ S^{ps} tumhākañ.

⁶ S^p mayam su.

- ³ S^{ps} visesato tu.
- ⁵ S^{ps} imam.
- 7 So Sps.

5^{cd}, 6^{ab}.

so kāvassa bhedā param maranā niravam upapajjati, yo nerayikānam sattānam āhāro, tena so tattha yāpeti tena so tattha titthati : idam brāhmaņa atthānam, yattha tthitassa tam dānam na upakappati; idha brāhmana ekacco pānātipātī hoti . . . pe . . . micchāditthiko hoti, so kāyassa bhedā param maranā tiracchānayonim upapajjati, yo tiracchānayonikānam¹ sattānam āhāro, tena so tattha vāpeti tena so tattha titthati: idam pi kho brāhmana atthānam, yattha tthitassa tam dānam na upakappati; idha brāhmana ekacco pānātipātā pativirato hoti . . . pe . . . sammāditthiko hoti, so kāvassa bhedā param maranā manussānam sahavyatam upapajjati . . . pe . . . devānam sahavvatam upapajjati, vo devānam āhāro, tena so tattha yāpeti tena so tattha titthati: idam pi kho brāhmana atthānam, yattha tthitassa tam dānam na upakappati; idha pana brāhmana ekacco pānātipātī hoti . . . pe . . . micchāditthiko hoti, so kāvassa bhedā param maranā pittivisayam upapajjati, yo pittivisayikānam sattānam āhāro, tena so tattha yāpeti tena so tattha tiţthati, yam vā pan' assa ito anup(p)avecchanti mittā vā (a)maccā vā ñātisālohitā vā, tena so tattha yāpeti tena so tattha titthati: idam kho pana² brāhmana thānam, yattha tthitassa tam dānam upakappatī ti,-sace pana bho Gotama so peto ñātisālohito tam thānam anupapanno hoti, ko tam dānam paribhunjatī ti,-(anne pi 'ssa brāhmana petā ñātisālohitā tam thānam upapannā honti, te tam dānam paribhuñjantī ti),—sace pana bho Gotama so c' eva peto tam thanam anupapanno hoti aññe pi 'ssa peta ñātisālohitā tam thānam anupapannā honti, ko tam dānam paribhuñjatī ti,-atthānam kho (etam)3 brāhmaņa anavakāso, yan tam thānam vivittam assa iminā dīghena addhunā yadidam petehi ñātisālohitehi: api ca brāhmana dāvako pi anipphalo hotī "* ti.

* A. V. 269⁵-271².

¹ S^{ps} °yoniyānam.

² Omitted at 213⁴.

³ Sps P.V.A. cod. B. om. etam; P.V.A. (codd. SS.) has tam.

Evam Bhagavā rañño Māgadhassa pittivisayūpapannapubbañātīnam sampattim nissāya thomento¹ "ete vo mahārāja ñātī imāya dānasampadāya attamanā evam² thomentī" ti dassento

"ciram jīvantu no ñātī, yesam hetu labhāmase;

amhākañ ca katā pūjā dāyakā ca anipphalā " ti vatvā puna tesam pittivisavūpapannānam aññassa kasigorakkhādino sampattipatilābhakāranassa abhāvam ito dinnena yāpanabhāvañ ca dassento "na hi tattha kasī" ti chațthagāthāya pacchimaddham, "vanijjā tādisī" ti imam sattamagāthañ ca āha. Tatrâyam atthavánnanā: na hi mahārāja tattha pittivisaye kasi atthi, yam nissāya te petā sampattim pațilabheyyum; gorakkh' etta³ na vijjatī ti na kevalam kasi eva[m], gorakkhā pi ettha pittivisaye na vijjati, yam nissāya te sampattim patilabheyyum; vanijjā tādisī n' atthī ti vanijjā pi tādisī n' atthi, yā tesam sampattipatilābhahetu bhaveyya; hiraññena kayākkayan³ ti hiraññena kayavikkayam pi tattha tādisam n' atthi, yam⁴ tesam sampattipatilābhahetu bhaveyya; ito dinnena yāpenti petā kālagatā⁵ tahin ti kevalam pana ito nātīhi vā mittāmaccehi vā dinnena⁶ yāpenti attabhāvam gamenti; petā ti pittivisayūpapannā sattā; kālagatā⁵ ti attano maranakālena gatā⁷; kālakatā⁸ ti vā pātho, katakālā katamaranā ti attho; tahin ti tasmim pittivisaye.

Evam

"ito dinnena yāpenti petā kālagatā⁵ tahin" ti vatvā idāni upamāhi tam attham pakāsento unname
8, 9. udakam vutthan⁹ ti idam gāthādvayam āha. Tass' attho: yathā unname thale¹⁰ ussāde¹¹ bhūmibhāge meghehi abhivattham⁹ udakam ninnam pavattati—yo bhūmibhāgo ninno onato, tam [tam] pavattati gacchati pāpunāti—, evam

- ¹ S^{ps} thomanto (or thomanato).
- ² S^p om.; S^p evam evam.
- ⁴ S^{ps} ye.
- · 6 Sps dinnehi.
- ⁸. S^{ps} kālagatā.
- ¹⁰ S^{ps} tale.

- ³ Vide Appendix.
- ⁵ S^{ps} kālakatā.
- ⁷ S^{ps} katā.
- ⁹ Sic S^{ps} (read °vattam).
- ¹¹ Sic S^s; S^p ùssāre.

VII. Tirokuddasuttam

eva ito dinnam dānam petānam upakappati, nibbattati pātubhavatī ti attho, ninnam iva hi udakap(p)avattiyā thānam petaloko udakap(p)avattanam iva dānūpakappanā, yathâha: "idam kho brāhmaņa thānam, yattha thitassa tam dānam upakappatī"* (ti); yathā ca kandarapadarasākhāpas[s]ākhakussubhamahāsobbhasannipātehi vārivahā mahānajjo pūrā hutvā sāgaram paripūrenti, evam pi ito dinnam dānam pubbe vuttanayen' eva petānam upakappatī ti.

Evam Bhagavā "ito dinnena yāpenti petā kālagatā¹ tahin" ti imam attham upamāhi pakāsetvā puna, yasmā te petā 'ito kiñci lacchāmā' ti āsābhibhūtā ñātigharam āgantvā pi 'idam nāma no dethā' ti yācitum asamatthā, t a s m ā tesam imāni anussaranavatthūni anussaranto kulaputto dakkhinam dajjā ti dassento adāsi me ti imam gātham āha. Tass' attho: 'idam nāma me dhanam vā 10. dhaññam vā adāsī' ti ca 'idam nāma me kiccam attanā vogam āpajjanto akāsī' ti ca 'amū² me mātito vā pitito vā sambaddhattā ñātī'3 iti ca 'sinehavasena tānasamatthatāya † mittā' iti ca 'asuko ca⁴ me sahapamsukīliko sakhā' iti ca evam sabbam anussaranto⁵ petānam dakkhinam dajjā dānam niyyāteyyā ti⁶; aparo pātho: petānam dakkhinā dajjā ti, tass' attho: daditabbā ti dajjā, kā: sā petānam dakkhinā, tena 'adāsi me' ti ādinā nayena pubbe katam anussaram anussaratā ti vuttam hoti, karanavacanappasange paccattavacanam veditabbam.

Evam Bhagavā petānam dakkhināniyyātane kāraņabhūtāni⁷ anussaranavatthūni dassento

" ' adāsi me, akāsi me, nāti-mittā sakhā ca me '

petānam dakkhiņā dajjā pubbe katam anussaran" ti

* 211^{22} . † Cf. 248^{20} .

¹ S^{ps} kālakatā.

² ?; S^p amu, S^s ayam; P.V.A. asuko.

³ ?; S^{ps} ñāti. ⁴ S^{ps} om. (= P.V.A. cod. B.).

⁵ S^p evam samanussaranto.

⁶ S^p niyyādeti.

⁷ I.e., karanabh°?

Paramatthajotikā I.

 $\lceil S^{ps} P.V.A. \rceil$

vatvā puna 'ye ñātimaraņena ruņņasokādiparā eva hutvā titthanti na tesam atthāya kiñci denti, tesam tam ruņņasokādi kevalam attaparitāpanam eva hoti na petānam kiñci attham nipphādetī ' ti dassento na hi ruņņam vā ti imam
11. gātham āha. Tattha ruņņan ti rodanā roditattam assupātanam, etena kāyaparissamam dasseti; soko ti socanā socitattam, etena cittaparissamam dasseti; paridevanā ti ñātivyasanena phutthassa lālappanā "kaham ekaputtaka piya manāpā" ti evamādinā nayena guņasamvannanā, etena vacīparissamam¹ dasseti.

Evam Bhagavā 'ruņņam vā soko vā yā c' aññā paridevanā sabbam pi tam petānam atthāya na hoti, kevalan tu attānam-paritāpanamatte² va evam titthanti ñātayo' ti ruņņādīnam niratthakabhāvam dassetvā puna, Māgadharājena yā dakkhiņā dinnā, tassā sātthikabhāvam dassento ayañ ca kho dakkhinā ti imam gātham āha. Tass' attho:

12. ayañ ca kho dakkhinā ti imam gātham āha. Tass' attho: ayañ ca kho³ mahārāja dakkhinā tayā ajja attano ñātiganam uddissa dinnā, sā, yasmā samgho anuttaram puññakkhettam lokassa, tasmā samghamhi suppatitithitā assa petajanassa dāgharattam hitāya upakappati—sampajjati phalatī ti vuttam hoti—, upakappantī⁴ ca thānaso upakappati tam khaņañ ñeva upakappati na cirena, yathā⁵ tam khaņañ ñeva patibhantam "thānaso c' etam Tathāgatam patibhātī"* ti vuccati, evam idhâpi tam khaņañ ñeva upakappantam thānaso upakappatī ti vuttam; yam vā pana⁶ tam "idam kho brāhmaņa thānam, yattha tthitassa tam dānam upakappatī" ti vuttam, tattha khuppipāsika-vantāsa-paradattūpajīvi-nijjhāmatanhikādibhedabhinne thāne upakappatī ti vuttam hoti, yathā kahāpanam dento " kahāpanaso detī"

* Cf. S. I. 1934.

¹ S^s cittap°.

² ?; S^p °paritāpane.

³ Sic? P.V.A. comments both upon ca ("vyatireka") and kho ("avadhārana").

⁴ S^{ps} upakappatī ti.

⁵ S^p ad. hi.

⁶ S^s om.

Sps P.V.A.]

ti loke* vuccati, imasmiñ ca atthavikappe upakappatī ti pātubhavati nibbattatī ti vuttam hoti.

Evam Bhagavā raññā dinnāya dakkhināya sātthikabhāvam dassento

"ayañ ca kho dakkhinā dinnā samghamhi suppatitthitā

dīgharattam hitāy' assa thānaso upakappatī " ti vatvā puna, yasmā imam dakkhinam dentena nātīnam ñātīhi kattabbakiccakaranavasena¹ ñātidhammo nidassito bahujanassa pākatīkato² nidassanam vā katam³: 'tumhehi pi⁴ ñātīnam evam eva nātīhi kattabbakiccakaranavasena¹ ñātidhammo paripūretabbo na niratthakehi runnādīhi attā paritāpetabbo' ti⁵, te ca pete dibbasampattim adhigamentena petānam pūjā katā ulārā, buddhapamukhañ ca samgham annapānādīhi santappentena bhikkhūnam balam anuppadinnam, anukampādigunaparivārañ ca cāgacetanam nibbattentena⁶ anappakam puññam pasutam, tasmā Bhagavā⁷ imehi yathābhuccagunehi rājānam pasamsanto so 13. ñātidhammo ca ayam nidassito ti iminā gāthāpadena⁸ rājānam dhammiyā kathāya sandasseti, ñātidhammanidassanam eva hi ettha sandassanam⁹, petānam pūjā ca katā ulārā ti iminā samādapeti, "ulārā" ti pasamsanam eva hi ettha punappuna pūjākaraņe samādapanam, balan ca bhikkhūnam anuppadinnan ti iminā samuttejeti, balānuppadānam eva hi ettha 'evamvidhānam balānuppadānatā' ti ussāhavaddhanena samuttejanam, tumhehi puññam pasutam anappakan ti iminā sampahamseti, puññapasutakittanam¹⁰ eva hi ettha tassa yathābhuccagunasamvannanabhāvena sampa-

* Cf. Kāśikā ad. Pān. V. 4, 43.

¹ S^{ps} °karanakicca°.

³ ?; Sps tato.

⁵ S^s ad. ca, S^p ad. tena.

- 7 Sic Sps P.V.A.
- ⁹ S^s sandassanā.
- ² ?; S^{ps} pākatam kato. ⁴ S^s ad. hi.

⁶ S^{ps} nibbattantena.

⁸ S^{ps} ad. Bhagavā.

¹⁰ Sic S^{ps}; read puññapasūtik° (or puññapasavanak° = P.V.A.)?

216

hamsajananato sampahamsanan ti veditabbam; desanāpariyosāne ca pittivisayūpapattiādīnavasamvannanena samviggānam yoniso padahatam caturāsītiyā pāņasahassānam dhammābhisamayo ahosi. Dutiyadivase pi Bhagavā devamanussānam idam eva Tirokuddam desesi. Evam sattamadivasā¹ tādiso vāva eva dhammābhisamayo ahosī ti

PARAMATTHAJOTIKAYA KHUDDAKATTHAKATHAYA TIROKUDDA-(SUTTA) VANNANA NITTHITA.

VIII.

Idāni, yad idam Tirokuddānantaram nidhim nidheti puriso ti ādinā Nidhikandam nikkhittam, tassa

bhāsitvā Nidhikandassa idha nikkhepakāranam

atthuppattiñ ca dipetvā karissām' atthavannanam.

Tattha² idha nikkhepakāranam tāv' assa evam veditabbam: idam hi Nidhikandam Bhagavatā iminânukkamena avuttam pi, yasmā anumodanavasena vuttassa Tirokuddassa vidhānabhūtam³, tasmā idha nikkhittam; Tirokuddena vā puñňavirahitānam vipattim dassetvā iminā katapuññānam sampatti[m]dassanattham pi idam idha nikkhittan ti veditabbam. Idam assa idha nikkhepakāranam, atthuppatti pan' assa:

Sāvatthiyam kira aññataro kutumbiko addho mahaddhano mahābhogo, so ca saddho hoti pasanno vigatamalamaccherena cetasā agāram ajjhāvasati. So ekasmim divase buddhapamukhassa bhikkhusamghassa dānam deti, tena ca samayena rājā dhanatthiko hoti. So tassa santike purisam pesesi: "gaccha bhane itthannāmam kutumbikam ānehī" ti. So gantvā tam kutumbikam āha: "rājā tam gahapati āmantetī" ti. Kuţumbiko saddhādigunasam-

¹ P.V.A. satta divasā. ³ S^p nidhānabh°.

2 Sp om.

annāgatena cetasā buddhapamukham bhikkhusamgham parivisanto āha : "gaccha bho purisa, pacchā āgamissāmi ; idāni tāv' amhi nidhim nidhento thito" ti. Atha Bhagavā bhuttāvī pavārito tam eva puññasampadam 'paramatthato nidhī ' ti dassetum tassa kutumbikassa anumodanattham nidhim nidheti puriso ti imā gāthāyo abhāsi. Ayam assa atthuppatti. Evam assa bhāsitvā Nidhikandassa idha nikkhepakāranam atthuppattiñ ca dīpetvā idāni karissām' atthavannanam.

Tattha nidhim nidheti puriso ti, nidhīyatī ti nidhi, 1. thapīyati rakkhīyati gopīyatī ti attho; so catubbidho: thāvaro jangamo angasamo anugāmiko ti,-tattha thā varo nāma bhūmigatam vā vehāsattham vā hiraññam vā suvannam vā khettam vā vatthum vā yam vā pan' aññam pi evarūpam iriyāpathavirahitam, ayam thāvaro nidhi; ja nga mo nāma dāsīdāsam hatthigavāssavalavam ajelakam kukkutasūkaram yam vā pan' aññam pi evarūpam iriyāpathapatisamyuttam, ayam jangamo nidhi; angasamo nāma kammāyatanam sippāyatanam vijjāthānam bāhusaccam yam vā pan' aññam pi evarūpam sikkhitvā gahitam angapaccangam iva attabhāvapatibaddham, ayam angasamo nidhi; a n u gā m i ko nāma dānamayam puññam, sīlamayam, bhāvanāmayam, dhammasavanamayam, dhammadesanāmayam, yam vā pan' aññam pi evarūpam puññam tattha tattha anugantvā viya itthaphalam anuppādeti¹, ayam anugāmiko nidhi,—imasmim pana thāne thāvaro adhippeto; nidhetī ti thapeti patisāmeti gopeti: puriso ti manusso, kāmañ ca puriso pi itthi pi pandako pi nidhim nidheti, idha pana purisasīsena desanā katā, atthato pana tesam pi idha samodhānam datthabbam; gambhīre odakantike ti ogāhetabbatthena gambhīram, udakassa antikabhāvena odakantikam; atthi gambhīram na odakantikam jangale bhumibhage satikaporiso² avato viya, atthi odakantikam na gambhīram ninne pallale ekadvividatthiko āvāto viva, atthi gambhīrañ c' eva odakantikañ

¹ Cf. 222¹¹, 223¹².

² Sic S^s (S^p satitikaporiso), vide A. III. 403²¹.

Paramatthajotikā I.

ca jangale bhūmibhāge, yāva 'idāni udakam gacchissatī'¹. ti tāva kato āvāto viya, tam sandhāya idam vuttam : gambhīre odakantike ti ; atthe kicce samuppanne ti atthā anapetan² ti attham, atthāvaham hitāvahan ti vuttam hoti, kātabban ti *kiccam*, kiñcid eva karanīyan ti vuttam hoti, uppannam eva samuppannam, kattabbabhāvena upaṭṭhitan ti vuttam hoti,—tasmim atthe kicce samuppanne; atthāya me bhavissatī ti nidhānappayojananidassanam etam, etadattham hi so nidheti: 'atthāvahe³ kismiñcid eva karanīye samuppanne atthāya me bhavissati, ⁴tassa me kiccassa nipphattiyā bhavissatī' ti, kiccanipphatti yeva hi tassa kicce samuppanne attho ti veditabbo.

Evam nidhānappayojanam dassento atthādhigamādhippāyam dassetvā idāni anatthāpagamādhippāyam dassetum āha :

"rājato vā duruttassa corato pīlitassa vā

inassa vā pamokkhāya dubbhikkhe āpadāsu vā " ti.

Tass' attho "atthāya me bhavissatī" ti ca "iņassa vā pamokkhāyā" ti ca ettha vuttehi dvīhi bhavissati-pamokkhāya-padehi saddhim yathāsambhavam yojetvā veditabbo. Tatthâyam yojanā: na kevalam 'atthāya me bhavissati' ca eva puriso nidhim nidheti, kim pana "ayam coro" ti vā "pāradāriko" ti vā "sumkaghātiko" ti vā evamādinā nayena paccatthikehi paccāmittehi duruttassa me sato rājato vā pamokkhāya bhavissati, sandhicchedādīhi dhanaharaņena vā "ettakam hirañňasuvaņnam dehī" ti jīvaggāhena⁵ vā corehi me pīļitassa sato corato vā pamokkhāya bhavissati [ti]; bhavissanti me ināyikā, te mam "iņam dehī" ti codessanti, tehi me codiyamānassa *iņassa vā* pamokkhāya bhavissati ; hoti so samayo, yam dubbhikkham hoti dussassam dullabhapiņdam, tattha na sukaram appadhanena yāpetum, tathāvidhe⁶ dubbhikkhe vā me bhavis-

² S^p atthânapetan, S^s attham anapet[°].

³ S^{ps} atthahave (resp. atthabhave).

⁴ S^s ins. tassā ti.

⁵ S^s jīvagāhena.

⁶ S^s ad. āpade, S^p ad. āpate.

218

2a-d

۱

¹ So S^{ps}.

sati; yā tā āpadā uppajjanti aggito vā udakato vā appiyato vā dāyādato [vā]¹, tathārūpāsu vā uppannāsu āpadāsu me bhavissatī ti puriso nidhim nidhetī ti.

Evam atthädhigamādhippāyam anatthāpagamādhippā- 2^{ef}. yañ cā ti dvīhi gāthāhi duvidham nidhānappayojanam dassetvā idāni tam eva duvidham payojanam nigamento āha :

"etadatthāya lokasmim nidhi nāma nidhīyatī" ti.

Tass' attho: yv āyam "atthāya me bhavissatī" ti ca "rājato vā duruttassā" ti evamādīhi ca atthādhigamo anatthāpagamo (ca) dassito, etadatthāya etesam nipphādanatthāya imasmim okāsaloke yo koci hiraññasuvaņņādibhedo nidhi nāma nidhīyati thapīyati patisāmīyatī ti.

Idāni, yasmā evam nihito pi so nidhi puñňavatam veva 3. adhippetatthasādhako hoti na aññesam, tasmā tam attham dīpento āha :

"tāva-sunihito santo gambhīre odakantike

na sabbo sabbadā eva tassa tam upakappatī " ti.

Tass' attho: so nidhi tāva-sunihito santo, tāva-sutthu nikhaņitvā thapito samāno ti vuttam hoti, 'kīva-sutthū'² ti: gambhīre odakantike, yāva 'gambhīre odakantike nihito' ti samkham gacchati, tāva-sutthū ti vuttam hoti; na sabbo sabbadā eva tassa tam upakappatī ti yena purisena nihito, tassa sabbo pi sabbakālam na upakappati³ na sampajjati, yathāvuttakiccakaranasamattho na hotī ti vuttam hoti, kim pana kocid eva kadācid eva upakappati n' eva va upakappati ti. Tattha ca⁴ tan ti padapūranamatte nipāto datthabbo "yathā tam appamattassa ātāpino"* ti evamādisu viya, lingabhedam vā katvā 'so' ti vattabbe "tan" ti vuttam, evam vuccamāne so attho sukham bujjhatī ti.

* M. I. 22²⁵ = Vin. III. 4³³ (Sp., p. 79¹³).

¹ Cf. 220, note 1.

² S^{ps} kimvasutthū ($S^{s} < kimca^{\circ}$).

³ ?; S^{ps} upagacchati.

⁴ S^s Ettha ca.

 4, 5^{ab}. Evam "na sabbo sabbadā eva tassa tam upakappatī" ti vatvā idāni, yehi kāranehi na upakappati, tāni dassento āha:

"nidhī vā thānā cavati, saññā vâssa vimuyhati,

nägä vä apanämenti yakkhä vä pi haranti nam

appiyā vā pi dāyādā uddharanti apassato" ti.

Tass' attho: yasmim thäne sunihito hoti nidhi, so $v\bar{a}$ nidhi tamhā thānā cavati apeti vigacchati, acetano pi samāno puñňakkhayavasena añňam thānam gacchati; saňňā vā assa vimuyhati, yasmim thāne nihito nidhi, tam na jānāti; assa puñňakkhayacoditā nāgā vā tam nidhim apanāmenti añňam thānam gamenti, yakkhā vā pi haranti yenicchakam ādāya gacchanti; apassato vā assa appiyā [vā] dāyādā¹ bhūmim khaņitvā tam nidhim uddharanti, evam assa etehi thānā-cavanādīhi² kāraņehi so nidhi na upakappatī ti.

Evam thänä-cavanādīni ³ lokasammatāni anupakappanakāraņāni vatvā idāni, yan tam etesam pi kāraņānam mūlabhūtam ekañ ñeva puñňakkhayasaññitam kāraṇam, tam dassento āha:

"yadā puññakkhayo hoti, sabbam etam vinassatī" ti.

Tass' attho: yasmim samaye bhogasampattinipphādakassa *puñňassa khayo hoti*, bhogapārijuňňasamvattanikam puňňam okāsam katvā thitam hoti, atha, yam nidhim nidhentena nihitam hiraňňasuvannādi dhanajātam, *sabbam etam vinassatī* ti.

Evam Bhagavā tena tena adhippāyena nihitam pi yathādhippāyam anu(pa)kappantam nānappakārehi nassanadhammam lokasammatam nidhim vatvā idāni, y a m puññasampadam 'paramatthato nidhī ' ti dassetum tassa kutumbikassa anumodanattham idam Nidhikandam āraddham, t a m dassento āha :

> " yassa dänena sīlena samyamena damena ca nidhī sunihito hoti⁴ itthiyā purisassa vā" ti.

³ S^{ps} °cāv°.

⁴ S^p nidhim sunihito poso.

5^{cd}.

6.

¹ S^p ad. vā.

² S^s °cāv°.

Tattha danena ti "danañ ca dhammacariya ca"* ti ettha vuttanayena gahetabbam; sīlan ti kāyikavācasiko avītikkamo, pañcanga-atthanga-pātimokkhasamvarādim vā sabbam pi sīlam idha "sīlan" ti adhippetam ; samyamo ti samyamanam, cetaso nānārammaņagatinivāraņan ti vuttam hoti, samādhiss' etam adhivacanam, yena samyamena samannāgato "hatthasamyato pādasamyato vācā(samyato) samyatuttamo" † ti ettha samyatuttamo ti vutto; apare āhu: "samyamanam samyamo, samvaraņan¹ ti vuttam hoti, indrivasamvarass' etam adhivacanan" ti; damo (ti) damanam², kilesūpasamanan ti vuttam hoti, paññāy' etam adhivacanam, paññā hi katthaci paññā tv eva vuccati "sussūsā labhate paññan" ti evamādisu, katthaci dhammo ti "saccam dhammo dhiti cago" ti evamadisu, katthaci damo ti "yadi saccā damā cāgā khantyā bhiyyo na vijjatī " ti ādisu.3 Evam dānādīni natvā idāni evam imissā gāthāva sampindetvā attho veditabbo: yassa itthiyā vā purisassa vā dānena sīlena samyamena damena cā ti imehi catuhi dhammehi, yathā hiraññena suvannena muttāva maninā vā dhanamayo nidhi tesam suvannādīnam ekattha pakkhipanena nidhīyati, evam puññamayo nidhi tesam dānādīnam ekacittasantāne cetiyādimhi vā vatthumhi sutthu karanena sunihito hotī ti.

Evam Bhagavā "yassa dānenā" ti imāya gāthāya 7. puññasampadāya paramatthato nidhibhāvam dassetvā idāni, yattha nihito so nidhi sunihito hoti, tam vatthum dassento āha:

" cetiyamhi va⁴ samghe vā puggale atithīsu vā

mātarī pitarī vā pi atho jetthamhi bhātarī" (ti).

Tattha cayitabban ti *cetiyam*, pūjetabban ti vuttam hoti, citattā⁵ vā cetiyam; § tam pan' etam tividham hoti:

	* 140^{13} -141 ⁶ . ‡ S.N. 186°-188°-189°.	 ⁺ Dhp. 362^{ab}. § Cf. Ss. 32.
1	?; S ^p sīlagunan.	² S ^{ps} ad. damo.
3		; S ^p ca, vide Appendix.

 S^{ps}]

paribhogacetiyam uddissakacetiyam dhātu[ka]cetiyan ti, tattha bodhirukkho paribhogacetiyam, buddhapatimā uddissakacetiyam, dhātugabbhathūpā sadhātukā dhātu[ka]cetiyam; samgho ti buddhapamukhādisu yo koci; puggalo ti gahatṭhapabbajitesu yo koci; n' a t t hi assa t hi t i yamhi vā tamhi vā divase āgacchatī ti atithi, tamkhane āgatapāhuņakass'¹ etam adhivacanam. Sesam vuttanayam eva. Evam cetiyādīni ñatvā idāni evam imissā gāthāya sampiņdetvā attho veditabbo: yo hi so "nidhi² sunihito hotī" ti vutto, so imesu vatthusu (su)nihito hoti, kasmā: dīgharattam iṭṭhaphalānuppadānasamatthatāya; tathā hi appakam pi cetiyamhi datvā dīgharattam iṭṭhaphalalābhino honti, yathâha:

" ekapuppham yajitvāna asīti kappakotiyo

duggatim nâbhijānāmī "* ti ca

'' mattāsukhapariccāgā passe ce vipulam sukhan '' \dagger

ti ca.

Evam Dakkhināvisuddhi-Velāmasuttādisu ‡ vuttanayen' eva samghādivatthusu pi dānaphalavibhāgo veditabbo. Yathā ca cetiyādisu dānassa pavatti phalavibhūti ca dassitā, evam yathāyogam sabbattha tam tam ārabhitvā cārittavārittavasena sīlassa, buddhānussativasena samyamassa, tabbatthukavipassanāmanasikārapaccavekkhaņāvasena damassa ca pavatti tassa tassa phalavibhūti ca veditabbā.

Evam Bhagavā dānādīhi nidhīyamānassa puññamayanidhino cetiyādibhedam vatthum dassetvā idāni etesu vatthusu sunihitassa tassa³ nidhino gambhīre odakantike nihitanidhito visesam dassento āha :

+ 2014.

‡ Dakkhināvisuddhisutta = Dakkhināvibhangas° M. III. 253-257?; Velāmasutta A. IV. 392-396 (cf. Sum. 234¹¹).

¹ Cf. Sum. 2884; S^{ps} °pāhunakass'.

² S^{ps} yonisonidhim.

³ S^s sunihitotassa tassa, S^p sunihitassa.

8.

×

VIII. Nidhikandasuttam

pahāya gamanīyesu etam ādāya gacchatī" ti.

"eso nidhi sunihito ajeyyo anugāmiko,

Tattha pubbapadena tam dānādīhi sunihitanidhim¹ niddisati: eso nidhi sunihito ti; ajeyyo ti, parehi jetvā gahetum na sakko² ti ajeyyo; ajjeyyo³ ti pi pātho, tassa ajjitabbo³ ajjanāraho³ hitasukhatthikena upajjetabbo³ ti attho, tasmim vā pāthe "eso nidhi ajjeyyo"⁴ ti sambandhitvā puna 'kasmā' ti anuyogam dassetvā: "yasmā sunihito anugāmiko" ti sambandhitabbam, itarathā hi sunihitassa ajjeyyattam⁵ vuttam bhaveyya, na ca sunihito ajjaniyo, ajjito eva hi so; anugacchatī ti anugāmiko, paralokam gacchantam pi tattha tattha phalappadāne na⁶ vijahatī ti attho; pahāya gamanīyesu etam ādāya gacchatī ti maranakāle paccupatthite sabbabhogesu pahāya gamanīyesu etam nidhim ādāya paralokam gacchatī ti ayam kira etass' attho, so pana na yujjatī ti,-kasmā : bhogānam agamanīyato, pahātabbā eva hi te (te) bhogā⁷, gamanīyā pana te te gativisesā; yato, yadi esa attho siyā, 'pahāya bhoge gamanīye sugativisese' iti vadevya. Tasmā evam ettha attho veditabbo: "nidhi vā thānā cavatī" ti evamādinā pakārena pahāya maccam bhogesu gacchantesu etam ādāya gacchatī ti, eso hi anugāmikattā tam na ppajahatī ti. Tattha siyā: 'gamanīvesū ti ettha gantabbesū ti attho, na gacchantesū' Tam⁸ na ekamsato gahetabbam, yathā hi "ariyā ti.

niyyānikā "* ti ettha niyyāyantā⁹ ti attho na niyyātabbā¹⁰ ti, evam idhâpi gacchantesū ti attho na gantabbesū ti; atha vā, yasmā esa maraņakāle kassaci dātukāmo bhoge āmasitum pi na labhati, tasmā tena⁸ te bhogā pubbam

* S.N.¹, p. 135.

¹ So S^{ps}.

² S^s -ā.

⁴ S^p ajeyyo, S^s acceyyo.

³ S^{ps} acc^o. upacc^o. ⁵ S^{ps} ajeyyattam.

⁶ ?; S^s uppadāne na, S^p phaluppadāne na; *perhaps* o: uppāde na (217, *note* 1).

⁷ S^p eva hi abhogā, S^s eva hi te bhogā. ⁸ S^s om.

⁹ ?; S^{ps} niyyānikā.

¹⁰ S^p niyyātabbo, S^s niyyānitabbo.

Paramatthajotikā I.

kāyena pahātabbā pacchā vigatāsena¹ cetasā gantabbā, atikkamitabbā ti vuttam hoti, tasmā 'pubbam kāyena pahāya pacchā cetasā gamanīyesu bhogesū 'ti evam ettha attho daṭṭhabbo. Purimasmiñ ca atthe niddhāraņe bhummavacanam: pahāya gamanīyesu bhogesu evam etam puññanidhivibhāgam tato nīharitvā ādāya gacchatī ti; pacchime atthe bhāvena-bhāvalakkhaņe bhummavacanam, bhogānam hi gamanīyabhāvena etassa nidhissa ādāya gaman(īy)abhāvo lakkhīyatī ti.

Evam Bhagavā imassa puññanidhino gambhīre odakantike nihitanidhito visesam dassetvā puna attano bhaņdagunasamvaņņanena kayajanassa ussāham janento ulārabhaņdavāņijo viya attanā desitapuññanidhiguņasamvaņņanena tasmim puññanidhimhi devamanussānam ussāham janento āha:

"asādhāraņa-m-aññesam acorāharaņo nidhi:

kayirātha dhīro puññāni, yo nidhī anugāmiko" ti.

Tattha asādhāraņa-m-aññesan ti asādhāraņo aññesam, ma-kāro padasandhikaro "adukkha-m-asukhāya vedanāya sampayuttā"* ti ādisu viya; na corehi āharaņo acorāharaņo, corehi ādātabbo na hotī ti attho; nidhātabbo ti nidhi. Evam dvīhi padehi puññanidhiguņam samvaņņetvā tato dvīhi tattha ussāham janeti: kayirātha dhīro puññāni, yo nidhi anugāmiko ti. Tass' attho²: y a s mā puññāni nāma asādhāraņo aññesam acorāharaņo ca nidhi hoti, na kevalañ ca asādhāraņo acorāharaņo ca nidhi atha kho pana "eso nidhi sunihito ajeyyo anugāmiko" ti ettha vutto yo nidhi anugāmiko, so ca yasmā puñňāni yeva, t a s mā kayirātha kareyya dhīro buddhisampanno dhitisampanno ca puggalo puñňānī ti.

10^{ab}.

Evam Bhagavā guņasamvaņņanena puññanidhimhi devamanussānam ussāham janetvā idāni, (ye) ussahitvā puññanidhikiriyāya³ sampādenti, tesam yo yam phalam deti, tam samkhepato dassento āha:

"esa devamanussānam sabbakāmadado nidhī" ti.

* Asl. 41²⁶ (ad. Dh. S.-Mātikā).

¹ S^{ps} vihatāsena.

² S^{ps} Ass' attho.

³ S^p puññanidhikariya, S^s puññanidhimhi kiriyāya.

9.

VIII. Nidhikandasuttam

Idāni, yasmā patthanāya¹ pațibandhitassa sabbakāmadadattam² na vinā patthanā³ hoti, yathâha: "ākamkheyya ce gahapatayo dhammacārī samacārī 'aho vatâham kāyassa bhedā param maraņā khattiyamahāsālānam vā . . . pe . . . sahavyatam upapajjeyyan' ti, thānam etam vijjati, (yam) so kāyassa bhedā param maraņā ... pe ... upapajjeyya; tam kissa hetu: tathā hi so dhammacārī samacārī " ti—evam " anāsavam cetovimuttim paññāvimuttim ditthe va dhamme sayam abhiññā sacchikatvā upasampajja vihareyva, tam kissa hetu: tathā hi so dhammacārī samacārī "* ti, tathā câha: "idha bhikkhave bhikkhu saddhāya samannāgato hoti, sīlena, sutena, cāgena, paññāva samannāgato hoti; tassa evam hoti 'aho vatàham kāyassa bhedā param maranā khattiyamahāsālānam vā . . . pe . . . sahavyatam upapajjeyyan' ti; so tam cittam padahati⁴ tam cittam adhitthāti tam cittam bhāveti, tassa te samkhārā ca vihārā ca evam bhāvitā evam bahulīkatā tatr' uppattivā samvattantī"[†] ti evamādi, t a s m ā tam tathā-tathā-ākamkhāpariyāyam⁵ cittapadahanādhitthānabhāvanāparikkhāram patthanam⁶ tassa kāmadadatte hetum dassento āha :

yam yad evâbhipatthenti, sabbam etena labbhatī ti.

Idāni, yan tam sabbam etena labbhati, tam odhiso das-11. sento suvaņņatā sussaratā ti evamādī gāthā⁷ āha. Tattha pathamagāthāya tāva suvaņņatā nāma sundarachavivaņņatā kancanasannibhattacatā, sā pi etena punnanidhinā labbhati, yathâha: "yam pi bhikkhave Tathāgato purimam jātim . . . pe . . . pubbe manussabhūto samāno akkodhano ahosi anupāyāsabahulo, bahum pi vutto samāno

* M. I. 289¹⁻³⁷. + ¹ S^p pana tāya. ² S^p om. sabba-. ³ So S^{ps}!

⁴ Cf. D. III. 258 cc A. IV. 239.

⁵ S^{ps} °ākamkhap°. ⁶ S^{ps} pavattanam.

⁷ Or evamādi-gāthāyo?, S^{ps} evamādi gāthāya.

 S^{ps}]

10 cd.

15

nâbhisajji na kuppi na vyāpajji na patitthīvi¹, na kopañ ca dosañ ca appaccayañ ca pātvākāsi, dātā ca ahosi sukhumānam mudukānam attharanapāpuraņānam² khomasukhumānam kappāsika-... pe ... ³kambalasukhumānam; so tassa kammassa katattā upacitattā . . . pe . . . itthattam ägato samāno idam² mahāpurisalakkhanam pațilabhati : suvannavanno hoti kañcanasannibhattaco " * ti ; sussaratā nāma brahmassaratā karavīkabhānitā, sā pi etena labbhati, yathâha: "yam pi bhikkhave Tathāgato purimam jātim . . . pe . . . pharusa(m) vācam pahāya pharusāya vācāya pativirato abosi, yā sā vācā nelā kaņņasukhā . . . pe . . . tathārūpim⁴ vācam bhāsitā ahosi; so tassa kammassa katattā upacitattā . . . pe . . . itthattam āgato samāno imāni dve mahāpurisalakkhanāni patilabhati: pahūtajivho ca hoti brahmassaro ca karavīkabhānī "† ti; susanthānā ti sutthusanthānatā samūpacitavattitavuttatthänesu⁵ angapaccanganam samupacitavattitabhāvena⁶ sanniveso ti vuttam hoti, sā pi etena labbhati, yathâha: "yam pi bhikkhave Tathāgato purimam jātim ... pe ... pubbe manussabhūto samāno bahujanassa atthakāmo ahosi hitakāmo phāsukāmo yogakkhemakāmo, kin ti: ''me saddhāya vaddheyyum, sīlena, sutena, cāgena, paññāya, dhanadhaññena, khettavatthunā, dipadacatuppadehi, puttadārehi, dāsakammakaraporisehi, ñātīhi, mittehi, bandhavehi vaddhevyun' ti; so tassa kammassa ... pe ... samāno imāni tīni mahāpurisalakkhanāni patilabhati: sīhapubbaddhakāyo (ca) hoti citantaramso ca samavatta-

* D. III. 159⁵⁻¹⁵. † D. III. 173¹¹⁻²⁰.

¹ S^p patthīyī, S^p patitthahi; (Mp. ad. A. I. 124⁶ patitthīyatī ti thīnabhāvam thaddhabhāvam āpajjati).

² So S^{ps}. ³ S^s ins. koseyya-.

⁴ S^p -am.

⁵ ?; S^s samupacitavaddhita(or vațțita)y°, S^p samupacittavaddhitay°.

⁶ S^s samatthitavatthitabh°, S^p samavivaddhitabh°.

226

kkhandho¹ cā"* ti evamādi. Iminā nayena ito paresam pi iminā puññanidhinā pațilābhasādhakāni suttapadāni tato tato anetva vattabbani, ativittharabhayena tu² samkhittam. Idāni avasesapadānam vannanam karissāmi: surūpatā ti ettha sakalasarīram rūpan ti veditabbam "ākāso parivār(it)o rūpan tv eva samkham gacchatī" † ti ādisu viya, tassa sundaratā surūpatā nātidīghatā nātirassatā nātikisatā nātithūlatā nātikālatā nāccodātatā ti vuttam hoti; ādhipaccan ti adhipatibhāvo, khattiyamahāsālādibhāvena sāmibhāvo ti attho, parivāro ti āgārikānam sajanaparijanasampatti anagārikānam parisasampatti, ādhipaccañ ca parivāro ca ādhipaccaparivāro. Ettha ca suvannatādīhi sarīrasampatti, ādhipaccena bhogasampatti, parivārena sajanaparijanasampatti vuttā ti veditabbā. Sabbam etena labbhatī ti yan tam "yam yad evâbhipatthenti, sabbam etena labbhatī " ti vuttam, tattha idam pi tāva chakkam³ odhiso vuttasuvannatādi sabbam etena labbhatī ti veditabban ti dasseti.

Evam imāya gāthāya puññānubhāvena labhitabbarajja-12. sampattito oram devamanussasampattim⁴ dassetvā idāni tadubhayarajjasampattim⁴ dassento padesarajjan ti imam gātham āha. Tattha padesarajjan ti ekadīpam sakalam apāpuņitvā pathaviyā ekamekasmim padese rajjam; issarabhāvo issariyam, iminā dīpa(cakkavattirajjam dasseti); cakkavattisukham piyan ti ittham kantam manāpam, iminā cāturantacakkavattirajjam dasseti; devesu rajjam devarajjam, etena Mandhātādīnam pi manussānam devarajjam dassitam hoti; api dibbesū ti iminā, ye te divi bhavattā dibbā ti vuccanti, tesu dibbesu kāyesu ⁵ uppannānam pi devarajjam dasseti; sabbam etena labbhatī ti, (yan tam) "yam yad evâbhipatthenti, sabbam etena

* D. III. 164⁵⁻²⁰.

† M. I. 19019.

- ¹ S^s vatta° (cf. D.).
- ² S^p ativitthāraahetu, S^s om. tu.
- ³ S^s cakkam, S^p ca tam tam.
- ⁴ Or -i; Sps -i.

⁵ S^s kāyena.

labbhatī " ti vuttam, tattha idam pi dutiyam odhiso padesarajjādi sabbam etena labbhatī ti veditabban ti dasseti.

13. Evam imāya gāthāya puñnānubhāvena labhitabbam devamanussarajjasampattim dassetvā idāni dvīhi gāthāhi vuttam sampattim samāsato purakkhatvā nibbānasampattim dassento mānusikā ca sampattī ti imam gātham Tassâvam padavannanā: manussānam apaccan ti āha. mānusī, mānusī eva mānusikā; sampajjanam sampatti; devānam loko devaloko, tasmim devaloke ca; yā [ra]ti anavasesapariyādānam; ramanti etāya ajjhattam uppannāva bahiddhā¹ vā upakaranabhūtāvā ti rati, sukhassa sukhavatthuno c' etam adhivacanam; $y\bar{a}$ ti aniyatavacanañ, ca-saddo pubbasampattiya saha sampindanattho; nibbānam yeva nibbānasampatti. Ayam pana atthavannanā: yā esā "suvannatā" ti ādīhi padehi mānusikā ca sampatti devaloke ca yā rati vuttā, sā ca sabbā, yā câyam parasaddhānusāribhāvādivasena pattabbā nibbānasampatti, sā cā ti idam tatiyam pi odhiso sabbam etena labbhatī ti; atha vā, yā pubbe suvannatādīhi avuttā² "susatīmanto . . . pe . . . idha brahmacariyavāso "* ti evamādinā navena nidditthā pañnāvevvattivādibhedā ca mānusikā³ sampatti, aparā devaloke ca yā jhānādirati, vā ca vathāvuttappakārā nibbānasampatti [cā] ti idam pi tatiyam odhiso sabbam etena labbhatī ti evam p' ettha atthavannanā veditabbā.

14. Evam imāya gāthāya puññānubhāvena labhitabbam saddhānusāribhāvādivasena pattabbam nibbānasampattim pi dassetvā idāni tevijjaubhatobhāgavimuttabhāvavasenâpi⁴ pattabbam tam eva tassa upāyañ ca dassento mittasampadam āgammā ti imam gātham āha. Tassâyam padavaņņanā: sampajjati etāya guņavibhūtim pāpuņāti vā (ti) sampadā, mitto eva sampadā mittasampadā, tam mittasam-

¹ S^p bahi. ² S^p suvannatādisu vuttā. ³ S^s ad. ca.

*

⁴?; S^{ps} tevijjāubhatobhāgavimuttitā- (S^p has °bhāga° instead of °tā°) vasenāpi; at 229¹⁶ S^{ps} have °vimuttivasena. padam; ägammä ti nissäya; yoniso ti upäyena; payuñjato ti yogänutthänam¹ karoto; vijänäti etäyä ti vijjä, vimuccati etäya sayam vä vimuttä ti vimutti, vijjävimuttisu vasībhāvo vijjävimuttivasībhāvo.² Ayam pana atthavannanā: yv ā y a m mittasampadam āgamma satthāram vā aññataram vā garutthāniyam sabrahmacārim nissāya tato ovādañ ca anusāsaniñ ca gahetvā yathānusittham paṭipattiyā yoniso payuñjato pubbenivāsādisu tīsu vijjāsu "tattha katamā vimutti: cittassa adhimutti nibbānañ cā "* ti evam āgatāya atthasamāpatti-nibbānabhedāya vimuttiyā ca tathā tathā adandhāyitattena va sī b hā vo, i d am pi catuttham odhiso sabbam etena labbhatī ti.

Evam imāya gāthāya pubbe kathita-vijjāvimutti-vasī- 15. bhāvabhāgiyapuññānubhāvena labhitabbam tevijja-ubhatobhāgavimuttavasena pi pattabbam nibbānasampattim dassetvā idāni, y a s m ā vijjāvimuttivasībhāvappattā tevijjā ubhatobhāgavimuttā pi sabbe pațisambhidādigunavibhūtim labhanti imāya ca puññasampadāya tassā vibhūtiyā padatthānavasena³ tathā tathā⁴ sā pi⁵ labbhati, tasmā tam pi dassento pațisambhidă vimokkhā cā ti imam gātham āha,—yato sammā katena⁶, yā câyam dhammatthaniruttipatibhānesu pabhedagatā † paññā patisambhidā ti vuccati, ye c' ime "rūpī rūpāni passatī" t ti ādinā nayena attha vimokkhā, yā câyam Bhagavato sāvakehi pattabbā sāvakasampattisādhikā sāvakapāramī, yā ca sayambhubhāvasādhikā⁷ paccekabodhi, yā ca sabbasattuttamabhāvasādhikā buddhabhūmi², idam pi pañcamam odhiso sabbam etena labbhatī ti veditabbam.

Evam Bhagavā, yan tam "yam yad evâbhipatthenti, 16. sabbam etena labbhatī" ti vuttam, tam imāhi gāthāhi

† (Vibh. 293-297).

† Vibh. 342.

¹ S^s yogatthānam.

- ³ S^s padhānavasena. ⁴ S^p tathāgatā.
- ⁵ ??; S^s yathā pi, S^p yathā nam pi.

⁶??; S^p samāgatena. ⁷ S^{ps} sayambhutāvasādhikā.

dassetvā idāni sabbam ev' imam¹ sabbakāmadadanidhisaññitam puññasampadam pasamsanto evam mahiddhikā esā ti imāya gāthāya desanam nitthapesi. Tassâvam padavannanā: evan ti atītatthanidassanam; mahā attho assā ti mahatthikā, mahato atthāya samvattatī ti vuttam hoti; mahiddhikā² ti pi pātho; esā ti uddesavacanam, tena "yassa dānena sīlenā" ti ito pabhuti yāva "kayirātha dhīro puñnānī " ti* vuttam puñnasampadam uddisati; yadidan ti abhimukhakaranatthe nipāto va, tena " esā" ti uddittham niddisitum ' yā esā' † ti abhimukham karoti: puññānam sampadā puññasampadā; tasmā ti kāranavacanam; dhīrā ti dhitimanto; pasamsantī ti vannayanti; panditā ti paññāsampannā; katapuññatan ti katapuññabhāvam. Ayam pana atthavannanā: iti Bhagavā suvannatādi(m) buddhabhūmiparivosānam puññasampadānubhāvena adhigantabbam attham vannayitvā idāni tam ev' attham sampindetvā dassento ten' ev' atthena yathāvuttappakārāya puññasampadāya mahatthikattam thunanto āha: evam mahato atthassa āvahanena mahatthikā esā yadidam mayā "yassa dānena sīlenā "ti ādinā navena dassitā³ puññasampadā, tasmā mādisā sattānam hitasukhāvahāya dhammadesanāya akilāsutāva vathābhūtagunena ca dhīrā paņditā "asādhārana--m-aññesam acorāharano nidhī" ti ādīhi idha vuttehi ca "mā bhikkhave puñnānam bhāyittha4, sukhass' etam bhikkhave adhivacanam yadidam puññānī"; ti ādīhi vacanehi anekākāravokāram katapuññatam pasamsanti na pakkhapātenā ti; desanāpariyosāne so upāsako bahujanena saddhim sotāpattiphale patitthāsi, rañño ca Pasenadikosalassa santikam gantvā etam attham ārocesi. Rājā ativiya tuttho hutvā "sādhu gahapati, sādhu kho

* Khp. VIII. 6^a-9^c.

+ Yadidam = yo eso, yā esā, etc., Ps. ad. M. I. 13^{13} .

‡ A. IV. 8829.

¹ S^{ps} idam.

² S^{ps} mahiddhiyā.

³ S^{ps} desitā (?).

⁴ S^p bhāvayittha, S^s hāpayittha.

IX. Mettasuttam

tvam gahapati mādisehi pi anāharaņīyam nidhim nidhesī" ti sa(m)rādhetvā ' mahati(m) pūjam akāsi.

Paramatthajotikāva Khuddakaṭṭhakathāva Nidhikaṇḍa-(sutta)vaṇṇanā niṭṭhitā.

IX.

Idāni Nidhikandānantaram nikkhittassa Mettasuttassa vannanākkamo anuppatto. Tassa idha nikkhepappayojanam vatvā tato param,

- yena vuttam yadā yattha yasmā c', etesa dīpanā-
- nidānam sodhayitvâssa karissām' atthavannanam.

Tattha, yasmā Nidhikaņdena dānasīlādipuñňasampadā vuttā sā ca sattesu mettāya katāya mahapphalā hoti yāva buddhabhūmim² pāpetum samatthā, tasmā tassā puññasampadāya upakāradassanattham,—yasmā vā Saranehi sāsane otaritvā Sikkhāpadehi sīle patitthitānam Dvattimsäkärena rägappahänasamattham Kumärapañhena mohappahānasamatthañ ca kammatthānam dassetvā Mangalasuttena tassa pavattiyā mangalabhāvo attarakkhā ca, tassânurūpā pararakkhā, Tirokuddena Ratanasuttena Ratanasutte vuttabhūtesu ekaccabhūtadassanam vuttappakārāya pavattiyā 3 pamajjanā 4 vipatti 5 ca, Nidhikandena Tirokudde vuttavipattipatipakkhabhūtā sampatti dassitä dosappahānasamattham pana kammatthānam adassitam eva, tasmā tam dosappahānasamattham kammatthanam dassetum idam Mettasuttam idha nikkhittam, evam hi suparipūro hoti Khuddakapātho ti. Idam assa idha nikkhepappayojanam. Idāni, yâyam "yena vuttam yadā yattha yasmā c', etesa dīpanānidānam sodhayitvâssa karissām' atthavannanan'' ti mātikā nikkhittā, tattha

¹ Cf. Pj. ad. S.N. 163^{A, B}.

² S^{ps} buddhibh°.

³ S^s puññasampattiyā.

⁴ S^p mamajjhā; S^{ps} ad. n a m (>: pamajjanā corr. into pamajjanam?).

⁵ S^s vimuttī, S^p vimuttiyā.

 S^{ps}]

idam Mettasuttam Bhagavatā vuttam na sāvakādīhi, tan ca pana, yadā Himavantapassato devatāhi ubbālhā bhikkhū Bhagavato santikam āgatā, tadā Sāvatthiyam tesam bhikkhūnam parittatthāya kammatthānatthāya ca vuttan ti. Evam tāva samkhepato etesam padānam dīpanānidānasodhanā veditabbā. Vitthārato pana evam veditabbā¹:

*Ekam samayam Bhagavā Sāvatthiyam viharati upakatthāya vassūpanāyikāya. Tena kho pana samayena sambahulā nānāverajjakā bhikkhū Bhagavato santike kammatthänam gahetvä tattha tattha vassam upagantukāmā Bhagavantam upasamkamanti. Tatra sudam rāgacaritānam saviñnānakaavinnānakavasena Bhagavā asubhakammatthānam, dosacaritānam ekādasavidham mettādikammatthānam, catubbidham mohacaritānam maranasatikammatthānādīni, vitakkacaritānam ānāpānasati-pathavikasinādīni, saddhācaritānam buddhānussatikammatthānādīni, buddhicaritānam catudhātuvavatthānādīnī ti iminā nayena caturāsītisahassappabhedacaritānukūlāni kammatthānāni katheti. Atha kho pañcamattāni bhikkhusatāni Bhagavato santike kammatthānam uggahetvā sappāyasenāsanañ ca gocaragāmañ ca pariyesamānā anupubbena paccante Himavantena saddhim ekābaddham nīlakācamanisannibhasilātalam sītalaghanacchāyanīlavanasandamanditam² muttājālarajatapattasadisavālikākinnabhūmibhāgam sucisātasītalajalāsayaparivāritam³ pabbatam addasamsu. Atha kho⁴ te bhikkhū tatth' ekarattim vasitvā pabhātāya rattiyā sarīraparikammam⁵ katvā tassâvidūre añnataram gāmam pindāva pavisimsu. Gāmo ghananivesasannivitthakulasahassavutto⁶ manussā

* -252²². S^{ps} = Pj. I., S^{kgn} B^a = Pj. II.

... 1 Ss -am.

⁴ S^{ps} om.

² So S^p; S^{kgn} B^a ^omanisannibham sīt^o, S^{kgns} B^a ^oghanacchāyam nīl^o, B^a ^ondapatimanditam.

³ S^{ps} °sītalūdakatthānaparivāritam.

⁵ Sps om. °pari°.

⁶ S^s ghananivesanam nivitthak°, S^p pantīnivesacinak° (ɔ: °citak°?), B^a °kulasahasso. c'ettha saddhā pasannā; te paccante pabbajitadassanassa dullabhatāya bhikkhū disvā eva pītisomanassajātā hutvā te bhikkhū bhojetvā "idh' eva bhante temāsam vasathā" ti yācitvā pañca padhānakutisatāni¹ kārāpetvā tattha mañcapīthapānīyaparibhojanīyaghatādīni sabbūpakaraņāni patiyadesum. Bhikkhū dutiyadivase² aññam gamam pindāya pavisimsu; tattha pi manussā tath' eva upatthahitvā vassāvāsam3 yācimsu. Bhikkhū "asati antarāye" ti adhivāsetvā tam vanasandam pavisitvā sabbarattindivam⁴ āraddhaviriyā yāmagandikam kottetvā yonisomanasikārabahulā viharantā rukkhamūlāni upagantvā nisīdanti.5 Sīlavantānam bhikkhūnam tejena vihatatejā rukkhadevatā attano⁶ vimānā oruyha dārake gahetvā ito c' ito ca vicaranti; seyyathā pi nāma rājūhi vā rājamahāmattehi vā⁷ gāmavāsīnam ⁸gharesu okāse gahite⁸ gharamānusakāni⁹ gharā nikkhamitvā añnatra vasantā 'kadā nu gamissantī' ti dūrato¹⁰ olokenti, evam evam devatā attano vimānāni chaddetvā ito c'ito ca vicarantiyo dūrato¹¹ olokenti: 'kadā nu bhadantā gamissantī' ti. Tato evam samacintesum: 'pathamavassūpagatā bhikkhū avassam temāsam vasissanti, mayam pana tāvaciram dārake gahetvā okkamma vasitum na sakkhissāma¹²; handa mayam bhikkhūnam bhayajanakam ārammanam dassessāmā' ti¹³. Te¹⁴ rattim bhikkhūnam samanadhammakaranavelāya bhimsanakāni vakkharūpāni nimminitvā purato purato titthanti bheravasaddañ ca karonti. Bhikkhūnam tāni rūpāni disvā tañ ca saddam sutvā hadayam phandi dub-

¹ S^{ps} om. padhāna-. ² S^{kgn} -sam.

³ B^a vassavāsam.

⁴ S^{ps} sabbam ra^o, B^a sabbarattidivasam.

⁵ S^{ps} [°]dimsu. ⁶ S^s attano attano.

⁷ S^{ps} ad. gāmakāvāsan gatehi.

⁸⁻⁸ So S^{ps}; B^a ghare okāse gahite, S^{kgn} ghare ohite.

⁹ B^a ^omanussakāni; S^p ^omānusā, S^s ^omanussā.

¹⁰ S^s ad. va.

¹¹ S^{ps} ad. va.

¹³ S^{ps} dassemā ti.

- 12 Sps sakkoma.
- 14 Sps Ba tā (sc. devatā).

bannā ca ahesum uppaņduppandukajātā, ¹te na cittam ekaggam asakkhimsu kātum, tesam anekaggacittānam bhayena ca punappuna samviggānam sati sammussi.¹ Tato nesam mutthassatīnam duggandhāni ārammaņāni payojesum; tesan tena gandhena² nimmathiyamānam³ iva matthalungam ahosi, bālhā sīse vedanā⁴ uppajjimsu, na ca nam pavattim aññamaññassa ārocesum. Ath' ekadivasam samghattherassa upatthānakāle sabbesu sannipatitesu samghatthero pucchi: "tumhākam āvuso imam vanasandam pavițthānam⁵ katipāham ativiya parisuddho chavivaņņo ahosi pariyodāto, vippasannāni⁶ indriyāni, etarahi pan' attha kisā dubbannā uppanduppandukajātā; kim vo idha asappāyan" ti. Tato eko bhikkhu āha7: "abam bhante rattim īdisañ ca īdisañ ca bheravārammanam passāmi ca suņāmi ca īdisañ ca gandham ghāyāmi, tena me cittam na samādhiyatī" ti; eten' eva upāyena sabbe tam⁸ pavattim ārocesum. Samghatthero āha: "Bhagavatā āvuso dve vassūpanāyikā pañnattā amhākan ca idam⁹ senāsanam asappāyam; āyāmâvuso Bhagavato santikam gantvā añnam sappāyam senāsanam pucchāmā" ti. "Sādhu bhante" ti te bhikkhū therassa patissunitvā sabbe senāsanam samsāmetvā pattacīvaram ādāva anupalittattä kulesu kañci anāmantetvā eva yena Sāvatthi tena cārikam pakkamimsu, anupubbena Sāvatthim gantvā Bhagavato santikam agamamsu.¹⁰ Bhagavā te bhikkhū disvā etad avoca: "'na bhikkhave anto-vasse cārikā caritabbā' ti mayā sikkhāpadam pañnattam*; kissa

* (Vin. I. 13819).

¹⁻¹ S^{ps} tena te bhikkhū cittam ekaggam kātum na sakkhimsu (S^p na sakkhimsu kātum), anekaggacittānam tesam bhaye (!) punappunam samvigganam sati sa(m)mus(s)ati; —B^a reads pamusati, S^k pammussi.

- ² S^{ps} duggandhena. ³ B^a nimmaddiyamānam.
- ⁴ S^{ps} sīsavedanā. ⁵ B^a pavisantānam.

⁶ S^{ps} ad. ca. ⁷ S^s eke bhikkhū āhamsu.

- ⁸ S^{ps} sabbe va te sam (B^a has tam pav[°] at 234⁷).
- ⁹ S^{kgnps} B^a imam, here and 235²³.

¹⁰ B^a āg°, S^{ps} āgamimsu.

Skgnps Ba; Sps]

tumhe cārikañ carathā " ti. Te Bhagavato sabbam ārocesum. Bhagavā āvajjento sakalaJambudīpe antamaso catupādapīthakatthānamattam¹ pi tesam sappāyasenāsanam nâddasa; atha te bhikkhū āha: "na bhikkhave tumhākam aññam sappāyasenāsanam atthi, tatth' eva tumhe viharantā āsavakkhayam pāpuneyyātha², gacchatha bhikkhave tam eva senāsanam upanissāya viharatha; sace pana devatāhi abhayam icchatha, imam parittam ugganhatha³, etam hi vo parittañ ca kammatthānañ ca bhavissatī" ti idam suttam abhāsi. Apare⁴ āhu: "gacchatha bhikkhave tam eva senāsanam upanissāya viharathā" ti, idañ ca vatvā Bhagavā āha: "api ca kho5 ārañnakena pariharanam nātabbam, seyyathidam : sāyampātamkaranavasena dve mettā dve parittā dve asubhā⁶ dve maranasatī ti atthamahāsamvegavatthusamāvajjanañ⁷ ca,-attha mahāsamvegavatthūni nāma: jāti jarā vyādhi maranam cattāri apāyadukkhānī ti, atha vā: jātijarāvyādhimaranāni cattāri, apāyadukkham pañcamam, atīte ca vattamūlakam dukkham anāgate ca vattamūlakam dukkham paccuppanne ähärapariyetthimülakam dukkhan" ti; evam Bhagavā pariharanam ācikkhitvā tesam bhikkhūnam mettatthañ ca parittatthañ ca vipassanāpādakajjhānatthañ ca idam suttam abhāsī' ti.

*Evam vitthārato pi "yena vuttam yadā yattha yasmā cê"ti etesam padānam dīpanānidānasodhanā⁸ veditabbā; ettāvatā ca, yā sā "yena vuttam yadā yattha yasmā c'etesa dīpanānidānam sodhayitvā" ti mātikā thapitā,

* -236³ (ārabbhate) Only Pj. I. (S^{ps}).

¹ ?; S^{kgn} catupādapitthakatth°, B^a catupādapithatth°; S^s catupādam pi ca kammatthānamattam, S^p catusu dīpesu kammatthānamattam.

² S^{ps} pāpuņissatha.

- ³ S^{ps} -nhātha; B^a < -nhātha?
- ⁴ S^{ps} ad. pan'. ⁵ S^p ad. mārisa (S^s ad. ādisa).
- ⁶ So S^{ps}; B^a om. dve, S^{kgn} om. dve asubhā.
- ⁷ S^p °samāpajjanañ, (B^a °vatthūni samāpajjanam).

⁸ S^p atthadīpanā-nidhānasodhanā.

Paramatthajotikā I.

sā sabbākārena¹ vitthāritā hoti. Idāni "assa karissām" atthavannanan" ti vuttattä evam katanidänasodhanassa assa suttassa atthavannanā ārabbhate.² Tattha karanīyam atthakusalenā ti imissā pathamagāthāya tāva ayam I. S.N. 143. padavannanā : karanīyan ti kātabbam³ karanāraham⁴; attho ti pațipadā, yam vā kiñci attano hitam, tam⁵ sabbam aranīyato attho ti vuccati-aranīyato nāma upagantabbato⁶—, atthe kusalena atthakusalena, atthacchekenā⁷ ti vuttam hoti; yan ti aniyāmitapaccattam, tan ti niyāmitaupayogam, ubhayam pi vā yan tun ti paccattavacanam, santam padan ti upayogavacanam, tattha lakkhanato santam pattabbato padam, nibbānass' etam adhivacanam ; abhisameccā ti abhisamāgantvā⁸; sakkotī ti sakko, samattho pațibalo ti vuttam hoti; $uj\bar{u}$ ti ajjavavutto, sutthu ujū ti $s\bar{u}ju$; sukham vaco asmin ti suvaco; assā ti bhaveyya; mudū ti maddavayutto; na atimānī ti anatimānī.

Ayam pan' ettha atthavannanā : karanīyam atthakusalena yan tam santam padam abhisameccā ti ettha tāva atthi karanīyam, atthi akaranīyam. Tattha samkhepato sikkhāttayam karanīyam, sīlavipatti ditthivipatti ācāravipatti ājīvavipattī ti evamādi akaranīvam. Tathā atthi atthakusalo, atthi anatthakusalo; tattha, yo imasmim sāsane pabbajitvā na attānam sammā payojeti khaņdasīlo hoti ekavīsatividham anesanam nissāya jīvikam kappeti, seyyathîdam: veludānam nissāya, pattadānam, pupphadānam, phaladānam⁹, dantakatthadānam, mukhodakadānam, sinānadānam, cunnadānam, mattikādānam, cātukamyatam muggasuppatam¹⁰ pāribhattatam¹¹ jamghapesanikam vejjakammam dūtakammam pahinagamanam

- ¹ S^{ps} sabbākāranena.
- ² ?; S^{ps.}°vannanam ārabhate.
- ³ S^{ps} kattabbam.
- ⁴ S^{ps} B^a ad. ti attho; (B^a om. attho ti).
- ⁵ S^{kgn} B^a om.
- ⁷ S^{ps} at the chekenā.

⁶ S^{ps} ad. ti attho.

⁸ S^{kgn} °gantā. ¹⁰ S^s °supvatam.

- ⁹ B^a ad. mālādānam.
- 11 Sk pātibh°; Ba paribhatyatam.

IX. Mettasuttam

piņdapatipiņdadānānuppadānam¹ vatthuvijjam khettavijjam² angavijjam chabbidhe ca agocare carati³,--seyyathîdam : vesiyagocare⁴ vidhava - thullakumārika - pandakabhikkhunī-pānāgāragocare⁵ ti-, samsattho ca viharati rājūhi rājamahāmattehi titthiyehi titthiyasāvakehi ananulomikena samsaggena⁶, yāni vā pana tāni kulāni assaddhāni appasannāni akkosakaparibhāsakāni anatthakāmāni ahitaaphāsu-ayogakkhemakāmāni bhikkhūnam . . . pe . . . upāsikānam, tathārūpāni kulāni sevati bhajati payirupāsati, ayam anatthakusalo; yo pana imasmim sāsane pabbajitvā attānam sammā payojeti anesanam pahāya catupārisuddhisīle patitthātukāmo saddhāsīsena pātimokkhasamvaram, satisīsena indrivasamvaram, virivasīsena ājīvapārisuddhim, pañnāsīsena paccayapatisevanam pūreti, ayam atthakusalo; yo vā sattāpattikkhandhasodhanavasena pātimokkhasamvaram, chadvāre ghattitārammanesu⁷ abhijjhādīnam anuppattivasena indriyasamvaram, anesanaparivajjanavasena viññūpasattha - buddhabuddhasāvakavannita-patisevanena ca ājīvapārisuddhim, vathāvuttapaccavekkhanavasena paccayapatisevanam, catuririyāpathaparivattane⁸ sātthakādīnam paccavekkhaņavasena⁹ sampajaññam sodheti, ayam pi atthakusalo; yo vā 'yathā māsodakam paticca samkilittham vattham pariyodāyati, chārikam pațicca ādāso, ukkāmukham pațicca jātarūpam, tathā ñānam paticca sīlam vodāyatī' ti ñatvā ñānodakena dhovanto sīlam pariyodāpeti, yathā ca kikī sakunikā andam camaramigo¹⁰ vāladhim ekaputtikā nārī piyam ekaputtakam ekanayano puriso tam ekanayanam¹¹ rakkhati, tathā ativiya appamatto attano sīlakkhandham rakkhati

- ¹ S^k °dānānuppādānam; B^a piņdadānam only.
- ² S^{kgn} B^a n a k k h a t t a v^o.
- ³ B^a chabbidho agocaro ti.
- ⁴ S^p B^a -ro, S^{kgn} -ram.

5 Ba -ro.

⁶ S^{ps} B^a gihisamsaggena.

⁷ S^{ps} B^a ghatitã°.

- ⁸ S^k < catupiriy°, S^{gn} catuviriy°.
- ⁹ S^{ps} sātthakatādipacc[°] (in S^p sādhak[°]).
- ¹⁰ S^{ps} camarimigo, B^a cāmarim^o. ¹¹ S^{ps} B^a -an ca.

sāvam-pātam paccavekkhamāno aņumattam pi vajjam na passati, ayam pi atthakusalo; yo pana avippatisārakarasīle¹ patitthāya kilesavikkhambhanapatipadam pagganhāti tam paggahetvā kasinaparikammam karoti, kasinaparikammam katvā samāpattiyo nibbatteti, avam pi atthakusalo; yo pana samāpattito vutthāya samkhāre sammasitvā arahattam pāpunāti, avam atthakusalānam aggo; tattha ye ime yāva avippatisārakarasīle¹ patitthānena, yāva vā kilesavikkhambhanapatipadāya paggahaņena maggaphalena² vannitä atthakusalä, te imasmim atthe atthakusalā ti adhippetā, tathāvidhā ca te bhikkhū, - tena Bhagavā te bhikkhū sandhāya ekapuggalādhitthānāya desanāya karanīyam atthakusalenā ti āha. Tato 'kim ³karanīyan' ti tesam sañjātakamkhānam⁴ āha: yan tam santam padam abhisameccā ti. Ayam⁵ adhippāyo: tam buddhānubuddhehi vannitam santam nibbānapadam pativedhavasena abhisamecca viharitukāmena yam karanīyan ti. Ettha ca "yan" ti imassa gāthāpadassa ādito vuttam eva³, "karanīyan" ti adhikārato anuvattati, "tam santam padam abhisameccā" ti ayam pana yasmā sāvasesapātho attho, tasmā 'viharitukāmenā' ti vuttan ti veditabbam; a tha vā santam padam abhisameccā ti anussavādivasena lokiyapaññāya nibbānapadam 'santan' ti ñatvā tam adhigantukāmena yan tam "karanīyan" ti adhikārato anuvattati, tam karanīvam atthakusalenā ti evam p' ettha⁶ adhippāyo veditabbo; atha vā "karanīyam atthakusalenā" ti vutte 'kin' ti cintentānam āha: "yan tam santam padam abhisameccā" ti, tass' evam adhippāyo veditabbo : lokiyapaññāya santam padam abhisamecca yam karanīyam, tan ti—yam kātabbam, tam karanīyam, karanāraham⁷ eva tan ti⁸ vuttam hoti—, kim pana 'tan'

- ⁱ S^p °kare sīle, B^a (S^g) °karaņasīle.
- ² S^p B^a om. maggaphalena.
- ³⁻³ Only S^p B^a.

⁴ S^p ajānetvā thitānam.

⁵ S^p Ko.

- ⁶ S^{ps} B^a evam ettha.
- ⁷ S^k karanīyam, S^{gn} om., S^{ps} karaniyāraham.
- ⁸ S^{ps} evā ti, B^a etan ti.

Skgnps Ba]

ti: kim aññam siyā aññatra tadadhigamūpāyato, kāmañ c' etam karanārahatthena¹ sikkhāttayadīpakena ādipaden' eva vuttam-tathā hi assa atthavannanāvam avocumha: "atthi karaniyam, atthi akaraniyam; tattha samkhepato sikkhāttayam karanīyan" ti-, atisamkhepadesitattā pana tesam bhikkhūnam kehici viññātam kehici na viññātam², tato, yehi na viññātam, tesam viññāpanattham, yam visesato äraññakena bhikkhunā kātabbam, tam vitthārento "sakko ujū ca sūjū ca suvaco c' assa mudū anatimānī" ti imam tāva upaddhagātham āha. Kim vuttam hoti: santam padam abhisamecca viharitukāmo lokiyapañnāya vā tam abhisamecca tadadhigamāva patipajjamāno āraññako bhikkhu dutiyacatutthapadhāniyangasamannāgamena kāye ca jīvite ca anapekkho hutvā saccapativedhāya patipajjitum sakko assa, tathā kasiņaparikammavattasamādānādisu³ attano pattacīvarapatisamkharanādisu ⁴yāni tāni sabrahmacārīnam uccāvacāni kimkaranīyāni, tesu aññesu ca evarūpesu sakko assa dakkho analaso samattho⁵, sakko honto pi ca tatiyapadhāniyangasamannāgamena⁴ u j u assa, uju honto pi ca sakim-ujubhāvena santosam anāpajjitvā yāvajīvam punappuna asithilakaranena sutthutaram uju assa; asathatāya vā uju, amāyāvitāya sūju, kāyavacīvamkappahänena vä⁶ uju manovamkappahänena suju, asantagunassa vā anāvikaraņena uju asantaguņena uppannassa lābhassa anadhivāsanena sūju, evam ārammaņalakkhanūpanijjhānehi purimadvayatatiyasikkhāhi payogāsayasuddhīhi ca ujū ca sūjū ca assa; na kevalañ ca uju ca sūju ca, api ca pana subbaco⁷ c'assa, yo hi puggalo "idan na kātabban" ti vutto "kin te dittham, kin te sutam, ko me hutvā vadasi, kim upajjhāvo ācariyo sandittho sambhatto" ti vadati tunhībhāvena vā vihetheti⁸ sampaticchitvā vā na tathā karoti, so visesādhigamassa dūre hoti, yo pana ovadiyamāno "sādhu bhante sutthu vuttam, attano vajjam

- ¹ S^{ps} °atthena.
- ³ S^s °vata°.
- ⁵ S^p om.
- ⁷ S^p suvaco.

- ² B^a kehici aviññātam.
- 4-4 S^s om.
- ⁶ Only in S^p.
- ⁸ S^{kgns} viheseti.

Paramatthajotikā I.

nāma duddasam hoti, puna pi mam evarūpam disvā vadeyyātha anukampam upādāya, cirassam me tumhākam santikā ovādo laddho" ti vadati yathānusitthañ ca patipajjati, so visesādhigamassa avidūre hoti, tasmā evam parassa vacanam sampaticchitvā karonto suvaco c'assa; yathā ca suvaco, evam m u d u assa, mudū ti gahatthehi dūtagamanapahiņagamanādisu yujjamāno¹ tattha mudubhāvam akatvā thaddho hutvā vattapativattiyam sakale brahmacariye² ca mudu assa, suparikammakatasuvaņņam viya tattha tattha viniyogakkhamo, a t h a vā mudū ti abhākutiko uttānamukho sukhasambhāso patisanthāravutti sutittham viya sukhāvagāho assa; na kevalañ ca mudu, api ca pana a n a t imā nī assa jātigottādīhi atimānavatthūhi pare nâtimaññeyya³ Sāriputtatthero viya caņdālakumārakasamena cetasā* vihareyyā ti.

Evam Bhagavā⁴ santapadam abhisamecca viharitukāmassa tadadhigamāya vā paṭipajjamānassa visesato āraññakassa bhikkhuno ekaccam karaņīyam vatvā puna tat' uttarim pi vattukāmo santussako cā ti dutiyam gātham āha. Tattha "santuṭthī ca kataññutā"† ti ettha vuttappabhedena dvādasavidhena santosena santussatī ti santussako, a th a vā tussatī ti tussako, sakena tussako⁵, santena tussako⁵, samena tussako ti santussako—tattha s a k a n nāma "piṇdiyālopabhojanan nissāyā"‡ ti evam upasampadamaṇdale uddiṭtham attanā ca⁶ sampaṭicchitam catupaccayajātam, tena sundarena vā asundarena vā⁷ sakkaccam vā asakkaccam vā dinnena paṭiggahakāle⁸ paribhogakāle ca vikāram adassetvā yāpento sakena tussako ti vuccati; s a n tam nāma yam laddham hoti attano vij-

* (A. IV. 376¹¹.) + 145⁴ sqq. ‡ Vide Vin. I. 58¹², 96¹.

¹ S^{ps} niyujjamāno.

² S^{ps} B^a-iyā sakalabrah^o (in B^a vattapatipattiyā s^o).

³ B^a nâvamāñeyya. ⁴ S^s ad. yan tam.

- ⁵ S^{ps} ad. ti santussako. ⁶ B^a va.
- ⁷ S^{ps} B^a om. ⁸ S^{ps} B^a patig(g)ahanakāle.

2. S.N. 144. āha.

240

jamānam, tena santen' eva¹ tussanto tato param na patthento² atricchatam pajahanto santena tussako ti vuccati; samam nāma itthānitthesu anunayapatighappahānam, tena samena sabbārammaņesu tussanto samena tussako ti vuccati-; sukhena bharīyatī ti subharo, suposo ti vuttam hoti, yo hi bhikkhu sālimamsodanādīnam³ patte püretvä dinne pi dummukhabhāvam anattamanabhāvam eva ca dasseti tesam vā sammukhā va tam piņdapātam "kim tumhehi dinnan" ti apasādento sāmaņeragahatthādīnam⁴ deti, esa dubbharo, etam disvā manussā dūrato va⁵ parivajjenti 'dubbharo bhikkhu na sakkā positun' ti, yo pana yam kiñci lūkham vā panītam vā appam vā bahum vā labhitvā attamano vippasannamukho hutvā vāti6, esa subharo, etam disvā manussā ativiya vissatthā honti 'amhākam bhadanto subharo thokena⁷ pi tussati, mayam eva nam posissāmā' ti pațiññam katvā posenti-evarūpo idha subharo ti adhippeto; appam kiccam assā ti appakicco na kammārāmatā-bhassārāmatā-sanganikārāmatādianekakiccavyāvato, atha vā sakalavihāre navakamma-samghabhoga - sāmanerārāmikavosāsanādikiccavirahito attano kesanakhacchedana-pattacīvaraparikammādim⁸ katvā samanadhammakiccaparo hoti⁹; sallahukā vutti assā ti sallahukavutti, yathā ekacco bahubhaņdo bhikkhu¹⁰ disāpakkamanakāle bahum pattacīvarapaccattharanatelagulādim¹¹ mahājanena sīsabhārakatibhārādīhi uddharāpetvā¹² pakkamati, evam ahutvā yo appaparikkhāro hoti pattacīvarādi-atthasamanaparikkhāramattam eva pariharati disāpakkamanakāle pakkhī sakuņo viya samādāy' eva

¹ S^{ps} santena.

² S^{ps} B^a param apatthento (cf. 239, note 1).

³ B^a °ādīni.

⁵ B^a om.

⁴ S^{ps} [°]gahatthänam.
⁶ S^{ps} B^a väpeti.

⁷ B^a appakena. ⁸ S^{ps} B^a °cīvarakammādim.

⁹ S^{ps} B^a hotī ti vuttam hoti.

¹⁰ B^a bahubhandikabhikkhu. ¹¹ S^{ps} °telādim.

¹² S^k B^a uccārāp^o; S^s ubbahāpetvā, S^p upakāram gāhāpetvā. pakkamati*, evarūpo idha sallahukavuttī ti adhippeto; santāni indriyāni assā ti santindriyo, itthārammaņādisu rāgādivasena anuddhatindriyo ti vuttam hoti; nipako ti viññū vibhāvī paññavā, sīlānurakkhanapaññāya cīvarādivicāranapañnāya āvāsādisattasappāyaparijānanapañnāya ca samannāgato ti adhippāyo; na ppagabbho¹ ti appagabbho, †atthatthänena käyapägabbhiyena catutthänena² vacīpāgabbhiyena anekatthānena manopāgabbhiyena ca virahito ti attho-atthatthānam kāyapāgabbhiyam nāma samgha - gana - puggala - bhojanasālā - jantāghara - nahānatittha-bhikkhācāramagga-antaragharappavesanesu kāyena appatirūpakaranam, seyyathîdam: "idh' ekacco samghamajjhe pallatthikāya vā nisīdati pāde pādam ādahitvā³ vā"1 ti evamādi, tathā ganamajjhe — ganamajjhe ti catuparisasannipāte —, tathā buddhatare puggale : bhojanasālāyam pana buddhānam āsanam na deti navānam āsanam patibāhati, tathā jantāghare, buddhe c' ettha anāpucchā⁴ aggijālanādīni karoti; sinānatitthe⁵ ca, yad idam "'daharo, buddho' ti pamānam akatvā āgatapatipātiyā nahāyitabban" ti vuttam, tam pi anādivanto pacchā āgantvā udakam otaritvā buddhe ca nave ca bādhati⁶; bhikkhācāramagge pana⁷ aggāsanaaggodakaaggapindattham buddhanam purato⁷ purato yāti bāhāya bāham paharanto, antaragharappavesane buddhānam pathamataram pavisati daharehi kāyakīlanam⁸ karotī ti evamādi; catutthānam vacīpāgabbhiyam nāma samghaganapuggalantaragharesu⁹ appatirūpavācānicchāranam, sevyathîdam: idh' ekacco samghamajjhe anāpucchā dhammam bhāsati, tathā pubbe vuttappakāre

 * (D. I. 71⁶). † Cf. Pj. ad S.N. 89^b, N 	idd. ad S.N. 852°.
‡	
¹ S ^{ps} na pag°.	² S ^{kn} ad. ca.
³ S ^p ahithapetvā, B ^a odahitvā.	
⁴ S ^p ad. ca $(\mathfrak{I}: va)$.	⁵ S ^{ps} n(ah)ānat ^o .
⁶ S ^{ps} bādheti.	⁷ B^a om.
⁸ S ^{ps} °kīlanam.	⁹ S ^{ps} B ^a °puggalaantara°.

Skgnps Ba]

gane buddhatarapuggale ca, tattha manussehi pañham puttho buddhataram anāpucchā vissajjeti; antaraghare pana "itthannāme kim atthi, kim yāgu udāhu khādaniyam bhojaniyam, kim me dassasi¹, kim ajja khādissāma, kim pivissāmā" ti evamādim bhāsati; anekatthānam manopāgabbhiyam nāma tesu tesu thānesu kāyavācāhi ajjhācāram anāpajjitvā pi manasā eva kāmavitakkādinānappakāram² appatirūpavitakkanam; kulesu ananugiddho ti, yāni kulāni upasamkamati, tesu paccayatanhāya vā ananulomiyagihisamsaggavasena vā ananugiddho, na sahasokī na sahanandī na sukhitesu sukhito na dukkhitesu dukkhito na uppannesu kiccakaranīyesu attanā voyogam³ āpajjitā ti vuttam hoti. Imissā ca gāthāya⁴ "suvaco c' assā " ti ettha vuttam " assā " ti vacanam⁵ sabbapadehi saddhim 'santussako ca assa, subharo ca assā' ti evam vojetabbam.

Evam Bhagavā santam padam abhisamecca viharitukāmassa tadadhigamāya vā patipajjitukāmassa visesato āraññakassa bhikkhuno tat' uttarim pi karanīyam ācikkhitvā idāni akaranīyam pi ācikkhitukāmo "na ca khuddam samācare kiñci, yena viññū pare upavadeyyun" ti imam upaddhagātham āha. Tass' attho: evam imam karanīyam karonto, yan tam kāyavacīmanoduccaritam khuddam lāmakan ti vuccati, tam na ca khuddam samācare, asamācaranto ca na kevalam olārikam kim pana⁶ kiñci na samācare, appamattakam anumattakam pi na samācare ti vuttam hoti,-tato c'assa⁷ samācāre sanditthikam evâdīnavam⁸ dasseti: yena viññū pare upavadeyyun ti, ettha ca, yasmā aviñnū pare appamāņan, te hi anavajjam⁹ vā sāvajjam karonti appasāvajjam vā mahāsāvajjam, viñnū eva pana pamānam, te hi anuvicca pariyogāhetvā avannāra-

- ¹ S^{ps} udāhu khādaniyam vā bhojaniyam (vā) dasseti.
- ² S^{kgn} ^oppakāra-.
- ³ S^{ps} vāyogam, B^a viyogam. ⁴ S^{ps} ad. y a m (cf. note 5).
- " Sps om. kim pana.
- ⁷ B^a tato 'ssa; S^{ps} tato tassa.
- ⁹ B^a asāvaijam.

- ⁵ S^{ps} ad. tam.
- ⁸ B^a eva ād°.

hassa avannam¹ vannārahassa vannam bhāsanti, tas mā vinnū pare ti vuttam.

Evam Bhagavā imāhi addhateyyāhi gāthāhi² santam padam abhisamecca viharitukāmassa tadadhigamāya vā pațipajjitukāmassa visesato āraññakassa āraññakasīsena ca sabbesam pi kammatthänam gahetvä viharitukämänam karanīyākaranīyabhedam kammatthānūpacāram vatvā idāni tesam bhikkhūnam tassa devatābhayassa patighātāya parittattham vipassanāpādakajjhānavasena kammatthānatthañ³ ca sukhino vā khemino hontū ti ādinā nayena mettakatham kathetum⁴ āraddho. Tattha sukhino ti sukhasamangino⁵, khemino ti khemavanto, abhayā nirupaddavā ti vuttam hoti, sabbe ti anavasesā, sattā ti pāņino, sukhitattā ti sukhitacittā; ettha ca kāyikena sukhena sukhino, mānasena sukhitattā, tadubhayena pi⁶ sabbabhayūpaddavavigamena vā khemino⁷ veditabbā. Kasmā evam vuttam: mettäbhävanäkäradassanattham, pana evam hi mettā bhāvetabbā: 'sabbe sattā sukhino hontū' ti⁸ vā 'khemino hontū' ti vā 'sukhitattā hontū' ti vā. Evam, yāva upacārato appanākoti, tāva samkhepena mettābhāvanam dassetvā idāni vitthārato pi tam dassetum ye kecī ti gāthādvayam āha. Atha vā, yasmā puthattārammane⁹ paricitam cittam na ādiken' eva¹⁰ ekatte santhāti ārammanappabhedam pana anugantvā¹¹ anugantvā kamena santhāti, tasmā tassa tasathāvarādidukatikappabhede ārammane anugantvā¹² anugantvā santhānattham¹³ pi ve kecī ti gāthādvayam āha. Atha vā, yasmā, yassa yam ārammanam vibhūtam hoti, tassa tattha cittam

¹ S^{ps} ad. bhāsanti.

² S^{ps} B^a addhateyyagāthāhi (247, note 3).

³ B^a kammatthänamgahanatthañ.

⁴ S^{ps} mettam kathetum.

⁵ S^{ps} sukhasampanno (>: °sampannā?).

⁶ S^{ps} B^a ^oyenâpi. ⁷ S^{ps} B^a ad. ti. ⁸ S^{ps} bhavantū ti.

⁹ S^{ps} B^a puthutt^o; B^a ^oārammaņehi.

¹⁰ B^a cittam etthaken' eva.
¹¹ S^{kgn} B^a om.
¹² S^{gn} om.
¹³ B^a santhāpanattham.

3^{cd}. S.N. 145 ^{cd}. Skgnps Ba]

sukham titthati, tasmā, tesam bhikkhūnam yassa yam vibhūtam ārammanam, tassa tattha cittam santhapetukāmo¹ tasathāvarādidukatikārammanappabhedadīpakam ye kecī ti imam gāthādvayam āha. Ettha hi tasathāvaradukam ditthäditthadukam durasantikadukam bhutasambhavesidukan ti cattāri dukāni², dīghādīhi ca³ chahi padehi majjhima-padassa tīsu anuka-padassa ca dvīsu tikesu atthasambhavato dīgharassamajjhimattikam mahantāņukamajjhimattikam thūlāņukamajjhimattikan tayo tike dīpeti. Tattha ye kecī ti anavasesavacanam; pānā eva bhūtā pānabhūtā; atha vā pānantī⁴ ti pānā, etena assāsapassāsapatibaddhe pañcavokārasatte ganhāti⁵, bhavantī ti bhūtā, etena ekavokāracatuvokārasatte ganhāti⁶; atthī ti santi samvijjanti⁷. Evam "ye keci pānabhūt' atthī" ti iminā vacanena dukatikehi sangahetabbe sabbe⁸ satte ekajjham dassetvā idāni sabbe pi te "tasā vā thāvarā vā anavasesā" ti iminā dukena saigahetvā dasseti. Tattha tasantī ti tasā, satanhānam sabhayānañ c' etam adhivacanam; titthantī ti thāvarā, pahīnatanhāgamanānam⁹ arahatam etam adhivacanam; n' atthi tesam avasesan ti anavasesā, sabbe pī ti vuttam hoti,—yañ ca dutiyagāthāya ante vuttam, tam sabbam dukatikehi sambandhitabbam: ye keci pānabhūt' atthi tasā vā thāvarā vā anavasesā, ime pi sabbe sattā bhavantu sukhitattä, evam yäva bhūtā vā sambhavesī vā ime pi sabbe sattā bhavantu sukhitattā ti. Idāni dīgharassamajjhimāditikattayadīpakesu¹⁰ "dīghā vā" ti ādisu chasu padesu dīghā ti dīghattabhāvā nāgamacchagodhādayo, anekavyāmasatappamānā pi hi mahāsamudde nāgānam attabhāvā anekayojanappamāņā ca macchagodhādīnam attabhāvā honti; mahantā ti mahantattabhāvā jale kacchapādayo

4, 5. S.N. 146, 147.

¹ S^{ps} santhāp°.

- ² S^{ps} cattāro duke.
- ³ S^{kgn} om. ca; (S^{ps} cchahi or ca chahi).
- ⁴ S^{kgn} panantī.
- ⁶ S^{kgps} ganhati, Sⁿ ganhanti.
- ⁷ S^{ps} samvijjati, om. santi.
- ⁹ S^{ps} °tanhābhayānam.
- ⁵ S^{kgn} ganhati.
- ⁸ S^{ps} B^a om.
- ¹⁰ S^{ps} ^odīpake.

thale hatthināgādayo amanussesu dānavādayo, āha ca: "Rāh' aggam¹ attabhāvīnan"* ti, tassa hi attabhāvo ubbedhena cattāri vojanasahassāni attha ca vojanasatāni, bāhū dvādasayojanasataparimānā, pañnāsa yojanāni² bhamukantaram tathā angulantarikā, hatthatalā³ dve yojanasatānī † ti; majjhimā ti assagonamahisasūkarādīnam attabhāvā; rassakā ti tāsu tāsu jātisu vāmanādayo dīghamajjhimehi omakappamānā sattā; aņukā ti mamsacakkhussa agocarā dibbacakkhuvisayā udakādisu nibbattā sukhumattabhāvā sattā ūkādayo vā, api ca, ye tāsu tāsu jātisu mahantamajjhimehi thūlamajjhimehi ca omakappamānā sattā, te anukā ti veditabbā; thūlā ti parimandalattabhāvā macchakummasippisambukādayo⁴ sattā. Evam tīhi tikehi⁵ anavasesato satte dassetvā idāni "ditthā vā ye va⁶ additthā " ti ādīhi tīhi dukehi pi te sangahetvā dasseti. Tattha $ditth\bar{a}$ ti ye attano cakkhussa $\bar{a}p\bar{a}tham^7$ $\bar{a}gatava$ sena ditthapubbā; additthā ti ye parasamudda-paraselaparacakkavālādisu thitā. "Ye ca dūre vasanti avidūre" ti iminā pana dukena attano attabhāvassa dūre ca avidūre ca vasante satte dasseti; te apādadipādavasena⁸ veditabbā; attano hi käye vasantä sattä avidüre, bahi käyato vasantä dūre, tathā anto-upacāre⁹ vasantā avidūre bahi¹⁰ upacārato vasantā dūre, attano¹¹ vihāre gāme janapade dīpe cakkavāle vasantā avidūre, paracakkavāle vasantā dūre vasantī ti vuccanti. Bhūtā ti jātā abhinibbattā, ye "bhūtā eva na puna bhavissantī" ti samkham gacchanti, tesam khīnāsavānam etam adhivacanam; sambhavam esantī ti sambhavesino, appahīnabhavasamyojanattā āyatim

* A. II. 17²¹.
† Mp. ad A. II. 17²¹, Sum. I. 285⁹.

S^{ps} B^a Rāhu 'ggam.
 S^{ps} ^otalāni.
 S^{ps} ad. ca.

- ⁷ S^{ps} B^a -am.
- ⁹ S^{ps} attano upacāre.
- 11° Sps anto.

² S^{ps} paññāsayojanam.
 ⁴ S^{ps} B^a ^osippikasambukādayo.
 ⁶ B^a ca.

⁸ B^a a p a d a d v i p a d a °.
¹⁰ B^a bahiddhā.

pi sambhavam esantānam sekhaputhujjanānam etam adhivacanam; atha vā catusu yonisu andajajalābujā sattā, yāva andakosam vatthikosañ ca na bhindanti, tāva sambhavesī nāma, andakosam vatthikosañ ca bhinditvā bahi nikkhantā bhūtā nāma, samsedajā opapātikā ca pathamacittakkhane sambhavesī nāma, dutiyacittakkhanato pabhuti bhūtā nāma, yena vā¹ iriyāpathena jāyanti, yāva tato aññam na pāpunanti, tāva sambhavesino, tato param bhūtā ti².

Evam Bhagavā "sukhino vā" ti ādīhi addhateyyāhi gāthāhi³ nānappakārato tesam bhikkhūnam hitasukhāgamapatthanavasena sattesu mettābhāvanam dassetvā idāni ahitadukkhānāgamapatthanavasena pi⁴ tam dassento āha: na paro param nikubbethā ti,-esa porānapātho, 6. S.N. 148. idani⁵ param hī ti pi pathanti, ayam na⁶ sobhano.⁷ Tattha paro ti parajano, paran ti parajanam; na nikubbethā ti na vanceyya, nâtimannethā ti na atikkamitvā maññeyya; katthacī ti katthaci okāse gāme vā khette vā nātimajjhe vā pūgamajjhe vā ti ādi⁸; nan ti etam; kancī ti yam kiñci khattiyam vā brāhmaņam vā gahattham vā pabbajitam vā sugatam vā duggatam vā⁹ ti ādi; vyārosanā patighasaññā ti kāyavacīvikārehi vyārosanāya ca manovikārena pațighasaññāya ca, 'vyārosanāya pațighasaññāyā' ti hi vattabbe "vyārosanā patighasaññā" ti vuccati, yathā 'sammad aññāya vimuttā' ti vattabbe "sammad aññā vimutta"* ti, yatha ca 'anupubbasikkhaya anupubbakiriyāya anupubbapatipadāyā' ti vattabbe "anupubbasikkhā anupubbakiriyā anupubbapatipadā "† ti; nâññamaññassa dukkham iccheyyā ti aññamaññassa dukkham na

* A. IV. 362²⁶. † Cf. M. III. 18.

- ¹ S^{ps} om. vā; S^{kgn} ad. yena.
- ³ B^a addhateyyagāthāhi (244, note 2).
- ⁵ S^{ps} ad. pana.
- 7 Ba sundaro.
- ⁹ S^{ps} sukhitam vā dukkhitam vā.
- ² B^a nāma.
- ⁴ S^{ps} °nâpi.
- ⁶ S^{ps} pana (!).
- 8 Sps ad. -su.

iccheyya. Kim vuttam hoti¹: na kevalam 'sukhino vā khemino² hontū' ti ādimanasikāravasen' eva mettam bhāveyya, kim pana 'aho vata yo koci parapuggalo yam kiñci parapuggalam vañcanādīhi nikatīhi na nikubbetha jātiādīhi ca nam mānavatthūhi³ katthaci padese kañci parapuggalam nâtimaññeyya aññamaññassa ca vyārosanāya vā patighasaññāya vā dukkham na iccheyyā' ti evam pi manasikaronto bhāveyyā ti.

Evam ahitadukkhānāgamapatthanavasena⁴ atthato mettābhāvanam dassetvā idāni tam eva upamāya dassento 7. S.N. 149. āha: mātā yathā niyan⁵ ti. Tass' attho: yathā mātā niyam puttam attani jātam orasaputtam tañ ca ekaputtam eva āyusā anurakkhe tassa dukkhāgamapaṭibāhanattham attano āyum pi cajitvā⁶ anurakkhe, evam pi sabbabhūtesu idam mettam⁷ mānasam bhāvaye punappuna janaye vaddhaye, tañ ca aparimāṇasattārammaṇavasena ekasmim vā satte anavasesapharaṇavasena aparimāṇam⁸ bhāvaye iti.

Evam sabbākārena mettābhāvanam dassetvā idāni tass' eva vaddhanam dassento āha: mettañ ca sabbalokasmin 8. S.N. 150. ti. Tatha mejjati⁹ tāyati cā ti mitto, hitajjhāsayatāya siniyhati ahitāgamato rakkhati cā ti attho, mittassa bhāvo

mettam; sabbasmin ti anavasese, lokasmin ti sattaloke; manasi bhavan ti mānasam, tam hi cittasampayuttattā evam vuttam; bhāvaye iti vaddhaye; nâssa parimāņan ti aparimāņam, aparimāņasattārammaņatāya¹⁰ evam vuttam; uddhan ti upari, tena arūpabhavam gaņhāti, adho ti heṭṭhā, tena kāmabhavam gaṇhāti, tiriyan ti vemajjham, tena rūpabhavam gaṇhāti; asambādhan ti sambādhavirahitam, bhinnasīman ti vuttam hoti, sīmā nāma paccatthiko vuccati, tasmim pi pavattan¹¹ ti attho; averan ti veravira-

¹ S^{gs} B^a na iccheyyā ti vuttam hoti.

² S^{kps} ad. vā. ³ S^s B^a ca nava-mānavatthūhi.

⁴ S^{ps} B^a °dukkhānāgamanap°.

⁵ S^{ps} B^a niyam puttan. ⁶ S^{ps} ad. tam.

⁷ S^{kgn} metta-; S^{ps} B^a mettākhyam (cf. 249, note 7).

⁸ S^{kgn} B^a appamāņam. ⁹ B^a mijjati.

¹⁰ S^{kgnps} B^a appamānas^o (vide note 8, and 248¹⁶).

¹¹ S^{ps} pavattatī.

Skgnps Ba]

hitam, antarantarā pi¹ veracetanāpātubhāvavirahitan ti vuttam hoti; asapattan ti vigatapaccatthikam, mettāvihārī hi² puggalo manussānam piyo hoti³amanussānam piyo hoti³, nâssa koci paccatthiko hoti, ten' assa tam mānasam vigatapaccatthikattā asapattan ti vuccati, pariyāyavacanam hi etam yadidam 'paccatthiko, sapatto' ti. Ayam anupadato atthavannanā⁴, ayam pan' ettha adhippetatthavannanā: yad etam⁵ "evam pi sabbabhūtesu mānasam bhāvaye aparimānan " ti vuttam, tañ 6 c' etam aparimānam mettamānasam⁷ sabbalokasmim bhāvaye vaddhaye vuddhim virülhim vepullam gamaye⁸, katham: uddham adho ca tiriyañ ca, uddham yāva bhavaggā⁹, adho yāva Avīcito¹⁰, tiriyam yāva avasesadisā, uddham vā¹¹ āruppam, adho kāmadhātum, tiriyam rūpadhātum anavasesam pharanto, ³evam bhāvento³ pi ca tam, yathā asambādham averam asapattañ ca hoti, tathā sambādhaverasapattābhāvam¹² karonto bhāvaye; yam vā tam bhāvanāsampadam pattam sabbattha okāsalābhavasena¹³ asambādham, attano paresu āghātapativinayena averam, attani ca paresam āghātapațivinayena asapattam hoti, tam asambādham averam asapattam aparimānam mettam mānasam uddham adho tiriyañ cā ti tividhaparicchede sabbalokasmim bhāvaye vaddhaye iti.

Evam mettābhāvanāya vaddhanam dassetvā idāni tam bhāvanam anuyuttassa viharato iriyāpathaniyamābhāvam dassento āha: tiṭṭhañ caram . . . pe . . . adhiṭṭheyyā ti. Tass' attho: evam etam¹⁴ mettam mānasam bhāvento so

9^{a-c}. S.N. 151^{a-c}.

S^{ps} om. pi.
 S^{kgnp} om. hi.
 S^{ps} om.
 S^{ps} om.
 S^{ps} ad h i p p e t a t t h a d ī p a n ā.
 S^{ps} yad idam.
 S^{ps} yad idam.
 S^{ps} B^a mettam mān^o.
 S^{ps} B^a mettam mān^o.
 S^{kgnps} - a m, B^a - ā ca.
 S^{ps} ad. yāva, (S^s om. vā).
 S^{ps} B^a okāsalokavasena.
 S^{ps} B^a evañ c' etam, C^{ps} evañ ca tam.

249

Paramatthajotikā I.

"nisīdati pallamkam ābhujitvā ujum kāyam paņidhāyā"* ti ädisu viya iriyäpathaniyamam akatvä yathäsukham aññataraññatarairiyāpathabādhanavinodanam1 karonto tittham vā caram vā nisinno vā sayāno vā, yāvatā vigatamiddho assa, atha etam mettajjhānasatim adhittheyya²; atha vā evam mettābhāvanāya vaddhanam dassetvā idāni vasībhāvam dassento āha: tițthañ caran ti, vasippatto hi tițtham vā caram vā³ yāvatā⁴ iriyāpathena etam mettajjhānasatim adhitthātukāmo hoti-atha vā⁵ tittham vā caram vā ti na tassa thānādīni antarāyakarāni honti, api ca kho yāvatā ⁶evan tam⁶ mettajjhānasatim adhitthātukāmo hoti -tāvatā vigatamiddho hutvā adhitthāti, n' atthi tassa dandhāvitattam, tenâha: titthañ caran nisinno vā sayāno vā, yāvat' assa vigatamiddho, etam satim adhittheyyā ti. Tassâdhippāyo⁷: yan tam "mettañ ca sabbalokasmim mānasam bhāvaye" ti vuttam, tam tathā bhāvaye, yathā thänädisu yävatä iriyäpathena, thänädīni vā anādiyitvā yāvatā etam mettajjhānasatim adhitthātukāmo assa, tāvatā⁸ etam satim adhittheyvā ti.

Evam mettäbhävanäya vasībhāvam dassento "etam satim adhiţtheyyā" ti tasmim mettāvihāre niyojetvā idāni tam vihāram thunanto āha: brahmam etam vihāram idham-āhū ti. Tass' attho: yv āyam "sukhino vā khemino hontū" ti ādim katvā yāva "etam satim adhiţtheyyā" ti vaņņito mettāvihāro, *etam* catusu divyabrahmaariyairiyāpathavihāresu⁹ niddosattā attano pi paresam pi atthakarattā ca *idha* ariyassa dhammavinaye¹⁰ brahmavihāram

* D. I. 7118.

¹ S^{gn} aññatarairiyā°, S^{ps} aññatarañ ca iriyā°.

² S^{kgn} adhitthaheyya (so S^{gn} 250²¹).

³ S^s ins. . . . pe . . . no; S^p ins. mano.

⁴ S^{kgn} ad. yāvatā. ⁵ S^{ps} B^{a} om. vā.

⁶ S^{ps} evam, B^a eva; \Im : etam (=251³)?

⁷ S^{ps} Tassâyam adhipp°.

⁸ S^{ps} ad. vigatamiddho va hutvā.

⁹ S^{ps} B^a dibba°. ¹⁰ S^{kgn} B^a maggavinaye (?).

9^d. S.N.

151d.

Skgnps Ba]

āhu—setthavihāram āhū ti—, yato satatam samitam abbokinnam tittham caram nisinno vā sayāno vā, yāvat' assa vigatamiddho, etam satim adhittheyyā ti.

Evam Bhagavā tesam bhikkhūnam nānappakārato mettābhāvanam dassetvā idāni, yasmā mettā sattārammanattā attaditthiyā āsannā hoti, tasmā ditthigahananisedhanamukhena tesam bhikkhūnam tad eva mettajjhānam¹ pādakam katvā ariyabhūmippattim dassento² ditthin ca anupagammā ti imāya gāthāya desanam samāpesi.³ Tass' 10. S.N. attho: vv āvam "brahmam etam vihāram idha-m-āhū" ti samvannito mettajjhānavihāro¹, tato vutthāya ye tattha vitakkavicārādayo dhammā, te4 tesañ ca vavatthādianusārena⁵ rūpadhamme pariggahetvā, iminā nāmarūpaparicchedena⁶ 'suddhasamkhārapuñjo 'yam, na idha⁷ sattûpalabbhati'* ti evam ditthiñ ca anupagamma, anupubbena lokuttarasīlena sīlavā hutvā, lokuttarasīlasampayutten' eva sotā patti maggasammāditthisamkhātena⁸ dassanena sampanno, tato param, yo p' āyam vatthukāmesu gedho kilesakāmo appahīno hoti, tam pi sakadāgāmi-anāgāmimaggehi patanubhāvena⁹ anavasesappahānena ca kāmesu gedham vineyya vinayitvā vūpasametvā na hi jātu gabbhaseyyam punar eti ekamsen' eva puna gabbhaseyyam na eti Suddhāvāsesu nibbattitvā tatth' eva arahattam pāpunitvā parinibbātī ti.

Evam Bhagavā desanam samāpetvā te bhikkhū āha: "gacchatha bhikkhave tasmim yeva vanasande viharatha, imañ ca suttam māsassa atthasu dhammasavanadivasesu gandim ākotetvā ussāretha dhammakatham karotha sākacchatha anumodatha, idam eva kammatthänam äsevatha

* (S. I. 135¹⁹.)

¹ S^{ps} mettājjh°.

² S^{kgn} B^a ad. āha.

³ S^{kn} samāpeti.

⁵ S^{kgn} tesam vavatth°, S^{ps} tesañ ca vatth°. ⁶ S^{ps} ad. pana.

- ⁷ S^p na-y-idha.
- ⁸ S^{ps} °ditthisaññitena (om. dassanena).
- ⁹ Sps Ba om. pa-.

152.

⁴ Only in B^a.

bhāvetha bahulīkarotha; te pi vo amanussā tam bheravārammaņam na dassessanti aññadathu atthakāmā hitakāmā bhavissantī" ti. Te "sādhū" ti Bhagavato paţissutvā¹ uṭṭhāyâsanā Bhagavantam abhivādetvā padakkhiņam katvā tattha gantvā tathā akamsu. Devatāyo 'bhadantā amhākam atthakāmā hitakāmā' ti pītisomanassajātā hutvā sayam eva senāsanam sammajjanti unhodakam paţiyādenti piṭṭhiparikammam pādaparikammam karonti ārakkham samvidahanti. Te² bhikkhū ³tath' eva ³ mettam bhāvetvā tam eva⁴ pādakam katvā vipassanam ārabhitvā sabbe va⁵ tasmim yeva anto-temāse aggaphalam⁶ arahattam pāpuņitvā mahāpavāraņāya visuddhipavāraņam pavāresun ti.

> Evam hi atthakusalā kusalassa dhamme⁷ dhammissarena kathitam karaņīyam attham katvânubhuyya paramam hadayassa santim santam padam abhisamenti samattapaññā. Tasmā hi tam amatam abbhutam ariyakantam santam padam abhisamecca vihātukāmo viññū jano vimalasīlasamādhipaññābhedam kareyya satatam karanīyam atthan ti

Ρακαματτηαιοτικάνα Κηυαρακαττηακατήσχα Μετταsυττανανναιά νιττητά.

*Ettāvatā ca, yam vuttam :

"uttamam vandaneyyänam vanditvä ratanattayam

Khuddakānam karissāmi kesañci atthavannanan" ti, tattha Sarana - Sikkhāpada - Dvattimsākāra - Kumārapañha-Mangalasutta - Ratanasutta - Tirokudda - Nidhikanda - Mettasuttavasena navappabhedassa Khuddakapāthassa tāva atthavannanā katā hoti, ten' etam vuccati :

* - 253²¹ Only S^{ps}.

¹ S ^{ps} B ^a pațisunitvă.	2 9	3 ^{ps}	ad. pi.
³⁻³ S ^s tam.	4 9	Sba	ad. ca.
⁵ S ^{ps} B ^a om.	6 9	3^{ps}	om.
⁷ S ^{ps} Evam pi atthakusalena Ta	athāgatena		

imam Khuddakapāthassa karonten' atthavaṇṇanam saddhammatthitikāmena yam pattam kusalam mayā, tassânubhāvato khippam dhamme ariyappavedite vuddhim virūlhim vepullam pāpunātu ayam jano ti.

Paramavisuddhasaddhābuddhiviriyagunapatimanditena sīlācārajjavamaddavādigunasamudayasamuditena sakasamayasamayantaragahanajjhogāhanasamatthena paññāveyyattiyasamannägatena tipitakapariyattippabhede sätthakathe satthu sāsane appatihatañānappabhāvena mahāveyyākaranena karanasampattijanitasukhaviniggatamadhurodāravacanalāvannayuttena yuttamuttavādinā vādivarena chalabhiññāpatisambhidādigunapatimandite mahākavinā uttarimanussadhamme suppatitthitabuddhīnam theravamsappadīpānam therānam Mahāvihāravāsīnam vamsālamkārabhūtena vipulavisuddhabuddhinā Buddhaghoso ti garū(hi) gahitanāmadheyyena therena katā ayam Khuddakapäthavannanä

tāva tiṭṭhatu lokasmim lokanittharaṇesinam dassentī kulaputtānam nayam sīlavisuddhiyā, yāva Buddho ti nāmam pi suddhacittassa tādino lokamhi lokajeṭṭhassa pavattati mahesino ti.

Paramatthajotikäyä Khuddakatthakathäyä Khuddakapäthavannanä nitthitä.

BILLING AND SONS, LTD., PRINTERS, GUILDFORD, ENGLAND